

DOMAČE

ŽIVINOZDRAVSTVO

v boleznih

konj, govedja, ovac, prešičev, koz in psov,

ali nauk, kako mora kmetovavec svojo živino rediti, ji streči,
jo kermiti in ozdravljati.

Po nemški spisal

J. N. ROELVES.

Od Potsdamskega kmetijskega društva pohvaljena in priporočena knjiga.

Poslovljena po devetnajstem natisu.

S ŠTIRIMI PODOBAMI.

V CELOVCU.

Natisnul in na prodaj ima Janez Leon.

1856.

Iz Rohlvesovega predgovora.

Kmetijsko društvo v Potsdam je pred nekimi leti sklenilo zdravnike povabiti, da bi pisali splošno živinozdravništvo za kmetovavce po njegovem načertju, in je obljubilo 25 zlatov od Miroslava tistemu, katerega delo bo za nar boljše spoznalo.

Večletne skušnje v živinozdravništvu so me poserčile, da sim se jez tudi tega dela lotil. Dogotovljeni spis sim druŹtvu poslal, katero ga je z drugimi vred pretresovalo in za nar boljšega zreklo. Ob enem me je druŹtvo povabilo, da naj leta spis natisniti dam.

Pri sestavljanju spisa sim je trudil, kar je druŹtvo posebno naročovalo, po domače pisati, se umetnih izrazov in visoko učenega razlaganja ogibati, potrebne reči kratko in vendar razumno povedati.

Kjerkoli je bilo mogoče sim nasvetoval domačih zdravil; kjer pa domačih nisim za dostojne spoznal, sim takšne izvolil, ktere se lahko dobivajo in niso predrage. Zakaj ozdravljanje bolezni se ne ravna po dragoti, ampak po moči in primeri zdravil.

Moj dober namen, v katerem sim leto knjigo spisal, naj zagovarja pogreške, ki se tu ali tam nahajajo.

Predgovor prevoditelja.

Rohlvesovo živinozdravništvo je bilo v nemškem jeziku že devetnajstkrat natisnjeno, in v več krajih tudi ponatisnjeno. Torej smem trditi, da Nemci kakih 50 tavižent iztisov tega zdravništva v rokah imajo. Leto število priča, da so Nemci Rohlvesovo živinozdravništvo za dobro poterdili. Mislim tedaj tudi Slovincam ystreči, ker jim ga v njih jeziku v roke podam. Da ga vendar z večjim pridom rabijo, hočem ob kratkem razložiti, kaj sim v izvirnem zdravništvu posebno važnega najdel, in kaj sim mu pridjal, da bi se kmetovavcam bolje prikupilo.

Kar Rohlves v svojem predgovoru obeta, od konca do kraja svoje knjige spolnuje in je v resnici mož beseda. Znamnja bolezin in potrebne zdravila v sleherni bolezni kratko in razumljivo popisuje tako, da poleg tega vsakteri bolezin lahko spozna, od drugih enakih razloči, nasvetovauc zdravila naglo najde in pristojno rabi. Navadne operacije tako ratanko popisuje, da jih gledati meniš, in torej sam lahko izpeljuješ. Le kar v *oddatku*, število 10, od bomaških muh pripoveduje, nisim mogel prav razumeti, ker nobene muhe s tem imenom ne poznam. Vendar sim prestavil, kar tankaj od nje stoji. Morebiti da se tudi v naših krajih takšna muha nahaja, ktera je doslej prirodopisarjam neznana, ali pa z drugačnim imenom zaznamovana. Če je kje takšna muha, ki živino tako naglo pokouča, jo bo bravec tudi pod imenom *bomaške muhe* koj spoznal, in svojo živino škode varoval. Če je pa nikjer ni, naj mi braveci odpustijo, da sim bil toliko vesten v prestavljanju in tega stavka nisim izpustil.

V navadnih boleznih domače živine so Rohlvesove bukve popolne, in ravno te bolezni kmetevavca nar bolj nadlegujejo. Pogostoma zdravnika klicati je težavno in predrago; včasih tudi nevarno,

kedar namreč zdravnik daleč od kmetovavca stanuje. Nekatere bolezni se le morejo ozdravljati, ako je pomoč naglo pri rokah; prepozna tudi nar boljša pomoč je večkrat brez vsega uspeha. Kdor pa lete bukve ima in je nekoliko v njih izurjen, ne bo nikdar pravega časa za pomoč zamudil. Kdor se pa hoče bolj natanko podučiti v podkovanju, spoznanju in razdelitvi bolezin, v zdraviloslovju in v operacijah, naj se zraven Rohlvesovega tudi posluži *živinozdravništva* od dr. Bleiweisa in dr. Strupita.

Kar se tiče poslovljenja Rohlvesovega živinozdravništva, nisim nič važnega zanemaral. Zapopadek izvirnega spisa tudi v prevodu pepolnoma najdeš, in verh tega neke dostavke, ki so se mi posebno koristni zdeli, in ktere sim večdel iz *Novic* nabral. Trudil sim se vsako reč prav po domače imenovati in popisovati. Spodej bom še imena apotekarske vage in zdravil, ktere ta knjiga v raznih boleznih priporoča z nemškim ali latinskim imenom vred dostavil, da vsim zmotam v okom pridem, in da moreš potrebno zdravilo v kaki apoteki pod nemškim ali latinskim imenom tirjati, ako bi apotekar slovenskega imena ne zastopil.

V ložejo rabo naj tisti, kdor se hoče te knjige pri ozdravljanju živine posluževati, saj kazalo in dodatek pazljivo prebere, da bo v sili naglo najdel, česar mu je potreba. Ptujec v kaki štacuni, ktera veliko lepega blaga, vsake sorte posebej na odločenih predalih hrani, semtertje tava in dolgo iše, ali clo ne najde, kar terjaš, akoravno blizo njega leži; izurjeni štacunar ti pa blago, ktero si imenoval, v trenutku poda, če bi mu bil tudi oči poprej zatisnil. Kazalo sim mislil po telesnih delih sostaviti, vendar sim pri Rohlvesovem ostal, ker je razložno, in se naglo pregleda.

Izmed sledečih zdravil sim tiste, ktere se naj večkrat špogajo, z zvezdico zaznamoval, da bi si jih kmetovavci, kteri mnogo živine redijo, priskerbeli in zmirej pri rokah imeli. Tako ne bojo nagle pomoči nikdar pogrešovali, in tudi svojim prijatlam ali sošedam, ki jih ravno potrebujejo, z njimi lahko na pomoč prišli.

Kdor leto knjigo rabi, kakor mu priporočam, bo svojo živino škode obvaroval, in si z majhnim trudom in z majhnimi stroški velik dobiček priskerbel; kdor pa roke na križem derži, in le čez nesrečo in zacopranje toži, temu ni pomagati. Kdor se sam zanemara, tega tudi Bog zapuši.

Zdravila.

Ajbešovo mazilo, Eibischsalbe	Glistnik, Wurmsame.
Amoniakovi gumi, Ammoniak-Gummi.	Hofmanovi tolaživni cvet, Hoffmann's schmerzstillender Liquor.
Angelikne korenine, Angelika-Wurzel.	Hrastova skorja, Eichenrinde.
* Antimon, Spiessglanz.	Hren, Meerrettig.
* Antimonove jetra, Spiessglanz-Leber.	Janež, Aneis.
Arman, Schafgarbe.	Jalapne korenine, Jalappa-Wurzel.
* Arnika, Wohlverlei.	* Kafra, Kampher.
Bakreni vitriol, Kupfervitriol.	* Kafrovec, Kamphergeist.
* Beli ali cinkovi vitriol, Zinkvitriol.	* Kamnovno olje, Steinöhl.
* Bljuvna sol, Brechweinstein.	Katran, Theer.
Bobrova stroja, Bibergeil.	* Kolmežove korenine, Kalmus-Wurzeln,
Bolus, Bolus.	Kolofonia, Colophonium.
* Borovnice, Schwarzbeeren.	Kolokvinte, Coloquinten.
* Brinjeve jagode, Wachholder-Beeren.	Koprovo seme, Fenchelsame.
* Cinkovi vitriol, Zinkvitriol.	Košenični salmiak, Liquor ammonii coccinellinus.
* Cvetje tavžent rož, Tausendguldenkraut.	* Kozlek, Baldrian.
Čutnična maža, Nervensalbe.	Kum, Kümmel.
* Encianove korenine, Enzian-Wurzel.	Lastovčno olje, Schwalbenöhl.
Euforbiovi gumi, Euphorbium-Gummi.	Lesandra, Kuhblume.
Galbanovi gumi, Galbani-Gummi.	Lipanova mast, Aeschenfett.
Galgankne korenine, Galgant-Wurzeln.	* Lopatika, Aloë.
* Galun, Alaun.	Lorberjovo olje, Lorbeeröhl.
* Gamilčne cvetlice, Chamomillen-Blüthen.	Lučnek, Wollkraut.
Gjumberjove korenine, Ingwer-Wurzeln.	* Magnezia, Magnesia.
* Glauberjova sol, Glaubersalz.	* Malvno mazilo, Pappelsalbe. *)
	Mastiksgumi, Mastixgummi.
	Medeni jesih, Honigessig.
	Merslična detelca, Fieberklee.
	Mira, Myrrhen.
	Mirna esencia, Myrrhenessenz.
	* Mjilovec, Seifengeist.
	Mlič, Butterblume.

*) Namesti malnega mazila beri in rabi jagredovo mazilo.

- Nadhlerek, Sublimat.
 Olje iz dežnih červov, Regenwurmöhl.
 Olje za čutnice, Nervenöhl.
 Omam, Opium.
 Omanove korenine, Alantwurzeln.
 * Opiova ali omamova tinktura, Opiumtinktur.
 Ostrične lušine, Austerschalen.
 Pelin, Wermuth.
 Peteršiljevo seme, Petersiliensame.
 Pimpineln korenine, Pimpinellwurzeln.
 Podleskovo seme, Läusesame.
 Prapret, Farrenkraut.
 Purhavka, Bovist.
 * Rabarbara, Rhabarber.
 Rožna voda, Rosenwasser.
 * Rudeče žveplo, Goldschwefel.
 Rutno perje, Rautenkraut.
 Salmiak, Salmiak.
 * Salmiakovec, Salmiakgeist.
 Senesno perje, Sennesblätter.
 Sivkovo olje, Lawendelöhl.
 Skamoni, Skammonium.
 * Sladič, Süßholz.
 Smurka, Bolus.
 * Solitar, Salpeter.
 Solitarjova kislina, Salpetersäure.
 Sukova mast, Hechtfett.
 Svinčena belina, Bleiweiss.
 * Svinčeni izleček, Bleiextract.
 * Svinčeno mazilo s kafro, Bleisalbe mit Kampher.
 * Španske muhe, spanische Fliegen.
 Thedenšova ranna voda, Thedensche Arquebusade.
 * Teloh, Niesswurz.
 Terjak, Theriak.
 * Terpentinovo olje, Terpentinöhl.
 Tormentilne korenine, Tormentillwurzeln.
 Trigonolno seme, Trigonella foenum graecum.
 * Vinski kamen, Weinstein.
 Vitriolni vinski kamen, vitriolirsiter Weinstein.
 * Vitriolovo ali hudičovo olje, Schwefelsäure.
 Vodni kimej, Wasserfenchel.
 * Vožnik, Assand.
 Vožnikovi gumi, Assandgummi.
 * Vrtič, Rainfarren.
 Zeleni volk, Grünspann.
 Zobnik, Bilsenkraut.
 Žvepleni balzam, Schwefelbalsam.
 * Žveplo, Schwefel.
 Žveplokislina, ali vitriolovo olje, Schwefelsäure.
 Žveplove cvet, Schwefelblumen.

Apotekarska vaga.

1 libra (funt)	ima	12 unca,
1 unca	„	2 lota,
1 lot	„	4 kvintelce ali drahme,
1 kvintelc	„	3 škrupelne,
1 škrupel	„	20 granov.

PERVI RAZDELEK.

Od reje, strežbe in kermenja konj.

Konjoreja je poglavitno sredstvo, blagostanje kmetovavca podpirati in ohraniti, ker si tako za domačo rabo potrebne in dobre konje brez velikih stroškov priredi, in verh tega lepe denárje prejme, ako zamore kakega konja prodati. Torej bo gotovo vso pridnost na konjorejo obrnil, in po tem, kar se mu tukaj nasvetuje, se ravnal.

Narprej mora kmet za dobre, terdne in izverstne kobile skerbeti, in verh tega paziti, da se k njim celaki ali žrebci enake vlastitosti pripušajo. Lastnosti dobrega celaka, na ktere vsak tergovavec s konji gleda, so pa sledeče:

Dobrega celaka glava je majhena in celem životu primerna; ušesa sta majhena in ne daleč saksebe; očesa velika, zvišana in bez madeža; vrat je dolg, pod grivo ne preširok in ne po mulno raztegnjen. Persi morajo biti široke, ravno tako morajo zgornji deli sprednjih nog debeli in krepki biti; ako ste sprednji nogi tanki in šibki, nima konj nobene moči. Koleno mora biti od spredej široko, pišalo ali podkolenska cev pa in njena kita se mora od strani široka viditi. Bencelj, ali tisti del noge, ki je med benceljnovim členom in žilnatim svitkom ali krono, mora prav kratek biti, in ako je daljši, se per stopanju ne sme kriviti, kar bi dokazovalo slabost tega dela. Rožena stena mora biti krog in krog gladka brez obročev in brez podolgastih poklin. Spodnja plat kopita ali dila mora izglobljena, ne pa ravna biti. Sprednji nogi morate ravnotekoči stati, to je nogi morate na zgornjem in spodnjem koncu enako daleč saksebe stati. Tudi ne smete vnoter alj vzunaj obrnjene biti, ampak morate naravnost stati. Koleno

ne sme sključeno, ampak cela noga noter do benceljnovega člena mora ravna biti.

Herbet mora raven, ne potlačen, in život od pleč do ledja okroglast biti; lakotnice ne smejo globoke, in kuki ne smejo visoki biti. Križ mora biti plošen alj okroglast, ne pa špičast alj potlačen.

Ledje mora biti široko in čversto; skokni členi (Sprunggelenke) ne smejo biti šibki. Od skoknega člena noter do kopita morate zadnji nogi takšni biti, kakoršni ste sprednji. Zadnji nogi ne smete na tleh preblizo skupej; boljše je, ako na tleh dalje saksebe stojite, kakor zgorej. Tudi ne sme konj imeti kraka (Spath), ne podplatnih otisk (Steingallen), ne nadkosti na zadnji strani skoknega člena (Hasenhacke), ne pipe (Piphacke), ne lupine (Schale). Obedva jajca se morata dobro viditi.

Lete lastnosti mora celak imeti, ki se za pleme priporoča. Vse lastnosti so vendar redko združene, torej je treba paziti, da celak ni vozkih pers, potlačenega herbta in vozkih benceljnov. Tudi imonovanih pogrškov na nogah ne sme imeti.

Navada, dveletne celake s kobilami na pašo goniti, je škodljiva, in redi šibke, malovažne žrebeta. Resno je, da se kobile na paši rade vbrejajo, alj celak mora saj 4 leta star biti, ker je v leti starosti že odrašen in k plodenju že goden. Zraven tega mora pa tudi lep in močen biti, in imenovane lastnosti celaka imeti.

V naših deželah so cesarski celaki v raznih krajih v ta namen določeni, da kmetje svoje kobile tje gonijo in jih vbrejati pustijo. Zamuda na času, kterege na potu do celaka potrebuješ, ti bo povernjena z lepim žrebetom, ki ga od lepega in čverstege celaka dobiš. Vendar mora tudi kobila lepa in močna biti, in moraš jo o pravem času k celaku peljati. Na tako vižo dobiš žlahnejše pleme, katero ima visokejšo ceno. Mledega konja vendar ne smeš poprej vpregati, kakor da je popolnoma odrašen in dovolj močan za težko delo.

V nekterih krajih je napaka kobile, ki pridejo od celaka, z vodo polivati ali jahati, da bi breje ostale. Tako ravnanje

pa nič ne hasni, ampak le škodje. Veliko koristnejše je jih po pripuščanju v miru pustiti, alj, ako je treba, počasno domu jezdit. Zdravila in simpatetične sredstva, ki jih nekteri rabijo, da bi kobila breja ostala, nič ne pomagajo. Kedar je kobila živečna, iskrena, zraven tega močna in tolsta, in breja ostati noče: se ji iz vratne žile kaki 2 libri kervi izpustite, da se kervopolnost pomanjša in gorečnost potolaži.

Pred štertim letom se ne sme kobila k celaku pripustiti, sicer so njene žrebeta slabotne in ne veljajo za težko delo.

Znamnja, da se kobila goni so: Nožnice zunajni konec je otekel, torej se bolj vidi, kakor sicer, posebno na spodnji strani; na paši je kobila nepokojna, leta od konja do konja, razgeta, sramnico odpira in včasih iz nje belkasto žlezo izpuša. Kedar se lete znamnja zapazijo, je treba kobilo k celaku gnati. To naj se zjutraj zgodi, ako je mogoče. Dobro je zvečer ravno tega dne kobilo še enkrat k celaku pripustiti. Deveti dan je treba kobilo celaku bližati, da se vidi, ali ga še poželi, ali ne. Ako se imenovane znamnja kažejo, se mora kobila k celaku pripustiti; ako teh znamenj ni, ampak kobila berca, kedar se ji celak bliža, je treba kobilo odpeljati. Sleherni deveti dan se leta skušnja ponavlja, dokler čas pripuščanja terpi, to je, od začetka marca do konca junija.

Brejo kobilo je treba dobro kermi in ji streči, zakaj ona opravlja z drugimi konji vred enako delo in verh tega žrebe redi. V prvih štirih mescih ni gotovih znamenj, da je kobila breja; pozneje se to takole za gotovo zve: Vstopi se zraven kobile in položi dlan na kobilni trebuh pred vimenom. Daj kobili piti in razločno boš čutil gibanje žrebetovih prednjih nog.

Kedar se kobila ožrebuje, je hasnjivo, ako je človek zraven, ki nji in žrebetu pomaga. Zakaj kobila, ktera se v štali ožrebuje, se rada z zadnico, da bi si pomagala, na steno nasloni, in tako žrebe k steni pritisne in poškodova. Tem se v okom pride, ako se kobila v sredo štale spravi, da na prostornem kraju stori. Od storjenega žrebeta je treba kože, v ktere je zavito, odpraviti. Popkovnja se kaka dva palca od trebuha zavozla in pred zavozlanjem odreže, kar se tudi lahko opusti, ker se popkovnja rada pusti raztergati, kjer

se navadno zavozla. Smertnega kervotoka per žrebetu se nikdar ni bati. Nekteri imajo napako nitkaste reči iz žrebetovega kopita, koj ko je storjeno, populjiti, kar vendar ni potrebno, in je bolj škodljivo, kakor koristno. Nekatere kobile daljši, nekatere krajši čas žrebe nosijo, torej je treba paziti, da se pri vsaki kobili pravi čas storjenja za gotovo zve. Nar bolj gotovo znamenje bližnjega storjenja je mleko v vimenu.

Vzroki, zavolj katerih kobila negodno stori, alj kakor pravimo, da zverže, so: Ako jesen alj spomlad s slano pokrito in zmerznjeno travo na paši je; ako pozimi, alj per mokrem, merzlem vremenu po trudu zgreta dalje časa stoji in se prehladi. Torej se breja kobila zjutraj ne sme na pašo spuščati, dokler ni slana zginila, in zvečer je jo treba kmalo iz paše v štalo gnati. Da se ne premrazi jo je treba po dokončanem delu z dovolj veliko koco pokriti.

Drugi vzroki negodnega storjenja, kakor vdarki, stiski, se ne morejo odverniti, ako kobila z drugimi konji vred na pašo hodi. Sicer je treba breje kobile od drugih konj ločiti, in jih pretežkega dela in jahanja varovati. Nekaj časa prej, kakor ima kobila storiti, jo je treba na prostoren kraj postaviti, da se lahko sprehaja; na letem prostoru naj tudi z žrebetom ostane, dokler ne more na pašo hoditi.

Dostikrat se primeri, da kobila brez človekove pomoči ne more storiti. V taki potrebi se ji mora pomagati. Torej je treba, kedar se storjenje bliža, pridno paziti, da se ji naglo na pomoč pride. Sicer kobila pri napenjanju tako oslabi, da prepozna pomoč nič ne zda.

Ako se pri storjenju žrebetovi nogi v proходу vidite, in žrebe vendar ne gre naprej, je treba kobili s tem pomagati, da se za žrebetovi nogi vleče. Ako po tem ravnanju žrebe noče naprej, je treba pravo roko iz rokava sleči, jo do rame z oljem namazati, z njo poleg nog v prohod seči, in šlatati, ako morebiti žrebetova glava znak leži.

Kedar glava znak leži, je treba žrebetovi gobec zgrabiti, in glavo naprej potegniti. Potem je zopet treba žrebe za nogi vleči in lahko pojde naprej. Opomniti se mora, da si tisti, kateri

kobili na to vižo pomaga, poprej nohte gladko poreže, sicer bi vtegnil prohod alj žrebe raniti.

Ako se pri storjenju le ena noga vidi, ena je pa sključena, je treba na imenovano vižo v prohod seči, in sključeno nogo poravnati. Potem bo kmalo žrebe od kobile prišlo.

Ako ste obe nogi sključeni, in tudi glava znak leži, je treba prvič eno nogo, potlej drugo in slednjič glavo naprej potegniti, in kmalo bo celo žrebe prišlo.

Težko in nevarno je storjenje, ako žrebe v kobili napčno leži, to je s svojo glavo proti kobilni glavi obrnjeno.

Treba je motvoz krog skoknega člana enkrat na cni nogi djati in jo vun potegniti, potlej z drugo nogo na enako vižo ravnati. Kedar ste obe nogi zunaj, se žrebe počasno od kobile vleče. Leto ravnanje je nevarno, vendar se ne sme opustiti, ako hočeš kobilu in žrebe poginjenja rešiti.

Pri takem storjenju se prohod navadno vname, kar se po oteklini na koncu prohoda spozna. Leto vnetje se zdravi, ako se kobili na vratni žili puša, da 2 libri kervi odtečete, in ako se sramnica z merzlo vodo pridno omiva. Ako oteklina raste, tedaj vnetje hujše prihaja, se daje kobili trikrat na dan po 2 lota v poliču vode raztopljenega, čistega solitarja. Zraven tega je pa treba z merzlo vodo še pridnejše omivati, dokler vnetje in s tem oteklina ne neha.

Po storjenju je treba kumerno kobilu dobro kermiti, da ima dovolj mleka za žrebe. Vendar se ji ne sme dajati jačmena alj režene moke, ker po taki kermi žrebe hitrico dobi, in slabo in trudno postane. Obilni oves in dobro seno je pri ti priložnosti nar bolj hasnjiva kerma. Kedar hodi kobilu na dober pašnik, se trave nasiti.

Po storejnju se kobilu 14 dni dolgo ne sme vpreči, da si počije, in da se žrebe okrepča in more za kobilu hoditi. Med tem časom mora pa kobilu z žrebetom vsaki dan na prosti zrak priti, da se žrebe sčasoma zraka privadi.

Nektera kobilu je tako zlobna, ali tako šegotljiva, da ne pusti žrebeta sesati. Leto kobilu mora en človek za glavo terdno držati, drugi ji na tisti strani, na kateri hoče žrebe se-

sati, prednjo nogo vzdigniti, da ne more po žrebetu bercati. Ako bi tudi zdaj ne dala pokoja, se ji nos v kljupo dene, da postane pohlevna. Tako se ravna tako dolgo, dokler žrebeta sesati ne pusti.

Ako ima kobila premalo mleka za žrebe, kar se pri tistih, ktere so pervikrat storile, večkrat najde, ji je treba redivne kerme obilno pokladati, in kermi lanenih preš primešati.

Ako se kobila zopet goni, jo je treba k celaku urno peljati, in lahko se vbreja; ako se leta čas zamudi, se alj ne bo kmalo gonila, alj se ne rada vbrejala.

Še opomnim, da kobilam, ktere se v hlevu ožrebijo, pijače ne sme manjkati. Navodno so žejne, in nekte v 24 urah 6 vedrov vode popijejo.

Ako je mogoče naj žrebe 6 mescev sisa; pri poznejih žrebetih je tudi 5 mescev dovolj. Odstavljeno žrebe pride v hlev, ki je od kobile tako daleč proč, da se žrebe in kobila ne slišita razgetati. Žrebetu se od začetka le sena poklada, in pozneje se ovsu privadi. Pervo zimo je treba žrebe dobro kermi, da čversto raste in krepko postaja. Ako žrebe nima dovolj kerme, je slabo in kumerno, in paglavec ostane vse svoje dni.

Pri nas je navada konje podkovati, torej se morajo žrebeta o mladosti podkavanja privaditi. To se zgodi, ako se jim zdaj ena zdaj druga noga vzdigne, in po kopitu praska alj tolče; ako jim kovač kopita, kedar so predolge, poreže, kar se navadno vsak 3. mesec zgodi. Takšno ravnanje prinese dvojno korist: prvič se žrebeta podkovanja privadijo, drugič ostanejo njih noge lepe in ravne. Popačene kopita pridejo od nemarnosti žrebetovega oskerbnika. Ako žrebe ni pokojno, kedar se mu noga vzdiguje, se mu nos v kljupo dene.

Hlev, v katerem žrebe pozimi stoji, mora biti gorek, vendar ne soparen. Torej je treba hlev dvakrat v tednu izkidati, za suho steljo pod žrebetom vedno skerbeti, pri lepem vremenu žrebe na prosti zrak peljati, in med tem časom hlev prevetriti. Ako je pozimi vreme neprijazno, in žrebeta ne moreš na zrak peljati, saj hlevno lino vsak dan odmaši, da

čisti zrak v hlev pride. Boljše je, ako ima hlev okna namesto lin, ker so temni hlevi vsaki, posebno pa mladi živini nezdravi. Kdor ima čas, naj žrebe vsaki dan štergla in s slamo dobro dergne.

Žrebeta ne smeš na pašo gnati, dokler ni slana iz trave zginila. Vpregati ga ne smeš pred dokončanim tretjim letom ako želiš terdnega in terpežnega konja dobiti. Zakaj skušnjava uči, da konji toliko dalje za rabo dobri ostanejo, kolikor pozneje so se žrebeta vpregle.

Konjska kerma je različna v raznih krajih, ker zemlja ne rodi povsod vsake piče. Kjer toliko ovsaraste, kolikor ga konji potrebujejo, tam je nar boljše konje z ovsom kermi. Kjer ovsar ni dovolj, tam se za stare konje reži vsame; mladim se pa ne sme reži dajati. Jačmen se starim in mladim konjem prileže, in je redivna piča.

Trava se ne sme prepozno kositi, zakaj pozno košena trava ne le semena, ampak veliko redivnih delov zgubi. Kako dolgo se pokošena trava mora sušiti, da zdravo in konjem hasnjivo seno da, se sploh po vremenu ravna. Vendar se mora kislava trava močvernih senožet dalje sušiti, in bolj prevračati, kakor sladka trava visokih senožet. Na močvernih senožetih prezgodaj pokošena trava da terdo in nezdravo mervo, po kateri konji in posebno žrebeta drisko dobijo, ktera jih slabi. Sladko seno iz visokih senožet je treba tako hraniti, da v začetku zime nar poprej na^o versto pride. Ako je malo sladkega sena, se mora vse za žrebeta prihraniti. Kdor ima sena od poprejšnega leta, ta ima nar boljše kermo za zimski začetek.

V nekterih krajih se konji poleti v hlevu s travo, detelo, zelenim ovsom, jačmenom alj z zeleno grahorko kermijo. Pri takem kermenju je paziti, da se detela prezgodaj ne kosi; da se zelena kerma dvakrat na dan nakosi in vsa porabi. Zakaj zelena kerma visoko nakopičena se kmalo sogreje in nezdrava postane. Koristno je posušeno detelo s slamo vred rezati in lete rezanice konjem kermi. Koliko kerme naj vsaki konj dobiva, se ne more na tanjko ustanoviti. Leto se ravna po velikosti konja, po težavnosti dela, ktero mora konj sveršiti.

Vendar za gotovo velja, da mora konj svojo kermo o pravem času, in kolikor je potrebuje, dobiti. Sleherna kratka kerma mora biti z vodo poškropljena. Saj 2 uri prej, kakor se konji vprežejo, je zjutraj treba začeti jih kermiti. Konjem je škodljivo, ako jih leni hlapci med zobanjem vpregajo, in hipno ko so pozobali poženejo. Na tako vižo kermjenim konjem ne more kerma teknuti, torej hujšajo in oslabijo.

Po dokončanem delu dobijo konji nar poprej nekaj sena in potlej druge kerme. V poletni vročini je dobro, kedar so konji seno pojedli, jim malo vode dati, da lažje in rajše zobljejo. In kedar so vso svojo kermo požerli, jih je treba popolnoma napojiti.

Pridno šterglanje in dergnenje s slamo ali s kertačo je nar boljše sredstvo konje zdrave ohraniti. Ako so podnevi blato brodili, se jim morajo zvečer noge dobro osnažiti in obribati. Le lenuh in nemarnež odlaša to opravilo na prihodnje jutro. Ako konji mokri v hlev pridejo, jih je treba po celem životu s slamo dobro dergniti.

Hlev, v katerem konji stojijo, mora pozimi gorek, poleti temnoten, vendar nikdar soparen biti. Gnoj je treba pogosto izkidati, in vedno skerbeti, da konji na suhi stelji stojijo ali ležijo. Zakaj sopar, ki iz gnoja puhti, je grozno nezdrav.

Konji, ki pozimi nimajo posebnega dela, ne smejo zmiraj v hlevu stati; ampak vsaki dan, ako ni premerzlo ali pregerdo vreme, jih je treba po prostem zraku prepeljavati. Med tem časom naj hlev odpert stoji, da nezdravi soparji iz nje ga izpuhtijo.

S slano pokrita ali zmerznjena trava ni le kobilam in žrebetam, kakor je bilo rečeno; ampak vsim konjem škodljiva. Višeje ko pašnik leži, bolj zdrava je trava na njem za konje. Ako ravno na višjih pašnikih manj trave raste, kakor na nižjih; je pa trava, ki na visoko ležečih raste, bolj redivna in bolj zdrava za konje od une obilne in dolge trave na nizko ležečih krajih. Tudi konji prvo rajše jedo, kakor poslednjo. Na nizko ležečih pašnikih je slabo vreme, katero mnogotere bolezni zbudi, konjem nevarno. Da konjem na nizkih pašnikih

slabo vreme ne škodje, jim je treba sledečega zdravila dajati. Vzemi eno libro naribane rujave hrastove skorje, eno libro zdrobljenih encianovih korenin, eno libro zmletih brinjevih jagod ali borovnic. Lete reči dobro med seboj zmešaj, in dajaj na vodi po 2 lota na dan vsakemu konju. Boljše je, ako se to zdravilo konjem s pičlo kermo zmešano po dvakrat na dan daje. Jednoletnim in dveletnim žrebetam se polovica tega zdravila daje. Tako ravnaš 8 ali 10 dni zaporedoma. Ako slabo vreme daljše terpi, je dobro leto zdravljanje ponoviti.

Kedar ni mogoče sena zavolj deževnega vremena dobro posušiti, je treba konjem eno pest zmletih in s soljo zmešanih borovnic večkrat na kermo potresti.

DRUGI RAZDELEK.

Od vzrokov, znamenj in ozdravljanja zunanjih konjskih bolezni.

I. Poglavje.

Bolezni gobca.

Spredaj na notrajni strani zgornje šobe postanejo včasih vodeni mehurčki, ktere je treba z ojstrim nožom prerezati, in s soljo ribati, da se ozdravijo.

Kedar žrebeta druge zobe dobivajo, se včasih pripeti, da spodrinjeni zob ne odpade in novi zob vegasto raste. Torej je treba starega izpuljiti.

Pri dveletnih ali triletnih žrebetih raste včasih zgornje nebo čez zobe, kar jim je pri zobjanju na poti. Treba je z ojstrim nožom skoz leto nebo dve ali tri zareze od zad do spred narediti. Iz rane naj se kri dobro izcedi, in potlej se rana z zmesjo iz medu in jesiha namaže, kar jo kmalo zaceli.

Pod konjevim jezikom ležita dva pokrovčka leči enaka, ktera nekteri odstrižejo, ker menijo, da konje pri zobanju overata. Leto se ne sme storiti, ker pokrovčka pokrivata dva žleba za sline.

Berzda včasi rani gobec; kedar se to zgodi, se konj ne sme berzdati, dokler ni gobec zaceljen. Celi se pa gobec, ako se večkrat na dan z medenim jesihom riba.

Berzdni člen jezik včasi hudo rani. Rana se mora po vsakem zobanju s slano vodo čisto izmiti, in potlej z medenim jesihom mazati. To ravnanje se tako dolgo ponavlja, dokler rana ni zaceljena.

Ako se konjem sline iz gobca cedijo, verh tega so tužni, zobati nočejo, glavo pobešajo; in ako se na jeziku in na nebu rane zapazijo: imajo konji belezin, kateri se kurdej (Mundfäule) pravi. Leta se ozdravlja, ako se vzame en komolec dolga, pšlec debela, gladka palica, ktera se na koncu cepi; v precep se kake mehke cunje potisnejo in dobro povežejo. V posodi se zmeša ena žlica medu, polič olovega jesiha in ena pest soli. V to zmes se cunje pomakajo, in z namočenimi cunjami se konjevi gobec trikrat na dan dobro izmiva. Tako se ravna, dokler gobec ni zdrav.

Včasi se naključí, da konj nagloma ne more zobati. Vzrok tega je dostikrat palčica ali kaka druga reč, ktera je bila v kerme, in ktera se je nad jezikom med zobe zaglozdila, da konj kerme ne more požirati. Pri takšni naključbi je treba konju železno lestvico v gobec postaviti, da odpert ostane, in da se lahko po gobcu pregleduje, kaj noter tiči. Ako se palčica zapazi, se z roko izpuli.

Konjska kerma je v nekterih krajeh krompir ali kapus. Lahko se naključí, da konj prevelik kos krompirja alj kapusovega štora požre, ki v požiralu obtiči. Konju se sline iz gobca cedijo, on glavo steguje, in poskuša kašljati; z debelimi očmi plašno gleda in njegova žila naglo bije. Zabasani kos se včasi v požiralu še ošlata, včasi se je že v persno dupljo pogreznul, in ne moreš ga ošlatati. V požiralu sedeči kos se na sledečo

vižo v želodec porine: Konju se da železna lestvica v gobec, in se mu glava in vrat, kolikor je mogoče, raztegne in izravna.

Potlej se pahne 4 čevlje dolga, s sirovim maslom ali s salom namazana palčica v požiralo. V ta namen nar bolj pripravna palčica je ali terskovec, ali verbova palica mezinčove debelosti. Na koncu palice se cunica ovije in dobro priveže, da požirala ne rani. — Ako se zamašek ne da v želodec poriniti, ampak se žmirej v požiralu ošlata, je treba na levi strani vrata poleg požirala kožo prerezati, vse kar požiralo obdaja in zagrinja, rahlo odparati, da se kaka žila ne poškodova. Odkrito požiralo se tamkej, kjer zamašek tiči, podolgasto prereže, in zamašek se vun spravi. Potlej se ranjeni robovi požirala lepo zašijejo in s kožo, ktero je tudi treba zašiti, pokrijejo. Dokler ni rana popolnoma zdrava, se konj z mehko kermo, postavim z mokrimi otrobami kermi. Rana se vsaki dan nekekrat z merzlo vodo omiva, in postane zdrava brez rabe kakih drugih zdravil.

Imenovana operacija požirala jo pa nevarna, ker se lahko žile in čutnice poškodvajo. Torej je v taki nesreči treba živalskega zdravnika na pomoč poklicati, in le takrat, kedar zdravnika ni dobiti, se operacije podstopiti. Zakaj konj je v smertni nevarnosti, in se bo zadušil, ako mu ne pomagaš. Torej se z božjo pomočjo operacije podstopi. Za naprej pa skerbi, da konj zdrobljeno kermo dobi, ktera mu ne ostaja v požiralu.

II. Poglavje.

Bolezen očes.

Ako je konjevo oko oteklo, ako se solze iz njega cedijo, in trepavnice očesni jabelček zakrivajo: je znamnje, da je oko vneto. Kaka dva maselca kervi je treba konju iz vratne žile izpustiti. Pri pušanju je treba kri v posodbo vjeti, ne pa na tla teči pustiti; sicer se ne more natanko presoditi, koliko kervi je že iz žile izteklo.

Po preteklem času množstvo kervi meriti ni varno, ker kri včasih bolj počasno teče. Prave mere si si pa svest, ako posodbo poprej zmeriš in zaznamvaš 1, 2, 3 itd. maselce. Bolno oko je treba z merzlo vodo pogosto omivati, ali s svinčenim mazilom, kteremu je nekaj kafe primešane (ung. alb. camphorat) po zgornji trepavnici vsaki dan enkrat dobro namazati.

Kedar se oteklina zgubi, poglej oko ali je zdravo, ali ne. Ako je oko z belo mreno pokrito, ktera se v 8 dneh ne zmanjša: je dobro skoz lice pod očesom trak zavleči, ali mazilo iz 1 kvintelca španskih muh, in 1 lota sala za dlan široko na lice vribati. Hasnjivo je tudi konju namesto rezanice mokrih otrobov dajati, kterim se dvakrat na dan po 3 lote glavberjeve soli primeša.

Kedar izvira vnetje očesa od zunajnega poškodovanja, pomaga kervopušanje in omivanje z merzlo vodo brez vsih mazil.

Kedar bolezin očeš iz notranjih vzrokov izvira, je grozno nevarna; in se izide v sivo slepoto ali cink v očesu. Pogosto ponavljanje očesne bolezn se mesična slepota, ali občasno vnetje očesa imenuje, zoper ktero ni gotovega zdravila.

Dostavek.

Včasih pride bolezin očeš od slabosti, in tiste konje navadno napada, ki so se ob slabem vremenu pasli. Konji, ki so v močvernih krajih izrejeni, so takšni bolezn bolj podverženi dounih, ki so se na visoko ležečih pašnikih pasli.

Znamnja te bolezn so: Oko je oteklo, solze se iz njega cedijo, rožnica ali košena koža je navadno čista, včasih tudi otemnjena alj motna. Ako je rožnica čista, se vidi v vodi prednje očesne kamre sterjena meza (Limphe) sem ter tje plavati. Voda v kamri je zelenkasta. Skoz otemnjeno rožnico se ne vidi v očesno kamro, dokler se temnota ne zgubi.

Od zunaj se oko s sledečim zdravilom zmiva:

Dve pesti gamilčnih cvetlic se z dvema librama kropa poparite. Čez četertinko ure se gamilčna voda odcedi. V leti vodi se raztopita 2 kvintelca cinkovega vitrijola.

V notranjo rabo služi sledeče zdravilo:

12 lotov encianovih korenin,

12 lotov kozlekovih korenin,

12 lotov angeliknih korenin

se v štupo zdrobi in dobro zmeša. Lete štupe se konju 2 lota po trikrat na dan na kermo potrosita.

Sledečo vodo za oči tudi havalijo:

2 libri rožne vode,

2 lota svincenega izlečka,

4 lote Thedenšove ranne vode

dobro zmešaj in z zmesjo petkrat ali šestkrat na dan oko omivaj.

III. Poglavje.

Oteklina čeljustnih žlez (Drusengeschwulst.)

Pri smoliki oteko žleze (Drüsen), ktere ležijo pod in za čeljustmi na zgornjem koncu vrata. Tukaj se zbira neka gnojna oteklina, ktero je treba takole ozdravljati.

Vsaki dan se oteklina z gozjo mastjo dergne in potlej z ovčjo kožo, alj s suknom pokrije in poveže. Kedar se oteklina ognoji, se z ojstrim nožem prereže in gnoj odpravi. Da je oteklina že gnojna se spozna po mehkem mesticu na oteklini, iz ktereга tudi dlaka izpada. Ako je bila oteklina velika, se ognojena za dva persta odpre; ako je bila oteklina majhena se luknja za en perst velika naredi. Paziti je treba da se rana ne zaceli, dokler niso vse vterdine zgnjile in ves gnoj se ni odcedil. Sicer se gnoj zopet nabira, kožo preje in ozdravljanje zavera. Preden se koža prereže, je treba dlako po oteklini prav čisto postriči. Gosja mast se tako dolgo rabi, dokler rana ni zaceljena. Včasi več vredov na enkrat pod vratom najdeš, s kterimi je ravno tako ravnati, kakor sim rekel. Pri gnojenju žlez za čeljustmi gnoj včasi razje slinjake (Speichelgänge), in namesto gnoja se voda iz rane cedi. Kader kaj takega zapaziš, vzemi 2 lota lopatiknega izlečka, 2 lota mirnega izlečka, 2 kvintelca terpentinovega olja, in dobro jih zme-

šaj. S tem zdravilom pomoči tuljevi svalk, in ga, kar moreš globoko v rano potisni. Tako delaj dvakrat na dan, dokler ni rana zdrava.

Vendar ne le na vratu, ampak tudi na drugih krajeh života se najdejo žlezave otekline, ktere je treba na rečeno vižo ozdravljati. Vred je dobro na spodnjim kraju predreti, da se gnoj ložeje izceja; vselej je treba paziti, da se rana prezgodej ne zaceli, in da se vsaki dan osnaži.

Marsikteri se bo čudil da ne priporočam nobenega mazila, olja, obliža pri ozdravljanju vgnjid. Vendar teh reči ni potreba, in z njimi se navadno več popači kakor popravi. Natura sama zdravi rane, ako le gnoj odteči zamore, in ako se rane snažijo.

Kdor nima gosje masti, naj se posluži mazila iz 4 lotov ajbešovega mazila, in iz 4 lotov loberjevega olja.

Zajčja mast je bolj hasnjiva, kakor gosja mast, alj kakor poslednje mazilo, in kdor ima zajčje masti, naj se lete posluži.

Pri smoliki je treba konje premrazenja varovati. Pozimi se ne smejo z merzlo vodo napajati, ampak s tako, ktera že dalje v hlevu stoji. Kedar konji v ti bolezn radi zobljejo, jim ne smeš nobenega notrajnega zdravila dati. Zakaj sama natura žene bolezin po vgnjidah iz trupla. V ti bolezn ne smeš vpregati konj k težkem delu, ampak jih moraš truda varovati in dobro kermiti.

Ako so otekline tako velike, da sapa zaverajo, in da bi se konj lahko zadušil: se mora konju na vratu pušati in mu 2 libri kervi odcediti. Potlej je treba oteklino naglo ognuji in predreti. Ognuji se naglo, ako čebulne koščke v medu pečeš, in gorke na otoklino pokladaš. Kakor hitro mehko mestice na oteklini zapaziš, jo koj prederi.

Dostavek.

Kedar se oteklina in vred pod ušesom napravi, in gnoj slinjake razje, postane iz rane pijavka (Fistel), ki se ne pusti ozdraviti, dokler niso slinjaki zaceljani, in dokler se sline v rano počejajo. V ti bolezn se je treba poslužiti razbeljenega železa. Vzemi železo za pipno cevko debelo, ga dobro opilji

in ogladi, potlej razbeli, razbeljeno po lesu podergni. Zdaj seži z razbeljenim želozom, katero vedno, sučeš do dna rane, katero si poprej v ta namen preiskal, da veš kako daleč se razpostori. To ravnanje kake dvakrat ponavljaj. Razbeljeno železo pripali slinjake, sline se ne morejo več v rano cediti, in rana se celi. Pri leti operaciji je koristno zunajno rano nekaj razprostoriti, da se z železom prostejše giblješ, in da se rana prehitro ne zaceli.

IV. Poglavje.

Davica.

Znamnja te bolezni so: Konj ne zoblje, tudi ne pije lahko. Ako se sili vodo požirati, gre voda skoz nosnice nazaj namesto dolj v požiravnik. Ušesa so merzle, glava pobešena, sapa težka. Bolj ko bolezin raste, bolj konj piska in smerči, njegov gobec je vroč in jezik je suh. Na spodnji strani vratu se otekline ošlata, ako jo stisneš, konj velike bolečine občuti.

Kakor hitro te znamnja zapaziš, moraš konju dve libri kervi iz vratne žile izpustiti, in mu tole zdravilo dajati: Vzemimi pol libre medu, in mu primešaj 8 lotov čistega, zmletega soliterja. Ako je zmesa preredka, toliko moke prideni, da kašo dobiš. Tega zdravila namažeš konju štirikrat na dan, vsakikrat 2 lota z leseno lopatico na jezik. V oteklino na vratu se dvakrat na dan sledeče mazilo vriba: Vzemimi pol lota zmlete kafe, perlji ji počasno 8 lotov lanenega olja tako, da se kafa v olju raztopi. Potlej še prideni 4 lote salmijakovca. Teh zdravil dobiva konj na rečeno vižo, dokler se popolnoma ne ozdravi. Pri ti bolezni je treba konja premrazenja varovati, mu mlačne ne merzle vode piti dajati; in kedar začne zobati, mu mokrih otrobov pokladati. Ako noče otrobov, se mu pa ovsja daje.

V. Poglavje.

Pijavka na vratu.

Na zgornjem koncu vratu, nekoliko za ušesi, na desni ali levi strani grive se včasih pijavka naredi. Narprej se zapazi otekline na tistem mestu, na katerem pozneje pijavka sedi. Ako

oteklino koj od začetka zapaziš, vribaj v njo 3 dni zaporedoma sledečega mazila:

- 1 kvintelc zmletih španskih muh,
- $\frac{1}{2}$ kvintelca euforbium - gumeta,
- 2 lota sala se dobro skupej zmešajo.

Po tem mazilu se oteklina včasi zgubi, in vzrok oteklina. Ako se pa oteklina predere, je treba luknjo, iz ktere gnoj teče, še bolj razširiti. V ta namen se rana in bližnja koža poleg vratu prereže, in toliko razpara, da lahko do dna rane prideš. Potem se predivni ali tuljni svalk s tistim zdravilom pomoči, katerega sim v III. poglavju, zoper smoliko, pri kateri so slinjaki preglodani, naznanil, in ta svalk se v dno rane potisne. Tako se po dvakrat na dan ravna, in sicer tako dolgo, dokler ni rana zdrava.

Gnoj, ki iz rane teče, je treba vedno odpravljati, da je rana snažna.

Dostavek.

Ako je pijavka že stara, gnoj redek in smerdljiv, je znamenje, da so ali vezki vratnih členov, ali členi sami naglodani. Pri takšnih znamenjih je treba z močno sondo (iskavko) rano preiskati, in kjer se bolni členi najdejo, sondo proti zvonaj pritisniti. Kjerkoli so bolni členi, tam se mora koža in meso poleg vratu noter do členov razparati, da se do pijavknega dna pride. V napravljeno rano se zabaše z imenovanim zdravilom pomočenega prediva toliko, kolikor je potreba, da je luknja rahlo napolnjena. Brez lete operacije ne bo rana nikdar zdrava, ker v rani zadržani gnoj ozdravljanje zavera. Vsaki dan je treba rano dvakrat prevezati. Ako se napravljena rana prenašlo zaceli, je jo treba zopet razparati. Kedar gnoj gost in bel postaja, in smerad zgubi: je upati, da se bo nevarna pijavka zacelila.

VI. Poglavje.

Otiska po sedlu.

Kedar se pod sedlom oteklina pokaže, je jo treba z merzlo vodo vedno zmivati. Včasi je tudi zmivanje z žganjem in žajfo zdravo, po katerem oteklina kmalo mine.

Nekekrat vendar za oteklino pride voden mehur, ki se lahko v gobo preoberne. Vodeni mehur kaže okroglasto višino, v kateri se voda pod perstom lahko spozna. Mehur se ozdravlja, ako se na več krajih predere in voda iz njega iztisne. Kedar je vodeni mehur že suh, se namaže s tistim mazilom, katero sim zoper oteklino vratne piavke priporočil. Potlej se mehur v miru pusti, in kmalo je popolnoma zdrav.

Kedar od sedlovega tiska ožgalek, to je koža enaka sožganemu usnju postane, se mora vsaki dan z gosjo, ali svinjsko mastjo ribati. Koža se potem na robu nar poprej lupiti začne. Odlušeno kožo je treba s škarjami odrezati; ostalo pa zopet namazati in tako dalje ravnati, dokler se ni vsa koža odlupila.

Rana se potlej sama od sebe zaceli. Včasi se pod ožgalkom ognjijo, in gnoj ožgalek vzdigne. Ako se to zgodi, je treba ožgalek, kjer se še derži, odrezati, rano zmiti, in s sožganim v prah zmletim podplatom postopovati. Tako se rana zmiva, štupa in kmalo ozdravi.

Ožgalkovi robi se tudi z mastjo godijo, omehčajo in odlušijo: potlej se ves ožgalek lahko izreže in osnažena rana z zmletim podplatom poštupa. Nikdar se pa ne sme pripuščati, da bi kovač s klešami ožgalek izpuljil.

Včasi se podkožni deli od sedlovega tiska zmečkajo, in potlej ognjijo. Ako je gnoj pod kožo ali ne, se čuti, kakor hitro oteklina vpade. Kedar je gnoj pod kožo, se mora koža predreti, da gnoj odteče; nikdar se ne sme čakati, da bi gnoj sam kožo prederl. Zakaj gnoj bi se lahko med mišice vsedel, alj clo vezke ali kosti nagrizel. Zareza v kožo se mora, kakor vselej, tako napraviti, da gnoj iz rane navzdol teče. Kedar je koža prerezana, je treba s perstom v rano seči in jo dobro preiskati, ali ni globokejih gnojnih votlin, kakor je spodnji rob rane. Ako se gnojne votline najdejo, jih je treba do dna zrezati, da se ne more v njih gnoj nabirati, zastajati, in tako dalje jesti.

Ako iz rane, katero si na leto vižo iztrebil, kri več ne teče, lepo izmi rano in njene robe, potlej jo pokri s suhimi,

mehkimi tuljami. Prihodni dan se rana zopet lepo zmiije in osnaži, in potlej s tuljami, ktere so s sledečim mazilom namazane pokrije:

Vzemi drobno zmletega zelenega volka, mastiks-gumeta, kadila, ajbešovega mazila, malvnega mazila, lorberjovega olja, terpentinovega olja, vsakega dva lota, in dobro zmešaj, da dobiš mazilo. Leto mažilo se imenuje zeleno, zdravno mazilo.

Letega mazila se je treba posluževati, in rano gnoja snažiti, dokler ni zaceljena.

Vse rane na komu, ako so ravno globoke, se po tem mazilu ozdravijo, če le skerbiš, da se gnoj iz rane odteka, in se rana snaži.

Enake otiske tudi po komatu pridejo in se ozdravljajo, kakor otiske po sedlu. Ako konj pri ozdravljanju počiva, se mu bojo rane hitrejše zacelile, ako ga pa vpregaš ali jezdariš, moraš saj paziti, da komat alj sedlo ne pritiska na ranjeno mesto, sicer bo rana hujša namesto boljša postajala. Kedar je otiska stara; kedar so se terdovratne piavke naredile; kedar so vezki, hrustanci ali kosti že razjedene: moraš konja živin skemu zdravniku zročiti, sicer ga zgubiš.

VII. Poglavje.

Hrom v nogi. (Buglähmung.)

Znamnja te hromote so: Kedar se konj prestopa, popisuje z hromasto nogo neki zvonajni krog, in jo manj visoko vzdiguje, kakor zdravo nogo. Kedar konja čez visok prag pelješ, ali čez visoko bruno: ne prestopi z hromasto nogo, ampak jo le čez potegne. To tudi zapaziš, ako konja ritinsko siliš.

Ako tega švedranja ne spremlja kaka oteklina na zgornjem bedru, ali na zadnji velki kiti; ako člen in bencelj nad kopitom ni otekel; ako nebene bolezni v kopitu ne najdeš: tedaj je konj gotovo v zgibi hromast, in treba je zgibo s sledečim zdravilom, ktero moraš pred rabo vselej dobro potresti, dvakrat na dan zmivati:

Vzemi 4 lote lanenega olja,
 1 lot lastovčnega olja,
 3 kvintelce kamnovega olja,
 3 lote terpentinovnega olja,
 3 lote sivkovega olja (Lavendelöhl),
 1 lot olja za čutnice (Nervenöhl),
 1 lot olja iz dežnih červov (Regenwürmöhl),
 2 kvintelca vitriolovega olja,

in dobro jih zmešaj.

5 alj 6 dni dolgo se vmiva s tem zdravilom zgiba ali spodnji del pleč, in hrom je navadno ozdravljen. Kedar je hrom zastaran in to zdravilo ne pomaga, naj zdravnik trak zavleče nad plečnim členom, kateri 12 alj 14 dni vleče, potlej se vun potegne. Ako hrom od zunajnega poskodovanja izvira, se na to vižo ozdravi.

Hrom, ki izvira iz znotrajnih vzrokov, se ne da popolnoma ozdraviti. Konji bolehajo, kakor ljudje, po skernini (Gicht). Ako se skernina na kako mesto vsede, oslabi lete dele in včasih hrom naključno. Takšno hromenje se ozdravi, ali yendar se rado poverne. Taka je tudi pri konjskem hromu; večkrat je treba čakati, da ga natora ozdravi. Na plečih trak zavleči je v taki nadlogi edino zdravilo. Gnoj, ki se pod trakom dela, je treba vsaki dan iztisniti, krog zavleke z mlačno vodo zmivati, in suho kožo z oljem mazati. Tudi trak se mora vselej premakniti in sprati.

Hromastega konja ne smeš z delom mučiti; in ako je ozdravljen, ga moraš še nekaj časa v miru pustiti, sicer ti zopet začne šantati.

VIII. Poglavje.

Otiske na persih.

Ako se na persih po tisku komata otekline napravi, je jo treba prav pogosto z merzlo vodo močiti, in včasih z žganjem in žajfnico zmivati.

Močnejše zdravilo, katero naglo pomaga, je sledeče:

Vzemi 3 lote svinčenega izlečka,
 2 lota kafrovca,
 1 libro vode,

jih dobro zmešaj, in vselej pred rabo potresi. Ako koža ni ranjena, pomoči s tem zdravilom večkrat na dan oteklino; ako je koža ranjena, jo pomoči le trikrat na dan.

Od komatovega tiska izvira, kakor od sedlovega tiska ožgalek. Tega ozdravljaj na enako vižo, kakor je bilo v VI. poglavju povedano.

Kedar se od tiska vred naredi, ga je treba na nar bolj mehkem mestu predreti. Leto mesto najdeš, ako s perstom vred ošlatuješ. Ako je vred toliko odpert, da se gnoj lahko iz njega izteka, se rana vsaki dan 5 alj 6krat z merzlo vodo pomoči. Gnoj je treba pridno zmivati, in rana bo kmalo zdrava.

Včasi postane od komatovega tiska gobova, neobčutljiva oteklina. Ako jo hočeš odpraviti, jo moraš izrezati. V ta namen prereži oteklino naskriž, odgerni kožne kosce in čisto izreži oteklino. Potlej položi kožne kosce na rano, in zaši zgornje tri kosce; spodnjega pa prostega pusti, da se gnoj iz rane lahko izteka. Rano večkrat z merzlo vodo pomoči, in omij izcejeni gnoj. Ako se to poleti zgodi, in konj na pašo hodi, je treba rano vsaki dan enbart s terpentinovim oljem namazati, da se červi v njo ne vgnjezdijo.

Kože, ktera oteklino pokriva, se ne sme pri operaciji nič odrezati, sicer bi na tem mestu tanjka kožica zrastle, ktero komat lahko ožuli.

IX. Poglavje.

Vgnjide na persih.

Oteklina na persih se rada ognoji. Torej je jo treba vsaki dan z zajčjo alj gosjo mastjo mazati, da se hitreje gnoji. Kakor hitro na oteklini mehko mesto zapaziš, kjer jo hoče gnoj predreti, jo tako prereži, da gnoj lahko navzdol teče. Kedar je vred odpert, iztisni ves gnoj iz njega.

Rana ostane odperta, in se vsaki dan krog in krog z zajčjo alj

gosjo mastjo maže, da vsa oteklina vpade in se zgubi. Gnoj, ki iz rana teče, je treba pridno zmivati, in rana bo kmalo zdrava.

Oteklina včasi tako naraste, da konj iz hleva ne more; vendar se ti ni treba nič bati, ako ravnaš, kakor sim rekel.

Ako nimaš zajčje ali gosje masti, vzemi ajbešovega in lorberjovega mazila, in sicer vsakega pol; tudi svinjska mast alj sirovo maslo je dobro.

X. Poglavje.

Goba na kolenu.

Na kolenih sprednjih nog postane včasi po vdarku, vtisku alj drugem poškodovanju oteklina, ki se rada v gobo preoberne. Leta se s sledečim mazilom ozdravlja:

Vzemi 1 lot španskih muh,
 1 lot evforbium - gumi,
 1/2 lota rudečega žvepla (auripigment),
 dobro jih zmli, in jim prideni
 2 lota terpentinovega olja,
 4 lote svinjske masti,
 da dobiš mazilo.

Tri dni zaporedoma gobo maži s tem mazilom, in sicer enkrat vsaki dan; potlej počakaj, ako se goba odluši. Navadno izpade dlaka na gobi, in kedar zopet raste, je treba vnovič 3 dni gobo mazati. Zakaj po prvem mazanju se redko goba odluši. Kolikokrat je treba s tem mazilom mazati, ne morem povedati. To se ravna po velikosti in terdovratnosti gobe.

XI. Poglavje.

Oteklina velke kite na sprednjih nogah (Sehnenklapp.)

Kedar je velka kita na sprednji nogi otekla, in konj hromata, je treba oteklino takole ozdravljati:

Vzemi 2 lota zmletega salmijaka,
 1 libro štupe rudeče smurke, ju
 mešaj z vinskim jesihom, da gosto mazilo dobiš, vribaj tega mazila v oteklo kito in potlej toliko tega mazila na kito namaži,

da en perst debelo leži. Med benceljnovim členom in kolenom ovij nogo s suknenim kosom.

Slednjič zmešaj 1 libro vinskega kisa z 1 libro vode in in razstopi v zmesi 2 lota salmjaka. Vsaki dan trikrat, namreč zjutraj, opoldne in zvečer vlji nekaj te raztopline za sukno, da mazilo na kiti vlažno ohraniš. Mazilni okladek pusti na kiti dva dni, potlej ga z novim namesti. Tako ravnaš, dokler se oteklina ne zgubi, in noga ne ozdravi.

Ako je bolezin zastarana, se težje ozdravi, vendar moraš 2 ali 3 tedne na to vižo oteklo kito ozdravljati.

Ako se po tem ravnanju oteklina ne manjša, jo maži 2 dni zaporedoma s tistim mazilom, katero sim v X. poglavju zoper kolenovo gobo priporočil. Ako ti leto mazilo pomaga, se ga dalje posluži; ako pa ne pomaga; ali ako je oteklina že terda, si sledeče zdravilo napravi, katero je prav hasnjivo:

Vzemi 2 lota štupe španskih muh,
 2 kvintelca eyforbiuma,
 1 lot mastiks-gumeta,
 1 lot kolofonije,
 1 lot žafranovega obliža (Safranpflaster),
 1 lot terpentinovega olja,
 6 lotov černe smole,

in si obliž napravi iz njih.

Da si pa obliž napraviš, moraš imenovane reči v glinjastem piskru na žerjavici razpustiti. Kedar se je obliž toliko ohladil, da na lopatici, s katero ga hočeš mazati, ne dela več mehurjev; ga hitro z lopatico v oteklino vribaj, da skoz dlako gre in na kožo se vleže.

Ako prevroče mazilo namažeš, se čez 12 ur odluši in z dlako vred proč pade. Kedar je vsa oteklina dobro namažana, se pokrije z mikano volno, ktera se na obliž pritisne. Obliž tako dolgo pri miru pušiš, dokler sam ne odpade.

Ako oteklina, kedar se je obliž odlušil, še ni popolnoma minula, se leta obliž še enkrat napravi. Ako leto mazilo ne ozdravi oteklina, je treba oteklo kito poleg noge ali podolgota žgati.

XII. Poglavje.

Spahnjenje benceljnovega člena.

Sledeče znamenja naznanujejo spahnjenje benceljnovega člena: Konj navadno stoji na sprednjem robu kopita, in benceljnovi člen je naprej nagnjen; in ako ravno konj na vsem kopitu stoji, je vendar benceljnovi člen naprej nagnjen. Pri hoji premika konj zgornjo nogo, kakor zdravo; spodnjo nogo nekteri konji naravnost na tla stavijo, nekteri na prednji-rob kopita narprej stopajo.

Vendar se benceljnovi člen nikolj ne zravna, kakor pri zdravi nogi. Pri nekterih konjih je člen vidno otekell, pri nekterih malo; gorkota je pa zmirej večja, kakor v členu zdrave noge. Spahnjeni člen se vsaki dan trikrat s tistim zdravilom zmiva, katero sim zoper otisko komatov na persih priporočil. Zmivati ga je pa tako dolgo treba, dokler spahnjenje ni zdravo.

Pri ti priložnosti moram svariti napčnega ravnanja, katero je pri nekih kovačih v navadi, ki menijo, da so členove kosti križem šle, kterih je treba poravnati. V tem mnenju raztegujejo benceljnovi člen, in ga še hujše popačijo, kakor je bil poprej. Verh tega vbogo živino brez potrebe mučijo. Ako bi kosti križem šle, kar se redko pripeti, bi se gotovo dale ošlatati.

Druga nepaka pri spahnenju benceljnovega člena je ta, da nekteri vzrok boleznii v nekem mehuru išejo, kterega izrežejo. Tako ravnanje pa vnetje množi, bolečine poveča, torej boleznii konja le hujša, ne pa boljša.

Ako je spahnjenje zastarano, in nasvetovano zdravilo ne pomaga, je treba sledečega mazjla dvakrat na dan v benceljnovi člen vribati:

Vzemi 8 lotov olja iz dežnih červov,
 4 lote olja za čutnice,
 4 lote kamnovega olja,
 2 lota terpetinovega olja,

in jih dobro zmešaj.

XIII. Poglavlje.

Goba na komolcu.

Na zadnji strani sprednje noge, in sicer na komolcu, se prikazuje bolezin, kateri goba na komolcu pravimo. Narprej se tukaj zapazi oteklina in konj stopa nevkretno. Leta oteklina se zgubi po pogostem zmivanju z merzlo vodo. Kedar oteklina mine, zapaziš ravno na komolcu okroglo višino ali neki žakelj; v oteklini ali v žakeljcu najdeš rumenkasto vodo. Ako se voda v oteklini ali v žakeleju zapazi, se z levo roko voda proti verhu pritisne, da se koža na verhu dobro napne. Potem se napeta koža prebode z ojštrim nožom in vsa voda se iz oteklina ali iz žakeljca iztisne. Kedar je koža, kjer je oteklina bila, že suha, se riba s tistim mazilom, katero sim v X. poglavju zoper gobo na kolenu nasvetoval. Ako si tako storil, pusti oteklino pri miru in poterpi, dokler goba odpade. Zdaj je goba odpravljena. Če pa vendar še kako vterdino zapaziš, jo še enkrat s tem mazilom namaži.

Ako je goba na komolcu stara, in torej vterjena, se je treba sledečega mazila posluževati:

Vzemi: Španskih muh,
nadhloreka (sublimata),
rudečega žvepla (auripigmenta), vsakega 1 kvintelc,
euforbiuma $\frac{1}{2}$ kvintelca.

Vse skupej v štupo zdrobi in s 3 loti svinjske masti (sala) v mazilo zmešaj.

Ako se namazano mesto zopet zaceli in z dlako zarase, ga vnovič s tem mazilom namaži. Leto ponavljaj tako dolgo, dokler ni goba popolnoma zginila.

Včasih se na tem mestu terda, kroglasta bunca zapasi, ktera je kakor oreh velika ali pa še večja.

Leto bunco je treba prerezati in vterjeni gnoj, ki je ribjem jajcom podoben, iztisniti. Rana se potem sama od sebe ozdravi. Kedar je leta bunca gobnasta, jo je treba izrezati.

Komolčna goba navadno iz tega izvira, da podkova na notrajni komolc pritiska, kar se pri legi zgodi, kedar konj noge

pod se skerči, posebno takrat, kedar so štole predolge in nerodne. Torej je treba konja ozdravljenega od gobe podkovati s podkovami brez štol, sicer bi se goba zopet naredila. Pri konjih, ki niso podkovani, se goba na komolcu redko zapazuje.

Dostavek.

Goba na komolcu je včasih grozno velika, zastarana in tako vterjena, da se ne da odpraviti s temi mazili. Tako goho je treba naskriž prerezati, 4 kožne kose odlupiti, in gobo izrezati. Kožni kosci se potem na rano položijo, toliko obrežejo, kolikor je treba, da se njih robi ravno dotikajo. Leti robi se zašijejo razun spodnjega. Rano je treba z merzlo vodo pogosto zmivati, da se vnetju in oteklini v okom pride. Ako pa gnoj sošitek čez kake dni preje in se v rani gobnate reči povzdigujejo: je treba v enaki meri vzeti belega ali cinkovega vitriola in žganega galuna, ju v prah zdrobiti in zmešati. Z leto štupo potresuj po enkrat na dan rano tako dolgo, dokler goba ne zgine. Potem se posluži mazila nesvetovanega zoper otisko po sedlu v VI. poglavju. Z letem maži tako dolgo, dokler rana ni popolnoma zdrava.

Drugo ojstro mazilo, s katerim se goba na komolcu, ako ni prestara in vterjena, ozdravlja, je sledeče.

Vzemi: V štupo zdrobljenega dolgega popra 2 lota,
 euforbia 2 lota,
 sivkovega olja 2 lota, 1 kvintele
 terpentinovega olja 2 lota, 1 kvintele,
 solitarjove kisline 1 kvintele,

in jih zmešaj v mazilo. S tem mazilom maži kake 3 ali 4 dni komolčno gobo.

XIV. Poglavje.

Volk.

Po volku zbolejo konji, posebno žrebeta, ki se o deževnem vremenu pasejo. Tudi konji, ki pozimi v raztopljenem snegu in po mokri zemlji dan na dan hodijo, večkrat dobijo volka.

Narprej se zapazi nad kopitom do benceljnovega člena oteklina, v kateri razsajajo hude bolečine. Zatorej konj noče nastopiti na bolno nogo. Zdravila zoper to bolečino nisim mogel najti. Treba je oteklino, prej ko je mogoče, goditi in predreti. Zatorej se oteklina vsaki dan enkrat z gosjo mastjo ali s salom dobro namaže.

Oteklina se pri benceljnu, ali nad kopitom, ali na strani predre, in rjujavkasta, smerdljiva sukrovica teče iz nje, ktera tudi nekaj kože odje. Ako razjedena koža ne odpade sama od sebe, jo je treba z ojstrim nožom odrezati. Rana se vsaki dan namaže z mazilom, ki sim ga v VI. poglavju nasvetoval. Tako se ravna, dokler rana ni zdrava.

XV. Poglavje.

Lupina.

Med benceljnovim členom in nadkopitom je še en člen, ki se nadkopitni člen imehuje. Vezki tega člena oteko pe spahnenju, ino za palec nad kopitom, posebno na straneh se izcimi oteklina, in konj postane krulav. Pri nekterih konjih se šantanje zopet zgubi, akoravno oteklina raste. Leta bolezin, ako se od začetka ne zatara, se pozneje ne da ozdraviti.

Kakor hitro se oteklina zapazi, je jo treba vsaki dan dvakrat s sledčim zdravilom, ki se pred rabo dobro pretrese, zmivati:

8 lotov kafrovca,

2 lota terpentinovega olja.

Kedar si že oteklino kakih 5 ali 6 dni zmival, prenehaj z zdravilom 3 dni, in maži oteklino z lanenim oljem ali s salom; potlej zopet s poprejšnim zdravilom zmivaj. Če ravno dlaka izpade, moraš vendar oteklino tako dolgo zmivati, dokler ni zdrava. Ako čez 3 nedele oteklina ne zgine, je treba zmivanje opustiti, in kakor hitro dlaka oteklino pokrije, se poslužiti mazila, ktero sim v X. poglavju zoper gobo na kolenu nasvetoval. S tem mazilom maži oteklino 2 dni zaporedoma, počakaj da se posuši, in na tako vižo tako dolgo maži, dokler oteklina ne mine.

Ako je oteklina zastarana in konj vedno šanta, mu imenovane zdravila nič ne pomagajo. Treba je živinskega zdravnika poklicati, ki oteklino žge.

XVI. Poglavje.

Ščetinje ali ježji tok.

Leta bolezin sedi v nadkopitu. Ojstra mokrina se cedi skoz kožo in dlako spodjeduje. Kar dlake ne izpade, se ščetini. Pri nekterih konjih vidiš suh prah na koži, pri nekterih pa smerdljiva mokrina iz kože teče. Tega navadni vzrok je nesnažnost. Kedar konji v globokem blatu čez dan hodijo, ki na nogah obsedi, in kedar se jim zvečer v štali noge ne odergujejo s slamo ino ne omivajo.

Leto bolezin, ako je mogoče ozdraviti, osnaži noge s kartačo v vodi pomočeno, kedar konji opoldne ali zvečer v štalo pridejo. Potem pomoči bolne mesta z mokom obstoječim iz 4 lotov svinčenega izlečka in iz 8 lotov vode.

XVII. Poglavje.

Nadkopitni nastop.

Kedar se kaj nadkopitnega roga odluši, ga je treba čisto odrezati, da se ne nabira blato ali pesek za kopitom, iz kterega vgnjide lahko postanejo.

Rana se vsaki dan enkrat s tinto, kateri je ravno toliko vode primešane, pomoči.

XVIII. Poglavje.

Nadkopitne vgnjide.

Njih vzroki so dvoji: Poškodovanje nadkopita in gnoj v nogi, ki nadkopito predere. Zdravljanje te bolezni tirja posebno znanost in opaznost in se mora zdravniku izročiti. Vendar hočem ob kratkem razjasniti, kako naj se zdravljanje poskuša.

Kedar vgnjide iz poškodovanega nadkopita izvirajo, in kedar je gnoj kaki del kopita razjedel: je treba poškodovano

kopito do zdravega izrezati, sicer ga ni mogoče ozdraviti. Ako so se vgnjide po nadkopitu razširile: je treba s tenko palico luknje, iz ktere gnoj izvira, poizkati, in potem luknjo z majhnim, palec debelim, okroglim, razbeljenim železom izžgati. Ako je več lukenj je treba vsako posebej izžgati. Žganih ran ni treba ozdravljati, ker same od sebe ozdravejo. Kedar se ne ve, ali so vgnjide od poškodovanja nadkopita postale ali ne: se mora pod vgnjidami kopito blizo roba izrezati, da se bolj gotovo zve, od kod vgnjide izvirajo. Ako gnoj najdeš, je treba kopita, kolikor je poškodovanega, izrezati. Vsega kopita ne pusti odrezati, kar kovači radi delajo, da rana večja postane, ino da si pri ozdravljanju več zaslužijo. V rano se vlije zmes iz 4 lotov žganja in 1 lota terpentinskega olja; rana še potem pokrije s suho kodeljo in noga se obveže. Ravno s tem zdravilom se tudi mesto nad nadkopitom ozdravlja, kedar je bilo treba kopita odrezati.

Kedar ni vgnjid v nogi, izvira bolezin gotovo iz poškodovanja nadkopita.

Včasih se v nadkopitnih vgnjidah velike zrasti najdejo. Te je treba z razbeljenim nožom izrezati. Kdor ne ve s takim nožom se pečati, naj navadnega vzame, ino naj si razbeljeno železo pripravi, s katerim kervotočne žile ožge in kri vstavi.

Dostavek.

Nar nevarnejše so tiste nadkopitne vgnjide, ki so na zadnji strani noge, in ki izvirajo iz napčno ozdravljenih podplatnih otisk. Gnoj se za kopitom nabira, vedno globokejši leze in nožni hrustanec razje. Take nadkopitne vgnjide, ako se ne ozdravljajo umetno ali od zvedenega živinskega zdravila, postanejo neozdravljive. Po sledečem navodu se vendar dajo popolnoma ozdraviti.

Vzemi sondo ali pero, in jo porini do dna gnjile rane, da spoznaš globokost in pot vgnjid. Včasih vendar ni mogoče do dna rane seči, ker ima krivo luknjo. Pri slednjem primerleju je treba luknjo pri operaciji preizkovati. Operacija se takole stori: Luknja v nadkopitu, iz ktere gnoj teče, se od zgoraj doli za en palec široko izreže, in tudi kopito se ravno tako

široko do dile odreže. Skoz odprto kopito se pride do hru- stanca, ki se prereže, da se gnojni žleb najde. Dobro je dno gnojnega žleba z razbeljenim železom ožgavati; ker pa vendar razbeljeno železo ne doseže vsih strani tega žleba, je treba takole ravnati: Naprej se kri iz rane rahlo pobriše, in potem se nekaj krepke vode (vodene solniterjeve kisline) v rano vlije. Leta voda gre v vse priluknje in razje vse, kar je gnjilega, katero potem z gnojem vred iz rane izteče.

Da pa kri, ki iz prerezanih žil vedno teče, operacije ne zavera in mudi: je treba bencelj terdo prevezati in tako kervotok vstaviti. Kdor operira, mora paziti, da zgornje kopitne strani preveč ne odreže, kar bi ozdravljanje zaveralo. Rana, ki se počasno celi, se vsaki dan enkrat z sledečim zdravi- lom pomoči:

3 lote cinkovega vitriola raztopi v 1 libri vode.

XIX. Poglavje.

Podplatne otiske.

Podplatne otiske se navadno najdejo v sprednjih nogah in sicer v znotrajnem oglu blizo kipe, zraven strele; le redko na zadnjih nogah ali v zunajnih oglih. Rade postanejo, ako se ogli pri kovanju izrezujejo, torej jih pri neokovanih konjih ne najdemo. Znamnja otisk so sledeče: Konj šanta, prej s sprednjim kakor z zadnjim delom kopita nastopuje, in po celi nogi se nobeden vzrok šantanja ne zapazi. Pri takih konjih je treba dilo rezati, in posebno na znotrajne in zunajne ogle paziti, ali nimajo višnjevih ali rudečih pik. Take pike so podplatne otiske. Pike se morajo do živega izrezati, in ru- mena sokrovica ali clo gnoj se pokaže. Tisti del dile, pod katerim otiske ležijo, je navadno bolj gorak, kakor ostali.

Ako je kaki kos roga po gnoju že ločen, ga je treba od- rezati. Za steno se sedaj nekaj žganja vlije, potem s suho kodeljo pokrije in dobro preveže, da nobena nesnaga notro ne pride. Da se vnetje tolaži, je treba dilo in steno kopita za 2 persta debelo s frišnim kravjekom pokriti, ki se čez 12 ur ponavlja. Ako meso v dilno luknjo sili, ga je treba

s štupo živega apna poštopati. Kedar konj nič več ne šanta, je treba luknjo s kodeljo zamašiti in s podkovo pokriti, ktere plat na dilni luknji je širokejša od ostalih plati, da se ne nabira nesnaga v luknji. Tako podkovani konj je zopet dober za rabo.

Dostavek.

Ako ni umen kovač konjeve noge preiskal, se lahko pripeti, da se bolezin ne zapazi prej, dokler gnoj nadkopita ne razje. Takega konja je težje ozdravljati. Pri tem je treba dilo tako globoko izrezati, kakor globoko gnoj seže. V rano se bašejo tulje pomočene z raztopljino, imenovano v prejšnim poglavju 3 lote belega vitriola v 1 libri vode, in noga se dobro preveže. Tako je ravnati, dokler ni nova dila na rani zrastla.

Podplatne otiske, akoravno so se ognjile in izgnjile, rade zopet pridejo, in konj zopet šanta. Takole se pa dajo popolnoma ozdraviti. Dila in rožena stena tistega opla, kjer se otiska napravlja, se toliko izrežete, da kri teči začne. Potem se napravi podkova, ktera na tistem koncu, na katerem je rog izrezan, nima štole. Kaka 2 palca od tega konca dobi podkova štolo, in torej ne pritiska na mesto, kjer je otiska bila, in dila in stena se lepo zarastete.

XX. Poglavje.

Podplatni vbod in zakovanje.

Kedar žebelj ali kakošna druga špičasta stvar konju podplat ali strelo prebode, jo je treba pazljivo izpotegniti, da se ne odlomi in v nogi ne ostane. Potem je treba luknjo z ojstrim nožom razširiti, da gnoj, ako se napravi, lahko odteče; sicer bi se za rogom nabiral, ga razjedel, in nevarnost povečal. V luknjo se žganja vlije, s kodeljo pokrije, noga s kravjekom namaže in obveže. Ako je že gnoj v nogi, je treba dile in strele toliko odrezati, kolikor je gnoj zadene. Ako se na mestu, kjer je rog odrezan, divje meso pokaže, ga je treba vsaki dan z živim apnom poštopati, dokler se rog ne zaraste.

Ako je šebelj, ki se je v nogo vbodel, izpadel in mesto, kjer je tičal, se ne vidi: je treba dilo in strelo s kovaškim nožom

malo porezati, in kmalo se bo vbedeno mesto spoznalo. Na tem mestu se s špičastim nožom globokeje reže in tudi gnoj najde, ako ga je žebļjovi tisk včinił.

Kedar konj nekaj časa po podkovanju šantati začne, je treba podkovo proč vzeti in slehern žebelj natanko ogledati. Na žebļju, s katerim je bil konj zakovan, se zapazi črnkast gnoj. Luknjo, v kateri je ta žebelj tičal, je treba izrezati, da se do gnoja pride. Potem se ravna, kakor sim prej povedal.

Ako po izdertih žebļjeh ne najdeš mesta, na katerem je konj zakovan: vzemi kleše in stiskaj rob kopita, kjer so žebļji tičali. Kedar konj z nogo zmikne, si na zakovanem mestu. Tukaj je treba poleg žebļjove luknje rezati, da se do gnoja pride.

Ako je zakovanje zastarano, in gnoj se je že močno razširil, alj clo na benceljnu ali na nadkopitu si luknjo odperl: je treba dile alj strele toliko odrezati, kolikor jo je gnoj razjedel. Sicer gnoj pod rogom naprej je in ni ga mogoče ozdraviti. V zdravilo vzemi 4 lote žganja, katerem 1 lot terpentinovega olja primešaš, in z zmesjo vsaki dan enkrat nogo obvežeš.

Dostikrat se primeri, da kovači na ravno in ne votlo dilo tudi ravno podkovo prikujejo. Taka podkova pritiska z znotrajnim robom na dilo in konj šanta. Kedar se kaj takega zapazi, je treba podkovo odtergati in jo prekovati, da postane votla alj povišana na znotranjem robu. Taka podkova ne bo več tišala in konj ne bo šantal.

XXI. Poglavlje.

Ožuljenje nog.

Noge, ki imajo nizke pete in velike strele, se na terdih, kamnitih in ostrih potih, ali po zimi na zmerznjeni, bodeči cesti lahko ožulijo. Leto se spozna, kedar konj ne stoji na celi nogi, ampak le na perstih; kedar gredejoči konj ne stopa na peto. Poškodovana noga se spozna po večji gorkoti v peti in v strelı, ako svoj dlan na konjovo nogo položiš. Pri teh znamenjih se mora strela s kovaškim nožom tanko izrezati, in potem na obeh straneh za en palec dolgo tako globoko razparati, da

obilna kri teče. Tudi v peto se kake 3 ali 4 zarezze naredijo, da kri iz njih teče. Kedar kri iz zares nič več ne teče, se noga s kravjekom debelo namaže in dobro obveže. Ako se lete zarezze in takošno pušanje kervi opusti, se pod strelo gnoj nabira, ki rog lahko popolnoma odje. Odločene strele kos je treba odrezati, kolikor je je gnoj spodjedel, da ne pride gnoj pod dilo, in ne napravi dolge bolezni.

XXII. Poglavlje.

Oteklina pod trebuhom.

Oteklina pod trebuhom se konjem, ki so sicer zdravi, s sledečim zdravilom odpravi:

Vzemi 8 lotov burgundske smole,
4 lote solitarja,
3 lote žveplenega balzama,

dobro jih zmešaj, v 3 dele razdeli, in daj konju vsaki tretji dan na tešče en del. Kedar si vse 3 dele porabil, počakaj 8 dni, in ako oteklina ne zgine, si vnovič napravi enako zdravilo. Dveletnemu žrebetu se polovica, in enoletnemu četertinka takšnega dela daje.

Ako se enaka oteklina pri breji kobili malo časa prej, ko ima storiti, pokaže: se ne smeš nobenega zdravila poslužiti. Po ožrebenju oteklina sama preide.

Pri kumernem konju, ali ki vedno težko voži, ali ki je bil dolgo časa bolan, služi sledeče zdravilo:

Vzemi v štupi 8 lotov kozlekovih korenin,
8 lotov encianovih korenin,
4 lote arnike,
12 lotov brinjevih jagod,

in dobro jih zmešaj.

Lete štupe se vsaki dan trikrat po 2 lota na kermo potrese. Tudi se konju na persih usnje pod kožo vtakne ali trak zavleče, k delu se manj sili in z zdravo obilno kermo redi.

Da se oteklina hitreje razdeli, se seneni drob na vodi prekuha, in s tem tako gorkim oparkom, kakor ga more roka sterpeti, se oteklina trikrat na dan zmiva.

XXIII. Poglavje.

Popkna kila žrebet.

Oteklina na popku žrebeta, ki se je storilo, imenujemo popkno kilo. Žrebe, katero hočemo te boleznì ozdraviti, se na tla verže, kedar je pol leta staro. Potem se raztegnjena koža ki je pòpkna kila, zgrabi in s terdnim motozom spodveže, in motoz se kolikor mogoče nategne. Koža tako spodvezana odvmre in kila je ozdravljena.

XXIV. Poglavje.

Oteklina žilnjaka.

Leta oteklina večdel izvira od nesnage po žilnjaku. Kedar se nesnaga po žilnjaku zapazi, ga je treba trikrat na dan z gorko vodo in mjilo (žajfo) zmivati, da postane žilnjak popolnoma snažen. Ako se razpokline in gnoj v žilnjaku zapazijo, ga je treba nar poprej osnažiti, in potlej z merzlo vodo večkrat čez dan izmivati, da se razpokline ozdravijo in tudi oteklina mine.

Ako je žilnjak snažen in malo otekel, se z merzlo vodo večkrat omiva in ozdravlja.

Ako je pa žilnjak hudo otekel, se rabi zdravilo, katero sim v XXII. poglavju pervo zoper oteklino pod trebuhom nasve-toval. Za omivanje služi tamkej popisani oparek senenega droba. Tudi se pod trebuhom lahko trak zavleče, ali usnje pod kožo vtakne. Omivanja z merzlo vodo se tako dolgo ponavlja, dokler oteklina ne mine.

XXV. Poglavje.

Poškodovanje stegna.

Leto poškodovanje izvira iz več vzrokov. Kedar se več žrebet skoz kake duri baše, se lahko pripeti, da s stegnom na steno pridejo in si svoje mehke kosti mečkajo. Pozimi na polzki poti žrebe lahko pade in si kukovico poškodje. Na

nogi, ktere kukovica je poškodovana, šanta, in otekline se vzdigne, ktera mečkano kost zakriva. Kedar otekline mine, se stisnjena kost lahko vidi. Kakor hitro se otekline zapazi, jo je treba z merzlo vodo večkrat na dan zmivati, in kmalo bo minula, in tudi šantanje bo nehalo. Stisnjena kost se pa ne da več popraviti, zatorej je treba žrebet takega poškodovanja pridno varovati.

XXVI. Poglavje.

Hromota na ledju.

Leta hromota izvira iz trojih vzrokov.

1. Notrajne mišice ledic se včasih tako raztegnejo, da konj kruljav postane. Takošno mertudenje se po sledečih znamenjih spozna: Konj stoji, kakor un zdrav na nogi; kedar pa gre, vleče nogo za seboj. Notrajno stran dotične ledice najdeš oteklo. Včasih se le neka klobasa ne ledici zapazi, in ako s perstom klobaso pritisneš, konj nogo vzdigne, ker po tisku hudo bolečino občuti. Pri takih znamenjih je treba rabiti:

8 lotov svinčenega izlečka,

4 lote kafrovca,

2 libri vode,

ktere reči se dobro zmešajo.

S to zmesjo se otekle mišice trikrat na dan omivajo. Ako imaš priložnost konja v vodo peljati, ktera do oteklina seže, ga pusti vsaki dan dvakrat četertinko ure dolgo v vodi stati; ako pa nimaš take priložnosti, omivaj oteklino z merzlo vodo po dvakrat na dan. Konja pusti pri miru, ker vsako napenjanje bolezin povekša.

2. Po kaki sili se ledični člen lahko raztegne, kar se po sledečih znamenjih spozna: Pri stopanju konj spodnje dele noge giblje, kakor zdrave; vendar so koraki bolne noge manjši, kakor zdrave. Kedar pa truplova teža na bolno nogo tiši, ali kedar konj zdravo nogo na kviško vzdigne, mika z bolno. Včasih se otekline na ledičnemu členu zapazi, in člen je bolj gorak, kakor ostalo truplo. Ako si se prepričal, da je člen bolan, ga vsaki dan dvakrat s sledečim zdravilom zmivaj.

Vzemi 8 lotov kafrovca,
 8 lotov mjilovca,
 1 lot terpentinovega olja,
 ktere dobro zmešaš.

Ako se bolezin v 8 ali 10 dneh ne boljša, zmivaj člen 5 ali 6 dni dolgo z zdravilom, katero sim v VII. poglavju navetoval, in sicer enkrat na dan. Ako je bolezin po zanikerosti zastarana, in lete zdravila nič ne pomagajo, je treba nad členom trak zavleči, ki bo pomagal.

3. Po hudi sili se kita, ki člen veže, lahko razterga, ali členova kost iz svoje ponove stopi. Ali je kita raztergana, ali ne, se od začetka bolezn ne more spoznati.

Kedar pa to za gotovo zveš, ne moreš pomagati; zakaj raztergana kita se noče zarasti. Ako je kost iz svoje ponve stopila, ošlataš zraven člena neko vzdignjenost, ktera se pri stopanju pod kožo giblje. Pri tem primerleju je treba konja konjedercu dati. Zakaj, akoravno se kost v svojo ponvo spravi, se vendar člen ne da ozdraviti, ker se raztergana kita, ktera člen veže, noče zarasti.

Dostavek.

Včasi konj zavolj revmatizma, ali kerca v ledicah šanta. Zoper revmatizm se trak na ledicah zavleče; zoper kerč se ledice trikrat na dan dergnejo s cunjo, ktera je s kafro namazana. V notrajno rabo služi sledeče zdravilo:

Vzemi v štupi 8 lotov arnike,
 8 lotov kozlekovih korenin,
 3 lote vožnikovoga gumeta,
 1 lot kafre,

dobro jih s sterdjo zmešaj in v 8 enakih delov razdeli.

Vsaki dan daj konju 2 taka kosca.

XXVII. Poglavje.

Krak (Spath.)

Leto bolezin kmetje malo poznajo, in so pri kupčiji z bolnimi konji oguljufani. Jih takošne škode varovati, hočem krak natanko popisati.

Krak se najde na notranji strani skoknega člena ali kolena zadnje noge. Neka povzdignjenost ali očevidni prestank le na eni nogi tamkej, kjer se na notranji strani pišala s kolenom veže, je krak. Pri nekterih konjeh je leta povzdignjenost majhena pri nekterih velika, kakor kurje jajce. Redko se krak na obeh nogah najde. Nekteri konji po kraku šantajo, nekteri ne. Vendar je krak neki pogrešek ali neka pomankljivost, na katero se mora pri kupovanju konj paziti; in vselej je nevarno takega konja kupiti. Včasih se popisana povzdignjenost komaj najde, vendar konj šanta, kar prihodnjega kraka opominja. Konj včasih v štali z eno nogo na perstih stoji, in ako ga iz štale peljes, šanta; pozneje pa zopet lepo gre. Leto šantanje je gotovo znamenje kraka. Tergovavci s konji tako živince vedno semtertje gonijo, da bi kupec ne zapazil šantanja.

Krak ozdraviti je težka reč. Edino sredstvo, ki bi znalo pomagati, je ogenj. Ako je zdravnik blizo, in gospodarju je na tem konju veliko ležeče, naj ga pusti od zdravnika žgati. Ako pa ni zdravnika blizo, se dva dni zaporedoma krak s tistim zdravilom maže, ki sim ga v dostavku k XIII. poglavju nasvetoval. Kedar zdravilo odpade, in dlaka zopet zraste, je treba mazanje ponoviti. Tako se 4krat ali 5krat stori. S tem zdravilom boš saj šantanje odpravil, akoravno kraka ne boš ozdravil.

XXVIII. Poglavje.

Otiske v skoknem členu.

Na tem členu postanejo otiske na treh mestih: na podkolencu, na sredi člena in na obeh straneh. Te otiske se imenujejo prehodijoče. Še druga otiska se pokaže na sprednji bolj notranji strani skoknega člena, in ta otiska je nar bolj nevarna pri konjih. Ako se takošne otiske prikazujejo, jih je treba vsaki dan dvakrat ali trikrat z gorkim ribjim salom mazati, in salo z dlanom dobro vribati. Ako so te otiske zastarane, salo nič ne pomaga, in treba se je poslužiti ojštega mazila, ki sim ga v XIII. poglavju nasvetoval.

S tem mazilom se mažejo otiske dva dni zaporedoma.
Ako tudi to mazilo ne pomaga, je treba otiske žgati.

XXIX. Poglavje.

Pipa.

Pipa je večja alj manjša gibljiva oteklina, ki se napravi, kedar se konj vdari alj sune na mesto, pod katerim skokna kost leži. Tudi iz notrajnih vzrokov včasih pride.

Ako se pipa koj od začetka zapazi, jo je treba trikrat na dan z mjilo in žganjem omivati. Dobro je tudi jo večkrat z merzlo vodo pomočiti. Ako je pipa zastarana, vzemi:

8 lotov kafrovca,

1 lot terpentinovega olja,

ju dobro žmešaj in z zmesjo enkrat na dan pipo omivaj. Ako se po ti zmesi ne manjša in je že zelo vterjena, se posluži mazila, katero sim v X. poglavju zoper gobo na kolenu nasvetoval. Če pipa po prvem mazanju ne zgine, jo dobro osnaži in zopet namaži.

XXX. Poglavje.

Nadkost na zadnji strani skoknega člena.

Leta nadkost obstoji iz majhene, podolgaste kostne oteklina, in sedi na kiti, kjer skokni člen neha. Ona stori, da konj z nogo, na kateri sedi, šanta. Leta oteklina se maže z mazilom, katero sim v X. poglavju nasvetoval, in mazanje je treba tako dolgo ponavljati, dokler oteklina ne zgine popolnoma.

Ako je ta nadkost zastarana in tako velika, da se s tem mazilom ne da ozdraviti, jo je treba žgati.

XXXI. Poglavje.

Oteklina na zadnjih nogah.

Leta oteklina, ktera se včasih na eni, navadno na obeh zadnjih nogah napravi, se nar poprej nad benceljnovim členom pokaže, in izvira alj iz dolge staje, alj iz slabe kervi. Pri

nekterih konjih je majhena, pri nekterih je tako velika, da se po pišali čez skokni člen do ledice razširja. Kedar je oteklina majhena, in na bečeljnu sedi, se po pridnem gibanju, po zmiivanju z merzlo vodo in po dergnjenju s slamo razdeli, kedar je pa velika in se po pišali razširja, je treba konju trak na krajčiču zavleči alj usnje pod kožo vtakniti, ga pridno prepeljavati, in oteklino z merzlo vodo zmivati in s slamo ribati. Kedar oteklina noter do ledice seže, je verh tega treba konju dajati zdravila, ktero sim v XXII. poglavju na prvem mestu nasvetoval. Ako ste obe nogi otekle, je treba z obema nogama tako ravnati, kakor sim doslej za eno priporočal.

Včasi je eden, ali sta oba skokna člena otekla. To oteklino je treba trikrat na dan s slamo dergniti in s sledečo zmesjo zmivati:

Vzemi 4 lote svinčenega izlečka,
2 lota kafrovca,
1 libro vode.

Imenovane oteklino se včasi naglo razdelijo; vendar se v nekih dneh ali na eni ali na obeh nogah zopet prikažejo.

Temu v okom priti, se na nogi, kjer je konj oteklino imel, zavlečeni trak pusti, in oteklina se ne poverne.

Znotrajno zdravilo, ktero sim v XXII. poglavju na drugem mestu nasvetoval, je tudi pri leti oteklini hasnjivo. V omivavnje je oparek senenega droba zdrav.

Zakaj aromatična moč tega oparka z gorkoto zjedinjena da zopet tisto elastičnost delom, ki jih oteklino varje.

XXXII. Poglavje.

Otiske na benceljnovem členu.

Koj nad benceljnovim členom, med pišalo in veliko kito, na zadnji ino na obeh straneh noge, se napravijo majhene, okrogle in mehke oteklino, ktere tudi otiske imenujemo. Lete je treba ravno tako ozdravljati, kakor sim v XXVIII. poglavju za otiske na skoknem in kolenovem členu nasvetoval.

XXXIII. Poglavje.

Mahovnice.

Bolezin, ktera izvira iz ojstre, vodene mokrote pod benceljnomo, in ktera je s kostno oteklino združena, imenujemo mahovnice. Ako se leta spušaj zanemara, ali z napčnim zdravilom ozdravlja: se bolj in bolj razširja, benceljnovi člen osipa in po pišali na kviško gre.

Kedar se mahovnice zapazijo, je treba dlako čisto ostriči in mesta, kjer mahovnice sedijo, večkrat na dan močiti s sledečo raztoplino:

4 lote cinkovega vitriola v poliču vode.

Ako po tem zdravilu mahovnice ne zginejo; ako so že zastarane, po vsem benceljnovem členu razširjene, in kost močno otekla: se konju na ledici trak zavleče ali usnje pod kožo vtakne in sledeče čistilo se mu na enkrat da:

2 lota lopatike,

2 lota bluvne soli,

2 kvintelca jalapnih korenin.

Vse skupej se v štupo zdrobi in z mjilo v svalek zmeša.

Preden konj leto čistilo dobi, ga je treba poleti skoz tri dni s travo kermiti, pozimi mu mokrih otrob in malo seña dajati. Četerti dan zjutraj na tešče se mu pripravljeni svalek da, in potem se na imenovano vižo tako dolgo kermi, dokler ne neha se čistiti. Po potrebi se čistilo čez 8 dni ponovi.

Potem se čisto ostrižene mahovnice s sledečim zdravilom trikrat na dan močijo:

Vzemi: 6 lotov cinkovega vitriola,

6 lotov galuna,

ju zdrobi in v poliču vode raztopi.

Oteklina v mahovnicah, ako je ktera, se bo razdelila, kedar so mahovnice ozdravljene. Ako je pa oteklina razširjena in tako zastarana, da se ne razdeli sama od sebe, je treba krog benceljnovnega člena, kjerkoli se oteklina kaže, rise en palec saksebi od zgoraj navzdol izzgati.

Kedar so mahovnice tako zastarane, da se mesene zrasti rujave ali višnjeve barve, ktere bradovice imenujemo, na njih napravljajo: je treba lete bradovice z razbeljenim nožom porézati, in mahovnice ozdravljati, kakor je bilo rečeno.

XXXIV. Poglavlje.

Ranjeni bencelj po uždni vervi.

Kedar je koža le poškodovana, vendar ne popolnoma odergnjena, naj se dlaka na benceljnu čisto postriže, in rana naj se z merzlo vodo pridno vmiva, in kmalo bo bencelj zdrav. Kedar je pa bencelj odert, se je treba poslužiti mazila nasvetovanega v VI. poglavju zoper otisko po sedlu, ino ga enkrat na dan na rano mazati, sicer pa paziti, da se ne nabira kaka nesnaga v rani. Ako je rana nesnažna, jo je treba z mlačno vodo prej izprati, kakor se z mazilom maže. Leto mazilo se tako dolgo rabi, dokler rana ni zdrava.

Ako se konju, ki z nogo v uždni vervi ali verigi visi, ne pomaga urno, se včasi tako poškodova, da ni le koža oderta; ampak da so tudi kite, ki pod kožo ležijo, mečkane ali pretergane. Kdor takošno rano z oljem ali mazilom maže, katero iz samih mastnih delov obstoji: leta napravi klobaso na rani, ki je za palec debela in včasi še debelejša, in ki navprek benceljnu leži. Leta klobasa konja pri hoji zavera, se na blatni cesti odere in pri gibanju boli. Tako klobaso je treba izrezati in rano z razbeljenim železom žgati. Kedar se krasta žgane rane oluši, se mora rana s sledečo raztoplino dvakrat na dan močiti:

Vzemi: 2 lota cinkovega vitriola,
2 lota galuna,
1 libro vode.

XXXV. Poglavlje.

Bolezni repa.

Rep se včasi na tam ali unem mestu odlomi. Ako se rana lepo celi, ni nebednega zdravila potreba; ako se pa

ognoji in gnoj kožo razje, se mora bolni kos repa odrezati in žile z razbeljenim železom ožgati.

Včasi se pod repom bohu ali špehu podoben izrastek napravi. Leta izrastek se mora noter do zdravega mesa izrezati, in rana se mora neke dni zaporedoma s živim apnom poštopovati. Gnoj se iz rane z vodo izpira in kmalo se bo zacelila. Pri ozdravljanju je treba rep na kviško privezati, sicer konj z repom maha, in si rano odera.

Včasi se v repovi repi neka sokrovica napravi, iz ktere krasta izvira, in ktera se sme repni lušaj imenovati. Zakaj leta lušaj je ravno tako zatrosljiv, kakor ta pravi, in vsi konji v štali ga kmalo nalezejo. Ozdravlja se ta lušaj s tistim zdravilom, katero je v XXXIX. poglavju zoper garje nasvetovano bilo.

XXXVI. Poglavje.

Bradovice.

Bradovice so ali suhe ali mokre. Suhe se takole lahko ozdravijo. Vzemi terdno in ovoskano nit, in z njo dobro oveži bradovico, ki se bo posušila in odlušila.

Mokre bradovice so včasi polovici kurjega jajca podobne, so kervovidne in pod kožo z mesom zarašene. Takošne je treba z nožom čisto izlušiti, rano je treba z razbeljenim železom žgati, in kedar krasta odpade, enkrat na dan s živim apnom poštopati, da se rana zaceli. Ako bradovice na kakem členu sedijo, je pri operaciji paziti, da se členovi vezki z nožom ne poškodovajo.

XXXVII. Poglavje.

Oteklina iz zunajnih vzrokov.

Po padku, vdarku ali drugi sili se včasi napravi oteklina pri konjih. Kedar oteklina na plečeh, na spodnjem delu sprednje noge, na ledici, ali na spodnjem delu zadnje noge sedi, konj navadno šanta. Oteklino je treba trikrat na dan z žganjem in mjiplom ribati, in včasi z merzlo vodo zmivati, da spehne.

XXXVIII. Poglavje.

Vredi.

Okroglasta oteklina, v kateri se večja gorkota čuti, in čez katero je koža močno napeta, se vred imenuje. Leta oteklina se mora vsaki dan enkrat z gosjo ali svinško mastijo, ali pa s sirovim neosoljenim maslom ribati. Kedar se mehko mesto na oteklini zapazi, jo je tukaj treba z ojstrim, špičastim nožom predreti, in gnoj iz nje iztisniti. Oteklina se mora tako predreti, da gnoj lahko iz luknje teče, torej se mora predreti na spodnji strani. Vribanje masti tako dolgo terpi, dokler ni vred zaceljen.

Kedar se divje meso na rani pokaže je po *Novicah*, leto 1855, stran 93 nar boljše zdravilo, če se notranja plat ene ali več suhih češpelj na rano poklada in vsaki dan ponavlja.

XXXIX. Poglavje.

Garje ali grint.

Na koži, zlasti na čelu, na vratu, na herbtu, po repu, na nogah itd. se večje ali manjše goline prikažejo, katerih koža se v majnih luskinah luši in je suha; — ali se pa mehurčki napravijo, ki so z vodeno tekočino napolnjeni. Kedar mehurčki počijo, se napravijo kraste, in pod temi se najdejo mnogokrat vgnjide, ki vedno večje postajajo, in v katerih se včasih mnogo živih, prav majhnih živalic najde. Kedar se garje pri kakem konju zapazijo, ga je treba od drugih ločiti in samega v kakšen kraj postaviti, da ostali konji garij ne nalezajo. Bolnega konja je treba z ječmenovim drobom obilno kermi, ker dobra kerma ozdravljanje močno podpira. Takemu konju pušati bi bilo napčno, ampak sledeče zdravilo se mu napravi:

Vzemi 8 lotov žveplove štupe,
 8 lotov antimona,
 4 lote vinskega kamna,
 6 lotov encianovih korenin,
 6 lotov brinjevih jagod,

vse skupej dobro zmešaj.

Te štupe dobi konj na kermi po 2 lota trikrat na dan. Pet ali šest dni pozneje, skozi katere dni namreč štupe dobiva, se mesta, na katerih garje stojijo, s sledečim mazilom mažejo:

Vzemi 4 lote dobro zmletega žvepla,
4 lote čistega solitarja,

ju zmešaj z lanenim oljem v redko mazilo.

Leto mazilo dva dni namazano ostane, potem se s sledečim lugom omije: Vzemi enake dele kurjeka in pepela, ju z vodo polij in četertinko ure kuhaj. Omiva se pa namazana koža z mlačnim lugom.

Ako zdaj zapaziš, da koža ni popolnoma zdrava, še enkrat namaži mesta, ki so mazoljeste z imenovanim mazilom, in mazilo čez dva dni z lugom operi.

Konjska priprava, ktera se je garjeve kože dotaknila, se mora dobro osnažiti. Nar boljše je jermene kaki čas v vodi namakovati, potem z lugom omiti, in preden so popolnoma suhi, z ribjo mastjo namazati.

Jasle, lojtra in stena, pri kateri je garjevi konj stal, se morajo z lugom oribatiti, in z apnom pobeliti. Komati in sedli se morajo z novo robo prevleči; berzda in uždna veriga se mora razbeliti; odeja se mora oprati; čohalo in kertače in tudi cunje ali žima, s katerimi se je konj osnažoval, se morajo očediti, da ne okužijo drugega konja pri rabi. Vendar je lažje garjeve konje ozdravljati, kakor zdrave okuženja varovati, torej se v nekaterih vasih garje vedno najdejo.

Dostavek.

Zoper garje ali grint tudi sledeče masilo pomaga.

Vzemi terpentinskega olja, in ravno toliko svinske masti, zmešaj ju v mazilo.

S tem mazilom se garje vsaki dan enkrat namažejo tako dolgo, dokler koža ni zdrava. Mazilo se pa s črnim mji-lom omije.

Dobro je tudi garjeve mesta z mažom živega srebra enkrat namazati, in mazilo tretji dan z lugom omiti.

XL. Poglavlje.

Serbečica in dergnenje konj.

Kedar konja koža serbi in se dergne, brez da bi se vredilo ali garjevi mehurčiki ali garjeve luskinе na koži zapazile; brez da bi konj hujšal ali činžal: mu je treba 2 libri kervi iz vratne žile izpustiti; in je treba mesta, ktere konj dergne, prvič z žajfnico in potem z čisto vodo omivati. Ako serbečica polati pride, in ako je priložnost konja kopati, naj se to vsaki dan enkrat zgodi. Ako se pa majhni vredilo ali majhne bule na koži pokažejo, naj se kraji, na kterih stojijo, z mazilom navsvetovanim v XXXIX. poglavju mažejo in potem z gorko žajfnico zmivajo.

Navadno se serbečica na repu napravi, s kterim konj, kjerkoli more, dergne in riba. Vzrok lete serbečice je nesnažnost kože, za ktero se navadno premalo skerbi. Ta serbečica se takole odpravi. Repova žima se razdeli in koža s kertačo v gorki žajfnici pomočeno dobro dergne in snaži. Potem se koža dvakrat na dan z vodo, v kteri je sol raztopljena, pomoči. Ako je serbečica zastarana, žajfnica in raztopljena sol nič ne pomaga; ampak treba je kožo, kjer se serbečica kaže, narprej osnažiti in potem kauterizirati, to je poleg repa z ojstrim nožom plitve zareze v kožo eno zraven druge narejati. Kedar kri iz zarez teči neha, naj se dobro osnažijo in omijejo.

XLI. Poglavlje.

Červ pri konjih.

Červ se na več viž naznanuje. Včasi se napravijo okroglaste zvišane bule na raznih krajih života, ktere se predrejo, in sukrovico izcejajo. Včasi se zapazijo podolgaste otekline, ktere se zdaj predrejo, zdaj ne. Včasi ta ali uni del života oteče in majhni vredilo se napravijo, ki bolj in bolj krog sebe razjedajo. Včasi se bule najdejo, ktere se ne predrejo.

Kedar se takošno znamnje pri konju zapazi, ga je treba samega v kaki kraj postaviti, da drugih konj ne okuži. Daje

se konju zdrava in obilna kerma, in trikrat na dan sledeča štupa, katero je vendar treba z vodo namočiti, da je konj ne odpihne. Dva lota te štupe se vsakikrat s kermo zmešata:

Vzemi 8 lotov amoniakovega gumeta,
 4 lote antimonovih jeter,
 2 lota rudečega žvepla,
 4 lote encianovih korenin,
 4 lote vodnega kimmelja.

Vse dobro zdrobi in zmešaj.

Ako se zapazijo bule, ki so prederte in sokrovico iztakajo, jih je treba z razbeljenim železom žgati. Kedar krasta, ki se je napravila, odpade, je treba rano vsaki dan enkrat s katro nom mazati.

Ako se je bolezin po dolgastih oteklinah naznanila, in ako so se oteklinae prederle, jih je treba vsaki dan z živim apnom poštupati, dokler ne delajo zdravega, to je gostega in belega gnoja. Potem se rane s katranom ali kolomazom zacelijo. Kedar se na oteklini vredi napravijo, jih je treba na enako vižo ozdravljati.

Ako se je zgorej nasvetovana štupa, ki je za desetkrat pripravljena, že porabila, naj se skoz 8 dni nobenega zdravila konju ne daje. Potem se štupa zopet napravi, in kakor prvi-krat daje. Navadno jo je treba dvakrat ali trikrat ponavljati, preden se červ ozdravi.

Hasnjivo je konju o začetku boleznii usnje pod kožo vtakniti, ali trak na trebuhu, in na persih zavleči, in ju 14 ali 16 dni pustiti.

Ako se konju v leti boleznii iz ene ali druge nosnice cediti začne, in ako na ravno ti strani pod čeljustmi terde bunke dobi: se mora koj konjodercu zročiti, ker se je smerkelj z červom zjedinił, in nobene pomoči ni več upati.

XLII. Poglavje.

Goba na komu.

Leta goba se napravi na eni ali drugi strani, včasi na obeh straneh, in je od začetka oteklina, ki sčasoma raste, in

se pozneje predre. Iz nje teče redka, smerdjiva sokrovica. Ako hočeš ta vred ozdravljati, ga moraš po globočini in širjavi dobro preiskati. V ta namen vzemi debelo pletiljko, jo vtakni v luknjo in na vseh straneh poskušaj, kjer da bi globokeje šla. Kedar nar globokejo votlino najdeš, porini pletiljko do dna, in poleg nje razparaj vred noter do dna, da se gnoj lahko iz vreda iztaka. Potem s perstom po rani preiskuj, ali nima še drugih votlin. Ako kake najdeš, jih tudi razparaj, da gnoj iz njih izteče. Kedar kri iz rane teči neha, jo lepo obriši in osnaži in potem s suho kodeljo pokri. Prihodnji dan se kri iz rane rahlo zbríše, kodeljni svalk se s tistim mazilom, ki sim ga v VI. poglavju zoper otisko po sedlu nasvetoval, namaže, in na rano položi. Tako ravnaj dan na dan, dokler rana ni zdrava. Treba je pa vsaki dan pri obvezovanju gnoj iz rane čisto izprati, sicer se ozdravljanje zavera.

XLIII. Poglavje.

Od ran sploh.

Konji včasi čez plote skačejo, in pripeti se, da na plotu obvisijo in si ojster kol v trebuh zasadijo. Ako skoz luknjo male čreva silijo, se mora konj, če je mogoče, na tla vreči, in čreva se morajo skoz luknjo nazaj v trebuh zbasati.

Potem se vzame močna šivanka s terdno nitjo, se prebodejo nasprotni robi rane, se skup zvlečejo in nit se dobro zavozla. En palec daleč od perve veze se napravi druga in tako dalej, da se cela rana zašije. Vendar ni zadosti nit le skoz kožo potegniti, ampak mora tudi skoz mišico ali meso iti, sicer bi vezanje ne deržalo. Zdaj se mora rana in krog rane brez prenehanja skoz tri dni z merzlimi okladki pokrivati, da ne oteče in se ne vname. Tudi pozneje se mora rana nekekrat na dan z merzlo vodo pomokovati, dokler ni popolnoma zdrava. Bolnega konja je treba kermiti z ovsom in vlažnimi otrōbi, ne pa s senom ali slamo.

Vse majhne in velike rane, v katerih je le meso poškodovano, in iz katerih gnoj lahko izteče, se ozdravljajo, ako jih z merzlo vodo večkrat pomočiš. Poškodovane kosti, vezke in kite je pa treba s sledečim zdravilom ozdravljati:

Vzemi 2 lota mirne esencie ,
 2 lota lopatične esencie ,
 3 kvintelce terpentinovega olja ,

dobro jih zmešaj.

S tem zdravilom se kodeljni svalk pomoči in na peškodovane dele položi. Rana se krog in krog s suho kode-ljo pokrije.

Ako je kaki člen poškodovan, in rumena sokrovica obilna iz rane teče, kar je znamenje hude bolezni: se mora oteklina, ki je pri takih ranah grozno velika, vsaki dan 3 alj 4krat s sledečo vodo, vendar mlačno omivati:

Vzemi 1 libro svinčenega izlečka ,
 2 libri vode ,

in dobro jih zmešaj.

Ako potem rumena sokrovica neha, se oteklina vsaki dan enkrat s salom (svinsko mastjo) alj pa, kar je bolje, s sledečim mazilom maže:

8 lotov ajbešove maže ,
 8 lotov lavorovega olja ,

se skupej zmeša in rabi, ktero mazilo oteklino kmalo razdeli.

Takošne rane suhota ali švint na tisti nogi, na kateri je oteklina, rada spremlja. Kedar oteklina na sprednji nogi sedi, se pleče sušijo, kedar pa oteklina na zadnji nogi sedi, se suši ledica. Del, na katerem se suhota kaže, se s sledečim mazilom enkrat namaže:

Vzemi 2 kvintelca zmletih španskih muh ,
 6 lotov sala ,

in dobro jih zmešaj.

S tem mazilom se pa rana ne sme mazati, zakaj mazilo bi rumeno tekočino zopet napravilo.

XLIV. Poglavje.

Prelom kosti ali kostolom.

Ako si je konj kako košt prelomil, ne trudi se ga ozdravljati; ampak konjodercu ga daj. Zakaj kostolomi pri konjih se ne morejo ozdraviti.

TRETJI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje znotrajnih bolezin pri konjih.

I. Poglavje.

Grizenje ali kolika.

Znamnja lete bolezní so, Konj neha jesti, koplje s prednjima nogama, se vleže, in se večkrat proti trebuhu ozira.

Od začetka bolezní ne leži dolgo, ampak naenkrat na kviško plane. Ako bolezin hujša postaja, se ne le na tla verže, ampak s nogami semtertje bije, z glavo maha in se valja.

Kedar se takšne znamenja pri konju zapazijo, se mu mora iz vratne žile pušati, in dober maselec kervi ocediti. Potem se 2 pesti gamilc v poliču vode prekuhate, kuhovina se ohladi, skoz platno precedi in s pollibro lanenega olja, z 2 lotama solitarja zmeša, ktera zmes se, kedar se je solnitar raztopil, bolnemu konju v gobec vlije.

Ako je kaka lekarija blizo, se po 1 lot vožnika pošlje, ki se v vreli vodi raztopi, in imenovanemu zdravilu primeša, da je močnejše.

Med tem, ko se imenovano zdravilo napravlja, je treba konja brizgljati, kar se takole zgodi: Vzemi gamilčnih cvetlic in malvnega perja, vsakega tri pesti, kuhaj jih v bokalu vode, jih precedi, potem poldrugo libro odlij, in ti poldrugi libri 2 lota lanenega olja primešaj, ktero zmes v brizgalo vliješ, in kedar je že mlačna, konju vderskaš. Brizglja je močnejša, ako zmesi prideneš pollota vožnika, ali pa kvintelc kafe. Preden konja brizgljaš, se mu mora ritnik izprazniti. V ta namen

naj kaka oseba rokav nazaj zaviše, roko z lanenim oljem namaže, naj v ritnik seže, in kolikor more blata vun spravi. Da so pri tem opravilu dolgi nohti nevarni, ker ritnik lahko ranijo, je jasno, torej jih je treba poprej porezati in ogladiti.

V mnogih živinskih boleznih so dristlje nar boljše in nar hitrejše zdravila, ino brez dristlje včasi ni mogoče živini pomagati. Torej naj si vsaka vas potrebnih brizgal na občne stroške priskerbi, in pastirji naj se vadijo in urijo v pravi rabi brizgal.

Ako po prvi dristlji in po prvem znotrajnem zdravilu grizenje ne neha, se mora čez pol ure dristlja, in čez 2 uri znotrajno zdravilo ponoviti, in oboje se mora na to vižo tako dolgo ponavljati, dokler konj ni zdrav.

Kdor dristlje ne more dati, naj konju kedar mu je ritnik iztrebljen žajfni kos v ritnik potisne. V ta namen se vzame novo pripravljene žajfe (kolikor frišnejša, tolikor boljša je), se obreže kos v podobi kurjega jajca, potem se namaže z lanenim oljem in s soljo poštopa. Leto žajfno jajce se, kar je mogoče, globoko v ritnik potisne. Kedar žajfno jajce s blatom vred iz konja pade, ga je treba zopet z oljem namazati in s soljo poštopati, in v ritnik poriniti. Tako se ravna, dokler grizenje ne neha.

Ako žajfa konjevih črev ne odpre, se mora en palec debela, poldrugi čevelj dolga bezgova palica odrezati, sverž iz nje pahnuti, ogladiti in z oljem namazati. Na eden konec bezgove palice se natakne s tobakom nebasana pipa, in eden se v spraznjeni ritnik potisne. Potem se tobak prižge, in sapa, ki skoz ritnik noter in vun gre, bo ogenj živila, in dimno draženje bo čreva odperlo.

Ako pa na leto vižo tobak ne gori, mora človek tobakovi dim skoz bezgovo cev v ritnik puhati, in blato, ki se prikaže, iztrebiti.

Včasi konj, ki ima hitrico, po grizenju ali koliki zboli. Takemu se zdravilo od konca tega poglavja nasvetovano iz gamilc, olja, solitarja itd. daje, dristelj pa ne sme dobivati.

II. Poglavje.

Zaperta scavnica in kolika.

Kolika, ki izvira iz zaperte scavnice, se po sledečih znamenjih spozna. Konj se pripravlja, kakor da bi hotel scati, vendar nič vode iz sebe ne spravi. Potem se vleže in z nogami semtertje bije, kmalo zopet na kviško skoči in se k scanju pripravlja. Kedar se takšne znamenja zapazijo, je treba konju vsake dve uri sledeče zdravilo naenkrat v gobec vljiti: 2 pesti zmlatega peteršiljevega semena se kuhate v maseleu vode, potem se kuhovina odstavi od ognja in ohladi, in ohlajeni kuhovini se prideneta 2 lota solitarja.

Zraven tega znotrajnega zdravila dobi konj vsako uro eno dristljo iz gamile, malvnega perja in olja, kakor smo v I. poglavju rekli, pripravljeno. Vsaki dristlji se pa primeša polkvintelca zmlate kafe.

Ako bolezin čez 2 uri terpi, se mora konju en polič kervi iz vratne žile izpustiti.

Hasnjivo je tudi bolnega konja v ovčjak peljati in na mestu, kjer konj v ovčjaku stoji, gnoj dobro premešati, da gnojni hlap na konja puhti. Po tem hlupu je bila zaperta scavnica že večkrat ozdravljena.

III. Poglavje.

Smolika.

Ako konj kašljati začne, ako mu žleze pod čeljustima oteko, ako so njegove oči kalne in zagnojene: je konj po smoliki zbolel. Kedar konj v ti bolezn rad je in je vesel, kakor je bil zdrav; kedar konju materia brez težav iz nosnic teče: ne potrebuje nobenega zdravila; ampak treba je le dobro mu streči, ga ne presiliti, ne prehladiti. O lepim vremenu se mora vsaki dan prepeljavati ali prejahati.

Ako pri znamenjih smolike materia ne teče iz nosnic, se konju, kedar še rad žre, vsaki dan trikrat po eni žlici sledeče štupe na kermi daje. Štupo je treba, preden se na kermo potrese, pomočiti in potlej s kermo dobro zmesati.

Zakaj konji ne ljubijo te štupe in jo odpihnejo, ako jim je mogoče.

Vzemi 8 lotov encianovih korenin,
 8 lotov brinjevih jagod,
 8 lotov trigonelnega semena,
 v štupo jih zmli in dobro zmešaj.

Kedar pa konj noče več žreti, se mora leta štupa z redkim medom ali sterdom v močic zmešati. Tega močica se konju trikrat na dan, vsakikrat za eno kurje jajce, z leseno lopatico na jezik namaže. Pri smoliki je pozimi namesto navadne treba konju pogrete vode piti dajati.

IV. Poglavlje.

Smerkelj pri konjih.

Ako konju vlečljiva materia iz ene nosnice teče; ako se pod čeljustjo te strani ena ali več terdih bunc zapazi; ako je mednosnična stena razjedena ali z majhnimi vredi posuta: se mora konj iz štale, v kateri več konj stoji, odpraviti, in on mora v drugem hlevu samotni stati, da se ne okužijo zdravi konji. Konjska roba, ktera se je pri sedaj bolnem konju rabila, kakor ujzda, komat, zagrinjalo itd. se ne sme pri nobenem drugem konju rabiti. Posoda, iz ktere je leta konj pil, in jasli, iz katerih je jedel, se morajo z lugom dobro osnažiti.

Ako je konj mlad, dobro rejen in mednosnična koža še ne razjedena in brez vsih vredov, se sledeča štupa poskusi:

Vzemi 4 lote amoniakovega gumeta,
 4 lote žveplovega cveta,
 2 kvintelca rudečega žvepla,
 2 lota antimonovih jeter,
 2 lota voženka,
 4 lote encianovih korenin,
 4 lote brinjevih jagod,
 jih v štupo zmli in dobro zmešaj.

Komur se leta štupa predraga zdi, naj s sledečo poskusi:

4 lote omoniakovega gumeta,
 6 lotov žvepla,

3 lote antimona,
 2 lota voženka,
 4 lote encianovih korenin,
 4 lote brinjevih jagod,

ktere se v štupo zmeljejo in dobro zmešajo.

Te štupe dobiva konj trikrat na dan, vsakikrat 2 lota na omočeni kermi. Verh tega se mu eno usnje na persih, eno na trebuhu pod kožo vtakne. Pri rabenju te štupe mora konj zdrave in obilne kerme dobivati; nar boljša je jačmenovi drob. Ako pa pri rabenju te štupe vendar pridejo vredi po nosni koži, ali kri primešana materii iz nosa teče, (na kar je treba dobro paziti) se mora konj hitro konjoderecu izročiti. Pomagati mu ni več mogoče.

V. Poglavje.

Vnetje pljuč.

Konj, kateri na pljučnici zboli, začne suho kašljati, glavo pobeša, jesti neha. Žleznate kože gobca so vroče in suhe, sapa je hitra, lakotnice in nosnice se močno dvigajo. Pozneje postaja konj slab, in se pri hoji opoteka, kar posebno na zadnjem delu života zapaziš. Pri nekterih konjih postaja kašelj od dne do dne hujši, pri nekterih pa mine. Ako roko na levo stran konja za ramo na spodnji kraj položiš, čutiš sercobičje. V ti boleznii se konj ne vleže.

Kedar se take znamenja pri konju zapazijo, se mu mora polič kervi iz vratne žile izpustiti, in na persih usnje pod kožo vtakniti. Potem se mu vsakih 6 ur 2 lota sledečega zdravila z leseno lopatico na jezik namažeta.

Vzemi 6 lotov solitarja,
 8 lotov glauberjevi soli,
 4 lote sladiča,

zdrobi jih v štupo, in zmešaj jih s sterdom, da močie dobiš.

Zraven tega dobiva konj vsakih 6 ur enkrat tole dristljo: Vzemi tri pesti gamile, tri pesti malvnega perja, jih kuhaj v poldrugem bokalu vode, jih precedi skoz platno in jim prideni 4 lote solitarja. En polič tako pripravljene še mlačne

kuhovine se vlije v brizgljo, potem se prideneta 2 lota lane-nega olja, in to se konju vbrizglja.

Ako sercobitje drugi dan ni manjše, ali clo močnejše in terdejše: se mora še en masec kervi iz druge vratne žile iz-pustiti, in imenovane zdravila se morajo dalje rabiti.

Ako tretji dan bolezin ni odjenjala, se še enkrat konju na vratu puša in na lednici se mu usnje pod kožo vtakne. Konju, ki je močen in dobro rejen, ktereга sercobitje ni mehkejše postalo, se tudi četerti dan puša.

Ako konj bolj vesel postane in po kermi gledati začne, je znamnje, da se boljša. Kerma se mu pa daje v majhnih delih, vendar pogostejša kakor navadno. Poskusiti je treba, ali bi konj ne jedel pomočenih pšeničnih otrobov zmešanih z ovsom. Ako te kerme noče, se mu samega ovsa da. Kedar seno rad je, se mu mora sladkega, ki je na visoko ležečih travnikih rastlo, dajati.

Ako konj o tistem letnem času zboli, kedar je dovolj trave, se mora s travo kermi, ali pa, kar je zdravejše, o lepem vremenu na pašo spušati.

Pozimi se konju bolj gorke, ne merzle vode piti daje, ktera se v škafu pred konja postavi, da pije kolikor se mu je ljubi. Hasnjivo je tudi konju kapusovih ploč pokladati, ktere konji radi žrejo, in ktere so v ti boleznih posebno zdrave.

Kedar sercobitje manj terdo postaja, konj se bolj urno obrača in po kermi pogleduje, se mu močica le dvakrat na dan daje, in on le dve dristlji brez solitarja dobiva.

Ako se konj v boleznih potiti začne, ga je treba dvakrat na dan s slamo oribati in s suho odejo pokriti. S slamo ga ribati je tudi drugekrat dobro, akoravno se ne poti. Kedar ima konj v ti boleznih merzle noge, se morajo tri- ali štirikrat na dan s slamo močno in dolgo dergniti.

Kedar se začne močic konju le dvakrat na dan dajati, se mu pollota kafrove štupe primeša. Rabijo se pa močic in dristlje tako dolgo, dokler ni konj popolnoma zdrav.

Nar bolj gotovo znamnje odjenjajoče boleznih je, ako se konj mirno vleže; kar se pa tako dolgo ne zgodi, dokler je bolezin nevarna.

Večkrat se v ti bolezni oteklina na zadnjih nogah ali pod trebuhom zapazijo. Lete vendar zginajo, kedar bolezin mine in konj se pridno prepeluje. Pozimi je treba konja prehladenja pazljivo varovati. Torej mora v gorki vendar ne v soparni štali stati, vedno suho steljo imeti in večkrat čistega zraka v štalo dobiti. Kedar pri ti bolezni konj zlo oslabi in omedli, se mu mora obilne in redivne kerme dajati.

Pri ti bolezni se ni čuditi in vznemiriti, ako 10, 12 ali celo 20 in več dni terpi, kar se včasih naključni.

Dostavek.

Ako se bolezin šesti ali sedmi dan ne boljša, ampak konj z zobmi škripati začne, mužavnate sline se mu iz gobca pogosto cedijo, ali ako se kaka oteklina pod trebuhom ali na kakem drugem delu života prikaže in zraven tega konj grozno slab postaja: se je bolezin spreobrnila in treba je bolnemu konju sledečega močica vsakih 6 ur 3 lote dajati.

Vzemi v štupi 4 lote kozlekovih korenin,
 4 lote arnike,
 4 lote encianovih korenin,
 8 lotov terjaka,
 1 lot raztopljenega omama,

in napravi iz njih in bezgovega soka močic.

Ako se konj po rabi tega močica boljša, to je, ako je sopenje lažje in lakotnice manj bijejo; ako konj bolj vesel krog sebe pogleduje in žreti začne: se mora močic brez omama dajati.

VI. Poglavje.

Vnetje trebušnega droba.

Znamnja lete bolezni so enake znamenjem poprejšne bolezni. Vendar pri trebušnem vnetju konj ne kašlja in se večkrat vleže. Ozdravlja se trebušno vnetje, kakor pljučno, po kterega vodilih se je treba ravnati.

VII. Poglavlje.

Topa norost. (Der dumme Koller.)

Topa norost se spozna po sledečih znamenjih: Konj stoji, kamor ga postaviš, nepremakljiv in omoten. Kedar ga naprej pelješ, vzdiguje noge višjeje kakor navadno, in ima glavo pobešeno. Ako mu daš zobati, željno zgrabi zobjanje, vendar ga ne prežvekje, ampak v gobecu derži. Ako ga zakličješ, nič ne porajta, kakor da bi ne slišal, in ako mu sprednje noge navkriž postaviš, tako stoji, dokler mu nog ne prestaviš.

Ako ga jahaš, ima glavo pobešeno, in nisi v stanu mu glave na kviško spraviti. Včasih konj v kako stran tiši, ali se v krogu verti, in se ne da na drugo pot spraviti. Včasih od jasel nazaj stopa in se tako vleče, da ujazdo, verv ali verigo izterga in ritinsko pade. Ne čuti ne biča ne ostrog, kakor da bi bil lesen.

Leta bolezin se pri takih konjih navadno kaže, kateri se preobilno kermijo in premalo gibljejo in trudijo; torej se na kmetih redko zapazi. Ako je takšni pokoj vzrok bolezni, se mora ozdravljati s primernim delom in trudom, kar več pomaga kakor drage zdravila. Ako pa bolezin od hude vročine poleti pride, se konj takole ozdravljati mora: Narprej se mu iz vratne žile en polič kervi izpusti, potlej se mu dvakrat na dan, in sicer zjutraj na tešče in zvečer po poslednji kermi daje 2 lota solitarja raztopljenega v maselcu vode. Ako pa konj te raztoplina ne pusti vlijati v gobec, se mu vsaki dan trikrat 2 lota sledeče štupe med kermo zmešata.

8 lotov solitarja,

12 lotov glauberjeve soli,

ki se zmeljejo in dobro zmešajo.

Verh tega mora konj v hladni, zračni štali stati, se z ravno nakošeno travo kermi; zgodaj zjutro, in pozno zvečer ga moraš kake polure prepeljavati ali jezdariti.

Puša se mu vsakih 6 dni enkrat, dokler ni zdrav. Kjer je priložnost, se spusti konj na pašo alj ponoči, alj podnevi, kedar je hladno. Kakor hitro pa vroče postaja, je treba konja v štalo gnati.

Po dolgih skušnjah sim z najdel zdravilo zoper norost, vendar nisim mogel vsih konj s tem zdravilom ozdraviti.

Na čelu sim namreč konju zavlekel gnojni trak iz sukna, ktero sim prej v terpentinovem olju namočil. Kedar je mogoče konju s takim trakom pomagati, se v 10 alj 12 dneh boljšati začne. Ako se bolezin v teh dneh ne manjša, trak nič ne bo pomagal.

Dostavek.

Novice, leto 1846, stran 122 svetujejo sledeče zdravilo zoper tišavko: Dva lota lopatike in pa dva lota domačega mjila (žajfe) dobro zmešana, na 2 cmoka razdeljena in poredoma konju v gobec dana, da ju povžije, mu bosta v 36 urah život odperla, da bo kaj. Kedar pa začne konja driska gnati, mu ne dajaj soli med vodo piti, kar mu je sicer hasnjivo, pa tudi ne premerzle vode, ampak zmešaj vodo z reženimi otrobi, da ga kolika ne prime. Sicer mu moraš dobrega in ne starega in žarkega lanenega olja 1 libro v gobec viliti in život s kako odejo dobro pokriti, da se sogreje. Zatorej mora tudi konj ob času driske bolj na gorkem stati.

VIII. Poglavlje.

Divja norost (Der rasende Koller).

Divja norost izvira iz dvojih vzrokov, namreč od vnetja možganov, ali od vodenice možganov. Po sledečih znamenjih ga spoznaš.

Od začetka je konj klavern, noče žreti in od jasel nazaj stopa; oči so dervne in se svetijo, gobec je vroč in suh. Konj se ritnisko vleče, razterga ujsdo, verv ali verigo, na kterih je privezan, včasih s sprednjimi nogami v jasje skoči in hudo razsaja. Včasih se na tla verže in buta z glavo v zemljo, v zid, alj v kako drugo reč. Tako se nekteri en čas vedejo, postanejo pozneje mirni in kmalo zopet razsajati začnejo.

Kedar konj razsaja, se na da vstrahovati, torej je treba poterpeti da mire postane. Zdaj se mu poldrugi masele kervi odcedi, in 2 lota solitarja raztopljenega v vodi se mu v gobec vlijeta. Ako je mogoče se mu tudi dristlja da, kakoršno sim

v V. poglavju nasvetoval. Zdravilo in dristlja se mu dajeta čez vsake štiri ure, ako konjevo zadržanje pripusti. Puša se mu, če bolezin ne odjenja, vsakih 24 ur, in se mu vselej en masele kervi izpusti. Kedar je mogoče, se konju glava s perteno ruto ovije, in z merzlo vodo vedno namakova; ako to ni mogoče, se mu mora glava z merzlo vodo poljivati. Konja je treba v taki kraj postaviti, kjer se pri razsajanju ne more poškodovati. Na tako vižo se s konjem ravna, dokler ni zdrav, ali dokler ne cerkne.

Po tem ravnanju se vnetje možganov večkrat ozdravi; ako je pa voda v mažganih, se mu ne more več pomagati.

IX. Poglavje.

Omotica.

V ti boleznì nekteri konji klaverni stojijo; malo žrejo, glavo pobesijo, brez zavesti tavajo, kedar jih iz štale pelješ. Pri nekterih ne zapaziš imenovanih znamenj, ampak so veseli in radi žrejo. Ako pa dalj časa in težko delajo, postanejo omotični, se omahujejo in včasi na tla padejo, kjer brez zavesti poležijo. Naj se bolezin na to ali uno vižo oznanuje, vselej je treba konju polič kervi izpustiti in mu trikrat na dan po 2 lota solitarja v vodi raztopljenega dajati, in kmalo bo zdrav,

X. Poglavje.

Hrom.

Nar navadnejši vzrok te boleznì je prehladenje. Pri težkem delu se konj speha in poti. Ako tega konja v vodo spustiš, ali naglo napajaš, ali na merzlem kraju stati pustiš, da se prehladi, zboli po hromu. Vendar izvira ta boleznì tudi iz preobilne in nenavadne kerme, namreč od graha, grahorke, boba, ali reži, s kterimi se mladi konji nikdar ne, in stari prav redko kermiti smejo.

Znamnja boleznì so sledeče: Sprednje konjeve noge so popolnoma dervne, ki se le z veliko težavo premakniti dajo.

Kedar konj mirno stoji, postavlja zadnje noge pod trebuh; kedar konj gre, se ti zazdeva, kakor da bi mogel sprednji konec života naprej potiskati.

Kakor hitro imenovane znamenja zapaziš, moraš konju polič kervi iz vratne žile izpustiti ino mu tole pijačo dajati: Tri pesti arnike kuhaj v maseleu dobrega ola (pira) skoz četertinko ure, in precedi kuhovino. Kedar je kuhovina hladna, ji primešaj 1 lot bobrove stroje (Bibergeil) in vlij leto zmes konju naenkrat v gobec. Zdaj konja semtertje goni ali jahaj, da se potiti začne, potem se pokrije s platneno odejo, katero si v vodi namočil in ožmel. Čez leto platneno odejo pogerni neke suhe, volnate odeje, in postavi konja v štalo, kjer si mu s slamo tako nastlal, da do trebuha v slami stoji. Konj krog in krog odet se močno poti skoz 2 ali 3 ure. Kedar se potiti neha, odeje iz njega verzi in ga s slamo dobro oribaj, potlej s suho odejo pokri. Ako imaš žganjevih drož, jih ogrej, in z njimi omivaj vsake 3 ure pleče in sprednje noge bolnega konja. Če konj drugi dan ni bolj zdrav, moraš imenovano pijačo in priporočeno ravnanje ponoviti; včasih je to tudi tretji dan treba storiti.

Potem ko se je konj prvokrat izpotil, in ko si ga oribal, mu napravi ilovnato kopelo za sprednje noge. V ta namen deni kake 4 perste visoko ilovce tje, kjer konj s sprednjimi nogami stoji, jo z vodo namakovaj, in v manjše kosce drobi tako dolgo, da neko kašo dobiš. V to kašo postavi konja s sprednjimi nogami, vendar mu moraš poprej podkove proč vzeti. Konj v ilovci tri dni stoji; vendar tiste ure, kedar se poti, mora na suhi stelji stati. Čez tri dni se konj na steljo postavi in 24 ur pusti, sicer bi bile kopita premahke.

Včasih se hromu pljučnica pridruži: Konj noče žreti, hitreje sope, lakotnice mu mahajo in vse druge znamenja kaže, ktere sim pri pljučnici imenoval. V tem primerleju se s konjem ravna, kakor sim pri pljučnici nasvetoval. Verh tega ga je treba v ilovnato kopelo postaviti.

Ako po ozdravljeni pljučnici konj s sprednjimi nogami še nekakošno hroma, ali na peto prej nastopa kakor na perste: je treba na perstih kopitovi rob en mazinc široko in tri palce dolgo do mesa izrezati. Kri naj teče, da sama od sebe neha.

Kedar kri več ne teče, se kodelja z žganjem pomoči in na rano položi. Rana se potem oveže, in tako se z njo vsaki dan ravna, dokler ni zdrava, in kopito zarašeno.

Primeri se tudi, da konjove kopita, kedar dolgo v ilovnati kopeli stojijo, se tako omehčajo, da konj šanta. Takega konja je treba pri pokoju pustiti, da se mu kopita vterdijo in šantanje mine.

Ako je bolezin zastarana, se mora konju imenovana kuhovina tri dni zaporedoma dajati, konj se mora v ilovnato kopelo postavljati, in kopito se mu mora izrezati. Kedar se pa še kaka nevkretnost v plečah kaže, se mu mora na persih trak zavleči. Trak ali usnje pod kožo vtaknjeno v ti boleznini veliko pomaga. Ako nevkretnost ni prehuda, se konj z zavlečenim trakom na pašo žene, kjer se nevkretnost kmalo zgubi.

XI. Poglavje.

Gobčni kerč.

Leta bolezin, ktera se med nar hujše šteje, ker se grozno redko ozdravi, izvira kakor hrom iz premrazenja, in se spozna po sledečih znamenjih.

Narpoprej stisne kerč konjovi gobec in ni ga mogoče odpreti; potem se razširja nevkretnost po vratu, po plečeh, sprednjih nogah, po životu in zadnjih nogah.

Kedar imenovane znamenja zapaziš, moraš konju tri libre kervi iz vratne žile ocediti, in ako je mogoče konju kaj v gobec spraviti, mu dajaj vsakih 8 ur enkrat sledečega zdravila v maselcu vode.

Vzemi vrele vode kolikor je treba, da v nji 1 lot vožneka raztopiš, temu prideni 1 kvintele zmljete kafe in 1 kvintele raztopljenega omama.

Zraven tega se morajo čeljustne mišice vsake 4 ure enkrat s sledečim mazilom mazati: Pollota kafe se v štupo zmelje, se ji sčasoma med mlenjem 8 lotov lanenega olja pridene, da se kafa popolnoma raztopi. Ti raztopljeni se prideneta 2 lota Hofmannovega tolaživnega cveta. Tudi se mora konju vsake

tri ure enkrat dristlja dati, kakoršno sim v V. poglavju popisal, kateri dristlji se pa pol kvintelca zmljete kafre primeša.

Ako se po tem kerč ne boljša, ampak le hujša, in se po vratnih mišicah razširja, je čez 8 ali 10 ur treba 1 polič kervi zopet ocediti, in tudi vratne mišice je treba z zgorej nasvetovanim mazilom mazati. Ake se kerč še hujše razširja, in pleče, sprednje noge, život in zednje noge napade, ni več mogoče konja ozdraviti.

XII. Poglavje.

Gliste in červi.

Gliste manj nadlegujejo odrašene konje, kakor žrebeta. Znamnja, iz katerih bolezin za glistami spoznaš, so sledeče:

Žrebeta ali konji hujšajo in slabi postanejo, rajše ležijo kakor stojijo, tudi včasih na trebuh pogledujejo. Nar gotovješe znamnje glist je pa, ako jih v konjskem gnoju najdeš. Sledeča štupa gliste prežene.

Vzemi 4 lote glistnika,
4 lote prapreta,
4 lote cvetja tavžent rož,

v štupo jih zmlji in dobro zmešaj.

Lete štupe dobiva konj v maselcu vode vsaki dan na tešče, in sicer dobiva odrašeni konj 2 lota, triletno žrebe poldrugot, enoletno žrebe 1 lot, polletno žrebe 3 kvintelce. Čez 8 dni se da bolnemu konju sledeči čistivni lek:

Vzemi 2 lota lopatike,
3 lote glauberjove soli,
1 kvintele jalapnih korenin,

jih v štupo zmlji in dobro zmešaj.

Popisani lek se odrašenemu konju naenkrat da, triletno žrebe dobi tega dve tretini, dve- in enoletno žrebe dobi polovico tega leka. Ako konj čistega leka noče požreti, se mu dva rumenjaka primešata; vse skupej se v maslec vode dene in zjutraj ne tešče konju v gobec vlije.

Neke dni pred čistivnim lekom se konj kermi z mokrimi otrobi in senom; poslednji večer tudi sena ne smeš konju

dajati. Od te dobe do tiste, kedar se je konj popolnoma očistil, ne dobiva nič razun mokrih otrobov.

XIII. Poglavje.

Driska.

Ako žrebe, ki še ni 2 mesca staro, na driski zboli, se mu daje po enkrat na dan polkvintelca rabarbare in 2 kvintelca magnezie v vodi, dokler driska ne neha. Ako je žrebe stareje, vendar še sisa, mu dvojnato mero imenovanega zdravila dajej. Ako je žrebe odstavljen in terdo kermo dobiva, ali žrebe v drugem letu že na pašo hodi: se mu vsaki dan enkrat daje ali pollota zmljetih tormentilnih korenin na vodi, ali pa kuhovina iz ene pesti černih jagod v maselcu vode. Tako ravnaj, dokler hitrica ne neha.

Dveletno ali treletno žrebe dobiva 1 lot tormentilnih korenin ali dve pesti černih jagod, in odrašenemu konju se daje ali po 2 lota tormentilnih korenin ali po tri pesti černih jagod.

XIV. Poglavje.

Pošćivanje.

V ti bolezn konj pogosto šći, in većdel kakor bi zato ne vedel; sćavnica je ćista kakor voda. Takega konja ozdravljati vzemi pollibre bolusa, kterege v štupo zmelješ in v škaf vode deneš. Lete dobro zmešane vode naj konj pije. Ako se pošćivanje ćez tri dni ne boljša, je treba konju sledećega zdravila vsakih 8 ur dajati:

Vzemi 2 lota magnezie,
1 lot sožganih ostrićnih lušin,
jih zmlji v štupo in v dobrem maselcu vode konju v gobec vlij.

Vodi za pijaćo bolnega konja vselej eno pest otrobov primešaj.

XV. Poglavlje.

Kervomok ali kervoscanje.

Ako je konjevi scavnici kri primešana ali scavnica kervava, se morate konju 2 libri kervi izpustiti, in potem dvakrat na dan sledeče zdravilo dajati:

Vzemi 1 lot solitarja,

1 lot vitriolnega vinskega kamna,

ju v štopo zmlji in v poliču vode konju v gobec vlij.

Dostavek.

Novice leta 1846 na strani 129. takole svetujejo:

Koj v začetku te bolezni je nar boljše zdravilo tole: Eno dobro periše lanenega semena daj v 3 maslicih vode kuhati skoz dobre pol ure; ocedi si potem laneno vodo ter raztopi v nji 1 lot solitarjeve štupe. Trikrat na dan si napravi to zdravilo, vlij mlačno zjutrej, opoldne in na večer bolnemu živinčetu v gobec. V treh dneh ti bo večidel pomagalo, če nisi boleznj v začetku zanemaril, in če ni prehuda vročinska boleznj in hud notranji prisad (ledic ali mehurja) pritisnil, da je treba tudi pušati.

Ne dajaj pa bolni živini med tem ne sena, ne slame za klajo, ampak če je moč trave, za pijačo pa z otrobi ali s kislim mlekom ali smetko zmešane vode.

Če brez hudega prisada in bolečin kervomok čez 3 dni terpi, prideni pol kvintelca kafre zgorej imenovani laneni vodi. Večkrat se pa primeri, da živina več tednov in brez bolečin kri šči; takrat dajaj živini vsaki dan dvakrat pol bokala vode, v kateri se ena pest dobro stolčene hrastove skorje, ali drobno stolčenih šišč ali skipkov (konopra) skoz eno uro kuha.

XVI. Poglavlje.

Naduha (Dampf).

Leta boleznj iz mnogih vzrokov izvira, in sicer ali iz napčno ozdravljene pljučnice, ali iz premrazenja, ali iz sparjene,

močvirnate, plesnive klaje, ali iz paše na travnikih, kateri so bili ravno prej z vodo pokriti, itd.

Zamnja bolezní so: Konj težko sope, nosnice se mu zlo odpirajo, lakotnice pri sopenju zlo dvigajo in clo rebra se gibljejo. Pri sopenju se tudi večkrat žvižgajoč, hropeč, pihajoč glas sliši in celi život se giblje, če je boleznin zlo huda. Pri delu je sopenje veliko hitreje in dviganje lakotnic še hujše. Kedar se pri konju te znamnja brez kašlja kažejo, se boleznin dihavičnost imenuje; kedar je pa boleznin združena s kašljem, ji pravimo naduha. Oba imena vendar zaznamovata ravno tisto boleznin.

V zastarani bolezní je pomoč težka in negotova; o začetku bolezní vendar sledeči svalki veliko pomagajo:

Vzemi 2 lota amoniakovega gumeta,
 2 lota galbanovega gumeta,
 6 lotov omanovih korenin,
 6 lotov pimpinelnih korenin,
 2 lota žveplenega balzama in

belega mjila (žajfe) kolikor je treba, da se svalki narejati dajo.

Iz tega se delajo svalki po 2 lota težki, in bolni konj do-biva vsaki dan enega. Verh tega se napravi konju soparna kopela (Dampfbad), in sicer dvakrat ali trikrat na dan.

Vzemi 1 bokal jačmena, ga kuhaj v vodi da razpoči, vlij jačmenko v škaf vode, katero postaviš pod konjeve nosnice, da pri sopenju jačmenovi sopar v se vleče. To terpi tako dolgo, dokler se iz vode kadi. Ako ti konj pripusti, mu pokri glavo z rjuho, da se manj sopara zgubi. Ravno tisti jačmen se za dve ali štiri kopele rabi in potem v kermo da.

Ako je konj dobro rejen, se mu koj o začetku ozdravljanja 2 libri kervi izpustite. Nar boljše in nar gotovejše zdravilo je pa pomladanska paša, na kateri se boleznin navadno in naglo zgubi. Drugačno ozdravljanje je počasno in dostikrat tri nedele terpi.

Ako se v veliki sili nadušni konj vpreže, se mu ne sme sena pokladati, ampak mu je treba ovsajati, in med ovsom le malo jačmenove ali pšenične rezance. Dobro je tudi pomočenemu zobaaju otrobov primešati.

XVII. Poglavje.

Kašelj.

Tukaj ne menim takšnega kašlja, ki spremlja smoliko, ali pljučnico, ali nahod, ali kako drugo bolezin; ampak tistega, ki je sam na sebi brez druge bolezn.

Nekteri konji kašljajo, kedar jih jahaš ali s kakim drugim delom napenjaš, in ki so sicer zdravi in terdni. Izvira pa leta kašelj alj iz zaslinenja sapnikovih cev alj iz zastaje sokov v pljučnih žilah. Pri tem kašlju se morajo ravno tiste zdravila rabiti, ktere sim v poprejšnem poglavju zoper nahod nasve-toval. Leta kašelj se tudi ozdravi, ako spomlad konja neke tedne na pašo spustiš.

XVIII. Poglavje.

Rumena oteklina.

Po leti oteklini, ktera se narprej na glavi napravi, in po tem po celem životu razširja, večdel konj cerkne, ako ne dobi prave in nagle pomoči. Kakor hitro oteklino zapaziš, zavleci konju en trak na persih, enega pod trebuhom, in dajaj mu trikrat na dan sledeče štupe, ktere za eno žlico na kermo potreseš:

Vzemi 6 lotov encianovih korenin,
 6 lotov kozlekovih korenin,
 6 lotov kolmežovih korenin,
 6 lotov brinjevih jagod,

ktere v štupo zmelješ in dobro zmešaš.

Ako se oteklina po životu razširja, se mora na obeh le-dnicah trak zavleči, ali usnje pod kožo vtakniti.

Kedar se leta bolezin pri več konjih kake vasi zapazi, je treba tudi zdravim konjem te štupe dajati, da ne nale-zejo oteklina.

ČETERTI RAZDELEK.

Od reje, strezbe in kermenja goveje živine.

Ako hočeš terdne in hasnovitne vole, in za mlezvo dobre krave rediti in jih tako odgojiti, da v porabni starosti to dajejo, kar od njih pričakuješ: moraš na mnoge reči paziti, katerih nar potrebnejše ti hočem v sledečem naznaniti.

Pri reji lepe goveje živine je na dobrem biku veliko ležeče; torej bom narpoprej njegove lastnosti popisoval.

Na dlakni barvi bika ni nič ležeče. Vendar glava dobrega bika mora biti kratka in debela; njegove oči morajo biti lepe, svitle in brez pogreška, njegovo čelo široko, rogovi veliki in lepo zaviti; njegove ušesa velike in lepo obrašene; njegov vrat močen in mesen, persa široke, pleča krepke; njegove sprednje nogi terdne, vendar ne predolge; nogov život mora biti dolg in herbet raven; lednice morajo biti debele, zadnje nogi močne, rep lepo obrašen; njegova hoja in vedenje mora biti prosto in živo. V obče mora biti truplo precej veliko, in bik saj tri leta star, preden se spuša.

Izbera telet, ktere so dobre za rejo, se po nazočem vodilu ravna: Od tistih krav, ktere tudi pri obilni kermi in dobri paši kumerne ostanejo, vendar veliko in mastnega mleka dajejo, se vzamejo telice; od tistih krav pa, ki so lepo rejene, in tudi veliko in mastnega mleka dajejo, se redijo junci. Na čas, o katerem je tele verženo, pri reji ni gledati; sicer bi se mogle dostikrat teleta od slabih krav za rejo jemati. Pred tretjim letom se pa telica ne sme k biku peljati, sicer bo bolj majhna in šibka ostala.

Dobra in obilna klaja, ktero teletom daješ, je edino sredstvo si lepe goveje živine prirediti. Kdor teleta stradati pusti, ne sme upati, si dobrih krav in volov zrediti.

Teleta, ktere si za rejo namenil, je boljše koj od krave ločiti, kakor jih pri nji imeti in sesati pustiti. Ako jih še le čez dve ali tri nedele odstaviš, se veliko težeje piti vadijo, in hrepenenje po materi jih suši in dolgo časa potrebuješ, da jih zopet odebeliš, kakoršne so bile, kedar si jih odstavil.

Pervega mleka, ki se od krave namolze, ne smeš zavreči, ampak teletu ga moraš dati. Zakaj to mleko je teletu zdravo, kakor uno zdravilo, ki ga sama narava daje.

Skoz 4 tedne moraš tele z gorkim mlekom, kakoršno od matere pride, napajati; potem ga navadi posnetega ali pa kislega mleka, ktero je vendar treba od začetka nekoliko pogreti, da se tele sčasoma merzle pijače navadi. Da je kislo mleko bolj tečno in redivno, se mu nekaj režene moke primeša. Še boljše je pa, ako iz režene moke kuhaš kašo, in nekaj te kaše pijači za tele prideneš. Vendar se ne sme preveč lete kaše naenkrat skuhati, da se ne skisa, kar se posebno poleti lahko zgodi. Zraven te piče se teletu malo dobrega in mehkega sena poklada, da se sčasoma na seno navadi. Kedar že tele dovolj sena jć, mu dajaj namesto kislega mleka kisle sirotke, kateri nekaj lanenih preš, ali ovsenega droba, ali režene moke, ali otrobov primešaj.

Na tako vižo se tele 4 mesce v hlevu redi, in potem še le na dobro pašo spusti. Preden ga vendar na pašo ženeš, je hasnjivo mu zraven sena tudi nekaj trave pokladati, da se njegov želodec sčasoma trave navadi. Po takem pripravljanju se bo paša teletu prav dobro prilegla. Ako pa dovolj kerme imaš, prvo leto teleta v hlevu rediti, jih rajše doma obderži; zakaj poleti, kedar se teleta pasejo, so muhe grozno hude in teleta tako mučijo, da hujšajo.

Tele, ki je bilo na jesen verženo, in ki je spomlad, kedar se živina na pašo goni, dovolj staro in močno, se z drugo živino vred ne pašo žene. Pri reji je treba tele vedno snažiti in mu suhe stelje dajati. Kakošna piča, in koliko te piče se pozneje teletu daje, ne morem natančno razlagati, ker vsaki kraj potrebuje svoje kerme; vendar svarim, da se teleta v prvih letih, kedar nar bolj rastejo, ne kermijo s slamo, ampak z dobrim senom.

Zakaj slama ima malo redivnih delov v sebi, in torej ne more veliko moči dajati. Kdor je vendar primoran slame kermiti, naj zraven slame toliko več moke ali otrobov daje, da namestuje redivno moč, ktere slami manjka. Sledeče rastline so za teleta dobra hlevna piča: Sladka repa (rona), bela repa, vse sorte belega in višnjevca zelja, posebno pa krompir. Zavolj krompirja ali koruna moram opomniti, da sirov in zmečkan ali zrezan malo izda pri teletih kakor pri kravah; ako je pa kuhan, odcejen in potlej zmečkan, je močno redivna piča. V nekterih krajih dobivajo teleta poparjeno kermo, zavolj ktere moram opominjati, da se ne daje pregorka. Zakaj tele se lahko opari, hujša, vampast postaja, zgubi dlako, in dobi včasih kraste po celem životu.

V nekterih krajih se kermi goveja živina s slamo namesto sena, kterelega manjka. Pri takošni kermi je svetovati, da se slama s senom zmešana drobno zreže ali da se rezanca napravlja. Zakaj goved rezanco rajše je, in le malo je raztrosi. Ako se leta rezanca s pomiji pomoči, je še bolj prijetna in tečna. Kedar kmet zelja, repe, krompirja ali pese pridelal, naj vzame nekaj te ali une rastline, naj jo zmečka in piči pridene; imel bo lepo rejene vole, in dobil bo od krav veliko in dobrega mleka. Da takošne rastline pozimi ne zmerznejo, se precej globoko v zemljo zakoplejo. Tudi merkva da dobro pičo za govejo živino; vendar tirja veliko dela in truda, kedar jo je narprej treba iz semena zrediti, in potem na gnojen in prostoren kraj presaditi.

Kedar govedje v hlevu stoji, je treba posebno paziti, da ima vedno snažno in suho steljo. Blato in gnoj se mora pogosto iz hleva spravljati, in čisti zrak se mora pogosto v hlev spuščati. Prav hasnjivo je, ako se živinčec vsaki teden dvakrat štergla, in prah s slamo oriba. Kedarkoli vreme pripusti, se mora živina iz hleva izpustiti, da se pod milim nebom sprehaja. Leto je njenemu zdravju prav koristno. V krajih, kjer nimajo pašnikov poleti, in kjer se živina le na sternišča spuša, mora hlev poleti temnoten, hladen in zračen (luften) biti, da muhe ne nadlegovajo živino. Leto se doseže, ako so hlevne okna z gosto mrežo, ali z redko tkanim platnom preprežene, in ako

se duri ponoči odperte pustijo. Lete mreže se morajo na notrajni strani okna pribiti, da se okna od zunaj lahko zakrijejo in solčnih žarkov poleti v hlev ne pustijo. Zelena kerna, naj je že detelja ali trava, se mora vsaki dan dvakrat nakositi in domu prinesiti. Doma se mora na zračnem in temnem kraju tanjko razstljati, da se ne sogreje in živini ne škodje. Sploh je treba pri kermi skrbeti, da živina dobiva snažno in zdravo pičo.

Grozno napčno in za živino škodljivo je, ako se njena hrana nad hlevom, ki je s tankimi dilami pokrit, shranuje. Zakaj hrana se živinskega in gnojnega hlapa navda, je zdravju grozno škodljiva in hude bolezni naključni.

Včasi je o senokošnji vreme tako močerno in nestanovitno, da ni mogoče subega sena domu spraviti. Zapuhlo seno se da s tem zboljšati, ako ga na senišču večkrat premečeš in med seno nekaj opek položiš, ktere mokroto na se vlečejo. Premetavanje sena je sicer dolgočasno in težavno, vendar je potrebno, da se seno ne zgreje in pokvari. Hasnjivo je tudi tako seno s slano vodo poškopiti ali s soljo potresti, preden se živini poklada.

V krajih, kjer pašnikigo veje živine nizko ležijo, čez ktere včasi voda teče, ali na katerih voda stoji, je koristno živini v hlevu čez noč suhe kerme pokladati. Kdor pa suhe klaje nima, naj vsakemu živinčetu dvakrat na teden sledečega zdravila daje:

pollibre encianovih korenin,

pollibre brinjevih jagod

se v štupo zmelje in dobro zmeša.

Te štupe se odrašenemu živinčetu 2 lota v maslecu vode dajeta; dveletno dobiva poldrugi lot, in enoletno živinče le en lot.

Krave ne zveržejo tako pogosto kakor kobile. Vzrok zverženja je vendar pri kravah tisti, kateri pri kobilah. Krave namreč zveržejo, ako spomlad ali jesen na pašo pridejo, kedar se slana še ni raztajala; ako kaka krava brejo v vamp sune; ako tele v kravi nima naravne lege; ako krave na paši do trebuha v vodi brodirajo in se prehladijo.

V nekterih krajih je navada pozimi krave iz korita napajati. Ako krave iz gorkega soparnega hleva pridejo in merzlo vodo pijejo, se od zunaj in znotraj prehladijo, in se tresti začnejo. Zakaj zračna merzlotla zunajni život naglo in močno ohladi, in merzla voda pa želodec in znotrajni život ohladi. Torej se krave ne smejo precej, kedar so iz hleva stopile, h koritu pustiti; ampak čakati je treba, da se nekoliko ohladijo. In kedar so že pile se ne smejo naglo v hlev gnati; ampak treba je jih nekoliko semtertje goniti, da se pod milim nebom po trudu ogrejejo, in potlej še le jih v hlev spustiti.

Da krava težko stori, včasi od tod izvira, ker plod napčno leži. Pomaga se kravi, kakor smo kmalo od konca pripovedovali, da se kobili pomaga. Pri kravah se vendar včasi primeri, da pri teletenju teletnik iz prohoda stopi. Tega je treba z mlačno vodo osnažiti s proseno moko poštupati in z mehkim pertom v pravo lego nazaj spraviti. Potem naj se postavi krava z zadnjima nogama višje. Porodne bolečine teletnik ali maternico včasi zopet vun potisnejo. Da se leto ne zgodi, se nožnica z roko zatisne in tako dolgo zatisnjena derži, dokler porodne bolečine ne nehajo. Kedar so porodne bolečine zelo hude, se dene eno periše gamile v masele vode in se prekuha, potem se gamilčna voda odcedi in mlačna kravi v gobec vlije.

Porodne bolečine bojo kmalo jenjale.

Goveji živini posebno škodje, ako žeje terpi, ali ako se mlakovnice na pašnikih napije. Iz teh vzrokov izvirajo, kakor nas skušnja uči, strašne bolezni, postavim kužni čerm (vračni prisad) in tako imenovana pljučna kuga goved. Včasi je napajišče daleč od pašnika in živina v svoji lenobi večkrat, posebno pri poletni vročini rajše žeje terpi, kakor do napajišča gre. Torej mora pastir svojo čedo sleherni dan dvekrat k napajišču gnati, kar se mu mora toliko bolj oestro vkažati, kolikor bolj ga tudi lenoba vabi, rajše v senci ležati, kakor živino po soncu goniti. Kedar je napajišče predaleč od pašnika, so mora na pašniku vodnjak kopati. Napajanje iz vodnjaka je

za pastirja sicer težavno, vendar je hasnjivo, ker živina, ki ne terpi žeje, zdrava ostane, in ker se drugimi čedami ne bliža, tudi kužnih bolezni ne more nalezti.

PETI RAZDELEK.

Od vzrókov, znamenj in ozdravljanja zunajnih bolezni govedja.

I. Poglavlje.

Gobčne gobice telet.

Gobice so majhni beli vredi, ki se na jeziku in na nebu zapazijo. Napravijo se pa večdel pri teletih, ki še sesajo. Kedar tele noče sesati, pogledaj v njegov gobec, posebno na njegov jezik. Vidil boš popisane vrede, zavolj katerih tele noče sesati, in ki se takole ozdravljajo: Vzemi pičel frakel jesiha, eno žlico medu in pollota zmljetega galuna; zmešaj dobro vse skupaj, in ribaj s tem trikrat na dan teletovi gobec. Ako po tem zdravilu gobice ne zginejo, daj teletu vsaki dan dvakrat polkvintelca rabarbare in 2 kvintelca magnezije na vodi, dokler ni zdravo. Zmivanja gobca ne opusti med tem, kedar teletu znotrajno zdravilo daješ.

II. Poglavlje.

Majanje zob.

Ako kaka goved noče žreti, ji preiši gobec in zobe. Če zapaziš, da kotniki rahlo stojijo, ali da se sprednji zobje zlo majejo — sprednji zobje goveje živine se zmiraj nekoliko majejo, ako jih pritisneš — se ozdravijo in vterdijo s sledečim zdravilom:

Vzemi 2 lota galuna, ga polij s 3 loti vrele vode, in pri-mešaj, kedar se je galun že raztopil, 4 lote medu.

S tem se maže dlasna od znotraj in od zunaj dvakrat na dan, dokler se zobje ne vterdijo. Da se zobje ložeje ozdravijo, moraš živini močnate pijače namesto terde klaje dajati.

III. Poglavje.

Ranenje jezika.

Ako se živina z jačmenovimi plevami, ali z zernjem, z jačmanom, z ovsom kermi: se lete reči nabirajo v gerbi, ki je zadej na jeziku, in zbadajo jezik, kedar se giblje. Na to vižo se jezik rani. Če živina noče žreti, in nobene bolezni pri nji ne zapaziš, dobro oglej jezik, ali ni ranjen. Kedar ranjeni ali otekli jezik vidiš, narprej iztrebi vse, kar v gerbi najdeš, potem dobro zmešaj dve žlici jesiha z eno žlico medu. S tem mazilom maži ranjeni jezik dvakrat na dan, dokler ni zdrav.

IV. Poglavje.

Očesne bolezni.

Kedar zapaziš, da je oko kake živine oteklo, da se solzi in je zaperto: moraš iz vratne žile na tisti strani, na kateri je bolno oko, 2 libri kervi odcediti, in z mazilom, ki obstoji iz svinčene beline in kafre, in katero v lekarnici (apoteki) pod imenom ung. alb. Camphor. dobiš, namazati za slamno bilko debelo vsaki dan enkrat zgornjo trepavnico. Ako živina na leti bolezni pozimi, kedar v hlevu stoji zboli, je tudi hasnjivo zmivati bolno oko z merzlo vodo, kar je vendar pogosto treba ponavljati. Kedar pa oko otemni in sivo postaja, ali kedar se mrena na očesu napravlja: se mora z imenovanim mazilom oko vsaki dan enkrat mazati, dokler ni zopet svitlo. Ako je bila živina na oko sunjena ali vdarjena, in od tod bolezin izvira, ni treba pušati, ampak samo mazilo oko ozdravi.

Kedar se živina s plevami kermi, se dostikrat pripeti, da živini od kerme kaj v oko pride. Ako je kaka kosmata reč, postavim kaka resa v oko prišla, se tako terdo očesa prime, da se ne da od trepavnic odriniti in iz očesa spraviti. Pri tem

primerleju zapre živina oko, iz kterege obilne solze tečejo. Da se vzrok te očesne bolezni najde, je treba trepavnice tako saksebe spraviti, da se lahko vse oko preiše in ogleda. Zdaj zapaziš plevo ali reso v očesu in tudi vidiš, ako je rožnica otemnela. Pleva ali resa se mora narprej s kako špičasto rečjo, postavim z dolgo iglo od očesa odločiti in potem iz očesa odtrebiti. Takošno oko je treba z merzlo vodo pridno izmivati, da se vnetju v okom pride; in tudi otemnenje se bo kmalo zgubilo.

V. Poglavje.

Vlomenje rogov.

Ako si kaka goved rog odbije ali vlomi, se mora vsaki dan poškodavano mesto s kolomazom mazati in kmalo bo zdravo.

VI. Poglavje.

Červi v ušesih.

Kedar govedje z glavo potresa, to ali uno uho na steni dergne, ali z zadnjo ного praska: se mora uho pregledati, ali ni kaka muha svojih jajc v uho položila, iz katerik so zaplivki izlezli, ki kožo grudijo in ranijo. Ako merčese zapaziš, vzemi leseno lopatico, in jih iztrebi, kolikor ti je mogoče; potem vzemi kurje pero, pomoči kosmati konec v terpentinovo olje in namaži z njim ranjeno kožo. Tako ravnaš vsaki dan enkrat, dokler se koža ne zaceli. Vendar je treba večkrat uho pregledovati, ali nima nič več červov. Lahko se namreč zgodi, da pervikrat nisi vsih odpravil.

Popisani nepokoj govedja tudi od tod včasih pride, ker je kaki merčes v uho zlezal, in živino šegeta. Da ga iz ušesa spraviš, ovij konec palice s pavolo, in vtakni pavolo v uho, da se je bo merčes poprijel, in ti ga iz ušesa potegneš. Ako ga na leto vižo ne dobiš, vlij vode v uho, in kmalo bo merčes na verh priplaval. Dergnenje ušesa včasih izvira od kerme, ki je v uho prišla in šegeta. Tudi kermo moraš živini naglo iz ušesa spraviti.

VII. Poglavje.

Ušesne vgnjide, (Geschwüre in Ohre.)

Govedje včasi vgnjide v ušesih dobiva. Da jih ima, spoznaš na glavi, ki je na tista stran nagnjena, na kateri so vgnjide v ušesu. Da se pa tega zagotoviš, pregleduj uho, in kedar vgnjide zapaziš, ovij palico s kodeljo in iztrebi gnojnico iz ušesa. Tudi z mlačno vodo se uho lahko snaži in potem s kodeljo osuši. Tako ravnaj vsaki dan, in maži vgnjide s kurjim peresom, katero si v terpentinovem olju pomočil. Kmalo bo uho zdravo.

VIII. Poglavje.

Oteklina, vnetje in druge vratne bolezni.

Živina, ki je po oteklem vratu zbolela, postane žalostna, manj žre, in pozneje se klaje več ne dotakne. Sopenje je težavno, živina začne hripati in sicer hujše in hujše. Gobec je vroč in suh, na vratu in sicer na gerlu se oteklina ošlata, ktera, ako jo stiskaš, grozno boli. Živina bi rada pila, vendar ne more vode požirati, ampak voda ji skoz nos nazaj teče. Tudi serce hitrejša in hujše bije.

Kedar takošne znamnja pri živini zapaziš, ji 2 libri kervi iz vratne žile odcedi; potem vzemi 8 lotov solitarja, in 12 lotov glauberjeve soli, dobro jih zmlji in s pollibro sterdu zmesaj. Te zmesi dajaj vsake 4 ure enkrat za eno žlico, na leseni lepatici na jezik bolni živini. Potem derži kviško glavo bolne živine tako dolgo, dokler zdravila ni požerla. Zraven tega zdrobi 1 kvintele kafe v štupo, ji prilij 6 lotov lanenega olja, da se kafa raztopi. S tem zdravilom oteklino na vratu vsaki dan dvekrat rahlo ribaj.

Ako sopenje in hripanje hujše postaja, moraš tretji dan zopet pušati. Kedar bolna živina še kaj požirati more, ji vmešaj režene moke v vodo, in postavi škaaf naljit z leto vodo pred njo.

Žleze na sapniku včasi oteko pri mladi in pri stari govedu, in sicer tako močno, da sopenje overajo, in živina hripati

začne. Ako ne išeš pomočka koj o začetku te bolezni, vedno hujša prihaja, in živina je v nevarnosti se zadušiti. Po skušnjah ti sledeče zdravilo priporočim:

$\frac{1}{4}$ lota kafrove štupe raztopi v 12 lotih lanenega olja, in potem primešaj
4 lote salmjakovca.

S tem zdravilom ribaj vsaki dan dvakrat ali trikrat oteklo mesto, dokler sapa ni lahka.

IX. Poglavlje.

Goba na kolenu.

Pri govedju se leta bolezin večkrat nahaja, kakor pri konjih. Zakaj govedje, kedar vstaja, se narprej na kolena vpira. Ozdravlja se pa leta goba ravno tako, kakor sim v X. poglavju drugega razdelka zoper gobo na kolenu pri knojih nasvetoval.

X. Poglavlje.

Kedar se goved v nogo zbode.

Kedar si je goved žebel, teršico ali tern v nogo zabodla, ga je treba pazljivo iz noge potegniti, in rano nekoliko razparati. Potem se nekaj žganja v rano vlije in rana se s kodeljo dobro pokrije in poveže, da nobena nesnaga v rano ne pride. Tako ravnaj vsaki dan, dokler rana ni zdrava. Še boljše je pa vsaki dan neke kapljice terpentinovega olja v rano vlivati. Ako je reč, ktera je v nogi tičala, sama od sebe vun padla, ali se odlomila; in ako se rana že gnoji, vendar gnoj iz rane ne more: je treba vred z nožom odpreti in gnoj iz rane izpraviti. Ako odlomljena ali zabodena reč še zmiraj v rani tiči, jo je treba vun spraviti, in potem terpentinovega olja noter vlti in rano povezati in sploh z njo tako ravnati, kakor smo poprej nasvetovali.

XI. Poglavje.

Spahnenje binceljnovega člena.

Spahnenje spoznaš po hromanju in oteklini bolnega člena. Otekli člen moraš vsaki dan trikrat ali štirikrat s sledečim zdravilom mazati, dokler člen ni zdrav.

6 lotov svinčenega izlečka,
3 lote kafrovca,
2 libri vode

se dobro zmešajo.

Kedar je pa spahnenje člena zastarano, ne pomaga imenovano zdravilo, ampak treba je se sledečega poslužiti:

Vzemi 12 lotov lanenega olja, kteremu po malem primešuj 2 kvintelca žveplokislina ali hudičovega olja, in vedno dobro potresuj storjeno zmes; potem dodeni zmesi

6 lotov dežočravnega olja,
2 lota terpentinovnega olja.

Z leto zmesjo ribaj vsaki dan enkrat bolni člen.

XII. Poglavje.

Mahovnice.

Mahovnice se napravijo dostikrat pri volih, ki v globokem blatu po cestah gazijo. Blato se nabira v binceljnovih gerbah, jih pritiska in rani. Torej se noga vgreje in oteče, in živina potem šanta. Da jo zopet ozdraviš, moras narpoprej nogo osnažiti in potlej vsaki dan trikrat s tistim zdravilom mazati, katero sim v popredšnjem poglavju prvo nasvetoval.

XIII. Poglavje.

Bolezin na parkljih.

S tem imenom se zasnamvajo mnogosortne bolezni parkljev. Včasih se pri živini, ki na pašo hodi, medparkeljni rog odloči, pesek in perst se tu nabirata, gnojiti se začne in živina šanta. Kedar zapaziš, da živina šanta, pregleduj nogo, in ako

imenovano bolezin najdeš: očedi nogo vse nesnage, polij parklje s sledečim zdravilom, jih s kodeljo ovij in potem dobro poveži.

Vzemi 1 lot cinkovega vitriola,

1 lot galuna,

$\frac{1}{2}$ lota zelenega volka,

v štupo jih zdrobi, dobro zmešaj in v 1 libri vode raztopi.

Ako je medparkeljni rog odlušen in od gnoja razjeden, ga moraš, kolikor je poškodovanega, izrezati, da se ne bode gnoj za rogom nabiral in dalje razjedal.

Da vročino in oteklino, ktera to bolezin spremlja, manjšaš, je treba krog parklja sledeči oklad djati:

Vzemi 2 dela ilovce in 1 del frišnega kravjeka, jih z jesihom v kašo zmešaj, namaži nogo za en palec debelo s to kašo, in dobro poveži. Leta oklad pomoči večkrat z jesihom in ga 24 ur dolgo na nogi pusti. Potem odvzemi oklad, polij rano z imenovanim zdravilom, jo pokri s kodeljo, in zopet napravi takšni oklad. Tako ravnaj, dokler ni noga popolnoma zdrava.

Včasih gnoj parkeljnovo krono razjé. Zdaj je treba kronni rog toliko porezati, kolikor ga je razjedenega, potem ga s kodeljo, ktera je z imenovanim zdravilom pomočena, oviti. Čez kodeljo pride ravno tisti oklad. Kdor ima blizo tekočo vodo, temu kašnega oklada ni treba napravljati; namesto tega naj goni trikrat na dan bolno živino v tekočo vodo, kjer jo kake pol ure stati pusti. Tako ravnati je posebno potreba, kedar leta bolezin o vročem in suhem poletju napada.

Ako goved v hlevu v gnojnici stoji, in po leti boleznih zbolí, jo je treba koj iz hleva spraviti, gnojnico posušiti, in goved na suho steljo postaviti.

Po leti boleznih včasih cele čede zbolijo; tudi ona včasih nasleduje boleznih v gobcu.

XIV. Poglavje.

Ožuljenje nog.

Na terdih, štorastih, kamnitih, zmerznjenih cestah se dostikrat pete tako ožulijo, da se vnamejo, oteko, boleti začnejo, in da se clo gnoj za rogom nabira.

Kedar kaka goved šanta, oteklo peto ime, in v peti hujšo gorkoto zapaziš; kedar živina nogo vmika, ako na oteklo peto pritiskaš: si napravi zmes iz ilovce in frišnega kravjeka, jo vmedi z jesihom, na bolno nogo položi in dobro poveži. Leta oklad ali pogosto z jezihom pomakovaj, da vedno vlažen ostane; ali ga, kedar je suh, z novim namestuj. Po tem ravnanju boš nogo mnogokrat ozdravil, brez da bi se bila ognojila. Kdor ima ročnost na bolni peti z ojstrim in špičastim nožom tri zarezze od zgorej navzdol tako globoko napraviti, da kri iz njih teče: leta naj na storjene zarezze okladek položi, in noga bo kmalo zdrava.

Ako se je noga že ognojila, in ako je gnoj parkelj na peti razjedel, ga moraš, kolikor je poškodovanega, izrezati in v rano terpentinovega olja vliti. Potem pokri rano s suho kodeljo, katero na nogo privežeš. Tako ravnaj vsaki dan, dokler rana ni zdrava. Kdor nima terpentinovega olja, naj se tinte posluži.

Ako gnoj v peti prej zapaziš, kakor rog preje in predre, ne smeš čakati, da bi si gnoj sam luknjo napravljaj; ampak prereži rog, pritiskuj krog rane, da gnoj iz nje spraviš, in jo potem obvezuj, kakor sim ravno prej nasvetoval.

XV. Poglavje.

Podkožni ogerci. (Feigbeulen.)

Podkožni ogerci se narvečkrat na herbtu, na obeh straneh herbtanca najdejo. V ogercih tičijo zaplivki, ki so zrastle iz jajčkov, ktere so muhe v kožo nanesle. Kolikor večji zaplivki postajajo, toliko višjeje vzdigujejo kožo, in toliko večje so tudi bule, v katerih zaplivki tičijo. Ako ima živina mnogo takih bul, začne hirati, slabo raste in se redi. Torej je treba zaplivke, narprej ko je mogoče, takole odpraviti. Vsaka bula ima svojo luknjico, v katero se ojster in špičast nož nastavi, in koža toliko razpara, da se zaplivatek lahko iztisne. V rano moraš neke kapljice terpentinovega olja vliti, da muhe ne nosijo nevih jajčkov v luknjo.

XVI. Poglavje.

Hromota na sprednji nogi.

Hrom na sprednji nogi se malokrat pri kravah, mnogokrat vendar pri volih zapazi, ki se k delu vpregajo. Po sledečih znamenjih ga spoznaš: Kedar bolna živina prestopa, vleče hromasto nogo za seboj in z bolno nogo nikdar tako velikih korakov ne dela, kakoršnih z zdravo. Ako mora čez prag ali čez kako drugo višino prestopiti, nikdar bolne noge ne vzdigne, ampak jo le čez vleče. Lete znamenja se pa tudi pri drugih boleznih zapazijo, torej je treba bolno nogo dobro ogledati, ali ni na kako vižo poškodovana, zavolj ktere škode morebiti šanta. Kedar pri tem ogledovanju nobenega poškodovanja na nogi ne najdeš, je le hrom vzrok šantanja. To bolezin ozdraviti, se posluži zdravila, katero sim v VII. poglavju drugega razdelka zoper hrom pri konjih nasvetoval. S tem zdravilom vmivaj spodnji del pleč proti persam, in sicer vsaki dan enkrat. Čez 6 dni, v katerih si bolno živino zaporedoma z zdravilom zmival, poterpi kakih 8 dni, in nobenega zdravila ne rabi. Ako potem hromota ne odjenuje, zopet začni zmivati bolni del, kakor poprej.

Ako je pa hromota zastarana in se ne da ozdraviti z imenovanim zdravilom, je treba na spodnjem delu lopatice trak zavleči, in zraven tudi lopatico s tistim zdravilom zmivati, kakor poprej. Opomniti še moram, da se dlaka kedar je dolga, čisto postriže na tistem mestu, kjer se z zdravilom zmiva, sicer bi zdravilo težko do kože prišlo.

XVII. Poglavje.

Hromota na ledju.

Kedar kako živinče šanta, vendar terdno na nogi stoji, kakor da bi bilo popolnoma zdravo; kedar na spodnji nogi in na parkljih nobenega vzroka hromote ne zapaziš: moraš leta vzrok v lednicah iskati. Ako hromota izvira iz zvitja ledničnega člena, boš težko kako zunajno znamuje šantanja na členu najdel; ako je pa živinče sunjeno bilo na tem členu, naznanuje oteklina mesto, katero je bilo poškodovano. Pri zvitju lednič-

nega člena so hasnjive tiste zdravila, ktere sim nasvetoval v drugem razdelku pri zunajnih boleznih konj, in sicer v XXVI. poglavju, število 1, zoper raztegnenje ledničnega člena. Ako pa na ledničnem mestu, kjerkoli naj si bode, kako otekline zapaziš, jo moraš pogosto z merzlo vodo zmivati, in trikrat na dan z mjlilovcom ribati. Če se pa lednica sušiti začne, kar se pri leti hromoti lahko zgodi, jo skusi ozdravljati z zdravilom, ktero sim nasvetoval v VII. poglavju zoper hromoto na sprednji nogi pri konjih.

Tudi tukaj moram opomniti, da je treba dolgo dlako čisto postriči na tistem mestu, ktero mažeš, sicer ne bode zdravilo nič pomagalo.

XVIII. Poglavje.

Rane.

Rane večdel iz zunajnega poškodovanja izvirajo. Naj pa izvirajo iz ktereга si bodi vzroka, vselej je treba paziti, da gnoj, ki se v njih nabira, lahko odteče. Globoke, razširjene rane, v kterih se gnoj nabira, in iz kterih odteči ne more, je treba ali do dna razparati, ali jim v globočini nasprotno luknjo napraviti, kar se takole zgodi: Dno rane se poiše z debelo pletiljko, ali s pripravno palico. Kedar se dno najde, se pritisne pletiljka ali palica v rano, in mesto, kjer hoče pletiljka ali palica kožo predreti, se zaznamova. Na tem mestu se tako globoka zarez napravi, da se do dna rane pride. Potem se naredi svalk iz kodelje, in leta svalk se namaže z mazilom, ktero sim v VI. poglavju drugega razdelka zoper otisko po sedlu nasvetoval. Tako pripravljeni svalk se skoz rano od zgorej navzdol potegne, in njegova konca se zvežeta, da se ne more iz rane izmuzniti. Na to vižo se rana neke dni prevezuje. Potem se opusti svalk skoz rano potegovati. Gnoj, ki iz rane teče, je treba večkrat čez dan obrisati in rano čediti, da se bolj naglo celi. Kedar gnoj iz spodnje luknje teče, se z vodo omiva in rana se celi brez vsega drugega zdravila.

Rane, iz kterih se gnoj lahko izceja; ali tiste, ktere so bile od zgorej navzdol razparane, pokrivaj vsaki dan enkrat

s kodeljo, katero si z imenovanim mazilom namazal. Izcejeni gnoj je vendar treba večkrat čez dan odmivati.

Včasi koža ni ranjena, ampak podkožni deli so zmečkani, se ognojijo in vred napravijo. Ako v tem primerleju gnoj pod kožo čutiš, jo moraš razparati, da se gnoj lahko odcedi. Potem pa obvezuj rano s kodeljo in imenovanim mazilom, doklerna zdrava. Vendar moraš kožo dobro in dovolj razparati, sicer se zopet stisne in vred zakrije, da se gnoj ne more izcejati.

Pri živini, ktera na pašo hodi, se včasi zaplivki v rano vgnjezdijo. Lete moraš iztrebiti, preden rano z mazilom obvežeš. Kedar je pa rana z mazilom že obvezana, se ne morejo zaplivki v nji napravljati, ker muhe ne morejo do rane, da bi zaplivke vlegale.

Ako ena goved drugi z rogom trebuh razpara, da čreva skoz rano lezejo: se mora ranjeno živinče na tla vreči, čreva se mu morajo v trebuh nazaj zbasati, in potem se mora rana takole zašiti:

Vzemi veliko šivanko, kateri je tanek motoz vdet, jo vtakni na enem koncu rane skoz kožne robe tako, da ne boš le kože, ampak tudi meso prebodel, potem motoz dobro nategni in zavozlaj, da kožne robe zjediniš.

Zdaj motoz odreži in za en palec od tega vpehleja napravi drugega na enako vižo. Tako dalje ravnaj, dokler ne prideš do drugega konca rane in dokler ni rana popolnoma zašita. Pri tem moraš paziti, da ne vbodeš pregloboko, in da črev ne raniš.

Kedar je rana zašita, spravi živinče v hlev in ga kermi z drobnom in z močnato pijačo, dokler rana ni zaceljena. Ako bi bolnemu živinčetu sena, trave ali kaj enakega pokladal, bi mu takošna kerma trebuh napenjalo, in rana bi se zopet razparala. Krog rane je treba, posebno v prvih dneh, z merzlo vodo pridno omivati, da se vnetju in oteklini v okom pride, in da ne bo še drugih zdravil potreba. Kedar je rana zaceljena, se motozi iz kože izpulijo.

XIX. Poglavlje.

Oteklina.

Oteklina iz zunajnih in znotrajnih vzrokov izvirajo. Kedar oteklina iz zunajnih vzrokov izvira, postavim iz vdarka ali bitka, je vroča in koža zelo napeta.

Včasih se na oteklini mesto zapazi, kjer je koža poškodovana. Takšna oteklina se ozdravlja, ako jo pridno z merzlo vodo vmivaš, in nekekrat čez dan z mjljnim žganjem vribaš. Potem bo kmalo splahnila.

Oteklina, ktera pride iz znotrajnih vzrokov je pa merzla, in kaže jamico, kjer si jo s perstom pritisnil. Ako je oteklina velika in na sprednjem delu života, je treba na persih trak zavleči ali usnje pod kožo vtakniti; ako je pa na zadnji nogi, je treba trak na ledju tiste noge zavleči, na kateri oteklina leži. Verh tega se mora otoklina vsaki dan trikrat s sledečim zdravilom zmivati.

Vzemi tri pesti vsakega:

gamile,
malvnega perja,
lučneka,

dobro jih kuhaj v 4 bokalih vode, ju odcejeni vodi pridene 4 lote salmjaka. Zavlečeni trak se čez kakih 8 ali 14 dni preč verže.

Še je neka baža otoklin pri živini, ktere izvirajo iz notrajnih vzrokov, in ktere se ogojijo. Od teh bom v sledečem poglavju, kjer bom od vgnjid govoril, povedal, kar je vediti potrebnega.

Pri otoklinah, ki se pri govedju najdejo, je tudi oparek senenega droba hasnjiv, ktereга sim že v XXII. poglavju drugega razdelka priporočal.

XX. Poglavlje.

Vgnjide.

Vgnjide se pri govedju nar večkrat na glavi, na vratu in pod vratom napravijo. Izvirajo večdel iz poškodovanja

z rogmi. Od začetka je majhena oteklina, ki sčasoma raste in bolj visoka postaja. Ako jo ošlatuješ, se ti terda in kakemu izrastku podobna zdi. Da se v oteklini gnoj nabira, malokdaj pod perstom čutiš. Kedar je takšna oteklina zastarana, hrani v sebi malo terdega gnoja, ki je ribjem jajcom podoben. Take vgnjide je treba kmalo prebosti in odpreti, ker gnoj le redko sam od sebe kožo razje in se izprazni. Ako se ti takšna oteklina terda in brez gnoja zdi, boš vendar večdel gnoj v nji najdel.

Kakor hitro kako oteklino zapaziš, moraš dlako na oteklini čisto postriči, in oteklino večkrat čez dan z gosjo ali svinsko mastjo mazati, da se hitreje ognuje.

Kedar meniš, da je ognuena, jo z ojstrim nožom razparaj in dovolj veliko luknjo napravi, da se koža ne zarase prenglo, in da zopet ne zapre gnoja. Na tako vižo odperte vgnjide je treba vsaki dan enkrat s solno vodo zmivati, in kmalo bodo zdrave in se zacelile.

Vgnjide, ktere na drugih krajih života zapaziš, moraš na enako vižo ozdravljati.

XXI. Poglavje.

Bradovice.

Govedje dobiva enake bradovice, kakoršne dobivajo konji. Ozdravljati jih je treba ravno tako, kakor sim v XXXVI. poglavju drugega razdelka nasvetoval.

XXII. Poglavje.

Oteklina na vimenu.

Kedar se krava oteleti, ali kmalo po tem, ji včasi vime oteče, in v vimenu se terde bunce zapazujejo. V ti boleznii je treba vime, kolikor ga je oteklega, vsaki dan s sledečim mazilom mazati, in trikrat na dan izmolzti.

Vzemi 4 lote ajbešovega mazila,
4 lote lorberjevega olja
in jih dobro zmešaj.

Včasih eden ali več sescov na vimenu oteče. Otekle sesce je treba z imenovanim mazilom dvakrat na dan mazati, in mleko pridno izmolzevati, da mleko sescov ne napenja, in da krave ob mleko ne pridejo.

Dostavek.

Novice leta 1845 na 7. strani naznanjujejo, kako na tirolskih planinah prisadno vime pri kravah (ovčič ali sajovic na vimenu) ozdravljajo.

Kakor hitro se namreč prisad na vimenu z oteklino in belečinami prikaže, začnejo kravje vime večkrat na dan z gorko vodo zmivati, in štirikrat čez dan po poliču mleka kravi v gobec vljivati, v katerem vselej polno žlico stolčnega solitarja raztope; in to tako dolgo ravnajo, dokler prisad ne preneha.

Zraven tega tudi vseskozi kravo lahko molzejo, da mleko v vimenu ne zastaja. To zdravilo se jim že dolgo časa tako dobro obnaša, da so vse druge sredstva opustili in se povsod z velikim pridom samo tega poprijeli.

XXIII. Poglavje.

Rane na sescih.

Včasih se zapazijo na sescih razpokline in rane, ktere krog in krog segajo. Bolne sesce je treba vselej po molzenju s svinčeno mažo mazati, dokler niso zdravi. Ako kraste pokrivajo sesce, jih moraš dvakrat na dan z ajbešovo mažo mazati, dokler se kraste ne olušijo. Mleko je treba pridno izmolzovati, ako ravno se krave tega branijo, ker jih boli.

XXIV. Poglavje.

Kervavo mleko.

Kervavo mleko ali pride od splošne kervopolnosti, pri kateri se kri proti vimenu vali; ali od poškodovanih sescov, posebno pri molzenju, ker se nekatere žilice pretergajo in kri izpušajo. Tekoča kri se mleku primeša, in mleko je kervavo. Takšno poškodovanje novadno dolgo terpi, zakaj pri sleher-

nem molzenju se slabo zarašene žilice zopet raztergajo, in zopet kri izpušajo.

Kedar je kervopolnost vzrok kervavega mleka, se mora kravi pušati, in ji kake 2 libri kervi iz vratne žile odcediti. Ali je krava kervopolna ali ne, se težko spozna; če si pa tudi kravi, ktera ni kervopolna pušal, ji nisi veliko škodoval.

Pri molzenju je treba iz tistih sescov, ki dajo dobro mleko v eno posodo, in iz tistih, ki dajo kervavo mleko, v eno posodo molzti, in kervavo mleko proč vlijiti, da se ne pokvari vse mleko. Bolni sesci se morajo le stiskati, ne pa vleči pri molzenju, da mleko odteče, in da se vnovič ne pretergajo žilice.

Včasi kaki sesci oteče, in vredi se v njem napravijo. Kedar se vredi predrejo, je mleku kri in gnoj primešan. V tem primerleju ni treba nobenega zdravila rabiti, vendar se mora krava pridno molzti, da se luknjice v sescu ne zarasejo in krava ob mleko ne pride.

Dostavek.

So tudi ojstre zeliša, ki pri kravi, ktera jih je požerla, kervavo mleko napravijo. Taka paša je smrekovo berstje, jelše, hrastovje, mnogo sort zlatenc, rudeče jagode.

V *Novicah*, leto 1847, na 89. strani se bere: Ogibati se je taciš pašinj, kjer veliko rudečih jagod raste, da živina od povžitega preobilnega zeliša ne zboli in kervavo ne molze. Kedar pa krava od tega ali kakega družega zeliša začne kervavo molzti, daj jagodnega zeliša nabrati in ga dobro prekuhati. To kuhano jagodno vodo naj potem krava popije in ozdravela bo. Jagodno zeliše se da pa tudi posušiti, v štupo stolči in potem s soljo in otrebi zmešano živinčetu podati, ki kervavo molze; kmali bo kervava molza pregnana.

Kedar so ojstre zeliša kervavega mleka krive, se tudi lahko daje živini kuhovina lanenega semena, ali laneno olje z nekoliko kafre; v vodo se meša kuhinska sol ali solitar za pijačo.

XXV. Poglavje.

Otiske po jarmu.

Na zgornji strani vratu blizo koma, kjer jarm leži in nar bolj pritiska, lahko kožo odergne, in manjše ali večje rane napravi. Lete rane naglo ozdraviš s sledečim zdravilom, ako vola en čas ne vpregaš, ampak mirnega v hlevu pustiš. Ako ga pa vedno vpregaš, se mu rana dalj časa ne zaceli, ker jo jarm vedno draži.

Vzemi 4 lote svinčenega izlečka,
8 lotov močnega žganja,
1 libro vode,

dobro jih zmešaj, in s tem zdravilom dvakrat ali trikrat na dan rano zmivaj.

Včasi se na tistem mestu, kjer jarm leži, ali terda, ali mehka otekline napravi. Ako je otekline okroglasta in zvišana in se po eni strani vratu razširja, jo moraš prerezati, da se gnoj in sokrovica odcedi. Luknjo pa napravi dovolj veliko, da se prekmalo ne zaceli, in izmivaj rano večkrat na dan s slano vodo. Takšnih ran ne smeš mazati z mazili ali mastnimi rečmi, sicer boš iz njih žulje napravil.

XXVI. Poglavje.

Garje ali grint.

Garje ali grint izvirajo pri postarni živini iz prepicle kerme, ali iz popačene klaje; včasi se tudi nalezejo. Pri teletih se pa napravijo, kedar jim prevročo kermo pokladaš, ali kedar stradajo. Seno, katero je na močirnih in blatnih travnikih rastlo, napravi garje pri mladi in stari živini. Torej je pri ozdravljanju grinta na vzrok bolezni treba paziti.

Ako garje pri odrašeni živini iz prepicle kerme izvirajo, se mora živini obilne in redivne klaje pokladati; verh tega pa eno žlico sledeče štupe na dan na klajo poštopati:

Vzemi 8 lotov žvepla,
6 lotov encianovih korenin,
6 lotov brinjevih jagod,

ktore moraš dobro zdrobiti in zmešati.

Potem, ko si štupo že neke dni dajal, maži mesta, na katerih garje sedijo, s sledečim mazilom:

4 lote žvepla in 4 lote solitarja

v štupo zdrobi, in pollibri lananega olja primešaj, da redko mazilo dobiš.

Tretji dan se mora mazilo z gorkim lugom odmivati. Ako se zdaj tu ali tam ostanek grinta zapazi, ga je treba zopet mazati.

Kedar garje iz spridene kerme izvirajo, je nar poprej treba namesto spridene pokladati zdrave kerme in na njo vsaki dan eno žlico sledeče štupe potresti:

Vzemi 6 lotov žvepla,

6 lotov antimona,

4 lote encianovih korenin,

4 lote brinjevih jagod;

vse dobro zdrobi in skupej zmešaj.

Zraven te štupe je treba garjeve mesta z nasvetovanim mazilom mazati in omivati, kakor je bilo zgorej rečeno.

Ako so garje zastarane, in s štupo in mazilom se ne dajo pregnati, je treba na persih in na lednicah trak zavleči ali usnje pod kožo vtakniti, in ga 12 do 14 dni pustiti.

Ko kako živinče izpustek dobi, kateri je garjem podoben, se mora koj od druge živine odločiti in samo v kaki hlev postaviti, da ne nalezejo garjev ostale živinčeta. Kedar se pa garje med živino v hlevu zatrosijo, jih je težko zatreti, in ozdravljanje veliko stroškov napravi.

V ti bolezni pušati je nepotrebno in večdel škodljivo. Kedar pa kako živinče zdravo in obilno kermo dobiva, in se za gotovo ve, da garij ni nalezlo, in vendar kak sumljiv izpustek dobi: se mora misliti, da je živinče polnokervno, in da od tod izpustek izvira. V tem primerleju se sme živinčetu 2 libri kervi iz vratne žile izpustiti, na persih trak zavleči, in garjeve mesta je treba z imenovanim mazilom mazati, in na tretji dan z lugom zmivati.

Mlado živinče dobiva polovico nasvetovane štupe.

Ako tele po oparjenju garje dobi, se mu daje sledeče štupe na vodi vsaki dan enkrat:

Vzemi 2 lota žveplenega cveta,
 3 lote solitarja,
 dobro jih zdrobi, zmešaj in v 10 enakih del razdeli.

Kedar je tele 6 takšnih del že povžilo, ga maži z imenovanim mazilom, katero tretji dan z gorko žajfnico zmiješ.

Ako je tele od spridene ali prepičle kerme garje dobilo, se mu dvakrat na dan po 1 lotu sledeče štupe na zdravo kermo potresa:

Vzemi 6 kvintelcev žveplenega cveta
 6 kvintelcev antimonovih jeter
 1 lot encianovih korenin,
 1 lot brinjevih jagod,
 dobro jih zdrobi in zmešaj.

Namesto spridene in prepičle kerme mu moraš zdrave in obilne pokladati. Jačmenovi drob mu je prav hasnjiv.

XXVII. Poglavlje.

Červirnost v repu.

Červirnost pride od nesnažnega hleva, v katerem živina vedno po blatu brodi. Spodnji del repa začne gnjiti od vedne mokrote in nesnažnosti. Gnjloba, ki se na koži prične, razjé kožo in seže do kosti, ktere tudi najé. Gnjili kos repa odpade.

Kedar se leta bolezin zapazi, preden ko je koža razjedena, je treba dlako čisto postriči in rano s slano vodo zmivati, in potem s štopo sožganih usnjatih podplatov poštopovati. Tako se ravna vsaki dan enkrat, dokler koža ni zdrava. Da pa rep snažen ostane, ga je treba za dlako tako na strop hleva privezati, da ne pride do tal, ako se ravno živina vleže. Na to vižo bo koža kmali zdrava. Ako je koža že razjedena, se mora rep nad rano odsekati, in z rano tako ravnati, kakor je bilo zgorej nasvetovano.

XXVIII. Poglavlje.

Mazolčki pri teletih.

Mazolčki so kožni spušaji. Zapazijo se nar večkrat na glavi, na vratu, ali pa po celem životu. Živina zgubi dlako

na spušnjih; suhe kraste se napravijo, ktere so belkaste, kakor da bi bile z moko poštupane. Tele, katero mazolčke dobi, hira in skumra. Zapazil sim, da se mazolčki nalezejo, in da celi hlev okužijo, ker so teleta, ki so v tistem hlevu stale, v katerem je pred letom tele po mazolčkih bolno stalo, tudi mazolčke dobile. Mazolčke dobivajo teleta v prvem polletu svoje starosti. Kakor hitro teleta na pašo hodijo, zgubijo mazolčke. Ozdravljajo se pa mazolčki takole: Napravi se hud lug, in s kartačo ali s slamo, ki je bila v ta lug pomočena, se dergnejo kraste, ki se po koži zapazijo. Kedar so se bolne mesta osušile, se morajo enkrat na dan s sledečim mazilom mazati.

Vzemi 4 lote terpentinovega olja,
8 lotov sala,
in jih dobro zmešaj.

Jasle, iz katerih po mazolčkih bolne teleta žrejo, se morajo potem z lugom dobro omiti, in stene z apnom pobeliti, da se kužnost zatare.

ŠESTI RAZDELEK.

Vzroki, znamuja in ozdravljanje znotrajnih boleziu
pri govedju.

I. Poglavje.

Driska.

Pri odrašeni živini driska izvira ali iz premrazenja, ali od pokvarjene kerme, ali od zavžitve sena, ki je bilo pre zgodaj košeno na nizkem, močirnem travniku.

Kedar izvira driska iz imenovanih vzrokov, se mora narprej namesto slabe in pokvarjene dobra in zdrava kerma živini pokladati, sicer vse zdravila nič ne pomagajo.

Potem se daje na vodi odrašenemu živinčetu dvakrat na dan, in sicer vsakokrat 1 lot štupe iz tormentilnih korenin. Tako se ravna, dokler driska ne neha. Ali pa kuhaj 4 periša suhih barovnic v pičlem bokalu vode tako dolgo, da se za en poleč vkuhajo, in dajaj živinčetu 2 dni zaporedoma po maselcu na dan. Enoletno in dveletno tele dobiva polovico te kuhovine.

Pri teletih, ki se z mlekom kermijo, se pogosto driska zapazi, in več telet pomori. Bolnem teletu, katero še ni 14 dni staro, se daje na vodi zjutraj in zvečer pol kvintelca rabarbare in 1 kvintele magnezije, dokler driska ne mine. Starejšemu teletu se po dvakrat toliko daje.

Novice, leto 1849, stran 200 nasvetujejo zoper drisko telet: Kupi za 2 groša grenkih mandeljnov, stolči jih, kar nar boljše moreš drobno, potem jih daj v poliču sladkega mleka enmalo prekuhati. Po tem vlij vse to teletu na enkrat mlačno v gobec, da popije. O dvanajstih urah je večidel driska odpravljena, in malokrat je treba to zdravilo dvakrat ponoviti.

Hasnjivo zdravilo zoper drisko telet je sledeče: Vzemi 2 lota štupe encianovih korenin, jih polij z 1 libro vode, in jih daj neke minute kuhati. Potem odlij tekočino, in ji primešaj 2 kvintelca opiove tinkture, in dajaj prav mlademu teletu po lotu, bolj staremu po 1 1/2 lota, in polletnemu teletu 2 lota enkrat vsake dve uri.

Poznam kraje, v katerih teleta, ki so en dan ali 2 dni stare, drisko dobivajo, in na nji poginejo. Zdravila, ki sim jih poskušal zoper to drisko, niso nič pomagale. Pri bolj natančnem preiskovanju sim našel, da je kravja kerma vzrok te driske bila. Zakaj krave so dobivale slabega sena, ki je na močirnatih travnikih rastlo. Leto seno je napravljalo neko kislino v mleku, po kateri je pri teletih driska prišla. To kislino v mleku krotiti in vničiti sim ukazal mleku, katero se je teletom dajalo, pšenične moke primešati. Potem teleta niso več dobivale driske, zato rej priporočujem enako ravnanje v enakih primerlejih.

II. Poglavje.

Zapertje in črevna skernina.

Črevna skernina pri govedju izvira ali iz prehladenja ali iz zapertja, in se po sledečih znamenjih spozna. Živinče noče žreti, z zadnjimi nogami berca in tla bije; vamp je močno napet. Živinče se pogosto vleže in zopet vstane; večkrat na vamp pogleduje, ali pa leži in stoka.

Kakor hitro se te znamenja zapazijo, je treba desno roko do komolca z oljem namazati in blato iz ritnika, dokler roka pride, iztrebiti, potem pa sledečo dristljo živinčetu dati:

Vzemi 3 periša gamilčnih cvetic,
3 periša malvnega perja,
in jih v bokalu vode dobro prekuhaj.

Potem odcedi kuhovino in ji prideni 2 periša soli. Lete slane kuhovine vzemi 1 masele, ji primešaj 2 lota lanenega olja, in jo mlačno rabi za dristljo. Dobro je tudi vsaki dristlji pol kvintelca kafrove štupe pridjati. Dristlja se mora vsake pol ure dajati, dokler bolezin ne odjena.

Ako bolezin noče odjenjati, vzemi pol maselca kuhovine, ji prideni četertinko libre lanenega olja in 1 lot solitarja, in jo živinčetu v gobec vlij; leto ponavljaj čez 2 uri. Kedar bolezin čez 1 uro terpi, je treba živinčetu 2 libri kervi iz vratne žile izpustiti. Ako imaš voženka pri rokah, ga pollota v vreli vodi zribaj in imenovanemu zdravilu primešaj. Hasnjivo je tudi nekaj voženčne vode dristlji pridjati.

III. Poglavje.

Kervomok, ali kervavo scanje.

Leta bolezin se pogosto najde in nevarna postane, ako se ne pomaga naglo. Zakaj kervomoku je rad pridružen ritnikovi čerm, po katerem živinče pogine.

Poglavni vzroki te bolezni so močirnate paše in mokro vreme brez prehanja. Tudi seno iz močirnatih travnikov, ako je bilo prezgodej pokošeno, napravi kervomok. Tista živina, ktera je iz visokih krajev na nizko ležeče paše prišla,

je leti bolezní nar bolj podveržena. Vendar se pri olíh redkejše najde, kakor pri kravah. Kedar krava na leti bolezní zbolí, pride ob mleko. Klaverna stoji in noče žreti. Ušesa so merzle in serce močnejše in naglejše bije, katero bitje serca z boleznjó vred raste. Scavnici je kri primešana, torej je scavnica rudeča.

Kakor hitro se te znamenja zapazijo, se mora živinčetu en dober maselec kervi izpustiti, in mu 2 lota solitarja na vodi dati. Leto zdravilo se daje po dvakrat na dan, dokler bolezní ne mine. Poleti je treba bolno živinče, kedar je na paši že vroče, v hlev gnati, in mu dobre trave pokladati. V mnogih krajih je navada bolno živinče iz paše v hlev djati in mu sena pokladati, kar je vendar napčno in škodljivo. Zakaj na tako vižo se bolezní hujša in včasi neozdravljiva postane. Ako pozimi kako živinče to bolezní dobi, se mu morajo zeljeve ploče pokladati.

Pri ti bolezní je tudi treba paziti na blato, ki gre od živine. Kedar je blatu kri primešana, kedar je suho ali clo zastaja in zapertje napravlja: je gotovo združena z ritnikovim čermom, kterega ozdravljanje se bo razlagalo v sledečim poglavju.

Pri kervomoku je prav hasnjivo bolnemu živinčetu po 2 ali 3 dristlje na dan dajati, da se zapertju v okom pride, in da ritnikovi čerm, kateri je s kervomokom večdel združen, živinčeta ne vmori. Dristlje se lahko takole napravlja: Vzemi tri periša ovsenega pšena, jih kuhaj v poliču vode, odcedi kuhovino, vlij maselec te kuhovine v brizgljo, in prideni 2 kvintelca solitarja in 3 lote lanenega olja. Tako napravljeno dristljo dobi bolno živinče.

IV. Poglavlje.

Ritnikovi čerm, ali kužna ritna žabica. (Rückenblut.)

Leta bolezní se naznanuje po enakih znamenjih kakor kervomok; vendar kervave scavnice nima vselej za svoje znamenje, in namesto tega navadno zapertje. Kedar se leta znamenja zapazijo, se mora živinčetu blato iz ritnika iztrebiti, kar se zgodi, ako si kaka oseba desno roko do komolca

z oljem namaže, in v ritnik, kar nar bolj globoko more, seže. Potem se mora en polič kervi iz vratne žile izpustiti, in dvakrat na dan, namreč zjutrej in zvečer po 2 lota solitarja, ki je v vodi raztopljen, živinčetu dajati. Zraven tega dobi živinče na dan 2 dristlji, kakoršne sim v II. poglavju zoper zapertje nasvetoval.

Tako se ravna, dokler živinče ni zdravo. V kermo nar bolj služi sladka in mlada trava. Ako se tretji dan leta bolezin in kervomok ne boljšata, se mora zopet pušati.

Sledeča štupa je pri ritnikovem čermu in pri kervomoku večkrat pomagala, torej jo priporočujem:

Vzemi 8 lotov solitarja,
 12 lotov glauberjeve soli,
 6 lotov bluvne soli,

dobro jih zdrobi in zmešaj.

Te štupe dobivajo na vodi in sicer velik vol je dobiva po 3 lote trikrat na dan, krava in junec po 2 lota, telica po 1½ lota in enoletno tele po 1 lotu.

V. Poglavje.

Napenjanje.

Leta belezin izvira od zelene kerme, ki v želodcu vreti začne, postavim deteljno perje, mlada pšenica, oves, jačmen, grah, grahorka; tudi sirovi krompir, ako se ga je živina prenajedla, in otrobi jo napenjajo. Torej je treba paziti, da se trava, ki je v kermo namenjena, ne spravlja na prevelike kupe; zakaj lahko se razgreje in potem živino napenja. V žganarijah in olarijah so tropine večkrat vzrok napenjanja.

Napenjanje živine vsak lahko in kmalo spozna. Zdravila zoper nevarno bolezin so poleg *Noric* sledeče:

Pustite napeto živinče vedno, toda počasi se sprehajati; sprehajanje vetrove odganja. Nevarno je pa napeto živino naglo okolj poditi ali jahati. To vetrove zaderžuje in naredi, da živini vamp počī.

Prav dobro je tudi napeti živini v ritnik z roko seči, in iz njega blato iztrebiti, toda mora popred roka z oljem ali mastjo pomazana biti. To opravilo dostikrat vetrovom pot iz vampa nanagloma odpre.

Iz ravno tega namena so tudi dristlje vselej dobre, ktere se napravijo, če se v poliču mlačne vode ena pest domače ali pa grenke soli raztopi. Take dristlje se pa morajo nar manj štirikrat v eni uri ponavljati.

Ako pa imenovani pomočki kmalo ne pomagajo, se mora brez obotavljanja živini apnene vode skoz gobec v vamp vlijiti. Živo apno je med drugimi pripomočki pri ti bolezni nar bolj poterjeno, ker ima lastnost vetrove v se potegniti. Apnena voda se pa takole napravi: Vzemi 2 žlici živega apna, ga zmešaj z maselcom vode, ter jo vlij napeti živini v gobec. Če napenjanje potem ne neha, vlij ji te vode vsake pol ure ravno toliko v gobec, kakor prvič.

Zdravilo, ki je dober kup, in se da v dobro zamašeni steklenici veliko let shraniti je salmiakovec, ki se v apoteki dobiva. Kedar govejo živino napenja, se vzame en maselec vode, in se ji prilije ena ali dve žlici salmiakovca, in se bolni živini v gobec vlije. Če ji ne odleže kmalo, se vsako četert ali pol ure ponavlja ta pijača.

Neki zdravitelj priporoča pol funta na drobno zrezane žajfe v bokalu vrele vode raztopiti, in ko se ohladi, v napeto živino viliti. Vsacih 10 minut se to ponavlja.

Kedar pa živino zlo hudo napenja in vse to ne pomaga, se rabi igla (troakar) za vbod napravljena in ktero v vamp živinčetu zasadiš, da se vetrovi po vbodu izpuste.

Nar boljše orodje za to je 6 ali 8 palcov dolga, pol palca široka in okrogloplošnata igla, ktera je na koncu v špico, ki na štir plati reže, izdelana, in ktera v jeklenih ali mesingastih nožnicah tiči tako, da se sam ostri konec iz njih vidi.

Ta igla se z nožnicami vred na levo stran trebuha v laktotnico na pol igle globoko zasadi, na tisti kraj, kjer je trebuh nar bolj napet. Potem se igla vun potegne, nožnice pa v vampu ostanejo.

Po takem ravnanju začnejo vetrovi iz trebuha ferflati. Včasih se pa prigodi, da klaja v vampu nožnično luknjo zabaše, ktera se pa lahko z iglo ali kako šibico iztrebi.

Kedar je vamp popolnoma vpadel, in vetrovi skoz nožnice več ne ferče, je čas jih vun potegniti. Rana, ki si jo z iglo naredil, ne potrebuje nobenega zdravila, in se v kratkem času sama zaceli. Da pa ne bojo muhe ranjeno živince nadlegvale, ga pomaži krog rane s kolomazom (šmirom).

Če bi se pa primerilo, da se je napenjanje kmalo zopet ponovilo, vdruči živinčetu iglo zasadi na ravno tisto mesto ali pa kje drugej blizo pervega vboda. Tudi tretjič znaš brez vse nevarnosti to storiti. Dokler obilno blato od napetega živinčeta ne gre, se napenjanje rado ponavlja.

Ako bi pa v potrebi imenovane igle pri rokah ne bilo, je vsaki drugi nož za to opravilo dober, kterege gre v vamp ravno tako zasaditi, kakor iglo. Zasajen nož se pa mora potem navkriž zasukati, da se rana bolj raztegne, skoz katero vetrovi ložeje morejo ferčati.

Pri leti operaciji je potrebno živinčetu, ktero na tleh leži, zadnji nogi zvezati, da pri vbodu ne more berčati, kar bi vbodenje overalo in iglo na napčno pot sililo.

Ako pa živinče pri vbodenju stoji, se mu leva sprednja noga od tal vzdigne, da mora potem z zadnjima nogama mirno stati.

Troakar in brizglja sta kmetu potrebno orodje, torej sim jih v dodatku natanko popisal in obrisati dal. Po tem poobraženju jih dotični umetnik lahko naredi, in za majhne dnarje prodaja.

Dostavek.

Da je koristno, in da nič ne škodje, troakar več ur v vampu napete živine pustiti, terdijo mnoge skušnje. Iz teh hočem eno povedati.

V Novomestu na Dosi je neki prebivavec svojo kravo s sirovim krompirjem kermil. Krompir je kravo napel in prebivavec je živinozdravnika Sajdlerja na pomoč poklical. Zvečer

o devetih je bilo, ko je zdravnik iglo kravi v vamp zasadil, in ker so se vedno novi vetrovi napravljali, jo je čez noč v vampu pustil. Krava je ozdravela, in ni nobene bolezni pa vbodu dobila.

Ako se živina dalj časa na deteljšu pase, se lahko prigodi, da cela čeda po napenjanju zboli. Nar hitrejšje pa napenja vole, ki so prej težko delali, in ko so, kakor hitro so bili izpreženi, na deteljše prišli. Torej je dobro, ako je pastir s sredstvi, napenjanje ozdravljati, vedno previden. V tacih primerlejih svetujem, da se pastir z iglo in kamnovim oljem, ali apneno vodo, ali salmiakovcem preskerbi. Kamnovo olje se rabi, ako se 1 lot tega olja s pollibro žganja zmeša in hrani. Kakor hitro pastir zapazi, da kako živinče noče žreti, in da ga napenja, naj mu od enega imenovanih zdravil daje; in ako napenjanja potem ne neha, ampak hujše postaja, naj se igle posluži.

VI. Poglavje.

Hrom govedja (Verfangen).

Leta bolezin se spozna po sledečih znamenjih: Živina malo ali clo nič ne žre; ne prežvekova in ima merzle ušesa in noge. Leta bolezin se lahko ozdravlja in kmalo mine, ako se živinčetu en maslec kervi iz vratne žile odcedi. Enoletnemu in dveletnemu teletu se le pol masleca kervi izpusti. Teletom, ki še sesajo, ali ki se z mlekom kermijo, se daje dvakrat na dan po kvintelcu solitarja v vodi raztopljenega, dokler niso zdrave. Pri teletih, ki po hromu zbolijo, se včasih driska pokaže, ktere perve tri dni ne smeš vstavljati. Ako pa driska dalje terpi, se rabijo zdravila, ktere sim v I. poglavju tega razdelka zoper drisko nasvetoval.

Leta bolezin je nevarna, kedar razun imenovanih znamenj vse štiri noge živinčeta dervne postanejo, in jih živinče bližeje skupej postavlja. V tem primerleju se mora, kakor sim že povedal, živinčetu pušati, in potem mu sledečega zdravila dajati; Vzemi 4 periša arniknih cvetic, prekuhaj jih v bokalu dobrega ola, kuhovino odcedi in v 2 polovici razdeli. Eni

polovici prideni pol kvintelca kafe in jo živinčetu v gobec vlij.

Potem pokri živinče z gorko odejo, in ga 3 ure pri miru pusti. Čez 3 uri odvzemi odejo in dergni živinče s slamo po celem životu, posebno po nogah. Drugi dan prideni ostali polovici pol kvintelca kafe in ravnaj kakor prvi dan.

Ako po tem ravnanju živinče še ni zdravo, se mora imenovana kuhovina še enkrat napraviti, in 2 dni zaporedoma dajati. Ako bi se živince potem tudi ne boljšalo, je treba na persih trak zavleči ali usnje pod kožo vtakniti, in živinče na pašo gnati, kjer se bo nevkretnost zgubila.

Pri mladi živini se le polovica imenovanega zdravila daje.

VII. Poglavje.

Pereči ogenj.

Leta bolezin je zavolj naglega pretoka grozno nevarna in živino umori, ako se ji koj od začetka boleznii ne pomaga.

Izvira pa iz poletne vročine in iz zavžitka strupenih zelišč. Torej se ne najde pri živini, ktera ne hodi na pašo, in le suho klajo dobiva.

Znamnja boleznii so sledeče: Huda vročina se razlije po celem truplu živinčeta, torej k vodi hiti, se v njo zavalii in v nji valja, da bi se ohladilo. Glava ali kaki drugi deli života naglo in močno oteko. Oteklina je mehka, ker je z zrakom, ki se med kožo in mesom nabira, napolnjena. Ako na oteklino vdarjas, molklo brenči. Leta oteklina se naglo po životu razširja, če ni berze pomoči. Serce hitro in terdo bije.

Kakor hitro te znamnja zapaziš, izpusti živinčetu za dober maselec kervi iz vratne žile, in daj mu 2 lota solitarja in 1 lot voženka na vodi popiti. Potem bo oteklina kmalo zginila. Kedar pa nimaš imenovanih zdravil, vzemi četertinko maselca jesiha, pol maselca vode, in eno periše soli, dobro jih zmešaj in živinčetu v gobec vlij.

Ako se je oteklina že zlo razširila, se mora živinčetu pušati in trikrat na dan solitarja z voženkom dajati. Oteklino

je treba semtertje z ojstrim nožom predreti in zrak iz nje spraviti. Potem bo kmalo vpadla. Kedar se kje v oteklini ognji, ostane, akoravno otekline vpadе, zvišano mesto, katero je mehko. Na spodnji strani tega mesta se mora koža predreti, da gnoj odteče. Da pa gnoj čisto odteče, in krog sebe ne razjeda, se razparana koža ne sme prenaгlo zaceliti, in rana se mora večkrat z merzlo vodo zmivati, da se vgnjide ozdravijo.

VIII. Poglavje.

Kašelj.

Kašelj izvira iz prehladenja, od sena, katero je na travniku, na katerim večkrat voda stoji, rastlo; od prašnatega sena. Prašnato seno se mora, preden se živini poklada, izprašiti in s slano vodo poškopiti. Kdor pa ima drugega sena, katero ni prašno, naj tega živini poklada. Zraven tega se rabi zoper kašelj sledeče zdravilo:

Vzemi 6 lotov žveplovih cvetic,
 8 lotov štupe encianovih korenin,
 8 lotov koprovega semena,
 $\frac{1}{2}$ libre drobno naribanega hrena.

Tem primešaj toliko medu, da močic dobiš, in dajaj tega močica zjutrej in zvečer na jezik, kolikor je eno kurje jajce veliko.

Kedar kašelj od prehladenja pride, se da živinčetu zjutrej in zvečer en maslec pogretega ola, kteremu se pridene ena žlica bezgovega izlečka, ali 2 žlici medu.

IX. Poglavje.

Zlatenica.

Znamnja te boleznj so sledeče: Živinče noče žreti, tudi ne prežvekova. Koža v gobcu, v nosnicah in oči so rumenkaste; tudi blato in scavnica sta nekako rumenkasta. Kedar živinče, katero v hlevu stoji, po leti boleznj zbolj, se mu ne

sme sena pokladati, ampak razsekana repa, korenje, kuhani krompir, otrobi, na debelo zmljeto žito alj zadnja moka. Zraven tega se mu daje vsaki tretji dan na tešče sledeči čistivni lek.

Vzemi 1 lot lopatike,
2 kvintelca jalapnih korenin,
4 lote glauberjove soli,

v štupo jih stolci in maselcu vode primešaj.

Komur ni predrago, naj se sledečega zdravila posluži:

Vzemi 2 lota rabarbare,
6 kvintelcov jalapnih korenin,
12 lotov glauberjove soli,

dobro jih zdrobi, zmešaj in v 3 dele razdeli, katerih enega vsaki tretji dan živinče na vodi dobi.

Kedar se je po tem zdravilu živinče očistilo, se mu vsaki dan ena žlica katrana daje, dokler ni popolnoma zdravo.

Včasih je zlatenica z jeternim vnetjem združena, pri katerem primerleju se zraven imenovanih znamenj tudi sledeče zapazijo: Ušesa so merzle, gobec vroč in suh, koža po životu je bolj goraka kakor sicer, serce hujše in hitrejšje bije, kakor pri zdravem živinčetu, žeja je huda. Kedar se lete znamnja zapazijo, se mora živinčetu en polič kervi iz vratne žile izpustiti, in na persih trak zavleči. Vsaki dan dobiva 2 dristlji, kakoršne sim v 2. poglavju zoper zapertje nasvetoval. Zraven tega se mu daje vsakih 6 ur enkrat sledeče zdravilo:

Vzemi 1 lot solitarja,
2 lota glauberjove soli,
1 kvintelec rabarbare,

dobro jih zdrobi, skupej zmešaj in v maselcu vode živinčetu v gobec vlij.

Ako bolezin odjenuje, kar se spozna, če živinče bolj veselo postaja in žreti začne: mu dajaj tega zdravila le po dvakrat na dan in zraven zdravila eno dristljo, dokler ni popolnoma zdravo.

Ako po tem zdravilu živinče drisklo dobi, se mu ne sme več dajati in namesto tega zdravila 1 lot solitarja v vodi raztopljenega. Pri ti bolezni naj živinče pije, kolikor se mu ljubi, vendar se mora škafu vode 2 periša moke in 2 žlici medu primešati.

Če se potem, ko je jeterno vnetje ozdravljeno, rumena barva v gobcu, nosu in v očeh ni popolnoma zgubila, se daje živinčetu vsaki dan katrana, kakor je bilo poprej nasvetovano.

Ako je bolno živinče zlo hujšalo, se mu mora obilne in redivne klaje dajati, da zopet k mesu pride.

X. Poglavlje.

Vnetje možganov.

Pri ti bolezni, ktera večdel od sončne vročine izvira, ima živinče leskeče, vun stoječe oči, vroč gobec, jezik prevlečen z žlezo. Ušesa in rogovi so veliko gorkeji, kakor po navadi; srce naglo in močno bije. Živinče noče žreti in v začetku bolezni debelo pred se gleda, pozneje divjati in razsajati začne. Tudi se včasih po vsih udih trese.

Kakor hitro imenovane znamnja zapaziš, moraš živinčetu 3 libre ali tri masele kervi iz vratne žile izpustiti, in mu vsake 3 ure 2 lota v vodi raztopljenega solitarja dati. Zraven tega je treba napraviti brizgljo, kakoršno sim zoper zapertje nasvetoval, in živinče vsakih 6 ur enkrat brizgljati, tudi se mu na persih trak zavleče ali usnje pod kožo vtakne. Glava bolnega živinčeta se v platnene rjuhe zavije in vedno z mero vodo poliva. Ako drugi dan bolezin ne odjenuje, se mora iz druge vratne žile zopet en polič kervi odčediti, in to tudi tretji dan storiti, če živinče ni zdravejše. Solitar in brizglja se tako dolgo živinčetu dajeta, dokler ni zdravo. Ako je živinče tako divjo, da se mu zdravila o predpisanem času ne morejo dajati, je ali treba čakati, da se živinče umiri, ali ga je treba tako zvezati, da sebe in drugih poškodovati ne more.

XI. Poglavje.

Vnetje ledic.

Leta bolezin se po sledečih znamenjih napoveduje:

Živinče noče žreti, serce mu naglo in hudo bije, zadaji nogi saksebe in pod vamp postavlja, in herbet krivi, kakor da bi se k scanju pripravljalo. Scavnica je rumenkasta ali rudečkasta, včasih kervava, in po malem teče. Ako živino po herbtu ali po ledjeh dergneš in stiskaš, občuti bolečine. Na letih delih je tudi koža bolj gorka, kakor sicer. Krave pridejo ob mleko pri vnetju ledic.

V ti boleznih je treba živini en polič kervi iz vratne žile izpustiti, in ji vsakih 6 ur enkrat poldrugi lot solitarja v vodi raztopljenega dajati.

Tudi dobiva vsaki dan 2 brizglji, kakoršne sim zoper zapertje nasvetoval. Na ledje se skupej zložene rjuhe denejo, in z merzlo vodo vedno polivajo.

Kedar se živinče boljša, dobiva na dan po dvakrat solitarja, in enkrat brizgljo. Za pijačo se mu daje močnata voda.

XII. Poglavje.

Vnetje želodca.

Vnetje želodca se pri govedju redko najde. Izvira pa nar večkrat od škodljive kerme, od strupa, strupnatih zelišč, težko prebavljive, plesnjive in zgnjite klaje, po kateri se škodljivi zraki v želodcu nabirajo.

Živina postane nemirna, se od jasel vleče. na trebuh pogleduje, z zadnjimi nogami večkrat pod trebuh mahne. Blato je o začetku bolezni bolj suho, pozneje bolj mehko, včasih s kervjo prevlečeno.

Ozdravlja se ta boleznih s pušanjem, solitarjem in dristljo.

Ako je pa živinče kaj strupenega požerlo, se ozdravlja po vodilih sledečega poglavja.

Dostavek.

Stajnica ali lizanje.

Lete bolezní Rohlves ne popisuje, torej pristavim potrební poduk iz *Novic*, leto 1855, list 17.

V ti bolezní, ktera posebno goveda, nar večkrat krave napada, liže živina z neko posebno sljo zid, čepine, vervi, staro usnje, lesnino, slamo, blato in mnogotere druge gnjusne stvari. Terpi ta bolezen dolgo, več mescev in celo leto, dokler živina tako ne izhira, da je ni drugega, kakor kost in koža.

Vzrok te bolezní je popačeni želodčni sok, ki prekuhuje in prebavlja hrano, ktero živina povživa. Popači se želodec po slabi ali sprideni klaji, pijači ali po zraku. Kisla, zatuhla klaja, seno iz močirnih senožet, ali mokro domu spravljeno, plesnjivo ali nečedno, prašno, blatno ali sicer pokvarjeno škodje; molznim kravam je škodljivo, ako se jim preveč zelnega perja, repe, krompirja poklada. Želodec se popači, če živina mora stradati in pomanjkanja tečne piče terpeti. Želodec se popači po mlakužni, smerdljivi vodi, po zraku v nečednih, soparnih hlevih. V takih hlevih, iz katerih ne kidajo večkrat gnoja, kjer ne čedijo jasel in poslinjenega in oblatenega korita. Zadnjič pa moramo še opomniti, da to bolezen tudi naleze živina od živine, ali jo saj ena posnema po drugi.

Pri ozdravljanju lizanja naj se odpravijo vzroki, iz katerih bolezen izvira. Kdor ne stori tega in ne zamaši luknje, iz ktere bolezen izvira, ne bo z vsimi zdravili ničesar opravil. To je prvo, naj potrebníše in včasih edino zdravilo. Druge zdravila so: Kreda, apno, pepel, potašelj, kuhinska sol, grenka sol, encian, kalmež, brinjeve jagode. Vzemi ali perišče pepela ne izluženega, ali 1 lot potašeljna, ali 2 lota kuhinske soli, ali 2 lota encianovih in kalmežovih korenin — dvakrat na dan; ali si napravi 1 funt kuhinske soli, 3 funte režene moke in pol funta v štupo stolčenih brinjevih jagod, in od te zmesi dajaj živiní, potem ko je napojena bila, po perišču trikrat na dan skoz 8, 10, ali 14 dni.

XIII. Poglavje.

Pomoč zoper strup in strupene zeliša.

Kedar je živina strupa ali strupenih zeliš požerla, postane kmalo klaverna, noče jesti, se začne zvijati in tresti, je vertoglava, z nogami berca in včasi divja. Na trebuh, ki je večkrat napet, pogleduje, se na tla verže in stoka. Gobec ima suh, sapo težko, žejo veliko. Po životu se včasi bule prikažejo.

Po strupu bolni živini večdel pomaga ravno namolzeno mleko, katero se vsako uro po maselcu, zmešano s pollibro lanenega ali laškega olja daje.

V *Novicah*, leto 1849, stran 109 se kuhinska sol, kakor nar boljši pomoček zoper strupene zeliša priporočuje. Leta sol se da živini lizati, ali se ji pa, kar je še boljše, v vodi raztopljen v gobec vlija, ako bi živina osoljene vode sama piti ne hotla. Sol hladi živino, jo odpre, in pokonča zelišni ojstri strup v želodcu in čevah.

XIV. Poglavje.

Pomoč, kedar se živina prenajé.

Živina se včasi, posebno če je bila izstradana in k obilni kermi pride, prežre. Bolno živinče se na tla verže, stoka, težko sope in ne prežvekova; včasi nazaj na trebuh pogleduje.

Kedar te znamnja zapaziš, mu dajaj vsako uro enkrat po maselcu vode, v kateri sta 2 lota glauberjove soli raztopljen. Leto zdravilo žene na blato, in kmalo reši živinče njegovih težav.

XV. Poglavje.

Iztrebo spraviti od krave.

Večkrat se primeri, da od krave ki je storila, iztreba ali posteljca ne gre. Včasi gre še le drugi dan potem, ko je

krava storila. Ako ne, se mora kravi 1 lot gjunberjovih korenin v štupo zdrobljenih, ali pa 2 lota terjaka v poliču dobrega ola dati.

Dostavek.

V *Novicah*, leto 1849, stran 89, se bere: Če posteljca 24 po tem, ko se je krava otelila, od nje ne gre, je to skorej gotovo znamenje, da je posteljca prirašena. Živinski zdravniki že dostikrat komej čakajo, da sežejo po njo v maternico in jo odtergajo. Pri tem delu dostikrat ubogo živino hudo martrajo, in če brez pameti po maternici praskajo in z veliko silo posteljco odtergajo, ranijo dostikrat maternico tako, da krava zboli, hirati začne in konec vzame.

Po skušnjah zvedenega štajarskega grajšaka, gosp. viteza Morica Franka, in po več družeh skušnjah vsega tega ni treba, ker imamo lohak pomoček, posteljco kravam iztrebiti, ki v temle obstoji: Eno pest peteršiljevih korenin z zelenjavo vred, ki se korenin derži, kuhaj v 3 bokalih vode tako dolgo, da se dajo korenine popolnoma zmečkati. Vse to zmešaj potem s 3 bokali ječmenove vode, da 6 bokalov dobiš, kar daj kravi, pa ne naenkrat, ampak trikrat popiti. Tako ravnaj zaporedoma toliko dni, da se posteljca sama od sebe iz krave iztrebi.

V 3 ali 5 dneh se večdel zgodi, da maternica posteljco iztrebi, ki sicer nekoliko smerdi, pa je brez vse nevarnosti za kravo.

XVI. Poglavlje.

Francozi ali sramna bolezin.

Francozi so neka kužna in nalezljiva bolezin spolovil pri kravah in bikih, še večkrat pa pri kobilah in žrebcih. Leta bolezin obstoji v vgnjidah na spolovilih, in se po plemenu naleze.

Od začetka bolezni se krava vede, kakor bi se gonila, sramnica ji nekoliko oteče, in iz nožnice se izceja vlečljiv, belkast žlem. Potem se na žlemljih kožah mehurčki pokažejo, iz katerih se majhine vgnjide napravijo, ktere gerdo gnojnico

izcejajo. Kedar boleznin dolgo terpi, se na celem životu spu-
šaji napravijo, ki so garjem podobni

Po ti bolezni živina hira, in mertud križ ali druge dele
života napade.

V začetku se francozi ozdravijo, ako se živina dobro
snaži in njene spolovila zmivajo. Kuhovina hrastove skorje,
v kateri se nekoliko svinčenega kisa, ali železovega vitriola
raztopi, je za zmivanje posebno hasnjiva. Pri višji stopnji
bolezni dajaj 2 lota terpentinovega olja s pol lotom sirovega
antimona, ktere zdravila z moko v testo zmešaš, po dvakrat
na dan.

Ako imeňovane zdravila ne pomagajo, živino zakoli.

Nekteri menijo, da meso po francozih bolnega živin-
četa ni zdravo, kar pa ni resno. Le komur se gnjusi, naj
ga ne jé.

XVII. Poglavlje.

Gliste in červi v črevah.

Červi v črevah se spoznajo po sledečih znamenjih: Ži-
viněe brez posebnega vzroka hujša, dlaka se mu šetini, na
trebuh pogosto pogleduje, z zadnjimi nogami pod trebuh ber-
ca, z repom maha, na enkrat jesti neha in kmalo zopet za-
čne, z nosom alj smerčkom se večkrat ob jasli dergne. Nar-
gotovejše znamenje je pa, če gliste z blatom vred od ži-
vine gredo.

Kedar se takošne znamenja pri živini zapazijo, se ji 12 dni
zaporedoma sledečega zdravila daje:

Vzemi 3 lote glistnika,
3 lote cvetja favžentrož,
3 lote vratiča,
dobro jih zmlji in skupej zmešaj.

Lete štupe dobiva odrašena živina vsaki dan poldrugi lot,
večje tele 1 lot, mlajše tele pol lota.

XVIII. Poglavje.

Čutnične bolezni.

Dvoja čutnična bolezin se pri govedju nar bolj pogosto najde. Ena je navadna božjast, druga je pa božjasti zlo podobna. Od obeh hočem popisati znamenja in zdravila nasvetovati.

Pri božjasti se živinče narprej začne na vsih udih tresti, potem se na tla zgrudi, glavo na vse strani obrača, noge nagnagloma na se potegne, in jih zopet raztegne. Pri tem živinče nič ne čuti, in se nič ne zave. Kedar božjast neha, živinče zopet vstane, se strese in zasuče, in zopet jesti začne. Doba, v kateri ga ima božjast zopet prijeto, se ne ve.

Po sledečem zdravilu, katero zoper božjast dajem, se sčasoma zgubi,

Vzemi kozlekovih, encianovih in kolmeževih korenin, in merzlične detelce, vsacega 8 lotov, v štupo jih zribaj in dobro zmešaj.

Te štupe dobiva v vodi vsaki dan dvakrat en vol po poltretjem lotu, ena krava po 2 lota. Tudi sim za koristno spoznal bolnemu živinčetu 2 traka zavleči, enega na persih, enega na ledju.

Druga bolezin te sorte se po sledečih znamenjih naznanja: Bolna živina se na tla zgrudi in se po strani vleže. Z nogami, ki so ali raztegnjene alj skerčene krog sebe maha in glavo na vse strani zavija. Leta bolezin se le poleti, kedar živina na pašo hodi, najde, torej je misliti, da od kakega strupenega zeliša izvira.

Tudi v ti bolezni pomaga zdravilo, katero sim zoper božjast nasvetoval.

XIX. Poglavje.

Kamni v mehurju.

Zaperanje vode po kamnu v mehurju je že marsiktero živinče pokončalo, ker ljudje niso vedli kamna po operaciji

odpraviti. Jaz sim operacijo kamna po iztelesovanju mnogih živinčet, ki so za kamnom poginile, z najdel, in jo hočem v sledečem popisovati. Poprej moram vendar lego in pot scala alj mehurjove cevi natančno popisati, iz kterega popisovanja se bo spoznala težava operacije, in tisti, kdor hoče operirati, bo zvedel, kako je treba ravnati.

Mehurjova cev stopi iz mehurja na njegovi zadnji strani. Mehur pa leži malo pod zadnico pred medenico.

Od tod se mehurjova cev zakrivi, gre med zadnjima nogama navzdol proti trebuhu. Štiri ali pet palcov od tod, kjer se cev zakrivi, je votla krogla blizo en palec debela. Potem gre cev kakor za dva dlana daleč naravnost naprej. Od tod gre za en dlan daleč na kviško, se potem zopet navzdol krivi, in gre zdaj naravnost noter do konca, kjer se scavnica odceja. Pri slednji krivini ima cev tri gerbe. Cev ni vseskozi enako debela ali široka. Nar širokejša je od konca, kjer iz mehurja stopi, in od tod se stisnuje. Iz tega se lahko zapopade, da skorej ni mogoče, skoz cev v mehur z vpogljivo palčico (Catheder) priti, in jo preiskovati, kje da kamen leži.

Širokost mehurjove cevi je večdel tako majhena, da se ravno grahovo zerno skoz njo spravi. Torej kamen, kedar je nekoliko velik, iz mehurja v prvi konec cevi pride, vendar naprej ne more. Dokler je kamen tako majhen, da se skoz vso cev lahko plazi, gre s scavnico naprej, in kedar živinče sèi, se tudi kamna brez bolečine znebi. Napravi se pa kamen v mehurju, ker se neke soli, ki so v scavnici raztopljene od scavnice ločijo, na dnu mehurja ostajajo, vedno rastejo, in včasih s scavnico vred v mehurjovo cev pridejo.

Po mnogih skušnjah sim zapazil, da kamen nar večkrat v tistem delu cevi tiči, kteri med zadnico in mošnjico pri volih leži. Od začetka, kedar se kamen v cev vbaše, ima scavnica še nekaj prostora zraven njega, gre tedaj počasno iz mehurja v cev, in živinče se je po kapljah znebi. Kedar pa kamen na tesnej kraj cevi pride, jo tako zapre, da scavnica ne more memo kamna teči, in živina se je ne more znebiti.

V tem primerleju ni pomoči razun operacije. Zakaj zaperta scavnica se v mehurju nabira, ga preveč izteguje in vnetje napravi.

Potem snet pritisne in napeti mehur počí alj se razterga. Scavnica se iz razterganega mehurja v trebuh zlije, ga grozovitno napne, in živinče, ki je neizrečene bolečine prestalo, pogine.

Iz tega se vidi, kako je potrebno paziti, alj živina prav in zdravo sči alj ne; in da se ne sme motiti alj poganjati, kedar se k scanju pripravlja. V temnotnih hlevih tako pazenje ni vselej mogoče, vendar kedar gre živina na pašo, alj kedar je vprežena, se lahko vidi, kako sči. Tudi hlapcom in pastirjem je treba oestro zaukaziti, da naj na sleherno živinče gledajo, kako se o scanju obnaša. Kedar se pristojni čas operacije zamudi, je živinče zgubljeno.

Druge znamenja, da ima živina kamen v mehurju, so sledeče: Vol se ne dotakne kerme, je nepokojen, z zadnjima nogama semtertje prestopa, pod trebuh berca, je klavern in se večkrat vleže. Tako živinče se mora na svitli prostor postaviti, in dobro nanj paziti, alj gre scavnica od njega kakor od zdravega alj ne? Kedar scavnica od njega le kaplja, je gotovo za kamnom bolan.

Ako bolezin raste, in zaperta scavnica mehur bolj razteguje: dobiva živinče večje bolečine, postaja bolj klaverno, se vleže, ima zdaj merzle, zdaj gorke ušesa.

Zdaj se vnetje mehurja prične, kar se tudi na hitrejšem bitju serca in ciple spozna. Zdaj je treba živinče alj operirati alj zaklati. Kmaló se snet mehurja poprime, in operacija ostane brez uspeha.

Kako se kamen v mehurju operira, je težko jasno razložiti. Rajše bom dve operaciji pripovedoval, ktere sim jaz speljal; kterih je bila ena lahka, ena pa težavna.

Naprošen sim bil, razodeti alj ima vol, ki ne more prav scati in scavnico le po kapljah spuša, kamen v mehurju alj ne. Pri preiskovanju sim tiste znamenja, ktere sim poprej opisal, pri volu najdel, in sim se prepričal, da v njegovi mehu-

rovi cevi kamen tiči. Vola smo na tla in sicer na levo stran vergli, zadnjo desno nogo smo z vervjo za vrat privezali, in verv tako nategnili, da je noga kar naj bolj mogoče nategnjena bila. Zakaj noga na ravnost in po navadi položena, overa operacijo. Povedati moram, da se mehurjova cev od mesta, kjer pod zadnico iz mehurja stopi, noter do mošnjice ošlata; vendar se kamen, ki v cevi tiči, ne more ošlatati. Jaz sim toroj kožo poleg mehurjove cevi pod njeno krivino za 3 palce dolgosti razparal, sim piskričaste kože, ktere cev obdajajo, odlupil.

Zdaj sim kamen v cevi dobro ošlatal, sim z enim perstom pod cev segel, in jo s kamnom vred proti zunanji strani pritisnil. Potem sim cev na kamnu toliko razparal, kolikor je bilo potrebno, da se je kamen iz cevi izpravil. Kri, ki je iz rane tekla, sim ukazal omiti in potlej verv odvezati, da je vol vstal.

V eni uri je veliko scavnice od vola odteklo, in sicer kakor pri zdravemu po mehurjovi cevi. Potem se je rana vsaki dan enkrat z žganjem in jesihom, vsakega je bilo polovica v zmesi, zmivala, dokler ni bila zaceljena, kar je 3 tedne terpeło. Vendar se je vol čez 8 dni zopet vpregal.

Opomniti moram tistega, kdor se lete operacije loti, da naj takole ravna. Kedar je kamen najdel mora cev, preden jo razpara, tako zasukati, da pride do tiste strani, ktera na trebuhu leži. Leto stran cevi je treba razparati, ne pa une, do ktere se po razparani koži narprej pride. Takšno ravnanje je zavolj tega potrebno, da razparana stran cevi, kedar je kamen iz nje odpravljen, na trebuhu leži, in scavnica ne more iz prerezane cevi teči.

Druga operacija kamna je sledeča: Naprošen sim bil bolnega vola ogledati in rzsoditi, ali ima kamen v mehurju ali ne, ker ne more prav scati. Kedar sim bil pa od mesta, kjer se je bolni vol znajdel, več milj, sim še le čez 5 ur do njega prišel. Vola sim najdel klavernega, ki se ni nobene klaje dotiknil. Na svitlem mestu, kamor ga je gospodar postavil, in kjer je že dalj časa stal, ni bilo trohice scavnice najti. Po-

prejšni dan je vol, kakor so mi pripovedovali, neke kapljice scavnice iztlačil. Po volovi klavernosti soditi, je velike bolečine terpel, in njegovi mehur je mogel že silo napolnjen biti.

Tudi je njegova žila močnejše in hitrejše bila, kakor pri zdravem volu. Torej se je mehurjovo vnetje že pričelo, in bati se je bilo, da vol ne pogine. Treba je bilo vola naglo operirati. Na tla smo ga spravili in zvezali, kakor sim poprej popisoval. Zdaj sim na ravno tistem mestu, kakor pri prvem volu kožo razparal, in kamna iskal, vendar ga nikjer ni bilo najti. Potem sim kožo noter do druge krivine, kjer mehurjova cev v treh verstah, ena nad drugo, leži, razparal, sim tudi piskričaste kože odlupil in s palcom in kazincom cev ošlatoval. Po dolgem iskanju sim kamen v srednji versti zašlatel, in ga iz razparane cevi spravil. Operacija je pa čez pol ure terpela, in rana, katero sim z razparanjem napravil, je bila blizo 9 palcov dolga in 3 palce globoka. Ozdravljal sim jo, kakor pri prvem volu. Zdaj smo vola razvezali, da je vstal, in čez pol ure je začel vol, kakor un zdrav, scati in je veliko scavnice iztocil, brez da je je kaj skoz rano odteklo. Potem ko so bolečine od napetega mehurja nehale, so se druge zavolj velike rane pričele. Neke dni je le kaj malega jedel, pozneje je vendar rad jesti začel. Krog rane se ni velika oteklina napravila, tudi mošnjica je bila malo otekla. Pod trebuhom pa, kjer mehurjova cev skoz kožo stopi, je bila velika oteklina. Senenovega droba sim ukazal prekuhati, in s to kuhovino večkrat na dan oteklino zmivati. Potem se je začela manjsati. Čez 3 nedele sim pa zapazil, da se je v oteklini gnoj nabral, torej sim jo premedel in gnoj iz nje odpravil. Rana se je zacelila in oteklina zgubila.

Kakih 8 dni pozneje, kakor sim vola operiral, je začela scavnica iz razparane cevi curljati, kedar je vol scal. Leto curlanje se je tako dolgo ponovljalo, dokler rana ni bila popolnoma zdrava.

Velika zguba kervi pri operaciji, in hude bolečine v rani so storile, da je vol, ki je bil poprej lepo rejen, močno shujšal

in oslabeled. Temu smo pomagali z obilno in redivno kermo. Čez 14 dni sim ga na dobro pašo goniti ukazal, in čez 6 nedel je bil zopet v jarmu.

XX. Poglavje.

Operacija gnjile žile.

Kedar sim mnogosortne boleznì govedja zapazoval in ozdravljaj, sim na neko boleznì zadel, ki je bila dosehmal malo znana, ktere nobeden živinozdravnik pred menoj ni popisal, tudi ne ozdravljaj, ker se je mu operacija te boleznì prenevarna zdela. Leta boleznì je gnjiloba bikove ali volove žile, ktera v ti boleznì grozno smerdeti začne, in po majhenih kosčkih odpada. Znamnja te boleznì so: Žilnjak ali kože, v kterih žila tiči, so močno otekle. Iz žile se smerdljiva žlezoba izceja, ktera se na dlaki pred luknjico posuši. Kedar vol sči, ne gre scavnica s curkom, kakor pri zdravem, ampak le kaplja iz žile.

Ako se te znamnja pri volu zapazijo, ga je treba na tla spraviti in dobro zvezati. Potem se mora žilnjak poleg žile kakih 5 ali 6 palcov dalječ razparati, in vsi gnjili deli se morajo iz žile izrezati. Pri nekterih operacijah sim zapazil, da je bila žila skorej za en čevelj dolgosti nagnjita. V teh primerlejih sim 4 palce nad prvo zarezo drugo napravil, in sim tako vso gnjilobo iz žile iztrebil. Ako bi bil jez kože poleg cele žile razparal, bi bila rana prevelika postala, in se težko zacelila. Rano je treba vsaki dan enkrat s slano vodo zmivati, dokler ni zaceljena. Poleti, kedar muhe svojo zalogo rade v rane devajo, iz ktere se zaplivki napravljajo, je treba rano vsaki dan enkrat s terpentinovim oljem mazati, in na to vižo muhe od rane odganjati.

XXI. Poglavje.

Kuge goveje živine.

1. Jezični čerm.

Jezični čerm ali rak na jeziku je grozno hudobna, pri govedju strašna kuga, ktera se le po veliki pazljivosti ozdravlja.

V ti bolezni dobi živinče mehurček ali bulico na jeziku, ali na nebu, včasih na drugem kraju gobca, kateri spusaj kmalo tako hudoben postane, da živinče pogine. Leta mehurček ali bulica je edino gotovo znamenje jezičnega čerma. Zdaj je živinče klaverno, noče žreti in krave pridejo ob mleko. Kedar se leta kuga v vasi, ali v okraju prikaže, je treba govedju zjutraj in zvečer gobec preiskovati, da se mehurček koj zapazi. Zakaj mehurček naglo hudoben postane, živini se potem ne more več pomagati. Kakor hitro se mehurček zapazi, ga je treba predreti, rano čisto iztrebiti, gnoj pa s kakšno cunjо vjeti, da ne pride na zdravo kožo ali clo v želodec. Kdor operira, mora rokovice imeti, da se s kužnim gnojem ne oskruni, kar bi bilo nevarno.

Potem se ena žlica medu in ena žlica soli v polmaseleu hudega jesiha raztopi, in s tem se rana trikrat na dan zmiva, dokler ni zdrava.

2. Bolezin v gobcu.

Leta kužna bolezin tudi gobec nadleguje, vendar ni tako hudobna kakor jezični čerm, ako ravno ona živino grozno terpinčuje, da ob vso moč pride, hudo izhujša, krave ali nič ali le vodenega in višnjevca mleka dajejo. Kedar se leta bolezin v kakem okraju prikaže, sčasoma skorej vse živinčeta zgrabi.

Spozna se po sledečih znamenjih: Živinče postane klaverno, noče žreti; obilne slinе se mu iz gobca cedijo, in krave pridejo ob mleko. Pri nekterih se koža na jeziku oljupi, pri nekterih je jezik poln ran; nekatere zgubijo kožo na nebu ali na spodnjih delih gobca, nekatere dobijo vrede na notrajni strani žnabljev. Bolezin ni pri vsih živinčetih enako huda; nekatere manj terpinči; pri nekterih daljši, pri nekterih krajši čas terpi.

Mnoge sredstva se priporočujejo, da bi se živina te bolezni obvarovala, vendar nobeno ni gotovo, torej nobenega ni treba rabiti. Ker je bolezin nalezljiva, je treba paziti, da zdrava živina ne pride k bolni, kar bi se na občinski paši, in pri napajanju lahko zgodilo.

Kedar se po imenovanih znamenjih bolezin v gobcu zapazi, se raztopite 2 žlici medu v maselcu jesiha, in s tem jesihom se gobec bolne živine dvakrat na dan zmiva.

V ta namen vzemi za en palec debelo gladko palico, jo na enem koncu razcepi, vškerni v razcep mehko cunjo, katero po tem na palico lahko privežeš, pomakovaj leto cunjo v jesih, in z njo zmivaj gobec bolnega živinčeta. Ako se iz mehurčkov hude vgnjide narejejo, jih spiraj z apneno vodo.

Bolezin v gobcu rada spremlja, ali nasleduje bolezin na parkljih. Leti boleznin v okom priti, se daje živinčetu, ktereга gobec je že zdrav, in katero zopet jesti zamore, zjutraj in zvečer, vsakikrat 4 lote glauberjove soli, tako dolgo, da živinče drisko dobi.

Ker živina v gobcu bolna ne more terde in suhe klaje žreti, se ji mora dajati trave, skuhane in zmečkane repe, krompirja, močnate pijače. Tudi je treba na snažnost v jaslilih posebno paziti.

Gospodarjova zguba pri ti bolezni je velika, kedar bolne živine ne more vpregati, in kedar mleka, ako ga krave kaj dajejo, ne sme porabiti. Zakaj tako mleko tudi pri prešičih enako bolezin napravi, če so ga zavživali.

3. Pljučna kuga.

Leta kuga je razun goveje kuge nar hujša bolezin goveje živine, ki dostikrat cele čede pomori. Izvira pa posebno iz 2 vzrokov:

1. Iz vlažnega, deževnega vremena; od nizkih, močirnatih, večkrat z vodo pokritih paš; od gnjile, spridene klaje; od nizkih, soparnih hlevov; od goste, dolgočasne megle; nar večkrat pa od pijače iz luž, v kterih voda v poletni vročini gnje in brezštilne merčese redi. Kedar žejna čeda do takšne luže pride, se v njo zakadi, po vodi semtertje brodi, blato in vso plodro na kviško spravi, in potem vodo pije. Taka voda mora vso kri in vse soke v živinskem truplu pokvariti in hudo boleziq napraviti.

2. Drugi vzrok pljučne kuge je pa nalezba, zatorej leta kuga po tistih deželah nar večkrat in nar hujše razsaja, kjer je policijski nadgled zanemarjen.

Skušnje učijo, da živina na paši hira in hujša, kedar slabo vreme dolgo terpi. Leto hiranje ne le samo od merzlega in mokrotnega zraka pride, ampak tudi od vodene trave, ki je sicer velika, pa vendar slabo redi. V tacih okolšinah je treba živino čez noč v hlev goniti, in ji sena pokladati, ako je mogoče. Tako ravnanje stori, da živina zdrava ostane.

Paše, na katerih voda dostikrat in dalj časa stoji, so nezdrave. Zakaj trava v vodi začne gnjiti, in kedar voda vsahne, dobiva živina gnjilo pašo. Komur je mogoče naj živino iz nizko ložečih pašnikov ne višjeje žene. V ohranjenje zdravja pri živini na paši služi sol in grenke zeliša.

Vzemi kolmežovih korenin, pelina, vratiča, merzlične detelce in brinjevih jagod, in sicer vsakega 1 libro, jih zdrobi v štupo in jim prideni 4 libre soli.

Lete štupe dobiva na vodi vsako živinče 4 lote na drugi dan. Kedar pa tudi seno in slama pri dolgoterpečem deževju vlažna postajata, ju je treba s soljo potresovati in potem živini pokladati.

Znamnja pljučne kuge so pa sledeče: Od začetka bolezni se kratek kašelj zapazuje; ako bolezin raste, pridejo krave ob mleko, žreti se živini ne poljubi, kašelj postaja hujši, sapa krajša, in lakotnice hudo mahajo. Ako roko na serce položiš, zapaziš, da serce hitrejše in močnejše bije, kakor pri zdravi živini; živinče se opoteka in posebno zadnji del života omahuje.

Ozdravljuje se leta bolezin po sledečih vodilih. Srednji kravi se 2 libri, večji kravi ali volu se 3 libre kervi iz vratne žile odcedijo; tudi se živinčetu na obeh straneh pers trak zavleče ali usnje pod kožo vtakne. Zraven tega dobiva manjša krava po 2 lota, večja krava ali vol po 3 lote solitarja na vodi, vsaki dan trikrat. Ako se težka sapa, mahanje z lakotnicama in serčno bitje ne boljša, je treba tretji dan zopet pušati. Ako so se pa imenovane znamnja vnetja pomanjšale,

in večdel zgubile, se ne sme več pušati in solitarja dajati; ampak sledeče zdravilo se napravi in rabi:

Vzemi v enakih delih: arniknih korenin, pelina, merzlične detelce, kozlekovih korenin, kolmežovih korenin in brinjevih jagod,

v štupo jih zdrobi in dobro zmešaj.

Te štupe dobiva na vodi po trikrat na dan: majhena krava 2 lota, velika krava ali vol 3 lote tako dolgo, dokler bolezin popolnoma ne zgine.

Kedar živinče zopet jesti začne, se mu tiste klaje daje, ktera mu nar boljše diši. V pijačo dobiva vodo zmešano z moko ali otrobi. Ako pa živinče čisto vodo rajše pije, se mu takšna daje. Pije naj pa, kolikor se mu ljubi, torej je treba škač s pijačo napolnjen pred njega postaviti, in pijače po potrebi dolivati. Kedar pljučna kuga poleti razsaja, se živini trave, detele in grehorke v jasle položi, in se pazi, ktere klaje si živina izbere. Ako pa seno, suho detelo ali rezanico z zernjem rajše je, se mu mora poslednje klaje pokladati.

4. Vrančni čerm ali prisad.

Akoravno se bolezin vrančni čerm imenuje, vendar ni vselej vranica snetiva ali bolna; ampak pri nekterem živinčetu so pljuča, pri nekterem jetra ali čreva bolne.

Vzroki te strašne boleznii so: Dolga in huda vročina poleti, pomanjkanje vode, ali spridena, gnjila in močirnata voda za pijačo; dolgoterpeč in hud mraz pozimi.

Živina, ktera ima ta bolezin dobiti, postane klaverna, noče žreti; krave pridejo ob mleko, ušesa so merzle; vlečljive slinse se iz gobca cedijo, ki so nenavadno vroče; dlaka se šopiri, oči so temne in neka gnojnica se iz njih vleče; serce močno in naglo bije. Lete znamnja se vendar ne zapazijo pri vsakem po vrančem čermu bolnem živinčetu; ampak nektere živinčeta padejo in poginejo, preden si na kako bolezin pri njih mislil in jih ozdravljati začel. V tem primeru je večdel vranica bolna.

Kedar se imenovane znamnja prikažejo, je skorej nemo-goče živino smerti oteti. Torej je treba, kakor hitro vrančni prisad v okraju ali clo v vasi razsaja, sledeče zdravilo rabiti: Vsakemu živinčetu se en polič kervi iz vratne žile izpusti in na persih se mu trak zavleče; potem se mu 10 ali 12 dni zaporedoma po 2 lota solitarja vsaki dan na teščena vodi daje. Čez 14 dni se trak proč verže.

Ako je kako živinče že zbolelo, se mu mora tudi en dober polič kervi odcediti in na persih trak zavleči ali usnje pod kožo vtakniti. Potem se mu daje trikrat na dan, vsakikrat poldrugi lot solitarja na vodi, kateri se ena žlica medu primeša. Verh tega dobiva vsaki dan 2 dristlji, kakoršne sim v III. poglavju zoper *zapertje* nasvetoval.

Bolna živina se mora od zdrave ločiti, in v zračen hlev postaviti, da ti ne zboli vsa živina. Včasi se namreč vrančni prisad tudi po sapi naleze, akoravno je kri in gnojnica iz bul posebno strupena. Poklada se bolnemu živinčetu zelene klaje, namreč solate, kapusovega perja, dobre trave; ako je senožet ali dober pašnik blizo hleva, se živinče na pašo spuša, dokler vročina ni huda: postavim do osmih zjutraj, in od šestih do desetih zvečer. Če so tople noči, se sme živinče celo noč na paši pustiti.

Vendar se mora škaf vode, kateri ste 2 pesti režene moke primešani, zraven njega postaviti, in vedno skerbeti da živinčetu vode ne manjka, ker je pijača v ti bolezni silno potrebna.

Ako se bolezin drugi dan ni zboljšala, kar se na tem spozna, če serce ravno tako naglo in terdo, ali pa še hitrejšje bije, kakor poprejšni dan: se mora bolnemu živinčetu še enkrat pušati. Zdravilo in dristlje se po danem pravilu tako dolgo ponavljajo, dokler bolezin ne odjenjuje; to je, dokler serce ne postane bolj mirno, in živinče ni bolj veselo. Kedar se živinče boljšati začne, dobiva zdravilo in dristljo le enkrat na dan tako dolgo, dokler ni popolnoma zdravo.

Hasnjivo je tudi zdravilni pijači, ako se le enkrat na dan daje, pol kvintelca kafe primešati.

Da se živina vrančnega čerma obvarje, mora poleti v temnotnem, zračnem in hladnem hlevu stati; se le takrat, kedar ni vroče, na pašo goniti, torej se zjutrej le do osmeh in zvečer še le po šestih na pašo spusti; se mora večkrat z merzlo vodo napajati. Kjer je priložnost, naj se živina v tekočo vodo žene, ali saj z merzlo vodo poliva.

Dostavek.

Lepi poduk, ktereга *Novice*, leto 1854, stran 277 dajejo, kako je o vrančnem prisadu ravnati, bom dostavil.

Vrančni prisad, ali kakor bolezin bolje imenujejo, *čerm*, ker če ravno velikrat vendar ne vselej, je vranica (slezéna) bolna, je tista bolezin, pri kateri kri postane črna in gosta, kakor kolomaz, in strupena tako, da kamor se navali, ali v možgane, pljuča, serce, umori živino večidel na nagloma, ko bi trenil. Ker napada rada več živine v enem hlevu, mislijo ljudje, da jo ena od druge naleze. Ali to ni vselej tako. Čeravno sapa in puh bolne živine, ako naravnost zadene sopila blizo stoječe zdrave, ali pa kri in drugi izmečki, če jih voha, to strašno bolezin od živine do živine, naj bo konj, vol, prešič ali ovca, zaploditi zamorejo; vendar več živine v enem hlevu zboli večidel le zato, ker vsa živi v ravno tistih okolšinah, to je, se vsi enaka klaja daje, se vsa enako napaja, enako glešta, enak zrak diha. Ker tedaj enako živi, tudi enako zboli, kedar posebno vreme za bolezin nastopi.

In ravno ta lastnost, da vrančni prisad ni tako naležljiva kuga, kakor je goveja kuga, naj tolaži gospodarje, da zamorejo v ravno tistem kraju svojo živino zdravo ohraniti, če zvesto odvrtačo vse to, iz česar vstaja vrančni prisad.

Da ne zboli živina, je treba pred vsim jo :

1. Na hladnem imeti; hlev mora tedaj ta čas zračen, hladen in čeden, ne pa soparčen biti. Vročina je živini strup, ki zgosti in spari kri. Ob hudi vročini živina ne sme delati, ne na pašo biti. Kedar je hladno naj se spuša živina iz hleva pod senco. Kdor nima čednega, hladnega hleva, naj jo postavi za ta čas kam drugam na hladno.

2. Klaje naj dobiva manj in zelene (frišne), ktera kri hladi.

3. Vode naj se ji daje večkrat na dan piti merzle in čiste. Veliko piti dela redko kri, in merzla čista voda jo hladi.

4. Vsaki dan, dokler se od te boleznj sliši, naj se ji da perišče soli: sol dela redko, zdravo kri.

5. Kaj dobro je živino, zlasti konje in prešiče, vsaki dan v hladni vodi skopati, ali saj z merzlo vodo politi, se ve da tako, da se ne prehladi. — To je petero potrebnih reči.

Ako pa boleznj živino prime, da se stresati začne, omo-
tična semtertje omahuje, naglo in težko diha, kri od nje gre
itd., se ji mora hitro in veliko pušati. Naj boljše zdravilo, ki
se živini noter daje, je *košenilni* salmiakovec (liquor ammonii
coccinellinus). Napravi se pa takole: V eno libro apotekar-
skega salmiakovca se dene 1 lot v štupo zmlete košenilie
(Cochenille). Ta zmes naj stoji v dobro zamašeni steklenici
skozi 24 ur, potem se precedi.

Ko je živina že za čermom bolna, naj se da tega koše-
nilnega salmiakovca:

teletu po različni starosti do enega leta 5, 10 ali 20 kaplic;
mlajim govedam od enega do treh let 20, 30, do 60 kaplic;
kravi 40 do 80 kaplic; volu ali biku 60 do 100 kaplic v dveh
ali treh kozarčkih merzle vode, ki se z imenovanimi kaplicami
salmiakovca zmeša, in iz steklenice živini v gobec vlije. Ako
se živini ne da noter vlti, naj se imenovane kaplice salmia-
kovca z nekoliko vode in režene moke, kakor v testo, zme-
šajo, in živini na jezik spravijo, da ga požre.

Ponavlja se pa to zdravilo vsakih 5 ali 10 minut skozi
eno ali dve uri, dokler boleznj ne odjenja. Poglavitno znam-
nje, da boleznj odjenjuje, jo: da žila jenja hitro biti, da živina
se bolj zdrami itd. Večidel začne boleznj odjenjevati, ko se
je bolni živini trikrat ali k večemu šestkrat imenovano zdra-
vilo podalo; večidel je že s tim boleznj premagana.

Potem se da omenjeno zdravilo še nekterekrat, tode le
bolj poredkoma: vsake tri ali 4 ure, in med tim se pazi na
živino, kako ji je.

Ako jo utegne bolezin vnovič napasti, kar se večidel v 8 ali 12 urah primeri, se ji spet daje zdravilo, kakor se ji je dajalo v začetku, dokler bolezin ne prejenja.

Malokterikrat se zgodi, da se bolezin trikrat pohujša in živino tretjič napade. Če se to ni v 24 urah zgodilo, je veselo znamenje, da je bolezin zaterta. Vendar se da zdravilo živini prvi dan potem, ko ji je odleglo, še trikrat, — drugi dan dvakrat, — in tretji dan enkrat. Potem si zamoremo zvesti biti, da je konec boleznii. Je pa bolezin posebno huda, živina mlada, dobro rejena in kervnata; ali kjer se ta bolezin silo naglo in večkrat prikaže; ali če živina kri šči ali kervavo blato od nje gre: je treba imenovanega zdravila v začetku več dati, namreč pervikrat ali tudi drugikrat po 2 kvintelca na poliču vode. Zraven tega je treba živino brizgljati enkrat vsake pol ure z merzlo vodo, kateri se po velikosti in starosti živine ali 2 kvintelca, ali 1 kvintele, ali pol kvintelca košenilnega salmiakovca pridene.

Navadno se tudi bolna živina po križu in krog lakotnic s čistim salmiakovcom namaže; ali pa tudi z merzlo vodo po životu polije in potem s slamo dergne in odene.

Hudo bolna živina nič ne je; ako se ji jesti poljubi, naj ne strada, ampak naj se ji da zrezanega korenja, ali ogersič-nih preš, ali dobrega sena z vodo.

Če živino v ti boleznii napenja, naj se ji nikar ne dajejo navadne soli, tudi naj se ji ne puša; ampak naj se ravna, kakor jo bilo gor rečeno. Imenoveno zdravilo tudi pomaga, če je napenjanje in ne čerm.

Ako so se čermaste bule ali oteklinae po životu prikazale, naj se namažejo večkrat s salmiakovcom, noter naj se pa živini daje, kakor sicer košenilni salmiakovec.

Kedar oteklina večja prihaja, naj se varno prereže in rana potem pridno s salmiakovcom spira.

Ravno tako se tudi konji ozdravljajo: Žrebetom do pol leta se daje po 10 kaplic; od pol leta do enega leta 10 do 20 kaplic; od enega leta do dveh let 20 do 30 kaplic; od dveh do štirih let 40 do 60 kaplic; čez 4 leta starim konjem

pa 60 do 80 kaplic v dveh ali treh kozarčkih merzle vode, ali z reženo moko v svalkih, v začetku vsacih pet do deset minut skozi eno ali dve uri, dokler bolezin ne odjenja. Sicer je tudi zunajnje ozdravljanje in brizgljanje ravno tako, kakor je bilo pri goveji živini rečeno.

Če je eno ali več živinčet za čermom ali vrančnim prisadom pocepalo, naj se živini, ki je bila z mervto skupaj, ali ki je v enakih okolšinah živela, začne omenjeno zdravilo dajati, da se bolezin odverne.

V ta namen se daje govedam in konjem gori omenjena mera zdravila, in sicer enkrat ali če se je bolj bolezin bati, dvakrat na dan.

Jagnetam do enega leta naj se da 10 do 20 kaplic; ovcam in ovnam pa po starosti 20, 30 do 40 kaplic na ravno tako vižo.

Vselej se mora pa ta salmiakovce na imenovani meri vode dajati in nikdar brez vode. Zakaj salmiakovce je ojstra, razjedljiva tekočina, ako se z vodo ne zmeša in stanjša.

Kedar se pa živina s košenilnim salmiakovcom ozdravlja, se morajo opustiti vse druge zdravila. Takrat se ne sme živini ne soli, ne kisa, ne drugih kislín dajati; tudi pušati se ji ne sme.

Opomnimo poslednjič, da salmiakovce zgine na zraku, kakor kafra; steklenica mora tedaj vedno terdno zamašena biti. Če ne, pride zdravilo ob moč, in potem pomagati ne more.

5. Goveja kuga.

Od goveje kuge nam Rohlves nič ne pove, meni se vendar potrebno in hasnjivo zdi, tukaj pristaviti, kar nam *Novice*, leto 1850, stran 171, 179, 183, 187 in 191 podučljivega razlagajo. Zakaj leta kuga semtertje po Avstrijskem cesarstvu razsaja in be se tudi v Slovenske dežele lahko zatrosila.

Edini vzrok te bolezní pri nas je ta, da živina kugo nalezé od kužne živine; in edina pomoč je, da se to okuženje ali ta nalezba odverne.

Da pa naša domača živina te ptuje bolezní ne nalezé, je treba vse priložnosti in pota natanko poznati, po katerih se oku-

ženje trosi. Nar boljše in nar ojstrejše naprave in uradni ukazi vendar nič ne pomagajo, če si vsak posamesen gospodar na vso moč sam ne prizadeva vse odverniti, kar more kužnino v hlev zanesti.

Kaj pa je pri kugi kužno? — Vse kar od take bolne živine pride, namreč: sapa in sopuh, ki iz nje puhti, sline, solze, govna, scavnica, kri, meso, loj, ves drob, koža, rogovi, parklji, rep; z eno besedo — vse je navdano s kužnino in živina je kužna, kar je je.

Res je sicer, da večidel ena od druge to bolezin naleze na živinskih somnjih, pašnikih, potih; pa ravno tako gotovo je, da jo mesarji zaneso, kader kako takšno bolno živino kupijo, posebno, če jo skrivaj zakoljejo in jo po navadi poprodajo. Tudi usnarji in strojarji, ki kože bolne živine; svečarji, ki tak loj nakupujejo, jo zaneso med našo domačo živino; tudi konjoderci, ki bolno živino ozdravljajo, in iz enega hleva v drugega gredo, so to bolezen že večkrat zanesli. Zaneso jo tudi vsak človek, ki iz hleva bolne živine v hlev zdrave živine gre. Kužnina se vleže v njegovo oblačilo, in če gre človek s tem oblačilom v zdrav hlev, jo more zatrositi.

O tacih časih tedaj, ki je kuga že blizo naših mej, je sosebno na vsako goved gledati, ki se od sosedščine take dežele pripelje, v kateri že kuga razsaja; in da se nobena bolezen ne zataji, od ktere se je le količkaj bati, da bi utegnila goveja kuga biti.

Perve *znamnja* lete bolezn niso nič kaj razločne od družih vročinskih bolezin. Goveda so klaverne in žalostne, včas pa tudi divje in hude; jed se jim vpira, včas so požrešne; sapa je nekoliko težja, in poredkoma se sliši, da živina pokušljuje; smerček je bolj suh, gobec vroč; govna (blato) je o začetku bolezn suha, kakor sožgana; govedo se žalostno derži, postavlja noge pod trebuh, ki ga boli; pozneje mu začno iz oči solze teči in driska ga prime, ktera je eno pglavitniših znamenj te bolezn. Kakor hitro živina za popisanimi znamenji zboli, je treba natanko paziti, da se začetek kuge ne zanemari. Perve bolne goveda, če imajo zares govejo kugo, in in če je gospodar to brez skrivanja gosposki na znanje dal,

se pobijejo, in s kožo vred globoko zakopljejo, gospodarju se pa cena pobite živine poverne.

Županam in županijskem možem naj bo tedaj poglavitna skerb naložena, da po svoji županii vsim posestnikom živine na serce položijo, da pridno pazijo na vse goveje bolezni, če se jim le količkanj čudne zde. Bolja je prva skerb, kakor prepozni kes!

Poglavitna skerb gospodarjev naj bo:

1. Da naj ob času, ko je v bližnjih krajih goveja kuga, nobenega goveda ne kupijo ne na somnju, ne v tacih krajih, skoz ktere se govedje na somnje ali sicer na prodaj goni.

2. Da naj nobenega ravno kupljenega goveda berž med svoje druge goveda ne postavijo; ampak naj ga poprej skoplejo, potem do suhega obribajo, v kak poseben hlev denejo in mu dekle ali hlapca za postrežbo odločijo, ki nima z drugo živino clo nič opraviti. Še le čez 14 dni, če je popolnoma zdravo, naj se brez skerbi združi z drugo živino.

3. Ob časih, kader goveja kuga razsaja, tudi ni varno, goved na somenj gnati, kjer zna z okuženo živino skupej priti in kugo nalezti.

4. Ob času kuge dobro zaperaj hlev in vari, da noben ptujic, noben živinsk barantač, mesar, svečar, mazač, konjoderc do živine ne pride. Če je sila, da se mora kakošno govedo prodati, pelji kupcu živino na dvorišče, da jo tam ogleda, brez da bi jo ošlateval, posebno po glavi ne. Ako se je to zgodilo, kupec pa živine vendar kupil ni; jo daj po celem životu omiti in obribati, in potem skoz 14 dni dobro nanjo pazi, ali se ne kaže kaj bolna.

5. Hlapcam in deklam dobro v glavo vtisni nevarnost te kuge in jim razloži vse pota, po kterih se zatrosi. Prepovej jim, da ne puščajo neznanih ljudi v hlev, in da sami tudi ne hodijo v ptuje hleve. Razloži jim nevarnost ponočnega zahajanja, ker se tudi po tem kuga zanese, in podaruj jim za varno obnašanje in veči trud tudi večje plačilo.

6. Kdor o sili z govejo živino v druge kraje vozari, naj vzame kermo za živino sabo, in naj nikdar živine v ptuje

hleve ne postavlja. Domu pridši omij živino in sebe in premeni oblačilo, preden jo izpreženo zopet v hlev k drugi živini postaviš.

7. Kjer se goveja živina na občne pašnike goni, naj posebno župan na to pazi, da se nobeno ravno kupljeno govedo berž drugi čedi ne pridruži; ampak še le o 14 dneh, ko je bilo popolnoma zdravo spoznano. Nevarnost raztrošenja kuge po pašali je tako velika, da je po postavah od leta 1810 in 1834 razločno prepovedano, živino ob času kuge na pašo goniti. Kdor zoper to prepoved pregreši, bo ojstro kaznovan.

8. Tudi na to je gledati, da na pašnike, ki so blizo ceste, po katerih se klavna živina memo goni, ptuje čede ne pridejo, ker bi sicer, ako so z govejo kugo navdane, oskrunile pašnike s slinami, z govno, ki zamorejo zdravo živino okužiti. Govna je zelo nevarna, in nar varniše je, da se vse sožge, kar je od okužene živine, in česar se je ona dotaknila.

9. Sosebno se je o nevarnih kužnih časih tistih izgovorov bati, po katerih se eno ali drugo govedo na prodaj dá ali mesarju izroči, češ, ker je na poti opešalo ali šepati jelo. Tacih živinčet se je zelo bati, ker nevestni gonjači se na to vižo bolnih goved znebiti hočejo. Kaj tacega se mora berž županu na znanje dati, da tako govedo ne pride med druge in da se tudi berž ne zakolje; ampak na odločeno mesto samo postavi, da se zve, kaj je nad tem.

10. Živinski somnji so nar bolj nevarni ob času, kedar blizo kje goveja kuga razsaja. Po somnjih se je mnogokrat kuga zatrosila. Nar bolj varno je o tacih časih svoje živine ne na somnje gnati. Če je pa kuga že v tistem kraju, ker bi imel živinski somenj biti, se morajo po postavi vsi somnji odpovedati.

11. Oštarijam, kodar ptuja živina ostaja, naj župani ojstro prepovedo, da živine ne devajo v hlev z domačimi goved; in da tudi sicer nič ne pride v dotiko s ptujo živino, od ktere se ne ve, ali je zdrava ali ne.

12. Posebno je na mesarje ojstro paziti, da mesa okužene ali take živine ne prodajajo, od ktere se je bati, da zamore

okužena biti. Župani morajo skrbeti, da se ogledovanje klavne živine in mesa natanko zgodi, in da se vsim, ki imajo živino, živo priporoča, da tiste vode, v kateri se meso pred kuho izpira, v pominek ne vliva in govedam ne daje.

13. Goveja kuga se večkrat zatrosi po deželah, kodar v vojskah armade marširajo, in se za njimi klavna goveja živina žene. Treba je skrbeti v tacih okolšinah, da ptuja živina v odločenih ostajah zunaj vasi ostane in nikakor, ne sama ne po ljudeh, v dotiko z domačo živino ne pride, da se vse, kar koli je morebiti klaje, stelje in gnoja ondi ostalo, na stran spravi in sožge. Za konje se sicer ni bati, da bi bolezin po okuženi klaji ali stelji našli; vendar je nevarno, če se taka klaja konjem daje, ali se s tako steljo nastilja, ali gnoj na njivo spelje, kamor znajo goveda priti, in se potem kužnina dalje zatrosi.

14. Ako je že sicer treba, da gospodar in gospodinja na svojo živino pridno gledata, da se nobena bolezin v začetku ne zanemari: je leta skerb o kužnih časih še toliko potrebniša, da se živinče berž iz hleva na kak poseben kraj dene, če kakšne sumljive znamenja kaže, od katerih smo govorili. Vendar to še ni zadosti, ampak neutegoma se mora županu na znanje dati, če se kaj nevarnega zapazi, da on leto berž cesarski gosposki naznani, ktera poskerbi, da se po obstoječih postavah sumljivo živinče po izvedenih možeh preiše in po spoznanju, ali je kaj nevarnega ali ne, potrebno ravnanje zapove.

15. Ker ob časih kuge nobena živina na občinske pašnike ne sme, je treba, da se kmetovavci ob času nevarnosti kuge s potrebno živinsko klajo preskerbe.

16. Dobro je tudi, če je mogoče, da si soseske že poprej kakšen odločen kraj poskerbijo, kamor bi zamožli popolnoma bolno živino ali tako, pri kateri se je bati, da je bolna, postavljati.

17. Ako je kuga že v deželi, ali v nar bližnji soseski, kar deželna uradnja povsod hitro na znanje da: takrat se morajo vse tukaj nasvetovane naprave ojstro spolnovati, in za

to postavljene gosposke so natanko ubogati v vsim, kar zapovedo. Bog ne daj, da bi se tukaj kdo njih ukazam zoperstavljal, ali pa kaj bolnega skriva! hotel! Nesreča in škoda bi bila ne le za celo sosesko, ampak tudi za celo deželo, in morebiti še za več dežel silno velika.

Gotovo je, da je sitno in težavno, kar je o kužnih časih kmetovavcam storiti treba; vendar to natančno in zvesto ravnanje je edina pomoč, se te strašne kuge obvarovati, in če se je kje že začela, jo nanagloma zatreti, ali saj okrajšati in se večje škode obvarovati.

Zdravilo zoper govejo kugo.

Zoper govejo kugo so na Ogerskem v šempronski županii poskusili isopatično zdravilo: 3 dele žolca, ki se vzame iz žolčnega mehurja kakega goveda, ki je poginilo za govejo kugo, so zmešali z 99 deli vinskega cveta (Weingeist) v tinkturo. Deset kapljic te tinkture so primešali 100 kapljicam vinskega cveta v drugi steklenici; iz druge steklenice, katero so poprej dobro pretresli, so zopet vlili 10 kapljic v tretjo steklenico napolnjeno s 100 kapljicami vinskega cveta. In tako so ravnali s tretjo, ceterto in peto steklenico. Iz pete steklenice so dajali po 5 kapljic dva-, tri- ali štirikrat na dan bolni živini. Pravijo, da že v prvih 24 urah odleže živini, če se je to zdravilo o prvi stopnji (stadium) boleznii dajalo.

SEDMI RAZDELEK.

Od reje, strežbe in kermenja ovac.

Da gospodar vse, kar mu je pri živini vedeti potreba, v teh bukvah najde, hočem ob kratkem vendar jasno tudi od ovac bolj znamenite reči povedati.

Nar poprej mora gospodar število svojih ovac pomnoževati in ožlahtovat, ako mu pašnik in potrebna klaja to dopustita. Leto se doseže po nakupovanju večjih ovac, in takih, ktere imajo žlahtnejšo volno. Ker se pa ovce po ovnih ravnajo, je nar prvič potrebno za dobre ovne skerbeti, in jagnjeta, ki od takih ovnov pridejo, rediti in dobro gleštati. Na to vižo se bode ovčje pleme kmalo zboljšalo; volna in nepotrebne ovce se bojo dražje prodajale.

Torej hočem lastnosti ovna, po kakoršnem se čeda požlahtuje, natančno popisati.

Oven mora biti velike postave, mora imeti široko čelo, velike jasne oči, v kterih se krepkost in zdravje bliskata, dolg in z volno lepo obrašen vrat, širok herbet, dolg in okrogeljast život, močne prosto saksebe postavljene noge, dolg in volnorodn rep brez puste dlake. Volna mora posebno dolga in žlahtna biti, in skoz in skoz lepo bela. Poltretje ali k večem tri leta sme biti star, in ne sme nikjer, ne v gobcu, ne na koži černih ali rjujavih ali rumenih lis imeti. Zakaj lise naznanujejo, da je ovna lisasta ovca storila, in da od ovna zopet lisaste jagnjeta pridejo, kterih pa gospodar ne želi.

Da je ovca zdrava ali bolehna, se po sledečih znamnjih spozna:

1. Ako ovca glavo visoko nosi; ako ima budne in iskrene oči, suho čelo in nos, mokrotne nosnice brez smerklja; ako

njena sapa ne smerdi, gobec je snažen in rudeč; ako se lahko in urno giblje; ako volna v koži dobro tiči; ako je koža mehka in lična brez grinta in vredov; ako ovca rada já in redno prežvekuje; ako so žile v očeh rudeče: je ovca dobra in zdrava.

2. Ako ovca ni zdrava, ima nekatere sledečih znamenj: Na životu ima semtertje pleše; volna je terda in ni lepo bela, ampak sivkasta; ovca je klaverna in glavo pobeša; sapa smerdi, dlesna, nebo in jezik so veli in imajo blede barvo; žile v očeh niso lepo rudeče, ampak bledorudeče ali rumene; nekterim se smerkelj iz nosa vleče.

Starost ovce se po sledečih znamenjih spozna:

V prvem letu so sprednji zobje, katerih je osem, spičasti; v drugem letu izpadeta dva srednja zoba, in na njih mestu dva druga zraseta, ktera se po svoji velikosti in širokosti od poprejšnih razločita. V tretjem letu zgubi ovca zopet dva zoba, in sicer tista dva, ktera sta drugoletnima nar bolj bližnja, in namesto teh dveh zraseta druga dva, ki sta drugoletnima podobna. V četertim letu zopet zgubi ovca dva zoba zraven tistih, ki sta v tretjem letu zrastle, in dobi namesto teh dva druga. V petem letu zgubi dva poslednja ali ogelna zoba, namesto katerih ji zopet dva druga zraseta. Ovca je tedaj, potem ko ima dvoje, četero, šestero ali osmero širokih zob, dveletna, triletna, štiriletna ali petletna. Do petega leta se torej starost ovce natanko in gotovo spozna. V šestem in sedmem letu postanejo zobje, in sičér najprej tisti, ki so najprej zrastle, gnjili, se zdrobijo in izpadejo. Takšno ovco je treba zaklati.

Da se ovce in volna požlahtijo, je treba nar večje jagnjeta, ki imajo tudi nar lepšo volno, rediti in za pleme hraniti; druge pa koštrunati ali zaklati. Kdor tedaj le na lepe koštrune gleda, in iz njih dobička iše, bo nar lepše jagnjeta koštrunal. Vendar leta svoje čede ne bo poboljšal, ampak le pohujšal. Žlahtnost volne se že pri majhnem jagnjetu spozna po tenkoti in kodrovini.

Ako hočeš zvediti, ali je volna tistega ovna, kterega misliš kupiti, žlahtnejša od domače, ostriži domačemu ovnu kosček

volne na herbtu, in primeri leto volno z volno unega ovna, katerega hočeš kupiti. Pri takšni primeri prednost volne le tisti naglo spozna, ki je v ti reči izurjen. Ložeja ti bo presodba, ako kos črnega platna ali črne žide vzameš, od vsake volne neke nitke na ta kos položiš, in eno drugi primerjaš.

Vendar gospodar, ki hoče svojo ovčjo čedo poboljšati, daljšo in lepšo volno pridobivati, ne sme samo za večjega in krepkejšega ovna skrbeti, kakor ga je dosehmaj imel; ampak on mora tudi na klajo in splošno gleštanje ovac gledati. Ovca, ki pičlo in slabo kermo dobiva, ne bo čversto rastla, in ne bo lepe volne imela. Čverste postave in lepe volne tudi pri bolehnih ovcah ne boš doživel. Ovce se morajo tedaj kedar jim paše na pašniku pomanjkuje, ravno tako pozimi s sladkim senom, ali z grahovo ali grahorčno slamo, z lečovino prerediti. Kdor ima malo ovac, jim lahko rezanico pripravlja iz grahove ali grahorčne slame, iz lečovine, kateri se nekaj pšenične in režene slame primeša. Rezanica se jim v jasje ali žlebe poklada, da se ne potrosi. Nar boljša klaja za ovce je posušena detela, ktera se pa tudi s slamo zmeša in v rezanico zreže. Zakaj detelne terde stebela bi ovce, ako bi detela ne bila zrezana, popušale, ktere bi potem v kvar šle. Po takšni klaji se volna boljša in ovce, ktere misliš zaklati, se lepo zrede.

Nad ovčarnico se ne sme hraniti ovčja klaja, kjer bi se hlapenja od ovac, in smradu od gnoja navzela in clo pokvarila, ali saj ovcam ne dobro teknila. Hlev za ovce mora vedno snažen biti: pozimi pa nastiljaj s suho nasteljo, in gnoj večkrat izkidaj; skerbi, da hlev ni pregorak, ker je velika gorkota ovcam škodljiva. Torej vrata ali line večkrat odpri, da se hlap iz hleva izkadi, in ovce hladnega in čistega zraka dobijo. Kedar ni preveč merzlo, se line odperete pustijo, zakaj zrak je ovcam toliko bolj hasnjiv, kolikor je bolj čist. Spomladi se ne smejo na pašo goniti, dokler slana ni popolnoma zginila, in poleti, dokler se rosa ni posušila; pozimi vendar jim nič ne škodje, ako se pri naj hujšem mrazu iz hleva spustijo, in travo pulijo, če je je kaj dobiti.

Ovčji hlev ne sme na močirnatem kraju stati, in močirnati pašniki so ovcam škodljivi. Sploh naj se po visoko ležečih

pašnikih pasejo; le takrat, kadar je dalj časa lepo in suho vreme poleti, se brez škode in nevarnosti po njžejih pašnikih pasejo, ki pa ne smejo močirnati ali blatnosti biti. Ako je mogoče, se spravijo ovce o poldnevni vročini pod senco kakega drevesa, ali kakega pohišja, ker jim vročina lahko hude bolezni naključí. Posebno mora pastir paziti, da ovce ne pijejo iz jame, v kateri je gnjila voda, po kateri gotovo zbolejo. Posebno škodljiva je ovcam paša po dolgem deževnem vremenu, ker ovce vodenico dobijo. Pri tem primerleju je hasnjivo ovcam suhe klaje pokladati, in ji zmljetih divjih kostanjev primešati. Od začetka ovce ne jedo rade kostanjove moke, torej se je od začetka le malo primeša; ako so se je ovce privadile, se je več dodeva. Divji kostanj ni samo zdrava, ampak tudi redivna klaja, torej se priporočuje saditi kostanjove drevesa. Kdor nima kostanja, naj si napravi štupe iz encianovih korenin in brinjevih jagod, in naj primeša pol libre te štupe klaji pripravljeni za 32 ovac. Vsaki teden enkrat se mora pa tudi soli pridajati klaji.

Ovce sol močno ljubijo, in jim je prav hasnjiva; torej se jim mora tudi pozimi, saj enkrat v tednu, soli na klaji dajati. Pri velikih čedah, katerim se ne more rezanica napravljati, se ogerska sol predklada, da jo ovce ližejo. V ta namen solni kosci v raznih krajih hleva na motozih vizijo, da ovce lahko do njih pridejo in jih ližejo. Nekteri drobno sol z ilovico v enakih delih mešajo, in postavljajo napravljene kose v omarčkih na razne kraje hleva, da več ovac na enkrat lahko kosce liže.

Nekteri gospodarji in ovčarji mislijo, da je malokrat potrebno ovce napajati, ker jim obilna voda škodje. Leti vendar ne pomislijo, da ovce le pijejo, kedar so žejne, in le toliko, kolikor jim je potrebno. Ako ravno jih pogosto k vodi goniš, vendar ne bojo preveč pile, kar bi jim utegnilo škodovati. Ako jih pa dolgo časa do vode ne spustiš, in ovce zlo žejne postanejo, bojo naglo in preveč vode na enkrat popile, kar jim lahko škodje. Vsaki dan se morajo tedaj ovce napajati, posebno pozimi zavolj suhe klaje; poleti zavolj velke vročine. Pri takšnem ravnanju ni nobene nevarnosti za ovce; zakaj

vsaka živad potrebuje vode, da si z njo žejo tolaži in se ohladi. Ravno to tudi pri ovcah velja, kar terdijo skušnje tistih gospodarjev, ki imajo velike čede ovac.

Slehernemu gospodarju priporočujem, da naj nima več ovac, kakor kolikor jih pozimi lahko preredi. Ako tega ne prevdari, in letina za klajo je slaba, morajo njegove ovce pozimi stradati. Ovce mu hujsajo, postanejo bolehn in imajo slabe jagnjeta. Jagnjeta takih ovac večdel poginejo, ker pri ovcah ne dobivajo zadostnega živeža. Tudi volna takih ovac je kratka, terda in zgubi svojo belost. Boljše je manj ovac imeti in te dobro rediti, kakor večjo množico stradati pustiti.

Včasi ovce, kakor druge živadi, težko storijo, ker jagnje nima naravne lege v maternici. Ako tedaj ovca ne more storiti, je treba jagnjetu s kazincom in srednjakom pomagati, da se mu nogi, ki ste nazaj zaviti, poravnate, iz ovce spravite, in da se potem jagnje izpotegne.

Volna na vimenu, ako jo imajo ovce, se mora čisto postriči, da je jagnje pri sesanju ne izpulja in požira, od ktere se bi v jagnjetovem želodecu volnata gruča napravila, ki jagnje umori.

OSMI RAZDELEK.

Od vzrokov, znamenj in ozdravljanja bolezin pri ovcah.

I. Poglavlje.

Ovčja gnjiloba ali glen.

Leta bolezin izvira iz sledečih vzrokov: Od nizkih, močirnatih in blatnastih pašnikov; od deževnega vremena, pri katerem zlo vodena trava naglo raste, ktera je zdravju grozno škodljiva. Od pomočkov zoper nasledke takšne trave sm že v poprejšnem razdelku govoril. Gnjliloba pride od vode, ki se v grapah in jamah na pašniku nabira, in tukaj stoji, ako jo

ovce pijejo; od rosnate paše zjutraj zgodej ali pozno na večer; od razpridene in sparjene klaje, ki se je na močirnatih travnikih nabrala.

Znamnja vodenice so tele: Trebuh bolnih ovac je napet, in ako je bolezin že huda postala, se pod roko, s katero trebuh ošlatuješ, voda čuti; volna slabeje tiči, kakor pri zdravih ovcah; koža ni več rudečkasta, ampak bleđa; žile v očeh, ki so sicer lepo rudeče, pestanejo tudi bledaste in spodnja trepavnica je zatekta; tudi koža po gobcu je svojo zdravo barvo zgubila.

O začetku se more ta bolezin s sledečim zdravilom ozdraviti; kedar je pa že zelo huda postala, je ni mogoče ozdraviti. Bolnim ovcam se poklada rezanica, kateri se grahova moka in tale štupa primeša, ktera je za 32 ovac pripravljena:

Vzemi 3 lote vsakega, namreč rutnega perja, brinjevih jagod, cvetja tavžent rož, encianovih korenin; vse skupej je treba v štupo zmljeti in s pollibro soli zmešati.

Rezanica s tem zdravilom zmešana se vsaki dan enkrat daje tako dolgo, dokler niso vse imenovane znamnja zginile.

Ovce, pri katerih se vodenica ne da ozdraviti, je treba na dober pašnik goniti, odebeliti in potem prodati. Pitanje pa ne sme predolgo terpeti, da ovce ne pocepajo prej, kakor jih misliš prodati.

Dostavek.

V *Novicah*, leto 1846, stran 98 se sledeči pomoček zoper glen priporoča: Glenaste ovce se po mnogih novih skušnjah ozdravijo z gipsom, ki se jim vsak dan na kermo potresa, ali pa na vodi v gobec vliva. Ko se je pri kaki čedi med ovcami glen prikazal, se je to zdravilo čudo dobro skazalo; bolne živinčeta je ozdravilo, vse druge v tisti čedi pa boleznimi obvarvalo. Dajaj jim ga po 2 lota na dan.

II. Poglavje.

Driska in griža.

Vzroki, iz katerih driska rada pride, so: Pozimi seno, ktero je na kislem, močirnatem travniku rastlo in je bilo prej

pokošeno, kakor je dozorelo, in spridena ali sparjena klaja sploh; poleti paša na močirnatih pašnikih, in deževno vreme.

Kedar se driska pri ovcah zapazi, ktera čez tri dni terpi, se mora eno periše borovnic na vodi skuhati, in ta kuhovina vsaki dan enkrat ovci v gobec viliti, dokler driska ne neha. Ako se pa driska zanemari, rada prestopi v grižo, ktero je težko, včasi nemogoče ozdraviti. V griži gre kervavo blato od ovce. Ozdravlja se z zdravilom obstoječim iz pol kvintelca magnezie in 1 lota medu na vodi, ktero se ovci v gobec vlije.

Čez 12 ur se da grižovi ovci omenjena kuhovina iz borovnic, ktera se vsaki dan enkrat ponavlja, dokler griža ne mine. Ako se po tem ravnanju griža ne boljša, je treba bolni ovci zjutrej in zvečer 1 kvintelec štupe iz tormentilnih korenin na vodi dajati. Dobro je tudi eno periše izpilkov hrastove skorje v maselcu vode prekuhati, vodo odcediti in po četer-tinki te kuhovine dvakrat na dan grižovi ovci dajati.

Kedar jagnjeta, ki sesajo, drisko dobijo, se jim predloži velik kos krede, da jo ližejo; ako kreda ne premaga, se 1 kvintelec magnezie ovčjemu mleku primeša, in dvakrat na dan tako ravna, dokler griža ne neha.

V hudi griži ovac je sledeče zdravilo prav hasnjivo:

Dva lota štupe iz encianovih korenin se na vodi kake minute kuhata, potem se pridene kuhovini 1 kvintelec opiove tinkture. Tega zdravila dobiva bolna ovca vsake dve uri dve žlici.

III. Poglavlje.

Garje ali grint.

Leta bolezin pride od slabe, spridene kerme, od nesnažnosti, od prevelike gorkote in soparnih hlevov; od ranenja kože po motozu ali po pseh, ki z ovcami gerdo ravnaajo; od lakote in, kar se nar večkrat zgodi, od garjevih ovac, od kterih zdrave bolezin nalezejo.

Kedar pridejo garje od slabe kerme, ali od nesnažnega, soparnega hleva: se mora ta napaka nar poprej odpraviti, sicer

ni mogoče ovac ozdraviti. Kedar je prevoza ovco ranila, se mora rana in cel život s slano vodo zmivati. Takšno zmivanje, ako se vsake štiri dni ponavlja, obvarje kožo vsih izpuštkov, ki po striženju radi pridejo. Ako je pes ovco ranil, se morajo rane vsaki dan dvakrat s slano vodo omivati.

Garje, ki so se v čedi zatrosile, se težko ozdravljajo. Ozdravljanje je pa mnogosortno. Nekteri ovčarji žvečijo tobak, da se tobak s slinami zmeša in izpljunejo ta sok na garje, potem ga v garje vribajo. Dobro zdravilo je štupa iz enačih delov žvepla in solitarja, iz ktere štupe se z lanenim oljem redka maža napravi, ktera se na garje vriba.

Nar boljše in nar gotovejše zdravilo, ktero se 8 ali 12 dni zaporedoma rabi, je sledeče:

Vzemi 1 lot žveplovega cveta, 1 lot v štupo zdrobljenih omanovih korenin, jih zmešaj s 4 loti medu, in daj vsaki dan eno četertinko te zmesi garjevi ovci v gobec. Nar boljše je, ako se leta četertinka zdravila z leseno lopatico ovci na jezik maže. Leto zdravilo ozdravlja ovčjo kri, in kedar je kri zdrava, tudi garje zginejo. Ako se pa garje po zunajnem zdravilu ozdravljajo, rade zopet pridejo, ker se kri po tem ravnanju ne zboljša.

Zraven imenovanega notrajnega zdravila rabi tudi sledeče zunajno:

Vzemi 1 libro loja, ga raztopi in malo ohladi, potem mu primešaj pol libre terpentinovega olja.

Kedar hočeš to mazilo rabiti, razprostorej volno, da garjevo mesto nago dobiš, ostergaj garje s talebom, in potlej mazilo v bolno kožo vribaj. Tako ravnaj tri dni zaporedoma. Potem bo terda koža, na kateri so garje sedele, zopet mehka postala. Akoravno si pa garje odpravil, moraš vendar večkrat ovčjo kožo pregledovati, in kakor hitro kaj garjovega zapaziš, moraš zopet z imenovanim mazilom mazati. Leto mazilo se v kosi-terjovi škatli, ki je dobro zaperta, dolgo časa lahko hrani. Ker pa pozimi prepusto postane, vzemi o tem času rajše sala kakor loja za pripravljanje mazila.

IV. Poglavlje.

Kozé ovac.

Kozé ovac izvirajo iz nalezbe. Včasih se po celi čedi naglo raztrosijo, včasih se počasno razširjajo. Pozimi, kedar ovce epa blizu druge vedno stojijo, se tudi kozé med njimi veliko hitrejšé razširjajo, kakor poleti, kedar se ovce po pašniku sprehajajo. Edino sredstvo, da ovce po kozeh ne poginejo, je kože jim včepiti ali vstaviti. Leto je posebno potrebno, kedar kože v kakem bližnjem kraju razsajajo in ovce morijo. Po mojih skušnjah med 1000 ovcami, katerim so bile kože vcepljene, komaj ena pogine. O vsakem letnem času, razun vročih poletnih dni, se smejo brez nevarnosti kože vcepovati. Pri neki čedi 900 španskih ovac so kože tako razsajale, da je od dveh po kozeh bolnih živinčetov eno poginilo. Huda zima je bila, in jez sim začel jim kože vstavljati, izmed obvarovanih ovac ni nobena poginila, akoravno so španske ovce bolj nježne od naših domačih.

Kedar kože v kakem bližnjem kraju razsajajo, je treba po eno bolno ovco iti, od nje čiste meze iz lepih koz jemati, in s to mezo toliko ovac cepiti, kolikor je mogoče. Šesti ali sedmi dan po cepljenju se kože prikažejo. Vendar sim jih tudi že kmalo po cepljenju zapazil. Torej je treba pridno ogledovati, kdaj da se prikažejo; sicer bi se lahko zamudila doba, v kateri je meza godna in tedaj pripravna, je drugim ovcam vcepovati. Iz prve zapazene kože, ako je lepa, se jemlje meza, s katero se cepi cela čeda. Lepe kože so okroglaste in zvišane. Kože, ki so nizke, plošnate in ki se z drugimi sprejemajo, nizo lepe in zdrave.

Ovčje kože imajo malo meze ali gnoja, in z mezo, ki se v kozi najde, se malo ovac cepiti zamore. Meza se narprej iz koznega mazolja vzame, potem mazoljova koža čisto odreže, in mazolj z levo roko tako stisne, da meza, kar jo je še notre, vun zleze, in se za cepljenje porabi.

Pri cepljenju se potrebujejo sledeče reči: Cepilo, ki je majhini sulici podobno, in v sredi plitev grabenček ima; miza, na katero se ovca za cepljenje položi; klop, na kateri ovca, ki

ima koze, leži. Cepi se potem takole: Ovca na mizi leži na herbtu, in kak močen človek njeno glavo pod levo podpásho stisne, noge pa prime ali zveže. Stavljavaec koz prime z levo roko kožo na spodnji strani repa 2 ali 3 perste od ritnika, in jo močno napne. Potem vzame s cepilom meze iz koze in vbode cepilo pod kožo tako, da je plat z grebenčkom navzgorrej. Zdaj se zadnji konec cepila nekoliko poviša in potem se cepilo zasuče, zadnji konec zopet poniža in cepilo iz rane, na katero z levim palcom stavljavec rahlo pritisne, potegne. Se zagotoviti, da je meza v rani ostala, je dobro, leto operacijo na drugem mestu ponoviti. Pri cepljenju je skerbeti, da se koža ne prebode skoz in skoz. Sicer radi vredi iz rane postanejo. Ako se pri stisku koznega mazolja rudeča sokrovica namesto gnoja prikaže, je tudi dobra in zavarova pred kozami, kakor prava meza. Cepilna sulica za ovce sme dvakrat tako široka biti, kakor una za ljudi. Kdor se je v cepljenju koz izuril, lahko na dan 1000 ali clo 1500 ovac cepi. Cepljene ovce navadno dobivajo koze le na tistem mestu, kjer so bile cepljene; le nekatere po vsem životu. Mesto, kjer so koze cepljene, mora ovčar pridno ogledovati, in kedar velik vred tukaj zapazi, ga mora predreti, in vsaki dan enkrat s slano vodo zmi-vati, da se zaceli.

V. Poglavje.

Vertoglavnica.

Vertoglavnica večdel napada jagnjeta do enega leta starosti, in ovčarjam več jagnet pomori, kakor druge bolezni. Nekatere živinčeta jo že seboj na svet prinesejo.

Splošno znamenje vertoglavnice v tem obstoji, da živinče nima naravne in zdrave rabe počutkov in udov. Vertoglavna ovca se vede, kakor una bedasta; zapusti na paši čedo, je nepazljiva in nezavedna, malo in počasi jé; glavó pobeša ali po strani derži, in se včasih v kolobarju verti.

Lete znamenja so v začetku manj očevidne, pridejo in zginajo, in se pri slabem vremenu nar hujše kažejo. Od tod pride, da vertoglavna ovca na paši včasih mirno stoji in glavo na kviško derži, plašno beketa in kmalo zopet jesti začne.

Pozneje se bolna ovca nobene kerme ne dotakne, hira, postaja slabejša in nar rajše leži. Zdaj jo od časa do časa božjast zavija in kerč po vsih udih vleče. Kedar te znamnja nastopijo, tudi smert ni daleč, ki ovco strašnih bolečin reši. Leta bolezin terpi pri nekterih živinčeti od tiste dobe, kedar se je nar hujša prikazala, četvert leta; nekte pa naglejše umori.

Kedar je ta bolezin huda postala, se ošlata na glavi namesto terde kosti eno ali več mehkih mest. Na teh mestih se najdejo v glavi, ako se po smerti čepinja odpre, mehurji, v katerih červi plavajo. Lete červe vidi prosto oko v podobi makovega semena; skoz povekšavno steklo se pa vidijo živi merčesi s podolgastim, gerbastim životom, ki imajo veliko sesal. Leti červi lahko iz mehurja in v mehur nazaj zlezejo. Kedar iz mehurja zlezejo, se na možgane vsedejo, in na možganih sesajo. Torej možgani krog mehurja hujšajo, in ako bolezin dolgo terpi, rumenkasti, terdlati in apnu podobni postanejo.

Po kraju, na katerem mehur leži, se tudi gibanje glave in nog ravna. Kedar mehur na strani velikih možganov leži, se tudi bolno živinče na stran suče; in na levo, kedar je mehur na levi; na desno, kedar je mehur na desni strani možganov, glavo derži, kakor da bi hotlo tisku na možgane se ogniti. Ako mehur na majhnih možganih, kar se vendar malokrat najde, ali med majhnimi in velikimi možgani leži, derži ovca gobec na kviško. Ako mehur na sprednji strani možganov leži, pobesi ovca glavo in hitrejše stopa, kar naznanja, da je glava težka in da se ovca pasti boji. Pri takšnem ravnanju bolne ovce se lahko vertoglavnica s kako drugo beleznjo zmeša.

Praviloma se najde v glavi bolnega živinčeta eden ali dva mehurja, včasih jih je več, clo sedem. Zatoraj je ozdravljanje lete boleznii tako težavno in negotovo.

Vzroki te boleznii so mnogoverstni *). Večdel jih je več zedinjenih, ki vertoglavnico napravijo. Taki so: Preobilna kerma, huda vročina, vlažen in soparen zrak, pretres možganov pri terkanju.

*) Dr. Hübner in dr. Küchenmeister sta dokazala, da mehurčarice niso živalice posebnega plemena, ampak le gosnice trakulj (Bandwürmer), ktere mehurčarice iz zalega trakulje tudi v možgane pridejo. Ovca dobi zalego s travo na paši.

V zavarovanje boleznih bi bilo hasnjivo, jagnjetam o začetku, o polovici ali k koncu junija; ali o začetku, o polovici ali saj k koncu julija, potem ko so ovce jagnjeta vergle, pušati, in jim 1, 2 ali clo 4 kvintelce v vodi raztopljene glavberjove soli v gobec vlivati, da bi se dobro izčistile. Zraven tega je treba jim za vsakim uhalom trak zavleči, ki ostane do septembra, ali saj več tednov dolgo. Trak se mora s terpentinovim oljem namakovati, da se rana vedno gnoji. Gnoj se mora odpravljati s tem, da se trak vsaki drugi dan semtertje potegne in gnoj iz rane večkrat iztisne, da kake druge bolezni ne napravi.

Tako sim jez v mnogih ovčarijah že ravnal, in se bodem tudi prihodnjič imenovanih sredstev posluževal, ker omenjeno ravnanje ne more škodovati. Naj se tudi ovčarji teh sredstev poslužujejo, da svoje ovce vertoglavnice obvarujejo.

Nekteri zdravniki so v zavarovanje vertoglavnice svetovali z razbeljenim železom jagnjeta žgati, kar je gotovo takrat zdravo, kedar so možgani vneti. Jez pa menim, da to žganje nič ne pomaga, ako se nekaj časa pred ali po vnetju rabi. Zavlečeni trak, ki boleznih od možganov na zunajno kožo vleče, pa tako dolgo boleznih možganov odvraca, dokler rane ne zaceliš.

Ako so pa mehurji že v možganih, je živinče vertoglavno, in ima tiste znamenja na sebi, ktere smo poprej imenovali. Zdaj nič več ne pomaga živinče žgati ali mu trak zavleči. Kdor hoče vertoglavno živinče gotove smerti rešiti, mu mora narprej ko je mogoče, mehurje iz možganov spraviti, ali jih saj izprazniti. Leto se po trepaniranju, troakariranju ali po vbođu v čepino in v mehur zgodi.

Takšne operacije, pri kterih se je treba trepana ali kakega domačega noža; pravega troakarja ali čevljarjovega šila poslužiti, so bile večkrat z dobrim uspehom izpeljane.

Da se mesto čepine, kjer v možganih mehur tiči, najde, je najprej paziti, kako vertoglavce svojo glavo nosi. Iz tega se že vgame, na kteri strani bi mehur prej ko ne ležal. Potem se zgrabi glava bolnega živinčeta, se terdno derži, in s pal-

com preiskuje. Palec je pa treba na čepino pritiskovati in noht nastavljati. Ako preiskovavec dobro pazi, bo čutil, kedar živinče glavo nazaj petegne, in se bolečini vmakniti hoče; tudi bo vidil, če živinče oči zasučē. Zdaj preiskovavec ve, da je njegov palec na bolnem mestu možganov, akoravno čepina ni mehka in se ne udaja.

Bolne mesto čepine je treba s troakarjem prevertati, in troakarja kake tri ali kakih šest čert globoko v možgane potisniti, potem nož iz troakarja potegniti in nožnico v čepini pustiti. Zdaj se živinčetova glava tako zasučē, da nožnica navzdol pride, in voda, ako je mehur predert, lahko iz njega teče. Če voda ne teče, še ni mehur predert, torej je treba nož v nožnico nazaj vtakniti in malo globokejšē potisniti.

Večkrat vendar mehur tako globoko v možganih leži, da ga ne moreš doseči. Zakaj troakar je precej debel, in ako ga globokeje v možgane potisneš, jih boš tako ranil, da živinče po ti operaciji pogine. Ranenje možganov je tudi vzrok smerti pri živinčetu, ki ima več mehurjov v glavi, in pri katerem moraš troakar na več mestih in po raznih potih v možgane zasaditi, kar je vendar potrebno, ako hočeš živinče mehurjov oprostiti, bolečin in smerti rešiti. — Leto operacijo dobro izpeljati le zdravnik zamore, toraj jo je njemu izročiti, in ako ima živinče več mehurjov v možganih, clo opustiti in bolno živinče zaklati.

VI. Poglavlje.

Bolezin na parkljih.

Kedar kaka ovca šantati začne, in je gotovo, da se ni v nogo vbodla, se mora noga bolj natanko pregledovati. Ako ravno ni zapaziti gnoja na parkljevem robu, je vendar včasi noga bolj gorka in otekla. Pri tem primerleju se mora ovca v hlevu obderžati, da si pri hoji noge ne nateguje, in boleznine hujša. Potem se napravi žakeljč, v kterega bolna noga lahko gre, se dene v žakeljč ilovca z jesihom vmedena in se postavi noga v žakeljč, ki se nad nogo zaveže. Tako se ravna vsaki dan dvakrat, dokler gnoj, ki je med rogom in mesom, roga ne predere, in se ne pokaže ali na robu, ali

med parklji. Kedar je gnoj rog prederl, se mora rog, kolikor ga je razjedenega, izrezati, svalk iz mehkih tulj napraviti in z raztoplino, ki obstoji iz 1 lota bakrenega vitriola v polmaselcu vode, namočiti in rana s svalkom pokriti. Svalk se povije s suhimi tuljami in noga se v žakeljc, kterege si poprej izpraznil, postavi. Tako se ravna, dokler noga ni popolnoma zdrava.

Ako je bolezin huda in živinče parklje zgubi, je nar koristnejše ga zaklati, ker parklji dolgo ne zrasedo. Bolna živina mora na suhi in mehki stelji stati.

VII. Poglavlje.

Ranenje nog po ojstrih rečeh.

Kedar je ovca kruljova, je treba nogo pazno ogledovati, ali se ni kaka ojstra reč v nogo vbodla, od ktere šantanje pride. Ako se kaj takega najde, se mora pazljivo iz noge potegniti, da se ne zalomi. Luknja, v kateri je tičala ojstra reč, se mora nekoliko izrezati in razširiti. Potem se v rano nekatere kaplje žganja pocedijo, tuljov svalk se z žganjem pomoči in na rano položi. Čez vse to pride žakeljc, ki svalk derži in rano nesnažnosti varje. Tako je dan na dan ravnati, dokler ovca ne neha šantati.

Ako se je pa ojstra reč v nogi zalomila, je jo treba ali izrezati, ali nogo v žakeljc z okisano ilovco zavijati, da se poškodovani del noge ognoji, in gnoj zalomljeno reč izpahne. Naprej se z bolno nogo ravna, kakor je bilo v poprejšnem poglavju nasvetovano.

VIII. Poglavlje.

Kervomok.

Leta bolezin pride rada poleti o hudi vročini, izvira tudi od kisle trave na močirnatih pašnikih, ali če ovce v hlevu seno iz takih senožet jesti morajo.

Kervomok se odvrtačuje in zavarjuje, ako pastir ovce na paši o hudi vročini v kako senco zapodi in saj enkrat na dan

do vode žene, da se napajajo. Močirnatih pašnikov se je z ovcmi kolikor mogoče, ogibati.

Bolezin se spozna na kervi, ki je scavnici primešana. Ako se bolnim ovcm naglo ne pomaga, postanejo klaverne, nočejo jesti, dobijo neko tresliko, hirajo in hujšajo, in slednjič za snetom poginejo.

Kedar se kervomok pri ovcah zapazi, jim je treba sledečega zdravila dajati:

Vzemi 1 lot vinskega kamna, 1 lot solitarja, vse zdrobi v štupo in dobro zmešaj. Četertinko lete štupe potresi na vodo in bolni ovci v gobec vlij. Tako ravnaj dvakrat na dan.

IX. Poglavje.

Razgretje.

Leta belezin se napravi navadno o poletni vročini, ako je pašnik, na katerega se ovce gonijo, daleč od doma; ali kedar psi ovce preveč plašijo in dervijo; ali ako ovce nimajo sence o poldnevni vročini; ali ako se prereditko napajajo.

V ti bolezn ovce veliko žejo terpijo; žile v oseh so napete in grozno rudeče; gobec je vroč in suh; sapa je nagla in ovce hirajo in očevidno hujšajo. Kedar se takšne znamnja pri ovcah zapazijo, jih je treba na senožeti goniti, kjer lepa trava raste; vode se jim mora dajati, v kateri je solitar raztopljen. Za 50 ovac se rabi 1 lot solitarja. Po takem ravnanju bo razgretje kmalo nehalo,

Kedar je kaka ovca tako razgreta, da tresliko dobi, in tako slaba, da ne more za čedo hoditi; se ji mora pušati in trikrat na dan, vsakokrat 1 kvintele solitarja na vodi dajati. Zraven tega se mora ovca v hladen hlev postaviti, s travo in z mokrimi otrobi kermiti. Tako se ovca glešta, dokler ni popolnoma zdrava.

Pri ti priložnosti hočem mesta, kjer se ovci puša, in obnašanje pri pušanju bolj na tanko razložiti.

Ovca se mora na vratu, kjer se ji bode pušalo, ostriči, in spodnji vrat z motozom prevezati, da žila, iz ktere hočeš

pušati, bolj zatače in se dobro vidi. Potem stisne kak pomagač ovco med kolena, prime za glavo in jo na kviško derži. Kdor puša, vzame napet omerzalec, ga nastavi bolj proti glavi na zateklo žilo (odvodnico) tako, da se podolgoma vanjo zaseka, kedar ga sproži. Kervi se izpusti kakih 6 ali 8 lotov, kar se nar ložeje s tem vgone, ako se kri vjame v steklenico (glaž), na kateri so loti zarisani. Kedar je živinčetu dovolj kervi odteklo, se prerezana koža na obeh straneh z iglo prebode, krog igle se nit ovije in zategne, da se kožji robi skupej stisnejo.

Kdor nima omerzalca, da bi ovci pušal, naj se špičastega in ojestrega noža takole posluži: Naj pritisne s perstom na zadnočelustne kosti, kjer se žila krog teh kosti ovije. Potem bode obrazna žila zatekla, in se med očesom in gobcom tam, kjer korenina četrtega košnika tiči, dobro vidila. Tukaj naj se žila z nožom prebode, in kedar je dovolj kervi odteklo, zopet koža zašije, kakor je bilo poprej rečeno.

X. Poglavlje.

Oteklina vimena.

Pri ovcah tudi včasih, posebno kedar so vergle, vime oteče, ali se terda bula v njem napravi. Oteklina se rada razširja po sescih. Leta bolezin se ravno tako ozdravlja, kakor sim v XXII. poglavju petega razdelka nasvetoval, kjer sim od oteklina na kravjem vimenu govoril.

XI. Poglavlje.

Metlaji v drobju.

Leti červi se najdejo na jetrih in v bližnjih žolčnih žilah. Pridejo pa od mlakuže, katero ovce na paši pijejo, od močirne, nizke paše, bičja ali ločja; od sparjene klaje; od soparčnih hlevov; deževnega vremena i. t. d.

Znamnja te boleznj so: Ovce začno hirati; ne jedo in ne prežvekvajo po navadi; bistre in rudeče žilice v očesih zginejo, oči obledijo ali pa kakor pri zlatenici ali rumenici rumen-

kaste postanejo; gobec je žlezast in rumenkast; blato gre bolj poredkoma od njih; včasih je trebuh na desni strani pod rebri otekel in boleč, zatoraj bolna živina svojo glavo večkrat proti ti strani obrača. Kedar ovce leže, slonijo na sprednjih nogah in desno zadnjo nogo od sebe molijo; volna je vpadena. Ruménica, vodenica in driska so hude znamenja, ki kažejo, da se živinčetu ne more več pomagati.

Živina, katero je ta bolezen že očitno napadla, se ne sme nikoli za pleme porabiti, zakaj veržene jagnjeta bojo pred ko ne metlaje dobile.

Ozdravljajo se bolne ovce, ako se vsakemu živinčetu enkrat na dan daje 4 lote jesiha z 1 lotom soli na vodi. Tako se ravna 6 ali 8 dni.

Sledeče zdravilo pridenem iz *Novic*, leto 1849, iz katerih sim tudi znamenja bolezin (leto 1845) prepisal:

Zraven suhe klaje je treba vsak teden trikrat ovcam dajati gipsa z encianovo štupo in soljo namešanega takole: 2 periši gipsa v štupo zmletega se zmeša z 1 perišom soli in nekoliko štupe iz encianovih korenin. Tako se metljave ovce ozdravijo, in zdrave metlajov obvarovajo.

XII. Poglavje.

Kašelj.

Kašelj pri ovcah dostikrat izvira iz prehladenja ali prašne klaje. Ako kmalo potem, ko so bile ovce ostrižene, merzlo in deževno vreme nastopi, se ovce lahko premrazijo in kašelj dobijo. V tem primerleju se jim mora vsaki dan pol žlice bezgovega soka na olu dajati, in kašelj bo kmalo nehal. Ako pa kašelj od prašne klaje pride, je treba klajo preden se ovcam poklada, dobro pretresovati, in prahu očistiti, in kašelj bo sam od sebe nehal. Če pa vendar noče nehati, se vsaki ovci enkrat na dan ena žlica medu na olu da, in kašelj bo minul.

XIII. Poglavje.

Vnetje možganov.

Znamnja vnetih možganov so sledeče: Bolno živinče ali celo nič, ali saj tako veselo ne jé, kakor sicer, glavo pobeša; ušesa so vroče in pobešene; oči nekoliko vnete, in trepavnice težke, včasi popolnoma zatisnjene. Koža v gobcu je suha; gobec in vsa glava je bolj gorka, kakor navadno, .včasi tudi zatekla. Sapa je vroča in jezik večdel z belkasto žlezo prevlečen. Bolna ovca se vede kakor una omotična, se večkrat kam zadene, včasi naenkrat obstoji, včasi semtertje skače. Kedar se vleže, vedno preklada glavo, in ako so tla bolj hladne kakor zrak, pritiska glavo na tla.

Leta bolezin je grozno nevarna in se težko ozdravi. Ne za tega voljo, kakor da bi se vnetje ne dalo ozdraviti, ali da bi vnetje ravno ovce tako naglo morilo; ampak za tega voljo, ker vnetje možganov rado v drugo bolezin, posebno v vertoglavnost, prestopi prej, kakor se je pomagati začelo. Zakaj na bolnem živinčetu se dostikrat nobene bolezni ne zapazi do tiste dobe, ko se je voda v možgane zlila.

Kakor omotica, tako tudi vnetje možganov večkrat od preobilne in prereditve klaje pride; včasi izvira iz silovitega poškodovanja glave, in sploh iz tistih vzrokov, ki omotico naključijo, in po katerih v možganih kri zastaja. O poletni vročini se možgani vnamejo, ako ovca po sončnem pašniku hodi, in nobene sence ne najde. Znamnja omotice in vnetja možganov so si zelo enake, in ena bolezin v drugo rada prestopi.

Ako se vnetje možganov o pravem času spozna, in prav ozdravlja, se brez posebne težave in popolnoma ozdravi.

Večdel vendar se bolezin ne spozna in ovčarji ne pazijo na začetne znamenja. Vnetje, ko takšno le kratek čas terpi in živinče za mertudom pegine, kar se vendar bolj redko zgodi; ali bolezin prestopi v vodenico možganov. Zdaj zginejo znamenja vnetja in živinče je kakor uno zdravo; vendar kmalo se pokažejo nove in od poprejšnih različne znamenja bolezni, kakoršne smo pri vertoglavnici imenovali.

Zdravila zoper vnetje možganov so skorej ravno tiste, ktere smo pri omotici nasvetovali, pri kateri je tudi treba kri tolažiti, in zastajo kervi odpravljati. Po vnetju možganov bolnemu živinčetu se tedaj dovolj kervi odcedi, glava se z merzlo vodo poliva, ono se na hladnem derži, s travo po malem kermi brez vsega zernja, in sledeče zdravilo se mu na polmaselcu vede ali na enkrat, ali v dveh delih v gobec vlije.

Vzemi 1 ali $1\frac{1}{2}$ kvintelca solitarja,
 6 ali 8 granov bljuvne soli,
 10 ali 15 granov kafre.

Zraven tega zdravila je hasnjivo na glavi bolnega živinčeta gnjile rane napraviti, da se bolezin iz možganov na zunajne mesta potegne. Leto se doseže, ako se maž iz španskih muh v kožo vriba ali, ako se oblič iz španskih muh na teme dene. Koristno je tudi kožo na temenu z razbeljenim železom žgati, ali za ušesama trak zavleči in skerbeti, da se rana dolgo gnoji.

XIV. Poglavje.

Napenjanje.

Ovce zbolijo po napenjanju, ako jih zanikeren pastir predolgo na mladi deteli pusti, ktere se tako nažrejo, da je ne morejo prebaviti. Pri vrenju detele v želodcu se toliko gazov nabere, da so ovce napete ko boben in poginejo, če se jim kmalo ne pomaga. Kakor hitro se napenjanje zapazi, se mora vsaki ovci 2 kvintelca kamnovega olja v 2 lotih žganja v gobec viliti. Ako to nič ne pomaga, je treba ovco s troakarjem smerti rešiti.

V ta namen se ovca na levi strani pod kukom na lakotnici ostriže in troakar se med rebra zasadi, kakor sim to v V. poglavju šestega razdelka pri napenjanju goveje živine nasvetoval. Potem se pri ovci ravno tako ravna kakor pri govedju. Troakar za ovce mora vendar krajši in tenkejši biti od unega, ki se pri govedju rabi.

XV. Poglavje.

Omotica.

Omotica, ki se dostikrat pri ovcah zapazi, se spozna iz opotekljive hoje in pobešene glave. Včasih ovca na enkrat obstoji, in noge daleč saksebe postavi, da bi ne padla, kar ji vendar vselej ne pomaga; ampak včasih tako dolgo omahuje, da se na tla zverne. Zdaj ovca nekoliko poleži, potlej zopet vstane in je, kakor una zdrava.

Omotica se pri ovcah pozneje ali hitreje povrača: nekatere v 24 urah večkrat napade, nekatere čez več dni ali tednov le enkrat. Napad sam na sebi ne umori, vendar živinče za mertudom ali vnetjem možganov lahko pogine.

Vzrok omotice je nek naval kervi v možgane. Žilice, ki le malo kervi, s katero možgane redijo, hraniti zamorejo, so pri navalu grozno napolnjene, in na možgane pritiskajo.

Karkoli kri proti možganom vabi ali nje odtok iz možganov overa, napravlja omotico. Torej so mlade in dobro rejene živinčeta omotici nar bolj podveržene. Omotica izvira iz preobilne in preveč redivne klaje, posebno pri polnokervnih živinčetih; iz hude vročine, kedar sončni žarki glavo zadevajo; iz silovitnega poškodovanja glave itd.

Pri ozdravljanju je nar poprej treba vse odpraviti, kar omotico napravlja. Potem se mora bolni živini pušati, in sicer iz žile, ktera nad očmi leži, ali iz vratne žile. Bolj ko je živinče rejeno, več kervi se mu mora odcediti.

Razun pušanja praviloma ni nobenega zdravila potreba; včasih je hasnjivo glavo večkrat z merzlo vodo polivati in živinčetu kako zdravilo dati, ki ga od znotraj hladi in na blato žene. V ta namen se mu naenkrat ali pa dvakrat v gobec vlije pol maselca vode, v kateri so raztopljeni 3 kvintelci glavberjove soli in 1 kvintelec solitarja.

Ako pride bolezin od preobilne klaje ali od debelosti živinčeta, naj se nekaj časa malo posti.

Hladen in senčen kraj je bolni živini nar bolj koristen. Ako se ne more v senci pasti, jo je treba en teden dolgo

v hlevu in z zeleno klajo kermiti, ktere po majhnih delih dobiva.

XVI. Poglavje.

Padica.

Leta bolezin napada mlade in stare ovce, vendar se pri mladih večkrat najde, kakor pri starih. Takšne živinčeta nagnagloma začnejo se opotekati, omahujejo, na tla padejo, z nogami in lakotnicama mahajo, oči in gobec navskriz vlečejo, z zobmi škripljejo, iz gobca in nosnic pene tišijo, blato in scavnico izpušajo, se po vsem životu potijo, stokajo in perhajo, so brez zavednosti in občutenja.

Kedar napad neha, ki nekatere minute ali čertertinko ure terpi, je živinče trudno in omamljeno, še nekaj časa poleži in potem ustane. Potem nekaj časa leseno hodi, se včasih strese, je kmalo zopet veselo in začne jesti, kakor uno zdravo.

Napadi pri tistem živinčetu zopet pridejo, in se ponavljajo včasih nagleje včasih pozneje; včasih dan na dan, večkrat še le čez kake tedne ali mesce.

Padici podveržena ovca, ako ravno jo napadi hudo izdelujejo in slabijo, vendar pri dobri strežbi včas dolgo živi in je procej rejena; včasih pa zlo hira, slabeja postaja in pogine.

Bližnji vzrok padice se mora pri ovcah, kakor pri drugi živini v čutnicah iskati, ki so popačene in nježne. Leta bolezin je ali prirojena, ali po kakih škodljivostih pridobljena. Takšne so gliste v črevah posebno tiste, ki se jim askaride pravi.

Ako so vodeni mehurčki v možganih, ali zapljevki ovčjega brenceljna v čelnih votlinah, v katerih primerlejih se najdejo padici enake znamenja: se vendar bolezin ne imenuje padica, kakor bomo pozneje slišali.

Za padico bolne ovce se malokdaj popolnoma ozdravijo. Morebiti, da je vzrok tega ta, ker se bolno živinče ne ozdravlja dovolj dolgo in stanovitno, kar bi predrago prišlo. Zakaj zdravila, ki kako pomoč razodevajo, bi bilo treba več mescev dolgo rabiti, da bi živinče popolnoma ozdravelo.

Kdor hoče ozdravljanje poskusiti, temu svetovam, da se koslekovih korenin, kakor unega poglavitnega zdravila posluži. Teh se po dvakrat na dan, vsakikrat 2 kvintelca jemlje; se jim prideva ravno toliko gamilčnih cvetlic, in pol ali eden kvintelec zobnika. Vse to se polije s polmaselcom kropa, pokrije in nekaj časa stati pusti. Potem se voda odcedi, se ji dve žlici žganja prilijete, in to se bolni ovci v gobec vlije.

Kedar je ovca dobro rejena in mlada, se ji od časa do časa nekaj kervi izpuša in čistivni lek iz 4 kvintelcev glauberjove soli na vodi daje.

Ako so gliste vzrok padice, se bolni ovci sledeče zdravilo v lizanje napravi: Vzemi pelina, pimpinele, vratica, saj, katrana in jim primešaj dovolj soli.

XVII. Poglavlje.

Križovitje.

Leta bolezin v nekterih ovčarijah hudo razsaja, jim veliko škodo napravlja, torej se je ovčarji zelo bojijo.

Perve znamenja, ali prav za prav, perve predznamenja boleznin se že tri mesce pred boleznjo pokažejo, in v tem obstojijo, da se živinčetu ušesa tresti začnejo, kedar ga sonce na paši dobro greje. Pri tem primerleju živinče glavo nazaj derži in se steguje. Ako to ovco zgrabiš, vzdigniš in nagloma na tla spustiš, da na noge pade, se začne na vsem životu tresti. Poslednje znamenje in neka plašljivost gotovo dokazujeta, da je bolezin blizu. Kmalo potem pobesi živinče ušesa, lahko opeša in se dervno vede, kar se na zadnjih nogah nar očitnejše kaže.

Neke tedne pozneje nastopi pravo križovitje. Zadnji nogi ste popolnoma nevkretni in nevkretnost raste od dne do dne in sčasoma na sprednji nogi pride.

Ako bolno živinče naprej gre, stavlja zadnji nogi daleč pod trebuh, skorej do sprednjih nog, da bi križ bolj podpiralo, in se pri tem večkrat spotakne.

Vse vedenje živinčeta dokazuje, da je na celem životu, posebno v križu grozno slabo. S križom živinče nar bolj semtertje omahuje, kakor psi, ki za morom (Staupe) bolehajo. Od tod je bolezin svoje ime dobila. Slednjič živinče zadnji nogi za seboj vleče, ako še hoditi zamore, in pade na tla, če le količkej s perstom na križ pritisneš. Po velikem trudu se živinče zopet na noge spravi, ali celo ne brez tvoje pomoči.

Kedar je bolezin nar hujša, živinče ob vse meso pride, ako ravno zmiraj rado jé; rebra in kosti kaže, vedno slabejše postaja, in pogine za popolnem obnemaganjem.

Prej ko ne tiči korenina te bolezní v vodi, ki se v herb-tancu nabira, na herbtancove mozge pritiska, in vse čutnice vmertudi, ki iz tega mozga izvirajo in se po nogah razširjajo. Tako si vse znamenja bolezní lahko razjasnimo.

Kakovost kraja, v katerim živinče živi, izbuja bolezin. Nekteri zdravniki menijo, da je bolezin tudi prirojena.

Mnoge zdravila so zdravniki zoper to bolezin poskušali. Med temi tudi žganje poleg herb-tanca z razbeljenim železom. Vendar še niso nobenega živinčeta ozdravili. Torej ni drugega svetovati, kakor da se živinče, katero na ti bolezní zbolí, zakolje.

XVIII. Poglavje.

Dergetavnica.

Dergetavnica je čutnična bolezin, ktera se le pri ovcah najde. Kakor skušnje učijo, je gotovo dedišna, vendar ne nalezljiva.

Znamnja, ki se pri dergetavnici, in tudi pri križovitju zapazujejo, so: Nobena ni nalezljiva; pri obeh je živinče v križu in nogah nar bolj slabotno, omahuje in ima dervne ude, se trese, je boječé in plašno, hira ino hujša, popolnoma obnemaga in gotovo pogine.

Sledeče znamenja vendar ločijo dergetavnico od križovitja:

1. Tisto znamenje, od ktereга je ime bolezní vseto. Živinče namreč na herbtu in križu tako serbi, da se kjerkoli

priložnost dobi, dergeta, ali pa, če more, z gobcom sterga. Tako si ovno odriba in clo kožo podergne, da je kervava ali krastova.

2. V hujši bolezni neka žlezoba, ki je belkasta ali zelenkasta, in se iz gobca in nosnic cedi in grozno smerdi. Živinče škriplje z zobmi, kedar leži, in mende "hujše bolečine terpi, kakor uno, ki je po križovitju bolno.

Dergetavnica ne napada ovce pred dopolnjenim pervim, tudi ne po tretjem letu. Izbira si nar rajše žlahadne ovce, vendar je bila že prej znana, kakor so se žlahadne ovce, ki jih merinos imenujejo, pri nas vpeljale.

Večkrat se pri jarcih, kakor pri ovcah najde. Zavolj tega in zavolj drugih zapazb nekteri terdijo, da bolezin izviro iz presilenja pri spoju izvira, posebno če se ovni, ki so še le leto stari, pregosto spušajo k ovcam.

Ker nobena pomoč zoper to bolezin ni znana, se mora živinče, ki to bolezin ima, zaklati.

XIX. Poglavlje.

Tresnica ovac.

Leta bolezin pride od ovčjih brenceljnov, ki svoje jajčika v nosnice zaležejo, iz katerih po sopenju v čelne votline pridejo in se tukaj izležejo. Tresnica se skorej sleherno leto spomlad in po leti pri mladih ovcah zapazuje. Nekatere leta je vendar hujša in zlo mori, nekatere leta je manj huda.

Leta bolezin se dostikrat z vertoglavnico zmeša, kar je lahko mogoče, ker so znamenja obeh zlo enake. Iz te pomote se lahko zastopi, kako nekteri terdijo, da so vertoglavce s kadilom v hlevu ozdravljali, in da vertoglavci sami od sebe včasih ozdravejo. Ako bi bili ti možje enemu svojih vertoglavcov glavo razparali, in njegove možgane ogledovali, se bi bili svoje zmote koj prepričali.

Po tresnici bolne ovce sprednje noge tako povzdigujejo, kakor da bi v vodi hodile, kar se pri vertoglavnici ne najde. Včasih tudi malo omahujejo. Nos včasih nagloma na kviško vzdignejo in nek čas glavo na kviško in nazaj deržijo; včasih

jo tudi na stran nagnejo. Včasih, vendar redkejšo, se bolno živinče v krogu suče. Takšne živinčeta imenujejo Avstrijanci zavolj miganja z glavo pračarje, katero ime jih dobro zaznamo, in od vertoglavcev loči. Bolne živinčeta pogosto kihajo, in po kihanju včasih žlezobo, včasih pa zapljivek ovčjega brenčeljna, ali kakor ovčarji pravijo, červa iz nosa spravijo.

Ako živinče nima preveč teh zapljivkov, znamenja boleznih ne postajajo hujše in živinče se samo od sebe ozdravi, ker sčasoma vse zapljivke izkiha; ako je pa mnogo zapljivkov v glavi, se tudi znamenja boleznih množijo in hujšajo.

Živinče noče več jesti, hira in strašno bolečino terpi. Ako od slabosti na tla pade, malokdaj zopet ustane, ampak pogine v petih ali osmih, včasih v treh ali štirih dneh. O tem času živinče dostikrat z zobmi škriplje, oči vedno navskriž vleče, ki so vnete in polne vode, in katerih punčica je majhina. K koncu se mu gobec peni in kmalo pride smert, ki ga bolečin reši.

Bolečine pridejo od merčesev, ki žlezne kožice glodajo. Ako je mnogo merčesev, se kožice kmalo vnamejo in snetje postanejo, zatorej živinče pogine.

Da je tako, se lahko prepriča, kdor glavo mertvega živinčeta razreže, in senčne votline, nosnice in rogove pregleduje.

Leta boleznih se ložeje zavarova, kakor ozdravlja. Po leti namreč, v juliju in v avgustu, kedar ovčji brenčelj ovce nar bolj nadleguje, se jim morajo nosnice zjutraj, preden na pašo gredo, s kako smerdljivo rečjo namazati, postavim z jelenovim oljem ali s smolnjakom, kateri smerad brenčeljne odganja, da ne silijo v nosnice. Takšno ravnanje je o dolgo suhem in vročem vremenu nar bolj potrebno. Starejšim ovcom ni treba nosa mazati, ker se same brenčeljna varjejo; le neumnim jagnjatom in enoletnim ovcom se mora s takšnim mazanjem na pomoč priti.

Večsortne zdravila so bile nasvetovane zoper to boleznih. Skorej vse te zdravila napravijo, da ovca kiha in se merčesev znebi. Takšne zdravila so: Suha tobakova štupa, katero je treba živinčetu v nosnice pihati; apneni prah, ki se v nosnice

meče; štupa telohovih korenin, ktera se mora tudi v nosnice vpihati. Ako je verjetno, da so merčesi v rogovih, je treba rogove blizo čela odpiliti.

Kedar ni preveč merčesev v glavi, in znamnja bolezni niso hude, se živinče z imenovanimi zdravili ozdravi; kedar je pa veliko merčesev v glavi, te zdravila nič ne pomagajo, in živinče pogine. Torej je treba ga o pravem času zaklati.

DEVETI RAZDELEK.

Od reje, strezbe in kermenja prasičev.

Kdor hoče dobre in lepe prasiče imeti, mora za merjasca in svinje skerbeti, ki imajo dolg život, kratke in močne noge. Takšnih je treba ali iz svoje čede zbirati, ali nakupovati. Nar lepše praseta, ki od takšnih roditeljev spomlad pridejo, je treba za pleme rediti in dobro kermiti, da popolnoma zrastejo.

Kedar merjasec že skakati začne, se mora od svinj odločiti, in samotен kermiti. Zakaj presgodnje skakanje ga slabi in v rasti zaderžuje. Merjasec mora nar manj dva leta star biti, preden se k skakanju pripuša, in toliko stara mora tudi svinja biti, preden se k merjascu spusti. Deset ali dvanajst svinj je dovolj za enega merjasca; ako se mu jih več da, ne bo vseh vbrejal. Kedar je merjasec že štiri leta za pleme služil, ga je treba rezati in odebeliti. Ravno tako se s svinjo ravna.

Ako se je kaka svinja negodno vbrejala, se ji le eden ali dva prasca pustita; sicer bi preveč oslabela, in popolnoma ne dorastla.

Včasi so merjasci hudi, in druge prasiče grizejo. Takšnim je treba kale (kriva zoba) odlomiti, da ne morejo škodovati.

Svinja navadno nosi 18 tednov, in po 10 ali 12 prascev stori ali verže. Treba je tedaj, da se svinja dobro kermi, sicer bi prascev, ki šest tednov sesajo, ne mogla dovolj rediti.

Prasico, ki svoje prasce požre, je treba zaklati. Kdor je noče zaklati, naj se posluži sredstev, ki jih *Novice* priporočajo na 55. strani, leta 1845, in na 98. strani, leta 1846:

Kakor hitro začne prasica prasiti, in če se bojiš, da bi ti mladičkov ne pokončala, imej pri rokah en kosec slanine (špeha) naj bo prekajena ali srova, ter jo prasici daj, po kateri bo urno šavsnila in jo požerla. Potem so ne bo nobene svojih mladih živalic dotaknila več. — Ko je prasica mlade povergla, operi prasčike z gorkim olom ali pirom (pivom), svinji ga pa nekoliko piti daj. Gotovo pomaga.

Kdor pri prasčoreji dobička išče, mora skerbeti, da svinja dvakrat v letu verže, in da merjasci niso vedno pri čedi. Sicer bi se večkrat zgodilo, da bi prasice pozimi mlade imele, kedar pa prasci od mraza lahko poginejo. Temu v okom priti, je treba merjasce le v marcu in oktobru pri čedi pustiti.

Svinjar mora paziti, kdaj se prasica vbreja, dā se ta dan pomni, in da se prerajta, kdaj ima vreči. O tem času je treba prasico v svinjaku obderžati, in dobro paziti, kdaj da verže.

Kedar prasica verže, se ji mora moke ali otrobov na vodi dajati. Tudi je dobro, pijači nekaj kislega mleka pridajati, kar stori, da ima prasica veliko in dobrega mleka.

Ako se prasica slabo kermi, tudi prasčiki majheni ostanejo in hirajo. S takšno kermo je treba prasico štiri tedne kermiti, potem se ji sme slabejša kerma dajati.

Ako svinja mladih prascev sesati ne pusti, je po *Novicah*, leto 1846, stran 59 in 74 sledeči pomoček potrjen:

Prasčiki se po celem životu, svinja pa po riveu z žganjem ali z brinovcom namažejo, in sesati jih pusti. Gospodar, kateri to skušnjo poterduje, je k ravno tisti svinji, ktera še svojih prascev sesati ni pustila, ptujega, ki ga je kupil, in z žganjem namazal, djal in netegoma ga je sesati pustila.

Kedar svinja ob mleko pride in prascev rediti ne more, je treba presoditi, ali je prasica bolna, ali zdrava. Ako je prasica bolna, se mora ozdravljati; ako je pa zdrava in pri dobri kermi mleka nima, se mora skerbeti, da prasčiki od lakote ne poginejo. Torej se jim prvi teden šestkrat na dan po malem kravjega mleka daje, kakoršno iz pod krave pride, in nekoliko s toplo vodo zmešanega. Ko prasec sam še ne zna piti, naj se mu piva v rivec vliva. Potem naj se mleku

nekoliko režene moke ali otrobov primeša, da živinče tak redek mlečen sok poživa. Ko prasčiki stareji prihajajo, jim služi zmečkan kuhan krompir, kuhano korenje, potem pa navadna piča. Perve štiri tedne jim imenovana mlečna piča nar bolj služi, zato ker je natornim postavam nar bolj primerjena.

Kedar prasčiki večji postanejo in sami radi jedo, se jim reži skuha in med kermo meša. Kerma se jim pa mora hladna dajati, ker gorka piča mladim in starim prasičem škodje.

Čez pet tednov se prasci odstavijo, ako se so med sesanjem jesti navadili. Po leti se prasica s prasičjo čedo na pašo spusti, in prasčiki se tako dolgo doma zaderžujejo, dokler prasica ob mleko ne pride. Potem se tudi prasčiki na pašo izpustijo. Ako se prasčiki o takem času odstavijo, ko prasica ne more na pašo, se ji, kedar so prasčiki od nje ločeni, manj redivna kerma daje, da hitreje in lažje ob mleko pride.

Na paši ljubijo prasiči kratko in sladko travo, detelo, korenine, polže, merčese, ktere po germih in mlakah išejo. Nar bolj prijetna paša jim je sternišje, kjer prijetno travo in nekaj sern dobijo. Na nizko ležeče pašnike se pa prasiči ne smejo goniti. Zakaj lete visoke in kisle trave nočejo jesti, ampak jo le pomandrajó.

O hudi poletni vročini se morajo prasiči zgodaj na pašo spuštati, da se prej najedo, kakor vročina pritisne, ki jim ves tek vzame. O vročini jih je treba v kako vodo ali v mlako gnati, da se v nji valjajo in ohladijejo.

Kedar vročina odnehuje, se prasiči zopet pasti začnejo, torej se ne smejo prezgodej zvečer domu goniti.

Spomlad in jesen se prasiči ne smejo na pašo goniti, dokler slana ni zginila, in trava se nekoliko ni ogrela.

O deževnem vremenu je bolj zdravo jih v svinjaku kermi, kakor na pašo gnati. Svinjaki, v kterih so prasiči za pitanje, morajo pozimi bolj hladni biti od unih, v kterih se prasiči ne debelijo. Tudi je treba prasičam, ki se ne pitajo, pozimi dobro nastiljati; unim, ki se pitajo, ni skorej nič treba nastiljati, ampak gnoj spod njih pridno kidati, in svinjak snažiti.

Po krompirju se prasiči dobro redijo, vendar se jim ne sme sirov in na debelo zrezan dajati; ampak kuhan in dobro zmečkan. Debeli kosi sirovega krompirja lahko v gerlu obtičijo in prasiča zaduše.

DESETI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje prasičjih bolezin.

I. Poglavlje.

Vratni čerm.

Leta bolezin pride od prehladenja, posebno spomlad in kedar se prasiči zjutrej prezgodej, ko še slana leži, na pašo gonijo; poleti se zapazuje o deževnem vremenu, ali kedar toča prasiče prehladi.

Znamnja vratnega čerma so sledeče: Prasič postane klaveren, iz oči se mu neka voda cedi, iz nosa mu leze bela vlečljiva žlezoba. Kedar jé, potresuje z glavo, ker ne more lahko požirati in ga v gerlu boli. Rivec je vroč in suh. Ako bolezin hujša prihaja, mu vrat za čeljustmi oteče. Jezik je od začetka rudeč, pozneje rujav; pri nekterih prasičih se rujave lise na vratu zapazijo, ki so znamenje bližnje smerti. Prasičovi glas je hripav in sapa težka.

Kedar leta bolezin v kaki čedi razsaja, se mora vsim prasičom pušati. Puša se jim pa na ušesih ali na repu. Na vsakem ušesu, in sicer na spodnji strani ušesa, kjer je nar več žil, se napravi dva persta dolga zareza; in repa se koj kos odreže. Potem se prasičom vsaki dan enkrat kislega mleka da, v katerem je za vsakega 1 lot glauberjove soli in 2 kvintelca solitarja raztopljen. Prasičom srednje velikosti se le polovica tega zdravila; še manjšim pa manj od polovice daje. Ako osem dni tega zdravila daješ, boš prasiče bolezní zavaroval, in nobenega bolnega ne boš v čedi imel.

Ako pa prasič že ima znamenja te bolezni, se mu mora pušati, kakor je bilo rečeno; potem se mu mora trikrat na dan kislega mleka dajati, v katerem je vsakikrat pol lota glauberjove soli in 1 kvintelc solitarja raztopljeno. Tako se ravna, dokler prasič ni zdrav. Kislo mleko je v ti bolezni dobro zdravilo, torej se ga prasiču toliko da, kolikor ga hoče jesti. Prav hasnjivo je tudi, ako se prasič dvakrat na dan med čeljustmi in po vratu s kafrovcom dobro riba.

Nekteri ljudje menijo leto in druge prasičje bolezni ozdravljati, ako na paši zakurijo, in bolne prasiče čez ogenj gonijo. Takšno ravnanje je škodljivo, ker prasiče peha in straši, torej bolezin le povekšuje; je pa tudi pregrešno, ker vero na vraže in copernije razodeva. Poterjenih zdravil se je v bolezni posluževati, ne pa od babjih vraž pomoči pričakovati.

* Ako prasič v ti bolezni težko požira, in tedaj noče jesti, se napravi močic iz 4 lotov solitarja in 8 lotov glauberjove soli, katerim se dovolj medu primeša, in tega močica se vsake 4 ure 1 lot prasiču na jezik namaže, da ga požre. Pri rabi tega močica se vribanje kafrovca ne sme opustiti.

II. Poglavlje.

Bolezin v gobcu.

Leta bolezin se pri prasičih naznani po mozolju na jeziku ali na nebu, in je zlo podobna jezičnemu čermu govedja.

Znamnja bolezni so sledeče: Prasič noče jesti, se vleže in večdel mirno leži, vendar pogosto z zobmi škriplje. Kedar se imenovane znamenja zapazijo, se mora prasičovi gobec natančno pregledati, in mozolj, ako se najde, s krivim nožom ali s kositerjovo žlico čisto postergati, potem se mora rana vsaki dan trikrat s sledečim zdravilom mazati, dokler ni zdrava: Dve žlici jesiha se zmešate z eno žlico medu in z eno žlico soli.

Kakor hitro si mozolj postergal, moraš ves gobec s slano vodo dobro zmiti, da odpraviš iz gobca gnoj, ki se je iz mozolja razlil.

III. Poglavje.

Garje ali grint.

Garje so neki kožni izpuščaj, ki grozno serbi. Torej se prasiči radi dergnejo in si včasih na več mestih kožo ogulijo.

Pervo zdravilo pri ti bolezni je, da se zdravi prasiči od bolnih ločijo in na drugo mesto postavijo; sicer bojo vsi garje našli. Pa tudi garjevi prasiči ne smejo v okuženem svinjaku ostati, ampak naj se na čedno mesto postavijo. Potem naj se svinjak dobro očedi, tla in stene naj se posnažijo, katerih se je morebiti kužnina prijela.

V znotrajno zdravilo služi štupa iz enakih delov žvepla in sirovega antimona, ktera se piči primeša. Po trikrat na dan dobiva garjevi prasič 1 lot te štupe, osem dni zaporedoma. Potem ko je prasič že 4 dni te štupe dobival, se začne po garjevih mestih zmirati z lugom, napravljenim iz enakih delov kurjeka in pepela, in sicer se zmira vsaki dan enkrat.

Ako garje po tem ravnanju ne zginajo, se morajo ribati s tistim mazilom, katero sim nasvetoval za garjeve konje v XXXIX. poglavju drugega razdelka.

Hasnjivo je tudi garjovega prasiča o gorkem vremenu v vodi vsaki dan kopati.

IV. Poglavje.

Driska in griža.

Bolezin izvira večidel od prehladenja, torej se spomlad in jesen nar večkrat zapazi. O deževnem vremenu tudi druge letne čase napada prasiče. Ako driska le dva ali tri dni terpi, ni nevarna, ampak včasih clo zdrava in hasnjiva, ker se prasič izčisti; ako pa dalj časa terpi, je resnična bolezin in prasiču škodljiva. Zakaj po dolgi driski hirajo prasiči in iz driske se rada griža izcimi, za katero prasiči poginejo, ker snet creva zgrabi.

Pri ti bolezni mora prasič v svinjaku ostati; dobro se mu mora s suho steljo nastiljati, in kermi se mora s kuhanim

in zmečkanim krompirjem, ali s kuhanim korenjem, kterima se primešajo otrobi. Kislega mleka se pri driski ali griži ne sme prasiču dajati. Zdravilo zoper drisko so suhe černe jagode, kterih se eno periše na vodi v kašo skuha, in enkrat na dan prasiču daje. Kdor nima černih jagod, naj vzame dvakrat na dan po pollota štupe iz tormentilnih korenin, in naj jo piči primeša. Manjši prasiči dobivajo manj teh zdravil. Tako se ravna, dokler bolezin ne neha.

Tudi tisto zdravilo, katero sim v I. poglavju šestega razdelka zoper drisko govedja nasvetoval, se z dobrim uspehom pri prasičji driski rabi. Tega zdravila dobiva velik prasič vsake štiri ure tri žlice; srednji prasič dve žlici, majhen prasič eno žlico.

Griža se mora vselej kot hudo vnetje črev ozdravljati z žlemlatimi zdravili in takšnimi brizgljami.

V. Poglavje.

Ikre.

Ikre so červi merhurčikom podobni, ki se po celem truplu prasičev najdejo. Včasih so veliki ko proso, včasih veliki ko grah. Nar bolj gotovo znamnje, da ima prasič ikre je to, da se mu pod jesikom in v očesnih trepavnicah vidijo ali ošlatajo. Torej se prasič, ki je iker sumljiv, na herbet verže, poleno se mu v gobec navprek potisne, jezik iz riveca potegne in pregleduje, ali ni pod njim okroglih bulic. Če se vendar ikre pod jezikom ali v trepavnicah ne najdejo, še ni terditi, da jih prasič nima, ker so ikre po celem truplu raztrošene in se ošlatati ne dajo povsod. Druge znamnja, da ima prasič ikre, so: nekako zatekel rivec, na katerem se, ako ga stisneš, persti poznajo, sprednji konec života bolj rejen, kakor zadnji, hripav glas. Vender te znamnja niso gotove in se tudi pri drugih boleznih najdejo.

Kedar se imenovane bulice pod jezikom zapazijo, je treba prasičam vsaki dan enkrat eno žlico hrastovega pepela in pol lota antimona na kermi dajati.

Ali pa vzemi 4 lote vratiča,
 4 lote cvetja tavžent rož,
 4 lote merzlične detelce,

v štupo jih zdrobi in dobro zmešaj.

Tega zdravila se vsaki dan pol lota kermi primeša, in tako se vsa štupa porabi.

Meso na ikrah bolnih prasičev ni škodljivo in se jesti sme, če se le ikreni deli izrežejo in proč veržejo. *) Vendar je prepovedano v mesnicah meso in špeh bolne živine prodajati zato, ker je za vžitek ostudno, in ker ima kupec pravico, za svoje dnarje lepo meso terjati.

VI. Poglavje.

Kašelj.

Kašelj pride včasih od prehladenja, včasih od prahu, ki o suhem vremenu po pašniku pade, in ktereга prasiči požirajo. Od začetka taki kašelj malo pomeni; ako se pa zanemari, lahko sužico naključí.

Ako kašelj od prehladenja pride, ga zdravi sledeča štupa: Vzemi 3 lote sladkih korenin in 3 lote janeža, dobro jih zmlji in z 8 loti medu zmešaj, da dobiš močic. Za en oreh tega močica namaži vsaki dan dvakrat na jezik bolnega prasiča.

Ako je pa kašelj zastaran, in prasič že po sušici boleha, ki se po hujšanju naznanja, mu moraš sledečega zdravila dajati:

Vzemi 4 lote žveplovega cveta,
 4 lote encianove štupe,
 4 lote štupe sladkih korenin,

jih zmešaj s pollibro medu, da močic dobiš.

Tega močica dajej bolnemu prasiču na jezik, kolikor je oreh velik in sicer dvakrat na dan, dokler kašelj ne odjenja.

Ako kašelj pride od prahu, bo kmalo minul, če bolnemu prasiču kislega mleka večkrat daješ.

*) Dr. Haubner terdi, da se v človeku, kteri meso ikrastega prasiča je, trakulja zaredi.

VII. Poglavlje.

Steklina.

Leta bolezin izvira ali od vnetja možganov, ali od tega, ker je bil prasič od steklega psa vgriznjen.

Znamnja stekline so: Prasič noče jesti, klaveren in tih semtertje postopa, ali se pa vleže; oči so vporne in svitle; ušesa so veliko gorkejša, kakor pri zdravi živini; gobec je vroč in suh; prasič se z zadnjo nogo za ušesom praska, in s sprednjo na tla beca; z rivcom strašno v tla rije, krog sebe hlašta in z glavo v steno tiši.

Ako se steklina poleti, o vročem in suhem vremenu pokaže, in ako si gotov, da ni stekel pes prasiča vgriznil in mu bolezní vcepil: se mora prasiču pušati, kakor sim v III. poglavju tega razdelka popisal. Tudi se mu vsaki dan trikrat po poldrugem kvintelcu solitarja v vodi raztopljenega daje; na glavo se mu kos platna priveže, katero se z merzlo vodo poliva, da je zmirej mokro. Na obeh straneh vratu proti plečam se za en dlan široko sledeče mazilo vriba:

Vzemi 2 kvintelca štupe od španskih muh,

4 lote sala (svinske masti),

in jih dobro zmešaj.

Ako prasič kaj jé, se mu mora kislega mleka dajati. Raba solitarja in hladnih okladkov na glavi tako dolgo terpi, dokler bolezin popolnoma ne mine.

Kedar svinjar zapazi, da je stekel pes kakega prasiča popadel, mora vgriznjeno mesto z ojstrim nožom naglo izrezati en malo širokejša in globokejša, kakor so pasji zobje segli. Rana se potem kmalo zaceli, ako jo s slano vodo večkrat čez dan izmivaš.

Ako je stekel pes po prasiči šavsnil, in vendar kože ni ranil, da se ne ve, katero mesto je pes zadel: se mora celi život prasiča s kertačo v žajfnici pomočeno oribati, da se pasje sline odpravijo. Zakaj tudi sline steklega psa, akoravno so le na kožo prišle, lahko napravijo steklino. Torej se mora tudi pastir varovati, da se s slinami ne oskruni.

Ako se je vgriz steklega psa pri prasiču zanemari, in oskrunjeno mesto se ni hitro izrezalo, nič ne pomaga, če ga pozneje izrežeš. Znotrajnih zdravil zoper steklino nimamo gotovih; na poškodovano mesto se pa mazilo iz španskih muh in sala, od ktereга sim poprej govoril, za en dlan široko vriba.

Kedar prasič po steklini že zboli, po svinjaku razsaja in krog sebe grize, ga je treba pokončati, ker mu nobeno zdravilo več ne pomaga. Kdor se s takim prasičem peča, mora dobro paziti, da ne bo ranjen, ali na kako rano prasičevih slin ali njegove kervi, ali kakega drugega dela dobil. Zakaj vse na prasiču je strupeno, če se naravnost rane dotakne.

VIII. Poglavje.

Hrom.

Hrom izvira iz dvojih vzrokov: Če prasič pohlepno žre, ali če se naglo proti vetru goni.

Naznanuje se hrom po sledečih znamenjih: Prasič noče jesti, postane klaveren, njegova ušesa sta merzla, rad leži, težko in nevkretno hodi.

Kakor hitro se te znamenja zapazijo, je treba prasiču pušati. Potem dobiva vsaki dan dvakrat, in sicer vsakikrat pol lota sledeče štupe na vodi:

Vzemi 1 lot encianovih korenin, 1 lot brinjevih jagod, 1 kvintele kafe, dobro jih zdrobi in zmešaj.

Leta štupa se mu tako dolgo daje, dokler ni popolnoma zdrav.

Srednjim prasičam se polovica, majhnim četertinka imenovanega zdravila daje.

IX. Poglavje.

Grizenje ali klanje.

Vzroki te bolezni so mnogosortni; spozna se iz tega, ker prasič noče jesti, nepokojen postane, se zvija, na tla verže in stoka. Potem ko boleznin odjenuje ali hujša postaja, se tudi znamenja bolezni zgublajo ali bolj očitno prikazujejo.

V ozdravljanje grizenja služi sledeče zdravilo: Vzemi eno periše gamilčnih cvetlic, jih polij s polmaselcom kropa, čez nekaj časa odcedi poparino, in kedar je že mlačna, odlij polovico v drugo posodo. Ti polovici prideni 4 lote lanenega ali laškega olja in jo vlij prasiču v gobec. Ako čez 2 uri grizenje ne odjenja, tudi uni polovici olja prilij, in jo prasiču noter daj.

Kedar grizenje od zapertih vetrov pride, je prasičovi trebuh zlo napet. Ga ozdraviti vzemi pol lota kuma, ga zdrobi in prasiču na pijačo daj.

Še neko zdravilo je hasnjivo pri grizenju, namreč: Vzemi eno periše gamile in ravno toliko razdrobljenega lanenega semena, ju kuhaj v poliču vode tako dolgo, da voda žlezasta postane, potem vodo odcedi, in polovico te mlačne vode prasiču v gobec vlij.

X. Poglavje.

Červi v ušesih.

Poleti ležejo muhe svoje jajčika v prasičje ušesa, iz jajčikov se izvalijo červi, ki kožo v ušesih glodajo. Leti červi prasiče šegetajo, torej prasiči z ušesi po stenah dergnejo, z glavo mahajo, in z nogami se po ušesih praskajo. Kedar to zapaziš, preiši ušesa, in ako červec v njih najdeš, jih z lesenim, gladkim klinčkom potrebi. Da ranjeno kožo zaceliš, vzemi kurje pero, ga v terpentinovem olju pomoči, in z njim notrajno kožo namaži. Tako vsaki dan ravnaj, dokler uho ni zdravo.

XI. Poglavje.

Gnjiloba šetin.

Leta bolezin napada prasiče, ki so dolgo v soparnem, mokrem in nesnažnem svinjaku, ki malokdaj na čisti zrak pridejo; redko napada tiste, ki na pašo hodijo, ki pozimi snažen in zračen svinjak imajo, in večkrat na čisti zrak pridejo.

Lete gnjilobe znamenja so sledeče: Prasič čez dalje manj rad jé, šetine so bolj terde, lahko vun padajo in imajo kervave korenine; večidel tudi barvo spremenijo in postanejo bolj blede.

Kedar se leta bolezin zapazi, se mora svinjak snažiti, s suho steljo nastiljati, večkrat prezračiti. Prasič se mora več dni zaporedoma s kertačo, ki je v žajfnici pomočena, po celem životu kertačiti, in vsaki dan dvakrat na čisti zrak izpušati. Zraven tega dobiva sledeče zdravilo tako dolgo, dokler ni popolnoma zdrav:

Vzemi 8 lotov testa, ga v kislem mleku raztopi in ga daj trikrat čez dan med kermo. Tudi se mora štupe hrastove skorje napiliti ali naribati, ena libra te štupe v dveh bokalih vode kuhati in pol maselca te kuhovine vsaki kermi pridjati. Ravno ti kermi se sme tudi 1 lot brinjevih jagod primešati. Ako leto bolezin zanemariš, se lahko ritnikovi čerm pridruži, od katerega hočem v sledečem poglavju govoriti.

XII. Poglavje.

Ritnikovi čerm.

Leta bolezin rada pride po gnjilobi šetin. Zadnji konec prasiča postane hromast, in on zadnji nogi za seboj vleče. Pri naj hujšem ritnikovem čermu se tudi mehurji na jeziku zapazijo, pri katerem primerleju je težko bolezin ozdraviti. Prasič malo ali clo niè ne jé.

Kakor hitro prasič na zadnjem koncu hromast postane, se mu mora sledečega zdravila dajati.

Vzemi 2 kvintelca kafe,
 6 kvintelcev salmiaka,
 6 kvintelcev solitarja,
 6 kvintelcev brinjevih jagod,

vse v štupo zdrobi, dobro zmešaj in v 12 enakih delov razdeli.

Tak del dobiva prasič trikrat na dan, zjutraj, opoldne in zvečer, in sicer na vodi. Zraven tega se mu na ledju vsaki dan enkrat sledeče mazilo vriba:

2 kvintelca štupe španskih muh in 4 loti sala se dobro zmešajo.

Ako je mertudenje zadnjega konca odpravljeno, se mora zdravilo, katero sim v poprejšnem poglavju zoper gnjilobo šetin nasvetoval, tako dolgo rabiti, dokler ni prasič popolnoma zdrav.

XIII. Poglavje.

Vrančnica.

Akoravno se bolezin vrančnica imenuje, vendar ni sama vranca, ampak tudi jetra so bolne. Obstoji pa v nekem zabasanju malih posodic teh delov, po katerem vranca in jetra otečejo in se vterdijo.

Pri ti bolezni se prasiči, kakor ovce pri vertoglavnici, v krogu sučejo; njih sapa je kratka in suh kašelj jih terpinči.

Vrančnica se na sledečo vižo ozdravlja: Narprej se bolnemu prasiču puša; potem se prasič, ako poleti zboli, zjutrej in zvečer s travo kermi in s koreninami mliča.

Leta kerma se drobno zreže, kislemu mleku prideva, in vsaki kermi se primeša en del sledečega zdravila:

Vzemi 3 lote amoniakovega gumeta,
3 lote salmiaka,
6 lotov beneške žajfe,

dobro jih zmešaj in v 12 enakih delov razdeli.

Pozimi rabi zeliše in korenine suhe lesandre, katerih vza-meš 6 periš in jih v bokalu vode čertertinko ure dolgo kuhaš. Potem odcediš kuhovino in je vsakikrat pol maselca zgorej nasvetovanemu zdravilu primešaš.

Leto zmes pridevaš zjutrej in zvečer prasičovi kermi tako dolgo, dokler ni popolnoma zdrav.

XIV. Poglavje.

Kozé.

Kozé naznanuje vročina: Prasič postane klaveren, pogostoma kruli, potem se prikažejo rudeči mozoljci po glavi, po notranjih stegnih, po trebuhu in po celem životu. Leti večji prihajajo in se šesti dan gnojiti začno. Deseti dan so že bele kraste, ki dvanajsti dan odpadati začnejo. Oči posebno rade obsedejo in zalepijo. Lete je treba z mlačnim mlekom večkrat omakovati in zmivati, da prasič ne pride ob oči.

Ako je prasič kozé dobil, se mora od zdravih odločiti, sicer bojo vsi po kozéh zboleli. Bolnega je treba prehlajenja varovati, ga vendar ne prevroče imeti. Vsaki dan naj dobiva suhe stelje in kislega mleka za pičo. Mleku se primeša sledečega zdravila 1 lot:

Vzemi 4 lote žvepla in 8 lotov brinjevih jagod. Dobro jih stolci in zmešaj.

Kedar o gnojenju koz prasiča driska napade, stolci želoda v moka in dajaj dve žlici te moke prasiču dvakrat na dan. Ako prasič zlo hujšati začne, skerbi za snažnost in dober zrak; ženi ga vsaki dan nekoliko na čisti zrak, da ga poživi, in dajaj mu vsaki dan 1 lot brinjevih jagod in 1 lot štupe hrastove skorje skupej.

XV. Poglavje.

Bolne oči.

Prasci in mladi prasiči nar večkrat na očeh bolehalo. Nek bel in vlečljiv gnoj jim iz oči teče, ki trepavnice zamaže in zalepi. Da jih zopet odpreš, se morajo z mlačno vodo ali z mlačnim mlekom omakovati in zmivati.

V ta namen služi morska goba, ali mehka platnena cunjja, ki se v mlačno tekočino pomoči, na oči položi, ali rahlo čez oči dergne. Tako osnažene oči se mažejo enkrat na dan z mažo svinčene beline, kateri je nekaj kafe primešane, in ktera se v apoteki dobi. Za en lešnik maže je na enkrat dovolj.

XVI. Poglavje.

Bljuvanje ali kozlanje.

Bljuvanje napada prasiče, ki so požrešni, in brez razločka vse pohlastajo, kar dobe; torej si včasih reči v želodec nabašejo, ktere ga tako dolgo dražijo, da se prekucne in vse iz sebe spravi.

Pri bljuvanju je narprej treba paziti, da prasič zopet ne požre, kar je izbljuval. Iz tega bi novo bljuvanje prišlo, ktero je navadno hujše kot prvo. Pogosto bljuvanje pa

želodec tako oslabi, da nobene piče ne more več hraniti in prekuhati.

Bljuvanje včasih samo od sebe neha, kedar je prasič nezdrave reči iz sebe zmetal. Ako pa bljuvanje noče nehati, vzemi rumenjaka od dveh jaje, in ga raztopi v vodi in prasiču daj. Vsake dve uri ponavljaj to zdravilo, dokler bljuvanje ne neha. Ako bo pa prasič kermo zopet izbljuval, mu dajaj vsaki dan trikrat 1 lot terjaka, da bo piča v njem ostala.

XVII. Poglavje.

Trebušna vodenica.

Leta bolezin, ki iz deževnega vremena izvira, včasih celo čedo napade. Iz sledečih znamenj jo spoznaš: Prasič postane kumeren, klaveren in opešuje; njegov vamp je nenavadno velik. Kdor more, naj prasiče o takem vremenu v svinjaku ima; kdor tega ne more, naj jih vsaki dan enkrat kermi, in naj leti kermi za vsakega prasiča primeša:

8 lotov kolmežovih korenin, in 8 lotov encianovih korenin, ktere je treba v štopo zmljeti.

Ako se pa imenovane znamenja vodenice že zapazijo, se mora 8 dni zaporedoma zjutraj in zvečer kerma dajati, in leti kermi za vsakega prasiča 1 lot sledeče štupe primešati:

Vzemi 16 lotov encianovih korenin,
 16 lotov kolmežovih korenin,
 16 lotov brinjevih jagod,

vse v štopo stolci in zmešaj.

Čez 8 dni se bolnim prasičam sledeče zdravilo daje:

Vzemi 16 lotov burgundske smole, ktero v 1 libri lancnega olja raztopiš,

8 lotov solitarja,
 2 lota žveplenega balzama,

dobro vse skupej zmešaj, in ti zmesi prideni toliko stolčenega peteršiljovega semena, kolikor je treba, da močie dobiš.

Tega močica maži vsaki dan enkrat na jezik velikemu prasiču za en oreh, manjšemu za polovico oreha. Tako ravnaš

4 dni zaporedoma. Potem dajesh 8 dni zaporedoma od prve štupe, in tako naprej premenujesh močie s štupo, dokler vodenični prasič ni zdrav. Da je prasič zopet zdrav, vidiš na tem, če mu vamp vpade, prasič vesel postane in se rediti začne.

XVIII. Poglavje.

Bolezin parkljev.

Pri prasičih se morajo bolezni parkljev ravno tako ozdravljati, kakor sim učil pri ovcah v VI. poglavju osmega razdelka.

XIX. Poglavje.

Spahnenje člena na nogi.

Kedar si prasič na sprednji nogi člen spalne in vezke raztegne, da potem šauta, se mu mora v člen dvakrat na dan sledečega mazila vribati:

Nasterži 4 lote žajfe in jo v žganju dobro ribaj, da mažo dobiš. Leto mazilo je boljše ako* mu 1 kvintele kafrove štupe prideneš.

Leto mazilo rabi tako dolgo, dokler ni noga popolnoma zdrava.

XX. Poglavje.

Rane.

Psi ali merjasci, katerim se kali niso polomili, prasiče večkrat ranijo. Da se rane zopet zacelijo, jih je treba vsaki dan enkrat s terpentinovim oljem mazati.

Leto olje tudi muhe odganja, da ne tišijo v rane, in da jajčikov ne vležejo. Ako pa ran nisi zapazil koj od začetka, in muhe so jajčika v nje že vogle, moraš rane dobro snažiti, in jajčika ali zapljivke iztrebiti, in potem s terpentinovim oljem mazati.

XXI. Poglavlje.

Bule in vgnjide.

Kakor hitro se na prasiču bula zapazi, jo je treba ogledati, ali je mehka ali terda. Če je mehka in misliš, da je gnoj v nji, jo moraš koj prerezati, da gnoj izteče. Pri prasičih ne smeš nikdar čakati, da bi gnoj kožo prejedel, in si sam pravo pot odperl. Zakaj prasičja koža je debela, in gnoj je ne more lahko prejesti. Torej se pod kožo bolj in bolj razširja in vred raste no to vižo.

Odperte vgnjide se morajo vsaki dan snažiti, in gnoj, ki iz rane teče, se mora obrisati. Osnajžena rana se potem s terpentinovim oljem maže, dokler se ni zacelila.

Terde bule, ki se po vdarku ali bitku napravijo, maži vsaki dan enkrat z mažo, katero sim zoper spahnenje člena nasvetoval v XIX. poglavju. Potem se bojo bule ali razdelile in zgubile, ali pa bojo mehke postale in se ogojile. V slednjem primerleju ravnaj, kakor sim zgorej povedal.

XXII. Poglavlje.

Pereči ogenj, ali vrančni prisad.

Nobena druga bolezin pri prasičih ni bolj nevarne in strašna, kakor pereči ogenj. Zakaj leta je grozno nalezljiva, se med prasiči hitro razširja, in v kratkem času polovico čede pokonča. Pravi vzrok vrančnega prisada zvediti je po mojih skušnjah težko ali clo nemogoče. Huda iu dolga vročina, o kateri nimajo prasiči dovolj čiste vode; mlake po močirjih, v katerih se valjajo; hudi mraz in soparčni svinjaki, zavžitek nezdravih zeliš itd. navadno naključijo pereči ogenj. Jez sim enkrat zapazil, da je pastirski pes prasiča za ušesom vgriznil in hudo ranil. Rana se je tako vnela, da se je vnetje po celem vratu prasiča razširilo. Leta prasič je v svinjaku pri zdravih prasičih ostal, in tukaj poginil. Bolezin tega prasiča, ki je iz pasjega vgrizka izvirala, so ŕpa tudi ne vgriznjeni prasiči nalezli.

Pereči ogenj je zlo nalezljiva vročnica, pri kateri se vnetje navadno po vratu, včasih pa tudi po zadnjem koncu prasičovega života razširja.

Znamnja, po katerih se pereči ogenj spozna, so sledeče: Kedar se vnetje na vratu prične, vrat naglo in hudo oteče, posebno krog sapnikove verhine. Prasič zavžite piče ne more več požirati. Zavolj te oteklina in zavolj vročnice prasič noče jesti. Prasičovi glas je hripav, in skoz požirak komej pijačo spravlja. Ako vnetje hujše prihaja, se zapazijo po vratu bledorudeče lise, ktere se čez dalje bolj razširjajo in temne postajajo. K. r. lo potem prasič za kužnim čermom pogine.

Pri prasičih, pri katerih pereči ogenj zadnje dele hujše napade, je oteklina na vratu manjša; rudeče lise se narprej na ledju in nad repom zapazijo, ki se čez trebuh razširjajo, černorudeče postanejo, in prasiča po čermu vmorijo. Nekteri prasiči po ti boleznj prejš, nekteri pozneje poginejo; malokteri četerti dan preživijo. Dostokrat sim se trudil prasiče lete boleznj ozdravljati, vender se ne morem hvaliti, da bi bil kterega ozdravil. Le zavarovavne zdravila so mi po volji izdale, s kterimi sim veliko prasičev smerti rešil.

Kakor hitro se leta nevarna in nalezljiva boleznj prikaže, se morajo bolni prasiči od zdravih ločiti. Potem se vsakemu prasiču dvakrat na dan, zjutrej in zvečer sledečega zdravila med pičo daje: Enoletnim in dveletnim prasičom pol lota solitarja in en lot glauberjove soli; polletnim prasičom polovica, in prascam tretjina tega zdravila. Piča je pijača z otrobi ali z drobnom zmešana. Kislega naleka je hasnjivo primešati leti piči, kdor ga ima. Prepričal sim se, da od 200 prasičev, kterih je poprej 6 ali 8 na dan poginilo, po rabi tega zdravila nobeden ni več poginil. Torej leto zdravilo zoper nalezljivost perečega ognja vsakemu priporočam.

Dostavek.

Temu pridenem iz *Novic*, leto 1843, stran 10 sledeče.

Pri prasičih, ki imajo že gotovo vrančni prisad, je poglavna pomoč:

1. Pusanje. Da bi se prasičam nekoliko kervi vzelo, se morajo v ušesa vrezati, ali pa košček repa se jim odreže, in ti deli (namreč ušesa in rep) se morajo s šibico tepsti, da jim dolgo kri teče.

2. Polivanje živine po celem životu z merzlo čisto vodo, da se začne od mraza tresti; potem se morā pa s slamo otreti ali do suhega obrisati. To se mora vsake 2 uri zgoditi in tudi še ponoči, dokler se živina bolj vesela ne pokaže.

3. Tretja pomoč so vse kisle reči, ki se morajo živini dajati. Za to je dobra voda od kvasu, jesih z vodo, zelnica, zmečkano kisló sadje, nezrelo sadje; še bolje je pa hudičovo olje, kterege se nekatere kapljice med veliko vode vlije. Če bi živina rada pila, se hudičovega olja med vodo dene toliko, da se voda malo okisa, kar se spozna, ako so voda pokusi. Še bolje je se hudičovega olja za pijačo poslužiti, ktera se iz poliča vode in iz 1 kvintelca hudičovega olja naredi. Tri ali štirikrat na dan se mora v živino vliti. Taka voda se mora v steklu (glažu) imeti. Mnogokrat se je arenija, ki se klorkalk imenuje, za prav dobro spoznala. Pol lota klorkalka se v masecu vode raztopi, in stirkrat na dan, vselej za eno žlico, bolnemu prasiču daje.

4. Čveterta pomoč je teloh skozi vratnik potegnjen, ki slabo kri iz notrajnih delov živine bolj proti koži potegne.

5. Med drugimi notrajnimi pomočki se je solitar s kafro zmešan nar bolj izkazal. Vzemi 1 lot solitarja v štupo stolčenega, četertinko kvintelca kafe z nekoliko moke in vode, in daj to na enkrat bolnemu prasiču. Tako ravnaš tri ali štirikrat na dan. Namest solitarja je v sili tudi strelni pulfer dober, vendar se ga mora še enkrat toliko vzeti, kakor solitarja.

6. Prav dobro se je tudi pri ti bolezní skazalo zdravilo, s katerim se prasiči prisilijo, da kašljajo. Ta lek obstoji iz treh granov bljuvne soli, ki se v 4 lotih vode raztopijo. Leto zdravilo se živinčetu na enkrat počasi v gobec vlije. (Leto 1844, stran 147).

Kako se imajo ljudje s previdnostjo pri vrančnem prisadu ravnati.

Kdor si bodi, ki se z bolno živino peča, ali z mervto opraviti ima, naj gleda dobro, in se varje obrozdati z nje pri-sadnim gnojem, s sokrovico ali kervjo. Ga je kaj zadelo, naj si berž vmije lice, roke in kamor ga je kaj zadelo; če ne, se naredi huda černa pika. Sosebno in ojstro mu prepovemo segati v gobec ali v čreva živine, da jo trebi, z golo roko, ali pa dobro naj si jo z mastjo namaže; prepovemo hoditi do živine ali bolne ali mervte, vsim ljudem, ki so ali po licu ali po rok-
kah ranjeni, oderti ali drugač poškodovani. Krepáno živino naj le hitro odpeljejo in zakopljejo. Nar bolj pa naj čujajo vsi soseskarji, da nobeni take bolne živine ne kolje ne skrivaj ne očitno, da mesa ne prodaja, ne vživa, ne drugam odnaša.

XXIII. Poglavje.

Kerč in mertudnost.

Leto bolezin Rohlves mende *Verfangen* imenuje, in jez sim jo v VIII. poglavju pod imenom *hrom* popisal; vendar si mi važno zdi, tukaj dostaviti, kar *Novice*, leto 1850, stran 56 pravijo.

Prasiči so zlo kerču, božjasti in mertudnosti podverženi, ki jih nanagloma prime. Velikrat je že naglo pomagalo, če se je tak mertuden prasič k vodnjaku ali kakemu studencu peljal, kake pol ure neprenehoma z merzlo vodo polival, potem v hlevu s slamo dobro in do suhega po celem truplu dergnil, in poslednje s slamo dobro odel. To ravnanje naj se večkrat ponovi, če je treba, in marsikteri prasič se bo ozdravil.

EDNAJSTI RAZDELEK.

Reja, strežba in kermenje kozá.

Dobra koza mora biti dolgega života, mora veliko in polno vime imeti in iz obeh sescev mleko dajati. Veselo se mora vesti, lepe, čiste in svitle oči imeti in, kar je posebne važnosti, v piči ne sme biti zbiravna ali lakomna. Zakaj taka koza rajše lakote terpi in meketa, kakor da bi vsake pokladane piče jedla. Ako se koza dvakrat v letu ojagnji, je prav koristno, ker taka koza več mleka daje od une, ki se le enkrat ojagnji. Da je koza zdrava, se ravno po tistih znamenjih spozna, ktere sim pri ovcah v sedmem razdelku imenoval.

Kozel, kí se v pleme rabi, mora imeti podolgasto glavo, dolge, lepe rogove, dolge ušesa, čiste in žive oči, kratek vrat, dolg život in močne noge. Njegova starost ne sme biti pod enim letom in ne čez šest let; zakaj mlajši ali starejši kozel ne velja nič za pleme. Kozel, ki ga redis, v svojem prvem letu ne sme biti pri kozah. Sicer se praveč oslabi in v rastu zastaja; tudi naglo za pleme nič ne velja. Jagnjeta, ki pridejo od takega kozla, ostanejo majhine in slabotne.

Kakor druga živina, se tudi koze v svojem času gonijo, ki pri ovcah od oktobra do začetka decembra terpi. Štirinajst dni potem, ko se koza ojagnji, se pojati začne. Pojajo se pa koze le 24 ur, kar se po sledečih znamenjih spozna: Koza postane nepokojna, pogosto meketa v nekem nenavadnem glasu; akoravno ima dovolj kerme in pijače, vendar vedno z repon mahlja. Sramnica je otekla, in včasi kaka kaplja kervi iz nje pride. Čas pojanja se ne sme zanemariti pri kozah, ktere se so ojagnjile, sicer ne bojo v enem letu dvakrat jagnjile. Koza, ki pride od kozla, ni vselej vbrejana. Torej je treba še nekaj

časa dobro na njo paziti, ako ne poželuje več kozla, kar se po imenovanih znamenjih spozna. Kedar se lete znamnja ponavljajo, jo je zopet treba h kozlu pustiti. Koza nosi kozico ali kozlička dvajset, včasih eden in dvajset tednov in stori eno, dva ali tri živinčeta. Treh kozie vendar ne more koza rediti, torej se mora ena, ako jo hočeš za mesarja zrediti, z mlekom kake druge koze kermi. Kedar se je koza ojagnjila, se mora postlica koj odpraviti, ker jo nekatere koze rade požrejo, kar jim pa škodje, alj jih clo vmori.

Za pleme so tisti kozlički, kateri so se spomlad storili nar boljši; zakaj poleti je lažje živinče rediti in dobro glešati, kakor pozimi. Kozlič, ki se za pleme redi, mora celih šest tednov sesati, med kterimi se pri kozi na paši travo, v hlevu pa suho kermo jesti vadi. Ako je mogoče, se morajo kozlički tudi v hlevu z zeleno kermo, s perjem in travo kermi, ker jim takšna bolj tekne, kakor pa suha. K zeleni kermi, ktera se kozličam pri vsaki hiši lahko daje, štejem odpadke od salate, zeljove ploče, korenovo zeliše, zeleno grahovo stročje, glogove, gabrove, brestove in jelšove mladike. Vendar kozlički, ki se bojo zakljali, naj le tri tedne sesajo.

Kedar se kozlič odstavlja, ga je treba v hlevu privezati, da ne pride več do matere, ki bi jo sesal.

Koze se nar varnejše privezujejo za lahko verigo, ktera se v klepu verti; ako so koze na konopcih privezane, se včasih tako zamotajo in zedergnejo, da se zaduše.

Pri reji kozličev je treba dobro paziti, da ne postanejo zbiravni in požrešni. Torej se mora kozliču štirkokrat na dan kerme pokladati, in vselej toliko, kolikor je po razmeri potrebuje; sicer si bo le boljše kermo izbral in slabejšo pa pustil. Leta razvada se pozneje težko odpravi. Tudi se mu mora vsaki dan trikrat piti dajati.

Koze sicer več let zaporedoma molzejo, brez da bi kako mlado imele; vendar je boljše, če se h kozlu spušajo in porredno ojagnjujejo. Na to vižo se ne le kozlički za rejo dobivajo, ampak koze tudi več mleka dajejo.

Hlev, v katerem so koze, mora prostoren in zračen biti; majheni, temni, nizki in zoparčni hlevi so kozam nezdravi. Pozimi mora hlev gorak biti, ker koze ne morejo veliko mraza preterpeti, ki jim škodje. Da pa ni presoparčen, ga je treba večkrat izkidati.

Nad kozjim hlevom ne sme kurnjak biti, zakaj kokoši imajo navadno veliko uši, ktere lahko na koze padajo, jih mučijo, jim izpadanje dlake ali clo neko bolezin, ki je garjem ali grintu podobna, napravijo.

V kozjem hlevu mora biti lojtra dva čevlja od tal in pod lojtro plitve jasli, v ktere kerma, ki skoz lojtro pada, pride, da se kerma ne potepta in pogubi na tleh. Kratka in drobna kerma se kozam v jasli ali žleb poklada. Kerma, ktera je iz lojtre v jasli padla, se ne sme koj nazaj v lojtro metati; zakaj koze je nočejo precej jesti. Ampak iz jasel se mora pobrati, neke dni na zraku presušiti in potem zopet pokladati. Po takšnem ravnanju se veliko kerme ohrani, ki bi sicer zgubljena bila.

Kozam, ki se po leti v hlevu redijo, se dajejo salatni odpadki, zelje, korenovo zeliše, grahovo stročje, in mladike rezanega germovja. Nabiranje takšne kerme ne tirja nobenih stroškov, ampak le dela in truda.

Ako se zelene in lepo obrašene mladike posušijo, dajo dobro kermo za zimo. Stolčeni krompir, korenje, repa, pesa in rona so redivna piča za koze. Po mestih, kjer se pri olarjih tropine dobivajo, se tropine s krompirjem ali repo zmešajo in kozam pokladajo. Leta piča je posebno redivna in stori, da koze veliko in dobrega mleka dajejo. Pozimi se tudi tropine z repo ali krompirjem zmešane pokladajo, ali pa lečovina, grahorkina, grahovnica, ječmenova, pšenična in ovsena slama. Dobro seno je sicer bolj redivno, kakor slama; vendar je pa tudi bolj drago od slame. Dvakrat na dan se kratka kerma v jasli potrese, in zvečer se seno ali slama za lojtro nabaše.

Kdor ima večsortne piče, naj jih pogosto premenja, zakaj koze ljubijo takšno premeno. Vendar, kakor je že bilo rečeno, se jim ne sme naenkrat več dati, kakor lahko pojejo; sicer

zberejo, kar jim bolj diši, ostalo pa na tla potrosijo, in v gnoj poteptajo. Kozličiči se morajo kmalo navaditi, da pomije pijejo, v katerih je veliko redivnih delov. Ako se kozličiči tega ne privadijo, ne bojo nikdar hotli pomij piti.

Cele čede koz le hribovci rediti morejo, ki jih po hribih, kjer ne morejo škodovati, pasejo. Po dolinah in po ravnem to ni mogoče, ker koze, ki so grozno požrešne in izbirčne, sadno drevje, plote in rastline na polju močno poškodovajo.

Koze, ki se dobro gleštajo in kermijo, velik dobiček gospodarju prineso. Zakaj prav dobro molzne koze dajo na dan bokal mleka, in to terpi polovica tistega časa, kedar molzejo; v drugi polovici dajejo pa pol bokala. Kozje mleko je bolj mastno, kakor kravje. Zatorej je kozje mleko bolj drago, kakor kravje, da več sirovega masla, in tudi boljši sir, kakor kravje mleko. V goratih krajeh, kjer se krave pasti ne morejo, dobijo koze dovolj piče. Zakaj koze splezajo na vse skale, zobljejo tukaj sladke in redivne zeliša in dajejo potem nar boljše mleko, sirovo maslo in sir.

DVANAJSTI RAZDELEK.

Vzrok, znamnja in ozdravljanje kozjih bolezin.

I. Poglavlje.

Bolezin na nogah.

Kozam, ki se v hlevu kermijo, zrasede tako dolgi parklji, da težko hodijo. Torej je treba večkrat parklje porezovati, in jih tako prikrajšati, da imajo naravno dolgost, sicer bi se vlomili, in koza bi šantala. Ako si koza kako špičasto ali ojestro reč v nogo zasadi, postavim kak žebelj, tern ali kako stekleno črepino in potem šantati začne: se mora ta reč iz noge potegniti, in rana z ojstrim nožom razširiti, da se ne začne noga pod parkljem gnojiti. V rano se potem neke kapljice

žganja kanejo, rana se s suho kodeljo pokrije in obveže. Ako se je pa pod parkljem že gnoj nabral, je treba parklja toliko, kolikor ga gnoj zadene odrezati, in potem rano na imenovano vižo ozdravljati.

Kedar koze v mokrem hlevu stojijo, lahko dobijo tako imenovani parkljinovec, pri katerem parklji odpadejo. Koze močno šantajo, in parklji se jim, kjer se dlake dotikajo, odlušijo. Za odlušeni parklji se gnoj nabira. To bolezin odpraviti je treba parkelj, kolikor je odlušenega, odrezati, da se gnoj za parkljem ne more nabirati in dalje razjedovati. Rana se s sledečim zdravilom celi:

Vzemi 1 lot cinkovega vitriola,
pol libre vode,
in ju skupej zmešaj.

V to vodo se kodelja pomakova, na rano poklada, in drobno poveže. Parkljinovec tudi iz drugih vzrokov pride, postavim od kake notrajne bolezn ali od močirnatega pašnika. Vendar naj pride od kodar hoče, ozdravljanje parkljinovca ostane enako. Kedar parkljinovec iz notrajne bolezn izvira, je noga nad parkljem vroča in otekla. Ako se kaj takega zapazi, se mora noga dvakrat ali trikrat na dan v merzlo vodo postavljati.

Po tem ravnanju se vročina in bolečine manjšajo, in včasi bolezin ozdravi. Kedar parkljinovec iz zunajnih vzrokov izvira, in se je kos parklja zavolj gnoja že odlušil, in je zraven tega noga vroča in otekla: se mora vsaki dan dvakrat, vselej pol ure dolgo, v merzlo vodo postavljati; vendar se mora poprej obveza odvezati.

Sploh je paziti, da se kozji hlev po potrebi izkiduže in da vedno suh ostane.

II. Poglavlje.

Garje ali grint.

Vzroki te bolezn so: Nesnažnost, slaba in spridena kerma, lakota. Garje se pa tudi nalezejo.

Garje se naznanjajo na koži po mozoljih, ki se predrejo in neke kraste napravijo. Včasi se garje najdejo po celem

životu; včasí se le suh grint prikaže, po katerem dlaka izpada. Slednje garje se imenujejo suhe, perve mokre.

Kedar kaka koza garje dobi, se mora od drugih ločiti, in na kak pripraven kraj postaviti. Potem je treba vzrokam nasledovati, iz katerih bolezin izvira, da se odpravijo; sicer bodo zdravila malo ali clo nič izdale. Zdaj se kozi sledeči lek v notrajno zdravilo daje:

Vzemi 2 lota žvepla,
 3 lote brinjevih jagod,
 3 lote encianovih korenin,

vse v štopol stolci in z medom v močic zmešaj.

Kakor za pol lota tega močica se bolni kozi dvakrat na dan na jezik namazuje. Kozlič le polovico tega debiva.

Pri rabi tega močica se mora kozi redivna kerma pokladati, sicer se garje ne bojo boljšale. Takšna kerma so: zdrobljeni krompir s tropinami, ali korenje z drobom ali z jačmenovo moko, — pšenični in reženi otrobi niso tako tečni —; včasí se tudi ena pest ovsa kozi lahko da.

Kdor droba, moke ali otrobov piči primešuje, mora dobro paziti, da nobena suha kepa v piči ne ostane; zakaj suhe kepe živinče zabasujejo, in ga včasí clo umorijo.

Potem, ko je koza pet ali šest dni močica dobivala, se garjeve mesta s sledečim mazilom mažejo:

Vzemi 6 lotov goveje masti,
 3 lote terpentinovega olja.

Goveja mast se mora raztopiti, in kedar že hladna postane, se ji terpentinovega olja prilije. Leto mazilo je vendar pozimi preterdo, torej se o tem času namesto loja vzame svinska mast ali salo. Čez tri ali štir dni je treba mazilo z gorko žajfnico odmiti.

Ako garje niso prešle, se morajo garjeve mesta zopet z mazilom ribati in kmalo bodo zdrave. Redivna piča se mora kozi tako dolgo pokladati, dokler ni popolnoma zdrava, in dokler ni zopet terdna postala.

III. Poglavje.

Zguba dlake.

Koze iz mnogih vzrokov dlako zgubljajo, kakor zavolj nesnažnosti, zavolj slabe in spridene kerme, zavolj nizkih, mokrih in soparčnih hlevov. Kedar koze koža serbi in se one po stenah rade dergnejo in dlaka jim izpada: jim dajaj soli lizati in jih vsaki dan enkrat z vodo dobro omij. Potem se bo serbečica zgubila in dlaka ne bo več izpadala. Kedar pa veliki kožni kosi goli postanejo, brez da bi se živinče dergnilo, se mu mora sledečega zdravila dajati:

- Vzemi 1 lot voženka,
 4 lote glauberjove soli,
 3 lote koprovega semena,
 3 lote brinjevih jagod,

vse dobro stolci, zmešaj, in z medom v močie vgneti.

Vsaki dan trikrat, zjutrej, opoldne in zvečer namaži pol lota tega močica na jezik bolni kozi, in vsaki dan enkrat omij njeni jezik z vodo. Gole mesta se vsaki dan enkrat z lanenim oljem mažejo, in kmalo bo dlaka zopet zrastle.

IV. Poglavje.

Očesne bolezni.

Lete izvirajo iz zunajnih in znotrajnih vzrokov. Zunajni vzroki so: Silovitne poškodovanja očes. K znotrajnim vzrokom se štejejo: Slaba in spridena kerma, ali preveč zernja v kermi, nezdravi in soparčni hlevi.

Kedar je oko zateklo, vedno zaperto, in se solze iz njega cedijo, in vendar silovitno poškodovanje očesa ni znano: izvira vnetje iz znotrajnih vzrokov. V tem primerleju se mora narprej za vzrok vnetja zvediti, da se odpravi; sicer bi ozdravljanje nič ne izdalo. Potem dobiva koza vsaki dan dvakrat, zjutrej in zvečer, vsakikrat 3 lote glauberjove soli na vodi, da dobro skoz njo gre. Na oko se namaže mazilo svinčene beline, zmešano s kafro; ali se pa oko večkrat na

dan z merzlo vodo zmiva in hladi. Ako vnetje ne odjenja, se kozi čez 8 dni zopet daje glauberjovi soli, ki jo vnovič očisti.

Kedar je bilo oko silovito poškodovano, ni treba notrajnega zdravila rabiti, ampak vneto oko se z imenovenim mazilom namaže, in pogosto z merzlo vodo hladi.

V. Poglavje.

Rane.

Pri ranah je posebno na to treba paziti, da se iz njih gnoj lahko in popolnoma odceduje. Torej se morajo tiste, ki se od zgoraj navzdol razširjajo, do dna razparati, ali pa na nar nižejem mestu predreti. Ako se na to vižo gnoj lahko odceduje, je treba rano pogosto snažiti in z merzlo vodo izpirati, in kmalo se bo zacelila. Mazanje z mazili, olji in drugimi rečmi navadno več škodje, kakor pa pomaga. Po leti, kedar koze na pašo hodijo, se mora rana, kedar je že osnažena, vsaki dan enkrat s terpentinovim oljem namazati, da se muhe na njo ne vsedajo, in červov v nji ne zaredijo.

VI. Poglavje.

Zapertje in kolika.

Takšna bolezn izvira pri kozah iz piče, ki v moki, drobu ali otrobih obstoji, in v kateri se znajdejo kepe, ktere niso skoz in skoz premočene.

Znamnja zapertja in kolike so sledeče: Koza noče jesti, njene ušesa so merzle; pogostoma se vleže in kmalo zopet vstane; plašljivo se na trebuh ozira in se začne potiti po vratu, po ledjeh in med zadnjima nogama. Kedar se lete znamnja pri kaki kozi zapazijo, se ji vsake tri ure dva lota glauberjove soli, v vodi raztopljene, daje. Zraven tega znotrajnega zdravila dobi koza dristljo, obstoječo iz gorke vode, v kateri je nekoliko žajfe raztopljene, in iz enega lota lanenega olja. Dristlja se vsake pol ure ponavlja, dokler kolika ne mine.

Kedar kolika od prehlajenja, ali iz drugega vzroka, ki kerč napravlja, pride, se vzame sedem periš gamilc, ktere se

polijo s poličom vrele vode. Čez nekoliko časa se voda odcedi, in lete poparine se vsake pol ure polovica maselca kozi v gobec vliva. Dobro je tudi v poliču poparine pol lota voženka raztopiti, ker leto zdravilo kerč močno tolaži. Leta poparina se tudi v dristlje lahko rabi, v kateri namen ji je pa treba pol lota lanenega olja primešati.

Koze, ki jih z deteljo kermiš, večkrat po detelji koliko dobijo. Tem je treba imenovane gamilčne poparine, kateri se dva lota glauberjove soli prideneta, vsake dve uri enkrat, in zraven tega znotrajnega zdravila, eno dristljo vsake pol ure dajati.

VII. Poglavje.

Vnetje drobja.

Leto vnetje navadno izvira od prehlajenja. Živenče malo ali clo nič ne je, njegove ušesa so zdaj vroče zdaj merzle, sapa je nagla, lakotnice zlo bijejo, žilno bitje je naglo in močno, kar se čuti, ako se dlan na leve rebra koj za plečtom položi.

Pri ozdravljanju vnetja je narprej treba vratno žilo narrezati in pol libre kervi odcediti; potem se bolni kozi vsake dve uri enkrat en lot sledečega močica na jezik namaže:

Vzemi 2 lota solitarja,
 6 lotov glauberjove soli,
 4 lote bljuvne soli,

jih v štupo zdrobi in z medom v močic zmešaj.

Zraven tega močica dobiva koza vsaki dan tri dristlje, ki se takole napravljajo: Popari dve pesti gamile s tremi maselci vrele vode; čez nekoliko časa poparino odcedi in ji prideni dva lota solitarja. Za eno dristljo odvzemi pol maselca te poparine in ji prideni en lot lanenega olja. Dristlje se dajejo tako dolgo, dokler vnetje terpi.

Kedar je vnetje v persih, se živinče nikoli ne vleže; kedar je pa v trebuhu se saj včasih vleže.

VIII. Poglavje.

Vodenica.

Vodenica pride od močirnatih pašnikov, včasih od drobjeve slabosti, s katero so večkrat žlezne vterdine združene.

Znamnja vodenice so: Medel život in nenavadno velik vamp. Vodenico tudi naznanujejo razne otekline po životu. Sledeče zdravilo se priporoča:

Vzemi 3 lote encianovih korenin,
 3 lote brinjevih jagod,
 3 lote koprovega semena,

vse v štupo stolci in dobro zribaj, potem z medom v močic zmešaj. Močicu se mora pol lota beneškega terpentina primešati.

Dvakrat na dan mažeš tega močica kozi na jezik, in sicer vsakokrat en lot.

IX. Poglavje.

Kervava scavnica.

Leti boleznih so tudi kože podveržene, in izvira od sena, katero je na kisljih močirnatih travnikih rastlo, in od trave na takšnih pašnikih. Kedar se kervava scavnica zapazi, se mora kozi pol libre kervi iz vratne žile izpustiti, in ji vsaki dan dvakrat po kvinteleu solitarja na vodi dajati. Potem bo boleznih kmalo minula.

X. Poglavje.

Omotica.

Omotica pride od polnokervnosti, od kervnega navala proti glavi, od sončnih žarkov, ki glavo zadevajo, ako živina o hudi vročini nobene sence nima. Pri kozlih se bolj pogosto zapazuje, kakor pri kozah; zakaj kozli po plemenu bolj hrepenijo, kakor druge živali, in ako ne pridejo do kože, jim kri v glavo tiši in omotico napravlja.

Znamnja omotice so sledeče: Ušesa in rogovi so bolj gorki, kakor navadno; oči se svetijo in v solzah plavajo;

glava je pobešena in živinče noče ne jesti ne piti; ono brez zavednosti semtertje tava in omahuje. Pri teh znamenjih se mora živinčetu pol libre kervi iz vratne žile ocediti, in mu vsake dve uri pol lota solitarja na vodi dajati. Krog glave se mu morajo platnene cunje oviti in vedno z merzlo vodo polivati. Verh tega se mu mora vsako uro ena dristlja dajati, kakoršno sim v VII. poglavju tega razdelka zoper vnetje drobja nesvetoval.

XI. Poglavje.

Kašelj.

Leta navadno izvira iz kake pljučne bolezni: Kedar so zračni mehurčki zaslinjeni; kedar se ojstra tekočina iz njih izceja in jih draži; kedar po prehlajenju izmetki zastajajo; kedar se vterdine v pljučah napravijo ali vredi izcimijo. Takšna kakovost in bolezin pljuč se navadno še le po smerti živinčeta, in sicer pri raztelesovanju prav spozna.

Ako so vredi in vterdine v pljučah, se živinčetu ne more pomagati. Sicer mu je sledeče zdravilo hasnjivo:

Vzemi 3 lote kozlekovih korenin,
 3 lote arnike,
 1 lot antimonovih jeter,
 4 lote naribanega hrena.

Kozlekove korenine in arnika se v štupo zmeljejo, in z ostalimi leki dobro zmešajo. Temu se pridene bozgovega soka ali medu toliko, da se močic napravi.

Tega močica dobiva koza dvakrat na dan na jezik, in sicer vsakokrat en lot.

XII. Poglavje.

Sušica.

Vzrok te bolezni je navadno slabo prebavljanje, ali zastaje in vterdine v izcedivnih žlezah drobja.

Bolno živinče noče rado jesti, in tudi pri nar bolj redivni piči vedno hujša in hira. Sledeče zdravilo v ti bolezni nar bolj pomaga :

Vzemi 4 lote angeliknih korenin,
4 lote kozlekovih korenin,
v štupo jih stolci in z medom v močic zmešaj.

Tega močica dajaj za en lot bolni kozi dvakrat na dan.

TRINAJSTI RAZDELEK.

Reja, strežba in kermenje psov.

Pes, zvesti človeški tovarš, je gotovo ena nar bolj koristnih domačih žival, in je med vsemi nar bolj umeven in ima čudovito bistre počutke. Strelca podpira pri zalezovanju divjačine, pastirja in mesarja pri pogajanju druge živine; se navadi gobe izkati in ribe loviti; je varh doma in posestva; brani gospodarja tolovajev; vtonjenca iz vode potegne; izkoplje zmerznjenca izpod snega; vleče lahek voz, goni ražnik; od svojega gospodarja zgubljene reči poiše in jih nazaj prinese; zavarje čedo. K vsem se da pes privaditi in je zavolj tega ljubček svojega gospodarja, ki ga med vso domačo živino nar bolj ceni, in brez ktereга biti ne more.

Pasje plemena so tako različne in mnoge, da bi jez veliko napisati moral, ako bi jih vse hotel popisati. Torej tukaj le opomnil, da tisti, kdor kako posebno pleme ljubi, in čisto hraniti želi, dobro paziti mora, kedar se njegova kuzla pojati začne. On mora kuzlo s psom od ravno tistega plemena zapreti, in ju tako dolgo skupej pustiti, dokler se kuzla poja. Leto je edino sredstvo, da se pasje plemena ne zmešajo.

Breji kuzli se mora več in več piče dajati, da svoje psičke rediti zamore. Tudi vode ji ne sme nikdar manjkati. Ona se ne sme siliti k tekanju, ali k skakanju, ki bi jo preveč vtrudilo; ako se pri tem sogreje, se ne sme prenašlo ohladiti, ali clo merzle vode piti. Breje kuzle ne smeš tepsti, ne strašiti, sicer ti bo zvergla. Pripravi ji mehko ležiše in ji pripusti, da se zunaj izbe po svoji volji sprehaja. Nar bolj redivna piča za breje in doječe kuzle je juha od kuhanih telečjih ali kastrunovih nog, kateri se nekaj kruha vdrobi. Kedar je kuzla

že storila, se ji ne sme več, kakor tri, k večjem štiri psičke pustiti; sicer bojo vsi slabotni, ki malo veljajo. Ako pa kuzla prvič stori, se ji le dva psička pustita, da ona ne oslabi preveč. Tisti se izberejo za rejo, kateri po velikosti, barvi in spolu nar bolj dopadejo. Nekteri dopuščajo, da sama kuzla psičke voli, ker vse psičke iz ležiša poberejo in jih nekoliko proč od ležiša na tla položijo. Potem jih kuzla po samim nazaj v ležiše nosi. Kterega je naprej zgrabila in nazaj nesla, tisti je mende za rejo nar boljši, in tako drugi zaporedoma, kakor jih v ležiše nosi.

Psički se morajo, kakor naglo hočejo, jesti privajati. Od začetka se jim plitva skleda z mlačnim mlekom k ležišu pristavi. Vendar se jim vsakikrat le toliko mleka da, kolikor ga enkrat potrebujejo. Če mleko ostane in se skisa, psičkom lahko drisko napravi. Potem se jim merzlo mleka daje, in kedar so že večji, se jim kruha v mleko nadrobi, da se sčasoma na tisto pičo navadijo, ktera se kuzli poklada. Kedar so psičkom zobje že toliko zrastle, da morejo kosti glodati, se jim morajo kosti dajati, da si čeljusti bolj vterdijo. Tudi kopele so psičkam, posebno lovskim psičkam hasnjive, torej se jim morajo v tednu tudi neke kopele napravljati.

Psova piča mora biti pristojna njegovi natori. Pes se prištevava mesozretnim živalim, in pes, ki v prostosti živi, se od sgolega mesa redi. Vendar pes v človekovi sužnosti se je moral drugačnega življenja privaditi. Kdor bi domačemu psu vedno mesa dajal, bi njegovo kri in vse soke v njegovem životu pokvaril, kar se je že večkrat primerilo in psi so zboleli.

Psova piča mora biti snažna in ne preveč mastna; začimbe in vse, kar kri močno greje in draži, je psu škodljivo. Svoje piče ne sme pes prevroče dobivati. Posoda, v kateri pes pičo dobiva, se mora po vsaki kermi lepo očediti. Nar boljše posode so lesene ali parstene; mesingaste, bakrene ali iz slabega kositerja so nezdrave.

Lete pravila se veedel zanemarjajo, in kar pes ob onem obedu ne sne, ostane do drugega v posodi, in temu ostanku se zopet nekoliko prilije. Pes se lahko vsesortnih pič privadi.

To dokazujejo tako imenovani podpazdnički, kateri tudi kavo in čaj serkajo. Nar bolj zdrava piča za pse je vendar dobro pečen režen kruh, ali kruh iz režene in jačmenove moke. Kdor ima mesene juhe, naj tega kruha v juho nadrobi in psu da; kdor nima juhe, naj ga kermi s suhim kruhom. Sočivja psi ne jedo radi: kuhano in zrezano korenje jim je pa redivna in zdrava piča. Od kislega mleka lahko dobijo drisko. Kdor veliko psov redi, temu pride kermenje s kruhom predrago: boljši kup je kerma, ki obstoji iz kruha in ovsenega droba. Leta kerma se takole napravi: Ovseni drob se na pripravnem situ presije, da moka skozi pada. Leta moke se vzame po velikosti psa ena ali več pesti, in se z vrelo vodo v sok zmeša. Kdor more temu soku nekoliko masti ali mesene juhe pridjati, napravi psu bolj redivno pičo. Da mu sok bolj diši, se pridene nekoliko soli. Takšen sok psi raj jedo, kteremu je polovica kruha pridjana, posebno če se kruh poprej zdobi in v vodi ali meseni juhi namoči. Psam, ki se veliko rabijo in trudijo, piča iz ovsenega droba ni dovolj redivna; tem se mora ovsenega droba s kruhom, ali saj enkrat na dan kruha dajati. Soku iz ovsene moke se tudi lahko kuhanega krompirja ali korenja primeša. Kruh iz otrobov ni za pse, ker je premalo redivnih delov v otrobih.

Čas, kdaj je treba pse kermi, se ravna po njih rabenju. Lovski in pastirski psi, ki se celi dan trudijo, se morajo vsaki dan dvakrat, zjutrej in zvečer kermi.

Lovskim psam se zjutrej rajše kos kruha daje, da niso preveč nasiteni, sicer so pri lovu leni in se kmalo vtrudijo. Za pse potrebna piča se vselej le za en dan napravi, da se ne skisa in nezdrava ne postane. Kosti se psam še le po jedi mečejo, sicer bi predpostavljeno jed zapustili in le kosti gledali. V nekterih krajih se psi na sledečo vižo kermijo: V škafo s čisto vodo se veržejo kosci za pičo pripravljenega kruha, ktere morajo psi iz vode pobirati in jesti. Nekteri terdijo, da je takšno kermenje psam posebno hasljivo, pri kterem psi zdravi in dolgo porabljivi ostanejo. To je mogoče, ker psi pri tem kermenju redivno in snažno pičo dobivajo, in ker jo iz vode pobirajo, nikoli žeje ne terpijo. Vsakemu psu se mora

potrebna piča v posebni posodi dajati. Kedar jih več iz ene posode jé, je manj požrešni pes vselej prikrajšan, in požrešni prevec dobi.

Razun piče mora pes tudi čiste vode dovolj dobiti, da zdrav ostane. Psi, ki dobro in naglo prebavljajo, tudi več pijače potrebujejo, kakor druge živali. Torej se jim mora toliko pijače dajati, kolikor je poželjujejo. Posebno potrebno je pa priklenjenemu psu posodo s čisto vodo predstaviti, da nikdar žeje ne terpi. Ravno tako se ravna z hišnim psom, posebno po zimi, kedar pri gorki peči leži, in zunaj nikjer vode ne dobi, in s tistimi psi, ki so v kaki ogradi ali lesi vedno zaperti. Tudi prostim psam, ki okrog letajo, se mora vendar čiste vode dajati, da ne pijejo iz mlakuž. Pomanjkanje vode, s katero bi si pes rad žejo gasil, je poglavitni vzrok strašne stekline.

Psi, ki se trudijo in pri delu zogrejejo, ne smejo prej piti, kakor kedar so se ohladili, razun takrat, kedar neprenehoma delajo, in se zopet sogrevajo. V tem primerleju je merzla pijača brez škode, psa pokrepča in njegovo moč oživlja. Ako pa spehani pes pije in potem počiva, ga lahko hrom ali kaka druga bolezn napade.

Pasja postelja mora snažna, mehka in suha biti, da zdrav ostane; psinjak naj stoji pod streho ali ne, mora podložena in tako prostorna koča biti, da se pes v nji lahko obrača in vgodno leži. Vhod v psinjak ne sme previsok in preširok biti, in v njem mora biti dovolj slame ali sena, katero steljo je posebno poleti večkrat treba premenjati, da se ne vgnjezdi preveč merčesev v nji. Ako pes v veži, v hlevu ali na skednju leži, se mu v prostorni skrinji postelja napravi. Poleti mora pes hladno, po zimi gorko pesteljo imeti; torej se vhod v psinjak, ako je mogoče poleti proti polnoči, pozimi proti poldnevu oberne.

Nikdar ga ne pusti na golih tleh, na gnoju ali na kamnih ležati; zakaj to mu je zlo nezdravo, in lahko steklino naključni. Med vso domačo živino je pes nar bolj snažen, torej se mu mora snažno streči; ako je pes nesnažen, je tega njegov gospodar kriv.

Tudi priklenjeni pes ne nesnaži tistega prostora, ktereга mu veriga omejuje, ako ga nekekrat na dan odkleneš. Kdor ga noče odvezovati, naj prostor, ktereга mu je odločil, večkrat pomeđe in osnaži.

Psi gredo iskreno po plemenu, kar se jim mora dopuštati; kdor jim to brani, jih v strašno steklino sili. Sredstva zoper to poželenje dajati, je natori nasprotno. Ako ima kdo kuzlo, ktere ne pusti vbrejati, naj jo zapre, kedar se poja; naj ji daje malo jesti, veliko merzle vode ali mleka piti. Kedar pa vse to nič ne izda, in se kuzla neprenehoma poja, je potrebno, da se pes do nje pripusti.

ŠTIRNAJSTI RAZDELEK.

Vzroki, znamuja in ozdravljanje zunajnih bolezin psov.

I. Poglavje.

Gobčne bolezni.

Mladi in stari pri dobivajo včasih majhene vrede na nebu, jeziku in dlesni, ki stare pri jedi in mlade pri sesanju overajo. Leta bolezin je gobicam pri otrokih podobna, in se tudi lahko pasje gobice imenuje. Kedar stari psi nočejo jesti, ali mladi nočejo sesati, se jim mora gobec odpreti in preiskati, ali morebiti imajo gobice. Ako se lete zapazijo, jih je treba takole ozdravljati:

Vzemi pol žlice medu, ga raztopi v štirih žlicah hudega jesiha, in pomakovaj mehko kunjó, ki je na palici privezana v ta jesih, in zmivaj z njo gobice trikrat na dan tako dolgo dokler ne zginejo, in dokler pes noče jesti ali sesati.

II. Poglavje.

Očesne bolezni.

Lete izvirajo iz znotrajnih in zunajnih vzrokov. Znotrajni vzroki so: Razgretje in neka sočnast trupla; zunajni vzroki so silovitno poškodovanje očesa.

Kedar je oko zateklo, pogostne solze izceja, je vedno zatisnjeno, in silovitnega poškodovanja na njem ni zapaziti: je vnetje prišlo iz znotrajnih vzrokov. Očesno vnetju pri psu, ki težavne dela pogosto opravlja, pride od truda, in v tem primerleju se daje srednje velikemu psu dvakrat na dan, vsakokrat pel lota glauberjove soli na vodi, da ga malo odpre in izčisti; velikemu psu se daje en lot. Vneto oko se mora večkrat z merzlo vodo zmivati, dokler vnetje terpi. Ako je po vnetju prezračna očesova koža otemnela, se mora v oko dvakrat na dan štupa belega sladkora (cukra) pihati tako dolgo, dokler se mrena ne zgubi, in oko čisto ne postane. Kedar se očesno vnetje pri psu zapazi, ki redivno pičo dobiva, in ki je od počivanja debel in tolst: se mu mora manj in manj redivne piče dajati, on se mora k gibanju in trudu siliti, in verh tega se mora imenovano zdravilo rabiti. Po takem ravnanju se bo vnetje kmalo zgubilo. Ako se ozdravljanje vnetja natori pripusti, pes lahko mreno dobi.

Kedar je vnetje po vgrizu drugega psa, ali po kakem drugačnem poškodovanju prišlo, je treba oko večkrat z merzlo vodo zmivati, in kmalo bo zdravo. Ako je pa prezračna koža poškodovana, se mora sladkorna štupa v oko pihati, in temnota se bo kmalo zgubila. Če pa sladkor ne pomaga, je treba sledeče zdravilo rabiti:

Vzemi 1 kvintelec lipanove masti,

1 kvintelec šukove masti,

dobro ju zmešaj in s to mažo maži dvakrat na dan, zjutraj in zvečer bolno oko, pri katerem mazanju se lahko kurjega peresa poslužiš.

Ako je po vgrizu kos trepavnič tako poškodovan, da se ne more več zaceliti, ga s škarji odstriži.

Nekteri psi dobijo kermežljive oči, in neka ojstra tekočina se jim iz oči izceja, ktera spodnje trepavnice razje. Kermežljivemu psu je treba glauberjove soli dati, da ga izčisti; potem se mu maža iz svinčene beline in kafre vsaki dan na zgornjo trepavnico namaže, in to mazanje tako dolgo ponavlja, dokler oči niso zdrave.

Stari psi dobivajo na enem ali na obeh očesih mreno, ktera se pri psih ne ozdravlja.

III. Poglavje.

Ušesne bolezni.

Navadne ušesne bolezni so: Gluhota in bolečine v ušesih. Gluhota dostikrat izvira iz ušesnega masla, ktero se je obilno v ušesu nabralo in vterdilo.

Kedar se zapazi, da pes ne sliši dobro, se nareže in zmečka nekaj čebulja, in se neke kaplice čebuljovega soka v uho kanejo; vendar je poprej treba iz ušesa vso dlako čisto postriči. Čebuljovi sok omehča zasušeno maslo, ktero se s klinčkom, ki je s predilom ovit, zdaj lahko iztrebi. Čebuljovega soka je pa treba vsaki dan v bolno uho kapati, dokler maslo ni omehčano in iztrebljeno. Ako pes od starosti ogluši, se mu ne more več pomagati.

Bolečine v ušesu iz kerča izvirajo, ki znotrajne ušesne dele napade, dolgo in strašno psa terpinči, zatorej pes milo cvili in z zadnjima nogama za ušesi praska.

Sledeče zdravilo pomaga v teh bolečinah:

Za vsako bolno uho vzemi, kakor za en grah, kafre, jo v pavolo zavij, in z nitjo povij. Leta kafra pride noter v bolno uho; zunaj krog bolnega ušesa se vsaki dan dvakrat s kafrovo mažo maže, kakoršno sim v IV. poglavju drugega razdelka zoper konjsko davico nasyetoval. Kafre v ušesih psi ne terpijo radi, torej jim moraš ušesa kako prevezati, da kafre iz njih ne izpraskajo.

IV. Poglavje.

Davica.

Davica pride rada po razgretju in sledečem prehlajenju. Spozna se po oteklini na vratu ravno tam, kjer je kerhelj. Zavalj oteklina pes ne more požirati, torej ne jesti ne piti. Kedar ta bolezn psa napade, se mu mora, po njegovi velikosti, ali četertinka libre ali več kervi iz vratne žile izpustiti; oteklina se mora dvakrat na dan s kafrovo mažo rahlo mazati, in verh te je treba psu sledečega zdravila dajati:

Vzemi dva lota solitarja, ga zribaj v štupo in zmešaj s 6 loti medu. Tega močica eno žličico namaži vsake tri ure enkrat bolnemu psu na jezik, in tako ravnaj tako dolgo, dokler oteklina ne zginie in pes jesti ne začne. Kedar zopet požirati začne, mu napravi sok iz moke vkuhane ali v mleku, ali v mesni juhi. Pozneje dobiva pes bolj gosto in debelo pičo, kakoršne je bil pred boleznjo navajen.

V. Poglavje.

Košica v goltancu.

Kedar kaka košica psu v goltancu obtiči in ne gre, ne naprej ne nazaj, je treba gladko palčico iz ribje kite vzeti, jo z oljem dobro namazati, ji na enem koncu napraviti glavico iz pečatnega voska, in leto glavico tudi z oljem namazati. Potem se psova glava na kviško derži tako, da gre palčica na ravnost skoz gobec v goltanec, in košica se naprej potisne.

VI. Poglavje.

Garje ali grint.

Nekdaj so čveterie garje pri psih imenovali.

- a) Rudeče garje, ki pse pozimi navadno napadajo, kedar po snegu in snežji vodi brodijo. Noge psam oteko, postanejo rudeče in garjove.
- b) Velike garje, ki pokrivajo kože kos kakor za en dlan.

- c) Navadne garje, ki se naprej na plečih, po herbtu in na križu prikazujejo.
- d) Černe garje, od katerih dlaka na mestih, kjer sedijo, izpada.

Sedaj razločujemo dvoje garje, namreč suhe in mastne, katerih imen se tudi jez hočem držati.

Vzroki, iz katerih suhe in mastne garje izvirajo, so: Močirnatost nesnažno ležišče, nesnažna piča, slaba spridena voda za pijačo, prebivanje pod milim nebom pri deževnem vremenu in naglo prehlajenje. Vsi ti vzroki napravljajo popačeno kri, ki v končnih žilicah zastaja, in na koži garje napravi.

Suhe garje hranijo neko oestro, rudečkasto tekočino, ki se navadno na herbtu v mehurčkih zapazuje, kateri mehurčki serbijo in sklijo.

Mastne garje se tudi naprej na herbtu med pleči in križom prikažejo, dlako spodjedo, in so večji špehasti mehurčki. Obedve sorte garij se s sledečim zdravilom ozdravljajo:

Vzemi 6 lotov sala,

3 lote terpentinovega olja,

in ju zmešaj v mazilo.

Pri suhih garjeh se mora dlaka, pod katero garje tičijo, ostriči, potem se mora mazilo v garje tri dni zaporedoma vribati, mazilo na garjeh 4 ali celo 6 dni pustiti, in potlej z gorko vodo in žajfo omiti. Ako po tem ravnanju garje niso zginile, ga je treba še enkrat ponoviti. Na ravno to vižo se tudi mastne ozdravljajo. Lete so sicer bolj terdovratne, vendar se s tem mazilom odpravijo. Drugi zdravniki mnogosortne zdravila zoper garje rabijo; jez se vselej tega mazila poslužim, ker garje gotovo ozdravi, in se brez velikih stroškov lahko napravi. Torej drugosortnih zdravil ne bom imenoval. Prav hasnjivo je pa zunajnemu mazilu kako znotrajno zdravilo pridružiti, katero kri čisti.

Sledeče znotrajno zdravilo se priporoča:

Vzemi 12 granov rudečega žvepla,

1 lot vinskega kamna,

2 lota kozlekovih korenin,

2 lota kopra,
2 lota arniknih korenin,

vse v štupo stolci in z medom v močic zmešaj.

Tega močica dobiva pes dvakrat na dan na jezik: Velik pes pol lota, majhen pes četertinko lota ali en kvintele. Omivanje psa z merzlo vodo je tudi koristno.

Garjovi psi se morajo od zdravih naglo ločiti, ker so garje nalezljive.

VII. Poglavlje.

Kožni izpustki.

Ojstra kri, razgretje in prehlajenje napravijo psom razne kožne izpustke, ki se pa večdel ozdravijo, ako psa pridno koplješ ali z merzlo vodo zmivaš. Kedar pa izpustik po kopanju ali vmivanju noče zginiti, raztopi 1 lot žveplovih jeter v bokalu vode, in omivaj psa z leto vodo, dokler se izpustik popolnoma ne zgubi.

VIII. Poglavlje.

Bradovice.

Bradovice so neki izrastki na živalski koži, in mislil bi si, da jih izobrazivna kožna moč požene, kedar se v svojem djanju popači in zmoti. Bradovice so dvoje, suhe in mokre; suhe večdel majhne ostanejo, mokre pa vedno rastejo.

Odpravljajo se suhe bradovice, ako se jim recelj s terdno nitjo dobro preveže, da kri ne more v nje. Potem jim redivnega soka pomanjkuje, sušiti se začnejo in sčasoma popolnoma zvenejo in odpadejo. Mokre bradovice je treba z nožom iztrebiti, in rano, kedar kri teči neha, z živim apnom postupati, da se krasta napravi. Sledeči dan se mora krasta odlupiti in na rano zopet živega apna štupati. Tako se ravna kake štiri- ali šestkrat in potem je bradovica v svojih koreninah pokončana. Kedar bradovica na kakem členu ali na kakem žilovitem delu sedi, se ne sme globoko porezati; sicer

bi se člen ali žile poškodovale. Torej je treba dalji čas apno rabiti, ki bradovične ostanke razjé.

IX. Poglavlje.

Gobasti izrastki.

Gobasti izrastki so neke terde otekline, ki izvirajo iz vgriza, vdarka ali kakega drugega silovitega poškodovanja. Nahajajo se pod kožo, kjer včasih nepremakljivi stojijo, včasih se gibati pustijo. Takšni izrastki, ako so na zgornjem delu noge, zadržujejo psa v teku. Jih razdeliti je težko; nar gotoviše jih ozdraviš, kedar jih izrežeš.

Izrezati se pa morajo, kakor hitro se zapazijo; sicer vedno večji postajajo. Pri majhnih izrastkih se ena sama počesna zarezna napravi, iz ktere se izrastek izluši; pri večjih se mora zarezna navskriž narediti, čveteri kosi kože se morajo odlupiti in nazaj položiti. Potem se izrastek izluši. Zgornji kos in postranska kosa kože se zašijejo; spodnji kos se mora prost pustiti, da se gnoj iz rane lahko izceja. Posebnih zdravil pri rani ni treba rabiti; le z merzlo vodo naj se vsaki dan nekekrat zmiva, in gnoj naj se lepo čedi.

X. Poglavlje.

Rane.

Rane v mesu, iz katerih se gnoj lahko izceja, si pes sam celi, ako jih le lizati zamore. Druge pomoči nobene ne potrebuje. Ako pa pes veliko rano dobi, postavim kedar ga huskani prasič šavsne, in kožni robi se sami od sebe zediniti ne morejo: je treba rano zašiti, kar se zgodi, kedar se sošitki za en palec saksebe napravijo. Pervi sošitek se napravi na zgornji strani rane, kjer se nasprotni kožni robi z močno šivanko prebedejo, svilnata nit skoz potegne, nategne in zaveže. Potem se nit odstriže, in en palec nižeje se drugi sošitek ravno tako napravi. Na to vižo se cela rana sošije razun nekega prostora na nar spodnji strani, kjer mora luknja ostati, iz ktere se gnoj odceja. Velike rane se močno vna-

mejo in zlo oteko. Torej jih je treba pogosto z merzlo vodo omivati, kar je gotovo bolj koristno, kakor jih v okladke iz dišečih zelišč in iz vina zavijati. Pri velikih ranah so dostikrat debele kervne žile raztergane, iz katerih kri močno dere. Da pes preveč kervi ne zgubi, in da ne pogine, se kos purhavke*) na ranjeno žilo pritisne in pod sošitkom vterdi, da ne more izpasti. Kedar se rana gnojiti začne, se morajo neki sošitki nad purhavko izparati, purhavka iztrebiti, in potem koža zopet sošiti. Ako je vnetje in oteklina nehala, in ako se iz rane zdrav gnoj izceja: je ni treba več zmivati, in tudi drugega nič ne rabiti. Zakaj pes, ki jo liže, jo tudi čedi in ozdravlja.

Včasi prasič pasji vamp tako razpara, da čreva iz rane visijo. Ako čreva niso raztergane, se morajo, ako so vmazane, očediti in potlej v vamp nazaj spraviti. Potem se rana sošije in tako dolgo z merzlo vodo zmiva, dokler je vneta in otekla. Kedar pes jesti hoče, se mu daje redek mlečen sok ali pa juha od kuhanih telečjih in ovčjih nog. Goste in terde piče ne sme dobivati, zakaj leta bi mu čreva polnila in vamp napenjala, kar ozdravljanje zavera, in rano lahko razterga.

Kedar prasič psove kite ali člene na nogi razterga, ostane pes, ako ravno se mu rane zacelijo, vendar šantav in ni za nobeno rabo. Takega psa je treba koj končati.

XI. Poglavje.

Oteklina.

Psi, ki se vedno trudijo in urijo, malokdaj oteklina iz znotrajnih vzrokov dobijo; dostikrat se pa oteklina nahajajo pri podpazdnčkih. Pri slednjih večdel izvirajo oteklina iz prederivne piče in iz počivanja.

*) Purhavka (*Lycoperdon Bovista*) se imenuje neka goβα, ki jesen po deževnem vremenu po pašnikih posebno raste, in kervotok tolaži. Postava lete gobe je gruški zlo podobna, njena barva od začetka bela, pozneje rujavkasta. Spodnji del gobe, ki je po mnogih koreninah v zemljo zarašen je gebast, zgornji del lepo napet. Prah, s katerim je goba napolnjena, je rujavkast in se iz gobe kadi, ako jo stiskaš. Zatorej jo v nekterih krajih pezdec imenujejo. Včasi goba majhna ostane, včas pa velika zraste.

Ozdravljajo se takole: Pes se mora pogosto pod milim nebom gibati in truditi, in oteklina z merzlo vodo zmivati. Ako je pes dobro rejen in polnokerven, se mu po njegovi velikosti vsaki dan dvakrat pol lota ali en lot glauberjove soli na vodi daje, da začne skozi njega gnati. Leto ozdravljanje se vsakih osem dni ponavlja, dokler oteklina ne zgine.

Oteklina, ki izvira iz silovitega poškodovanja, je treba vsaki dan trikrat z žganjem in žajfo tako dolgo zmivati, dokler ne minejo.

XII. Poglavlje.

Vgnjide.

Dvoje vgnjide razločujemo pri psih: Navadne in kervne vgnjide.

Navadne se naznanijo po oteklini, ki je bolj gorka, kakor okrajni deli. Leta oteklina se mora večkrat na dan z gosjo ali zajčjo mastjo ribati, da se ognoji, kar se po nekem mehkem mestu na oteklini spozna. Na tem mestu se zdaj oteklina prereže in gnoj iz nje iztlači. Ako pes do rane pride in jo lizati zamore, ne potrebuje nobenega drugega zdravila; ako jo pes lizati ne more, je treba gnoj, ki se izceja, z vodo zmivati, da je rana vedno snažna, in kmalo se bo zacelila.

Kervne vgnjide se v koži napravljajo in so z hudimi bolečinami združene. Lete se morajo, kedar so godne, prerezati in gnoj iz njih spraviti. Rana se mora potem z vodo zmivati, da je vedno snažna, in da je gnoj ne zamazuje.

XIII. Poglavlje.

Oparjenje.

Pes meso naglo ovoha in ga včasih pri ognju poiše, kjer se v vreli vodi kuha. Pri taki priložnosti pes včasih lonec prekucne in se s kropom opari. Tudi pri drugih priložnostih se psi oparijo. Sledeče zdravila tolažijo vnetje in ob enem tudi bolečine:

Oparjeno mesto se z gorkim kravjekom namaže, neke minute pozneje se prvi kravjek osterže in z drugim namesti. Tako se ravna pol ure dolgo ali pa še dalje, in vnetje z bolečinami vred se večdel zgubi. Potem se oparjeno mesto le vsake dve uri enkrat s kravjekom namazuje in sicer tako dolgo, dokler vnetje ni popolnoma minulo. Še boljše zdravilo pri oparjenju je sledeče: Vzemi enake dele apnene vode in laškega olja, ju v steklu dobro zmešaj, da redko belo mazilo dobiš. Z letim mazilom maži oparjene mesta vsakih pet minut enkrat, in vnetje se bo razdelilo in bolečine bojo nehale.

Opeklino močno hladiš in bolečine tolažiš, ako platneno cunjo v merzli vodi pomočiš, z žajfo dobre namažeš in na opeklino položiš. Kedar se cunja nekoliko ogreje, jo namestuj z drugo na enako vižo namočeno in ožajfano.

XIV. Poglavje.

Rak.

Psi dobijo včasih vgnjide na ušesih, ki se vedno razširjajo in raku enake postanejo. Kedar se kaj takega zapazi, je treba vgnjide popolnoma z nožom izrezati in rano z razbeljenim železom žgati. Po tem ravnanju se bo rana kmalo zacelila.

Kdor rane noče žgati, jo mora, kedar kri teči neha, izmiti in jo vsaki dan poštupati z ogljovim prahom, ki se napravi, ako se podplati sožgejo in v štupo stolčejo.

XV. Poglavje.

Spahnenje člena in hromota.

Ako se na sprednji ali na zadnji nogi zvezki členov raztegnejo, začne pes šantati. V tem primerleju se mora noga, na kateri šanta, dobro pregledati, da se najde pravi vzrok. Raztegnjenja zvezkov sicer nobena otekline ne naznanuje, vendar se na zvitem členu večja gorkota zapazi. Šantava noga se vsaki dan trikrat ali štirikrat s kafrovcom riba, in večkrat z merzlo vodo zmiva. Bolnega psa je pa treba zapreti in privezati, da si pri hoji noge ne napenja in tako ozdravljanja ne zavera.

XVI. Poglavje.

Poškodovane noge.

Včasih si pes kak žebelj ali tern ali stekleno črepino v nogo zabode, in zavolj tega poškodovanja šanta. Pri natančnem ogledovanju noge se bo pokazalo, ako je kaj v njo zabodenega. Zabodene reči je treba iz noge spraviti, in potem pripustiti, da pes rano z lizanjem ozdravlja. Ako se pa tern ali kaka druga reč v nogi zalomi, se mora poskusiti, da se zalomljeni ostanek iz noge potegne. Kedar tega ni mogoče, je treba poterpeti, da se noga krog ostanka ognoji, in ostanek z gnojem vred iz noge gre. Tudi tiste rane, ki jih je steklena črepina napravila, pes izliže in ozdravi.

XVII. Poglavje.

Kostolomi.

Kedar je kaka kost vlomljena, se morajo zlomljeni deli v naravni red spraviti, z mehkim platnom poviti, in s trakom, ki je kaka dva persta širok, rahlo povezati. Potem vzemi štiri vozke in tanke dilice, položi eno na sprednjo, drugo na zadnjo, tretjo na desno, četrto na levo stran noge, in jih poveži. Sreda vsake dilice mora ležati na lomu; konci dilic vendar ne smejo na kak člen pritiskati, sicer bi se člen vnel in bi otekel. Povezujejo se dilice s traki in sicer pride ena vez čez kostolom, druga na zgornji, tretja na spodnji konec dilic. Vendar se vezi ne smejo preveč, ne premalo zategniti, sicer bi ali stiskale in oteklino napravljale, ali bi pa zlomljenih kosti skupej ne deržale. Napravljena vez se mora s kafrovcom tako namakovati, da je vedno mokra. V ta namen se pol lota kafe v poliču žganja raztopi. Vez se mora večkrat pregledovati, ali se ni morebiti kaj premaknila. Ako je kaj premaknjenega, se mora zopet v pravi red spraviti. Če je noga otekla, je znamenje, da je povez prevozka, torej se mora enmalo odjenjati. Čez štiri tedne se povez odveže. Zdaj so kosti že toliko zarašene, da se skupej deržijo, vendar bi se pri nategovanju lahko zopet zlomile. Torej se mora

nova povez ravno tako, kakor prva napraviti; vendar ne več s kafrovcom, ampak z merzlo vodo pomakovati. Čez štirinajst dni se tudi ta povez odveže, in noga je dovolj terdna. Po odvezi je noga navadno nevkretna in se ne more prav gibati, torej jo je treba, posebno na členih, s sledečim mazilom vsaki dan dvakrat mazati, in psa siliti, da se giblje in semtertje hodi. Potem se bo tudi nevkretnost zgubila.

Vzemi 2 lota čutnične maže iz apoteke,
 2 lota jagnedove maže,
 2 lota dežočravnega olja,
 dobro jih zmešaj, da mažo dobiš.

XVIII. Poglavje.

Sušica.

Včasi dobi pes sušico v kaki nogi, brez da bi bil prej šantal. V tem primerleju se mora noga s sledečim zdravilom mazati:

Vzemi 8 lotov kafrovca,
 2 kvintelca tinkture španskih muh,
 in jih skupej zmešaj.

Četerti in naslednje dni se mora noga, ki je po sušici bolna, vsaki dan dvakrat v merzli vodi kopati. Čez osem dni se zopet zdravilo v nogo vriba, in potem se zopet kopela v merzli vodi rabi. Tako se ravna, dokler sušica ni ozdravljena.

PETNAJSTI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje znotrajnih boleziu psov.

— — —

I. Poglavje.

Treslike.

Treslike izvirajo iz mnogosortnih vzrokov: Iz prehlajenja, zaslinjenja črev, iz ojstrosti ali pokvarjenja sokov itd. Treslika

je neka naravna prizadetev trupla škodljive dele raztopiti in po svojih potah iz sebe izpraviti. Tudi vročnica ima ta način, vendar ne gre vselej tiste poti, ktera k zdravju pelje; ampak verže škodljivo robo na kak znotrajni del, ki se potem vname, in ako prave pomoči ni, v snet prestopi in živinče umori.

Navadne znamenja treslike so sledeče:

Psa napade mraz, ki se po trepetu razodeva, in je včasi tako hud, da živinče z zobmi luska ali klepeče. Nos, ušesa in vsa koža je merzla, gobec je znotrej bledast, in jezik je žlezast. Pes se vleže in skerči, piče se ne dotakne; serce močno in naglo bije.

V ti dobi treslike se psu nobenega zdravila ne sme dati; mehko ležiše se mu napravi, in z odejo se pokrije. Na znamenja pri tresliki in po tresliki se mora dobro paziti, in vzrok treslike se mora iskati. Kedar pri tresliki pes ne bljuje, je treba po treslike bljuvanje zbujati. V ta namen se da psu po različni velikosti eden ali clo tri skruple (1 skrupel je 20 granov) antimonovih jeter. Ako prvo zdravilo ne zbudi bljuvanja, se mora čez eno uro ponoviti.

Kedar po tresliki skoz psa žene, se driska ne sme vstavljati; kedar je pa pes zabasan, se mora dristljati. V ta namen vzemi pičel masec vode, raztopi v nji 1 lot žajfe in pol periša soli, odlij 3 ali 4 lote te raztoplina in jim primešaj pol lota lanenega olja. Leta zmes se vlije mlačna v dristljo, in se psu v čreva da. Dristlja se vsake pol ure ponavlja, dokler ne začne skoz psa gnati. Zraven dristlje dobiva pes po svoji velikosti en ali dva kvintelca glauberjove soli na vodi, da začne skoz njega gnati.

Ako treslika od prehlajenja pride, je z njo nahod navadno združen. Takega psa je treba na toplem imeti, in če nahod dalj časa terpi, mu sledečega zdravila dajati:

Vzemi 3 lote sladkih koreninic,

3 lote brinjevih jagod,

v štupo jih stolci in z bezgovim sokom ali z medom v močic zmešaj.

Tega močica se daje psu dvakrat na dan in sicer po njegovi velikosti 1 ali 2 kvintelca na jezik.

II. Poglavje.

Žolčna treslika.

Žolčna treslika se naznanuje po sledečih znamenjih: Pes je nemiren, jezik je z žlezo prevlečen, sapa in hlapenje smerdita, ravno tako tudi njegova scavnica in njegovo blato. Sledeče zdravilo je prav hasnjivo: En, poldrugi ali 2 skrupla rabarbare s soljo dobiva pes po svoji velikosti dvakrat na dan in sicer na vodi, da začne skoz njega gnati. Ako je driska prehuda, neke dni nobenega zdravila ne dobiva, in potem se mu ga vsaki dan le enkrat daje, dokler treslika ne mine popolnoma. Pri podpazdničkih se lahko sledeče bolj drago zdravilo daje: Za psička vzemi 1 kvintelc mane, pol kvintelca senesnega perja, ju polij z vrelo vodo, in kedar se ohladi, odcedi vodo, in raztopi v poparini 1 skrupel angleške soli. Toliko zdravila dobiva pes dvakrat na dan. Večjemu psu se nekoliko več zdravila daje.

III. Poglavje.

Gnjila treslika.

Gnjila treslika ima sledeče znamenja: Pes je zlo truden in slab, serčno bitje se komaj čuti, od slabosti se pes poti, in ima drisko. Sapa, gnoj ali pot in blato smerdijo po gnjilobi; vamp je včasih zlo napet.

Pri ti bolezni se ne smejo razmečivne in čistivne zdravila dajati; ampak mično budivne in krepčavne, ki gnjilobo zaverajo. Sledeče se posebno priporočajo:

Vzemi 2 lota encianovih korenin,
 2 lota cvetja tavžent rož,
 2 lota armanovega cvetja,

v štupo jih zdrobi in dobro zmešaj.

Te štupe se daje eden, dva ali tri skruple po velikosti psa trikrat na dan. Vodi za pijačo se primešajo nekatere kapljice hudičovega olja, ali pa, če lete pijače pes noče, 2 kvintelca hudega jesiha. Takšno pijačo dobiva pes dva- ali trikrat na dan.

IV. Poglavlje.

Vročé treslike.

Vročé treslike spremljajo navadno kako vnetje v persih ali v trebuhu. Takšne vnetje večdel izvira iz prehlajenja in se po sledečih znamenjih naznanuje :

Žila terdo in naglo bije, kar se nar ložeje spozna, kedar se dlan na levo stran života blizo pleč na rebra položi. Sapa je močna in nagla; jezik psu iz gobca visi, in on rad veliko pije. Oči so rudeče, zatele in polne vode. Na vsem životu se večja gorkota čuti. Ker ta treslika mnogosortne vnetja spremlja, hočem od pesameznih govoriti.

a) Pljučno vnetje.

Razun omenjenih znamenj se najde pri pljučnem vnetju kašelj. Pes se večkrat na persa ozira in pri kašljanju bolečine naznanuje.

Kakor hitro takšne znamenja pri psu zapaziš, mu moraš na vratni žili pušati, in mu po velikosti 4 do 16 lotov kervi odcediti. Potem si napravi sledeči močic :

Vzemi 2 lota solitarja ,
 2 lota vitriolanega vinskega kamna ,
 2 lota štupe sladkih korenin,

in jih z medom v močic zmešaj.

Tega močica se daje na jezik 1 kvintele do 1 lota vsake dve uri enkrat. V pijačo mu služi sirotka, ako jo piti hoče. Hasnjivo je tudi mu na persih ali med pleči trak zavleči, ali pa na teh mestih obliž iz španskih muh za dlan širok položiti. V obliž rabi 1 kvintele štupe španskih muh, katero enemu lotu sala primešaš.

Obliž se mora pa dobro povezati, sicer bi ga pes lizal, in si gobec in jezik ranil. Zraven tega dobiva bolni pes vaski dan dve brizglji iz sledečih reči: V poliču vode prekubaj eno perišo gamile, odcedi kuhovino, odlij lete kuhovine kolikor za eno brizgljo potrebuješ, in prideni pol kvintelca soltarja in pol lota lanenega olja.

Močic se tako dolgo rabi, dokler vnetje ni nehalo. Kedar pa vroča treslika odjenja, vzemi arniknega zeliša s cvetjem vred, ga v štupo zdrobi, in zmešaj štupo z medom, da arnikni močic dobiš. Zdaj dajaj tega močica psu namesto zgorej imenovanega. Arnikni močic namreč zredkuje vnete soke, da iz njih ne pride kaka vterdina ali clo gnjiloba pljuč.

b) Vnetje persne mrence in preponke.

Znamnja vnete persne mrence so večdel tiste, ktere sim pri pljučnem vnetju razodel; vendar pes ne kašlja sam od sebe, ampak če ga čez persi stiskaš. Tudi je kašljanje veliko bolj boleče, kakor pri pljučnici; torej pes pri sopenju lakotnice vzdiguje, da si persne mrence ne pretresa. — Pri vnetju preponke pes hitro sope, vendar pri sopenju lakotnice malo giblje. Včasi se mu kolca in zdeha.

Vnetje persne mrence in preponke se ozdravlja, kakor pljučno vnetje.

c) Vnetje želodca.

Pri tem vnetju se tudi zapazi vroča treslika z drugimi znamnji, vendar pes ne kašlja. Trebuh je terd in včasi napih-njen. Večdel je vnetju zapertje pridruženo, in blato, kar ga od psa gre, je suho in kakor da bi bilo sožgano. Ozdravlja se vnetje želodca, kakor pljučno vnetje, vendar se mora drist-lja vsako četertinko ure dajati.

d) Vnetje ostalega droba v trebuhu, namreč jeter, vrance, ledic in črev.

Pri vnetih jetrih je jezik bel, blato je suho in rumeno, scavnica temnorujava, in pes na trebuhu, kjer jetra ležijo, zlo občutljiv.

Vnetje vrance se le takrat za gotovo spozna, kadar je bilo vrančno mesto silovito poškodovano, in potem se zapazi vnetje v trebuhu.

Pri vnetih ledicah pes naznanuje bolečine, ako ga po herbtu dergneš ali stiskaš; scavnica gre z bolečinami od njega in je rudeča ali clo kervava.

Vnetje črev se naznanja, kakor vnetje jeter. Pes se večkrat na trebuh ozira, kakor da bi hotel sedež boleznì kazati.

Ozdravljajo se lete vnetja ravno tako, kakor sim pri persnem vnetju nasvetoval. Torej se je treba po unem ravnati.

V. Poglavje.

Vodenica.

Psi, ki se ne prepičajo in naravno trudijo, redko zbolejo, po vodenici; podpazdnički, kateri preobilne in prereditvne piče dobivajo, se malo ali clo nič ne trudijo, so leti boleznì podverženi. Vzrok vodenice je neka slabost popijavnih žilic in vterdenje drobnih žlez.

Znamnja vodenice: Velika nevkretnost, napeti trebuh, včasi otokline na tem ali unem delu života. Vodeničnega psa koj pokončati, je nar bolj pametno, ker se le malokteri ozdravi. Tistemu gospodarju, ki noče psa usmertiti, nasvetujem sledeče zdravilo za poskušnjo:

Vzemi 2 lota burgundske smole,
 2 kvintelca solitarja,
 4 lote štupe petersiljovega semena,
 5 lotov štupe encianovih korenin,

in jih z medom v močic zmešaj.

Tega močica dobiva dvakrat na dan, in sicer majhen pes 2 kvintelca, večji pes en lot.

Vodeničnemu psu se tudi voda odcediti zamore. V ta namen se blizo popka, na levi ali desni strani koža in mišice toliko razparajo, da gre peresna cev v luknjo. Leta cev se od peresa tako odreže, da špičasti in zarašeni konec cel ostane, in na straneh tega konca se napravijo zareze ali luknjice. S tem špičastim koncom se potisne cev v kožo noter do vode. Voda teče skoz zareze v cev, in se odceja na drugem koncu cevi. Kedar je voda iz trebuha že iztekla, se cev vun potegne in luknja se sama od sebe zamaši in zaceli. Po leti operaciji je pes truden in slab; po redivni piči pa svojo moč kmalo zopet zadobi. Iz korenine se vendar vodenica ne da ozdraviti, ker doslej zdravil ne poznamo, ki bi vzroke te boleznì vničili.

Pri persni vodenici pes naglo sope in vsako gibanje ga zlo vtrudi. Leta vodenica je še hujša od trebušne. Imenovane zdravila se tudi zoper to lahko poskusijo.

VI. Poglavje.

Omotica.

Leta izvira deloma iz razgretja in kervnega navala proti glavi, deloma iz vnetja možganovih mrenc.

Pes je klavern, noče jesti, njegove oči so okorne in se zlo svetijo, gobec je vroč in suh. Ušesa so bolj gorke kakor zdravega psa. Navadno leži, in ako ga hoditi siliš, se opoteka in omahuje. Kedar se lete znamnja zapazijo, se mu na vratni žili puša in 4 do 16 lotov kervi odcedi, po tem ko je manjši ali večji. Da se kri manj proti glavi vali, in da se vnetje možganovih mrenc, ako je vzrok omotice, razdeli: se mora psu tistega močica dajati, ktereга sim v IV. poglavju zoper pljučno vnetje nasvetoval. Verh tega se mu mora glava s platneno cunjo oviti, in cunjа z merzlo vodo tako namakovati, da je vedno mokra.

VII. Poglavje.

Pasji glad.

Vzrok te boleznі se mora iskati v ojestrem želodčnem soku, ki želodec vedno draži in glad napravlja.

V ti boleznі pes strašno veliko jé. Več ko pa jé, medlejši postaja in bolj ob meso pride. Sledeče zdravilo ozdravlja pasji glad:

- Vzemi 2 kvintelca štupe školjskih ljupin,
- 1 kvintelec jeklenih pil,
- 2 kvintelca štupe galganknih korenin,

in dobro jih zmešaj.

Te štupe dobiva pes 1 do 2 kvintelcov dvakrat na dan, in sicer zjutraj in zvečer.

Ako si leto štopo neke dni rabil, in glad ne odjenjuje, se mora psu sledečega čistivnega zdravila dajati:

Vzemi 1 skrupel lopatike,
 2 skrupla bljuvne soli:
 ½ skrupla gjumberjovih korenin,
 jih stolci v štupo in dobro zmešaj.

Takšen del se da majhnemu, dvojni del srednjemu in trojni del velikemu psu.

VIII. Poglavje.

Dremota.

Dremota je čutnična bolezin, ktera navadno izvira iz slabosti čutnic. Da se ta bolezin ozdravi, je treba psa večkrat v merzli vodi kopati, in ga siliti, da se po prostem zraku pridno giblje.

IX. Poglavje.

Kašelj.

Kašelj navadno izvira:

- a) Iz pljučnega vnetja, pri katerem se vnetje ni prav razdelilo, in po katerem kri in druge tekočine v pljučih zastajajo, in v njih vterdine ali clo gnjijenje napravljajo. V tem primerleju se kašelj ne da ozdraviti. Kedar pa soki v pljučih le zastajajo in se gostijo, takrat se dajo razredkati, in potem tudi kašelj mine.
- b) Iz prehlajenja, kar se nar večkrat pripeti. Kašelj po pre-mrazenju se ozdravlja s sledečim zdravilom:

Vzemi 3 lote štupe sladkih korenin,
 3 lote štupe janežovega semena,
 jih zmešaj z bezgovim sokom ali z medom v močic.

Tega močica daješ trikrat na dan, dva kvintelca do enega lota naenkrat.

Kašelj, ki pride po pljučnem vnetju, ker se soki v pljučih niso popolnoma razdelili, se ozdravlja s sledečim zdravilom:

Vzemi 10 granov rudečega žvepla,
 1 lot amoniakovega gumeta,
 2 kvintelca salmiaka,

2 lota arnikne štupe,
2 lota kozlekovih korenin,

jih v štupo zdrobi in z mličnim izlečkom v močic zmešaj.

Tega močica se daje dvakrat na dan 1 ali 2 kvintelca po velikosti psa. Leta močic je sicer drag, vendar gotovo pomaga.

X. Poglavje.

Nahod.

Nahod izvira iz prehlajenja. Psi, ki so vedno na čistem zraku in se veliko trudijo, malokrat zbolejo za nahodom: Podpazdnički in tisti, ki vedno pri gorki peči ležijo, so nahodu zelo podverženi.

Pri ti bolezni pes veliko kašlja, in žlezasta voda so mu iz nosa cedi; klaveren postane in nič se mu ne poljubi. Zoper nahod je sledeče zdravilo hasnjivo:

Vzemi 3 lote štupe sladkih korenin,
3 lote brinjevih jagod,

jih v štupo zdrobi in z medom v močic zmešaj.

Tega močica dajej bolnemu psu dva- ali trikrat na dan, vsakikrat 1 ali dva kvitelca.

XI. Poglavje.

Driska.

Driska izvira iz prehlajenja, iz premastne piče, iz kislega mleka i. t. d. Vendar tudi ostri soki v črevah drisko napravijo.

Ozdravlja se driska s sledečim zdravilom: Vzemi štupe tormentilnih korenin in daj 1 do 2 kvintelcov te štupe, po velikosti psa, dvakrat na dan, dokler driska ne neha. Namesto tormentile se tudi rabi 1 skrupel rabarbare zmešane z 2 skrupli magnezie, ktera mera mora pri večjih psih večja biti.

XII. Poglavje.

Zapertje.

Pri zapertju so dristlje poglavitno zdravilo. Dristlja, ki jo ima vsaki pri rokah, obstoji iz 1 kvintelca žajfe in 1 kvintelca soli, ki se v mlačni vodi raztopita. Leti raztopljeni se pride-neta 2 kvintelca lanenega olja, in takšno dristljo dobiva pes vsake pol ure, dokler ne gre skozi njega. — Da se pa zgor-nje čreva, katerih dristlja ne doseže, bolj gibati začnejo, se daje psu dvakrat na dan 1 kvintele glauberjove soli, raztop-ljene v vodi.

Kedar je grizenje pridruženo zapertju, se mora imenova-nim zdravilom pol kvintelca voženka primešati. Tudi gamilčna kuhovina, ki se napravi iz 2 periš gamile in iz maselca vode, služi v pijačo in dristlje.

XIII. Poglavje.

Pasja kuga ali mor.

Mor je čutnična bolezen, ki izvira iz zaslinjenega želodca in zaslinjenih črev.

Znamnja te bolezni so: Pes se začne po udih tresti, po-staja klaveren in tih, ljubi samoto, kaj malega je in pozneje se nobene piče ne dotakne. Potem mu začne iz nosnic teči, zadnji konec života vedno slabejši prihaja in je slednjič popol-noma omertuden. Vendar se omertudenje križa ne najde pri vsih za morom bolnih psih; ampak nekteri z zadnjim koncom le omahujejo, in veliko slabost v njem razodevajo. O začetku bolezni se zapazi večkrat hudo zapertje in iz oči se neki gnoj vleče.

Ako se koj od začetka bolezni sledeče zdravilo rabi, se bolezen vstavi in pes popolnoma ozdravi:

Daj velikemu psu 3 skruple, srednjemu 2 skrupla, in majh-nemu 1 skrupel antimonovih jeter, po katerih se bo izbljuval. Naslednji dan daj zjutraj in zvečer, vsakikrat velikemu psu 1 lot, srednjemu 3 kvintele in majhnemu psu 2 kvintelca glau-

berjove soli na vodi, da dobro skozi njega žene. Ako takšna mera ne izčisti psa, se mu mora večja mera glauberjove soli dajati, da ga začne čistiti. Leta prisiljena driska mora 4 dni terpeti, kar se doseže, ako se dajanje glauberjove soli po potrebi ponavlja.

Da se pes ložeje in hitreje izčisti, se mu mora, posebno kedar je zapert, sledeča dristlja vsake tri ure enkrat dati: Vzemi 2 lota žajfe, in jo raztopi v dobrem polmaselcu vode, dodeni 2 lota soli in pol lota lanenega olja.

Da se slabosti v zadnjem koncu života v okom pride, se mora na obedveh ledjeh trak zavleči, ali pa hromasti konec s sledečim zdravilom zmivati:

Vzemi 8 lotov kafrovca,
 2 lota salmiakovca,
 2 kvintelca tinkture španskih muh,
 in dobro jih zmešaj.

XIV. Poglavje.

Plošnata glista, ali trakulja.

Iz katerih vzrokov izvira plošnata glista, ne vemo *); tudi gotovih znamenj ne poznamo, po katerih se ta glista v črevah naznanuje. Le toliko je gotovo, da pes, kateri to glisto ima, tudi pri nar redivniši piči medel ostane. Sledeče zdravila se zoper plošnato glisto priporočajo:

a) Vzemi 2 lota podleskovega semena,
 2 lota vratiča,
 2 lota cvetja tavžent rož,
 v štupo jih stolci, in z medom zmešaj, da močic dobiš.

Tega močica se daje dvakrat na dan, in sicer po razni velikosti psa, 2, 3 do 4 kvintelcov, ktera mera se nekoliko časa ponavlja.

*) Po skušnjah drja. Haubner in drja. Küchenmeister dobi pes trakuljo, kedar zalego trakulje, postavim z mesom ikrastega prašiča požre.

b) Vzemi 1 lot vratiča,
 1 lot skamonia,
 ju stolci v štupo, in s 4 loti medu zmešaj.

Tega močica dobiva pes enkrat na dan po svoji velikosti 1, ali 1½ ali 2 kvintelca.

c) Vzemi 1 kvintelec pelinovega soka,
 1 kvintelec lopatike,
 1 kvintelec podleskovega semena.

Leti leki se z vodo v pijačo napravijo, in takšno pijačo dobiva pes vsaki drugi dan.

Nekteri terdijo, da so z oljem plošnato glisto odgnali. V ta namen se 4 lote lanenega ali laškega olja psu v gobec vlije.

XV. Poglavlje.

Gliste v želodcu in črevah.

Znamnja, po katerih se gliste naznanujejo, so sledeče: Pes je medel, ako ravno mu dovolj in dobro redivne piče daješ; včasih začne nanagloma stokati in po trebuhu griziti, tudi rad popada. Vendar gotovo znamenje je le, kedar gliste od psa z blatom vred gredo.

Zdravila zoper gliste v želodcu in črevah so ravno tiste, ktere sim v poprejšnem poglavju zoper plošnato glisto omenil.

XVI. Poglavlje.

Skernina.

Skernina se naznanuje po bolečinah in mertudenju kakega uda, posebno nog. Skernina včasih bolno mesto zapusti in se na drugo doslej zdravo preseli. Izvira pa večdel iz prehlajenja.

Sledeče zdravilo je v skernini prav hasnjivo:

Vzemi 1 lot amoniakovega gumeta,
 1½ lota česna,
 1 lot štupe encianovih korenin,

vse dobro stolci in zmešaj, potem 1 lot žajfe dodeni, in iz tega testa 36 svalkov napravi.

Vsaki dan dvakrat dobiva majhen pes 1 svalek, velik pes pa dva svalka na enkrat.

XVII. Poglavje.

Kerč.

Pes, ktereга kerč zgrabi, šanta z bolno nogo nekoliko časa, ali jo clo ne postavlja na tla, dokler kerč terpi. Včasih vendar pes zdravo nogo od tal vzdigne in nekoliko časa gre ali skaklja, brez da bi jo na tla postavljaj. Leta pasja nava-da se ne sme zmešati s kerčom.

Nar boljše zdravilo zoper kerč je tole: Namaži sukneni kos s kafro, in s tem suknom ribaj bolno nogo trikrat na dan.

XVIII. Poglavje.

Grizenje.

Grizenje, klanje ali kolika izvira večdel iz prehlajenja ali iz zapertja, po katerih vzrokih vetrovi v črevah zastajajo, jih napenjajo in take bolečine napravijo. Znamnja grizenja so sledeče: Pes večdel leži, se vije, stoka in ječi, večkrat na trebuh pogleduje, in njegov život je napihnjjen.

Zoper grizenje se priporoča sledeče zdravilo: V maselcu vode prekuhaj 2 periša gamile, ocedi kuhovino in čakaj, da se ohladi. Potem vzemi 8 lotov te kuhovine, ji prideni 1 lot laškega olja in to zmes daj bolnemu psu. Iz te kuhovine mu tudi dristljo napravi, kateri prideneš pol lota lanenega olja. Večjemu psu vlij dvojno mero imenovane zmesi v gobec. Ako je apoteka blizo, kupi pol lota voženka, in ga raztopi v 4 lotih vrele vode, ktera voda z voženkom vred se gamilčni kuhovini prilije. Dobro je tudi kuhovini pridjati 50 kapljic Hofmanovega tolaživnega cveta, in pri terdovratnem grizenju 8 do 16 kapljic opiove tinkture; in dristlji se v slednjem primerleju pridenejo 4 grani kafre.

XIX. Poglavje.

Steklina.

Pasja steklina, na kateri psi, mačke, volkovi in lesice zbolejo, je neka posebna smertna bolezen, ktere natoro še ne poznamo popolnoma. Leta bolezin napravi v truplu po nji prvotno bolne živine neki strup, ki se po vgrizu, pri katerem sline v rano pridejo in se s kervjo zmešajo, drugim živinam in tudi človeku vcepi. Ali tudi sline, ki kožo brez rane zadenejo, strup vcepijo, ni gotovo. Iz vcepljenega strupa se izcimi steklina deveti dan, včasih deveto nedelo, in včasih še pozneje.

Poglavitni vzroki, iz katerih strašna bolezen izvira, so sledeči: Hudi in dolgi mraz, huda vročina, nagla prememba vročine in mraza. Torej stečejo psi, ki navadno pri vroči peči ležijo, in nategoma na mraz pridejo. Drugi vzrok je zavžitje obilnega in smerdljivega ali sploh spridenega mesa; pomanjkanje zdrave vode, katero žejnega psa do mlake sili, da se napije. Dostikrat pride steklina, kedar se psu brani po plemenu iti, ali kedar se pes pri plemenu moti in draži. Torej je grozno škodljivo in nevarno, pse pri plemenu z merzlo vodo polivati, kakoršno ravnanje cel pasji organizem stresne in popači. Menda še drugi vzroki, katerih pa doslej ne vemo, steklino zbuditi zamorejo.

Znamnja stekline so: Pes je manj prijazen, kakor navadno, je klaveren in se po samoti potika, noče jesti ne piti. Ušesa in rep pobeša, nič več ne laja, ampak le tuli ali renči, svojega gospodarja ne pozna, ali ga saj ne vboga, je len in dražljiv, krog sebe grize, kedar ga količko dražis, le temne kraja iše brez da bi spal, in ako ga na svitlo siliš, renči in se ti vstavlja. Njegove oči so kalne in kermežljive, in so zatishjene, kedar leži. Na vsako reč, ktera je pred njim, se togotno zažene. Kedar gre, stiska rep med noge, in včasih se po vsih udih tresti začne, kakor da bi ga kerč napadel.

Imenovane znamnja najdeš pri psu v prvi dobi stekline, za katero nastopi včasih v 12 ali 24 urah, včasih čez neke dni druga doba, in ta je prava steklina. V drugi dobi so imeno-

vane znamenja veliko strašnejše. Iz vedno odpertega gobca se cedijo obilne sline in višnelkast jezik iz gobca visi. Oči so rudeče in goreče, dlaka se ščtini, z zobmi škriplje; brez zavestja leta, včasih naravnost, včasih nakrižem in se ne pusti vstavljati. Zdravi psi se ga ogibajo, ne grejo k njem in tudi ne lajajo nanj. Vsega se boji, in kar vidi ali doseči zamore, popada in grize. Včasih na tla pade in se ves polomljen in oslabilen zopet vzdigne. Slednjič se stresne, pade in pogine. Leta doba terpi 3 ali 4 dni, in lahko se prevdari, koliko strahu, nevarnosti in škode stekel pes napraviti zamore.

Ime: pasja divjost, s katerim nekateri to boleznim zaznamovajo, ni primerno, ker je divjost le eno znamenje lete bolezni, in se najdejo stekli psi, ki ne divjajo. Nekateri stekli psi poprej poginejo, kakor divjati začnejo. Od tod pride ime tihe stekline.

Steklina se pri človeku vodobojnost imenuje, ki je strašna boleznim; človek zboli po steklini, kedar ga stekel pes ali kaka druga stekla živad vgrizne. Na vodobojnosti umerje sleherno leto več ljudi, ki pred smertjo grozne bolečine terpijo. Torej je potreba posebno na psa paziti, in kedar se kake imenovanih znamenj pri njem zapazijo, ga je treba prikleniti ali v kak varen kraj zapreti, da ne more nobenega poškodovati, če steče. Nobenemu ne svetovam, da bi steklega psa ozdravljati poskušal. Zakaj ozdravljanje je zastonj in se ne izide po sreči; verh tega je pa ozdravljanje močno nevarno in lahko zdravniku strašno smert nakluči. Pes, ki se za steklega spozna, se mora koj pokončati.

Ker se pa vendar najdejo ljudje, kateri psa nočejo pokončati, in nevarnosti vkljub, ktera iz ozdravljanja psa njim in drugim ljudem proti, vse poskušajo, da bi svojega psa, kterege je stekel pes vgriznil, pri življenju ohranili: hočem ravnanje s psom, ki je stekline sumljiv, naznaniti, da kako večjo nesrečo odvrčam. Sploh opomnim, da človek, ki se s takim psom peča, posebne pazljivosti potrebuje, da se mora nar prej vsakega poškodovanja svoje kože varovati; da se mora vselej, kedar od bolnega psa pride, z žajfnico dobro omiti in osnažiti.

Rana po vgrizu steklega psa napravljena se mora, ako drugačne pomoči ni pri rokah, s scavnico sprati; potem se mora izrezati, to je, vse kože in vse meso, katero bi vtegnil stekel pes z zobom ali s slino zadeti, se morajo čisto odre- zati in iztrebiti. Tako pripravljena in očišena rana se s sle- dečim mazilom dobro dergne, z mazilom pokrije in potem zaveže:

Vzemi 1 kvintele štupe španskih muh,
3 kvintelece terpentinovoga olja,
1 lot loja, ktereга pri ognju raztopiš,

kedar se loj ohladi, ga vedno mešaj in mu pridevaj prva dva imenovana leka.

Ako je rana čez 12 ur stara, ni dovolj, da jo izrežeš; ampak jo moraš tudi z razbeljenim železom žgati. Potem jo moraš na vse kraje izparati, po njenem robu rožiče nastaviti in tako kri, v katero je že stekline strup zlezal, izsesati. Zdaj še le imenovano mazilo v rano vribaj, jo z mazilom pokri in zaveži. Psu pa bernjico na glavo obesi, da ne more rane lizati, sicer mu mazilo gobec in jezik razje. Kedar se pa očitna steklina pri psu pokaže, ga moraš koj pokončati.

Še več družih zdravil se zoper pasjo steklino priporoča, katerih vendar nobeno ne pomaga gotovo, torej jih nočem ime- novati; ampak le ponavljam, kar sim že rekel, namreč da se mora pes, pri katerim se steklina očitno pokaže, precej po- končati.

Ker je mogoče, da tudi mleko in meso take krave, katero je stekel pes vgriznil, steklino ali vodobojnost pri človeku napravi: je zavolj velike nevarnosti potrebno prepovedati takih reči prodajati ali zavživati.

Dostavek.

Zavolj važnosti te reči, hočem pridjati nekaj iz razpisa c. k. ministerstva notrajnih zadev 26. maja 1854, zastran tega, kako varovati, da živali ne stečejo in ljudje za steklino ne zbolé.

Leta boleznin se zna vneti, ne samo, če stekle živali koga ukelejo, ako tudi ne do kervi; ampak ravno tako, če one kožo poliznejo na takem mestu, kjer je odergnjena ali sicer ranjena, ali kjer je prav tanka, kakor na ustnicah ali žnabliah, potem tudi, če se slina ali kri take živali dotakne do živega kože ondi, kjer je razpečena, ranjena ali zelo tanka. Nasproti pa ni znano, da bi bil še kdaj kak človek stekel zavolj tega, ker ga je kak stekel človek vgriznil ali s slinami in penami omazal; ali ker se ga je bil sicer kako na ravnost dotaknil.

Vediti je treba, da se steklina ne ubrani nikakor s tem, če se živali vzame, kakor pravijo, nekak červ; če se žival žge z Hubertovim ključom; če se žveplene palčice devajo v vodo, s katero se žival napaja, i. t. d.

Vsak gospodar od psa ali kake druge hišne živali je za blagor cele dežele dolžan paziti in si prizadevati kar more, da mu žival ne steče. Pomočki, s katerimi se steklina psov odvrča, so sledeči, in ker psi znajo steči v vsaki letni dobi, se ti pomočki nikdar ne smejo v nemar pustiti, namreč:

1. Psom se mora dajati dovolj jesti in piti.
2. Zlasti po leti ne smejo dobivati gnjile ali smerdljive kervi, niti takošnega mesa, masti ali takošne jedi sploh.
3. Kruh, ki se jim poklada jesti, ne sme biti ne nedopečen (premalo pečen) ne še gorak ali plesnjiv. Za pse je posebno dobro slani kruh.
4. Škodje jim protinatorja jed, posebno pa poper in druge takošne začimbe in korenike v nji, ravno tako so jim škodljive vroče jedi. — Nasproti pa so kosti potrebna jed za pse.
5. Zmiraj je treba gledati, da so psi snažni; treba jih je pridno česati, štrigljeti in prati. Kodrasti psi naj se saj dvakrat na leto ostrižejo.
6. Po leti jih je pogostoma spuštati v vodo, da po nji okoli plavajo.
7. Njih hlevi (pesnice) se morajo velikokrat očistiti in s frišno slamo nastiljati.

8. Po zimi naj se psi devajo v hlevce dobro s slamo nastlane, da se pred mrazom, vetrom in mokroto obvarjejo, in vedno morajo imeti čiste vode za piti, na kar je ob hudem mrazu toliko bolj misliti, ker voda rada zmerzne.
9. Škodljivo je za pse, če predolgo leže pod vročo pečjo ali tik nje, ali blizu ognja, ali clo na soncu, da jih sončni žarki na ravnost zadevajo.
10. Ne smejo se psi iz nagajivosti dražiti ali huskati, tudi se jim ne sme piti braniti. Če kdo po draženju ali šuntanju psov v škodo pride, zapade draživec kazni, ktera je v §. 392 kazenskega zakonika postavljena.
11. Po leti posebno potrebujejo psi čiste in zdrave vode; torej je treba skrbeti, da jim je nikdar ne pomanjkuje.
12. Psi, kateri se gonijo ali pojajo, se morajo pustiti, da kmali po plemenu gredo.
13. Nikoli naj se psi ne puste, da bi se dalj čas okoli vlačili, da nihče nanje ne pazi, ker tako zadobe priložnost se z družimi pesmi ravhati, in iz tega postanejo sami hudi, in radi ujedajo; in ker od lakote in žeje žro in lokajo škodljive reči, sosebno pa zato, ker gospodar več ne more na svojega psa paziti.
14. Pse, ki so hudi in radi kolejo, je treba priklepiti na lanec; sploh pa se morajo tako držati in čuvati, da ne morejo nikogar poškodovati.

Če se pa pri vsem tem zapazujejo na psu znamenja, da je bolan, treba je toliko skerbneje nanj gledati in toliko previdneje z njim ravnati, ker utegne to biti začetek stekline, ktera se že berž iz prvega prijemlje. Zavoljo tega se mora neprenehoma čuti nad takim psom, da ne more nikogar ujesti.

Pod težko štrafingo je prepovedano, otroke k takošnim psom pušati.

Ako prikazki bolezní postajajo očitneji in nevarniši, ako se opazi, da je pes klavern in merčen ali jezen, da se počasi iz enega na drugo mesto okoli vlačí, da se skriva; zlasti pa, da se vede, kakor mu sicer ni bila navada, da se zoper ljudi,

kterih je bil pred dobro vajen, hudo derži in da hoče popasti kar koli najde: naj se hitro, če še tudi vode pije, priklene na lanec (ketino), ktereга ne more pregrizniti; naj se kam zapre, in vsakdo naj se varje blizo iti, zakaj takrat ni več dvombe, da bode kmali stekel. Samo do tega časa je dopušeno gospodarju, obderžati psa doma ali kje pri hiši, in tudi to samo tiktat, če je hiša taka, da ima kam bolnega psa varno spraviti.

Kedar nastanejo leti omenjeni prikazki in še popred, ako ni varnega mesta, kamor bi ga djali, mora gospodar ali kdor si drugi bodi, kateri zve za psa, zastran stekline nevarnega in sumljivega ali že steklega, ali za kako drugo takošno žival, pod najtežjim odgovorom pri tej priči to naznaniti tisti gosposki, ktera je v ravno tem mestu za varnost postavljena. Sicer je gospodar dolžan poverniti vso škodo, ktero stekle živali napravijo.

Ali steklina nima vselej takih znamenj, ki bi jo naprej naznanjale, marveč zna ona vstati tudi brez očitnih poprejšnih prikazkov. Zavolj tega in pa tudi za to, ker zna že stekel pes ali druga stekla žival v tistem kraju, kjer je, uiti, ali ker se utegne iz kacega družega kraja pritepsti, bode potrebno poznati znamnja, kdaj stekloba naraša in kdaj je popolnoma vun udarila. Te znamnja pa so:

Kedar steklost psa raste, takrat ima gobec penast, rudečovišnjeve farbe, nosnice smerkove, oko mu gleda plašno tje in sem, pozneje postaja motno, kermežljivo ali zalepljeno. Sope hitreje, glava mu je potuhnjena, viseča, ali kviško vzdignjena ali tudi na stran zavita, in pri tem ima na čudno vižo hripav glas: gerdo laja in tuli. *Ta posebna spremenitev glasa in lajanja je najimenitniše znamnje steklosti.*

Jé in pije pes zdaj močno rad, zdaj pa zopet ne; zdaj ne mara pes za nikako jed, tudi za tisto ne, ktera mu je popred naj bolj dišala, zdaj bi pogoltnil in pohlastal poželjivo, če prav z velikim terplenjem celo tudi slamo, usnje, les, dlako in druge takošne reči, ki se ne dajo prebavati; in potem se začne zopet daviti, dokler vse iz sebe ne izmeče. — Pijače ali clo noče, ali jo pa tudi poželjivo poloka; ali dostikrat je

ne spravi doli, ker ne more goltati. Zato se včasih komu zdi, da se tak pes boji vode, ali ni res, da bi se stekel pes vode bal, kakor se je doslej tu in tam po krivem mislilo. Zavalj tega tedaj, ker kak bolan pes še vodo serka ali loka, naj si nihče ne misli, da ne more biti stekel, ali da se steklina v njem ne more začeti.

Sliši se pri psu nekako kruljenje v trebuhu, kateri mu je oplahnil ali upadel, in pes se silno napenja, da bi kaj blata iz sebe spravil: ali malokrat kaj prav terdega od njega gre. Pozneje pa se samo ob sebi vlija neko kervavo gnojno in strašno smrdljivo blato. Poščiva le malo na enkrat in sicer scavnice večji del čiste kakor voda, včasih pa tudi kervave, in kedar šči, pogostoma se previva in tuli od bolečine.

Potem zapuste stekle živali svoje, večjidel temno in hladno mesto, gobec se jim od bolečine trese, je na pol ali do dobrega stisnjen, včasih pa tudi zeva; glava jim omahne, rep visi ali ga pa stisnejo med noge, in tako gredo omahovaje in kakor z zlomljenim križom kamor si bodi; ali naravnost naprej, ali letajo tje okoli, včasih se tudi okoli verte; zdaj hitro, zdaj počasu kakor zlomljeni, prehodijo ceste, polja, pašnike, preplavajo tudi vodo, ali se ji umaknejo, ali se pred vodo ali sploh pred svetlimi rečmi nazaj obernejo, se včasih vstavijo, pocepnejo, in se potem težavno zopet na noge skobacajo.

Ali se pokazujejo vbogljivi in se radujejo in pri tem potuhnjeno in iz nenade jedajo, ali napadajo razsajaje in tuleče ljudi in živali, ki so jim na poti ali jim nasproti pridejo, ali se razkačeno zaganjajo na vse, sosebno pa na pse in mačke in jih ujedajo. Potem taka stekla žival zopet proč leti, se zvija in obnaša, kakor je bilo popred rečeno; se poverne včasih nazaj domu, uteče zopet proč, in to ūganja toliko časa, dokler nazadnje vsa ne obnemore in se skup ne zverne, in tako leže ali sedé ujeđa, kar ji blizo pride, z zadnjo močjo in s tako ihto, da si dostokrat pri tem zobe polomi. Celo, če bi ji kdo s sikolico vode nasproti siknil, hlastne z gobcom za curkom, svoje lastno telo oškodje, ako ji ni kerč popred čeljusti zvil,

in na zadnje cerkne ali že čez 24 ur, ali pa še le čez 2 do 8 dni.

Pri družih domačih živalih so poglobitve znamenja, da se jih stekloba prijema, te, da žival postane klaverna, plaha ali divja, da malo žre ali clo nič, navadno pije, da daje od sebe čudno hripav glas, iz kterega se togota in razkačenost oznanuje, in da se jezno in sovražno vede zoper ljudi in reči, in da jih skuša po svojem oškodovoti (ugrizniti, spraskati i. t. d.)

Lesice in volkovi, kedar stečejo, se več ne boje ljudi, se približujejo človeškim stanovanjšem, če tudi jih lakota k temu ne primora, in ujedajo ljudi in živino.

Ker vsaka domača žival more biti ujedena od steklega psa ali druge stekle živali, ali pa okužena od njene sline, ko gospodar živinčeta nič za to ne ve: mora on, kakor hitro mu takošna žival zboli, na popred razložene perve znamenja paziti; žival, če se mu sumljiva vidi, od ljudi in živine ločiti in napraviti, da se bode primerno z njo ravnalo. Če se pa zagledajo nevarniši prikazki, mora se to brez odloga pod težkim odgovorom naznaniti gosposki, ktera je za varnost v kraju postavljena, in bolno žival naj da gospodar precu ali sam od sebe, ali po povelju gosposke ubiti. Ostro je prepovedano jesti mleko ali meso, kakor tudi rabiti druge reči, ki pridejo od taccih sumljivih ali bolnih živali. Zna se samo po sebi, da je gospodar toliko bolj dolžan, brez odloga naznanilo varnostni gosposki poslati in svojo žival, bodi si pes ali kaj družega, pobiti, kedar mu je znano, da bi bila ona od kake stekle živali uklana.

Takšen pes, ki je zastran stekline sumljiv, ali od stekline že bolan, ali kterega je kaka stekla žival ujedla, kakor tudi vsaka druga takošna žival, se pa samo takrat ima precu ubiti in kakor gre zakopati, če od tega psa ali od te živali, kolikor se more soditi, še ni bil noben človek ujedena. Če je pa stekla ali zastran stekline sumljiva žival kacega človeka poškovala, naj se samo žival, za katero se ve, da je v resnici stekla, pokonča; tista žival pa, zastran ktere se je le bati, da

utegne biti stekla, naj se ne ubije precí, temoč nanjo je treba z dostojno previdnostjo paziti, da se pokaže, ali je zares stekla ali ne, in samo kedar se zve za gotovo, da je stekla, takrat se mora pokončati.

Ako zastran stekline sumljiva ali zares stekla žival v kraju, kjer je, uide, ali će od kod drugod pride in se zapazi, naj se to v kraju in v okolici vsim na znanje da, da se mora vsakdo varovati. Kedar se kaj takega prigodi, je treba posebno na otroke gledati. Pse in druge živali je treba pri hiši zaperte imeti. Žival pa, ki je stekla ali zavolj stekline sumljiva, se mora uloviti in pri tem lovljenju s potrebnó previdnostjo vsak pomagati; in će se najde, da je ujeta žival zares stekla, treba je jo pobiti. Ako je pa žival samo stekline sumljiva, naj se ji, če je mogoče, nič ne stori, da se bode s potrebnó previdnostjo še le nanjo pazilo in potem zvedilo, ali je stekla ali ne; in to ravnanje je toliko potrebníše, ker se še ne ve, ali je ona že poškođovala kacega človeka ali kako žival. Torej bode po vsakem varnostna gosposka imela na tanko popraševati, odkod je prišla žival? čigava je? ali je morda kacega človeka ali kako žival v kraju ali kje drugje popadla ali ranila? i. t. d.

V naznanilu, ki se daje sosedstvu, naj se zraven tega pove, v katero stran je žival ušla, ali odkod se je privlekla; potem kake sorte, velikosti, farbe je in ktere druge znamenja ima na sebi, da se bode tudi v sosednih vaseh moglo na žival paziti in nesreči, kar se da, v okom priti. Ubíta žival naj se s kožo vred na vstranskem mestu globoko v zemljo zakoplje; v vodo naj se nikakor ne meče. Pesnica ali pasja utica, posodje, iz ktereга je pes žerl in pil, če je leseno, slama in vse drugo, na čemur je ležal, in karkoli utegne od njegovih slin in pen omadežano biti, se mora sožgati. Tla izbe ali hleva, v katerem je stekla žival bila, se morajo s kropom prepariti in s negašenim apnom ali z neizluganim pepelom očistiti. Ravno tako naj se očistijo spodnji deli izbnih ali hlevovih sten, kolikor jih je bolna žival mogla doseči. Lanec (ketina), na ktereга je bila naklenjena, se mora prebeliti, in ravno tako naj se dela s tistim orožjem, s katerim je bila ubíta.

Tisti, kterega je kaka stekline sumljiva ali zares stekla žival oškodovala, ali kterega se je tudi le slina take živali dotaknila, in uni, ko so mu na pomoč priskočili, si morajo na vso moč prizadjati, da se strup, ki je do telesa prisel, na mestu pokonča, in da se njegov prehod v kri ubrani, ali da ga saj le tako malo v kri prejde, da še ne more škodovati.

Samo nagla pomoč v prvem hipu more človeka rešiti.

DODATEK.

1. Kako se žilno bitje pri konjih in govedju opazuje.

Pri vnetljivih boleznih je posebno važno, opazovati žilobitje ali bitje serca. Torej hočem o kratkem razložiti, kako se pri konjih in govedju leto opazovanje napraviti mora.

Na rebra leve strani blizo pleč položi dlan in boš žilobitje natanko občutil. Vendar se mora zdravega živinčeta dobro poznati, da se od žilobitja bolnega lahko razloči, in potem razišči ali je živinče zdravo ali bolno. Takšno opazovanje te uči, da sercovo bitje, ki se pri zdravem živinčetu komaj čuti, je pri bolnem močno in se razločno zapazi. Pri zdravem konju vdarja serce v eni minuti po razločnem temperamentu 48- do 54krat, pri mladem tudi večkrat; pri govedju le kakih 38- 46krat. V vnetljivi boleznini vdarja pri konjih 70- do 100krat; pri govedju 60- do 90krat.

Po tem ko vnetje raste, tudi žilobitje terdeje postaja, ktero na dlanu bolj čutiš, in sčasoma tudi nagleje prihaja. Kedar se število žilobitja manjša, tudi boleznin odjenuje; torej iz žilobitja spoznaš, ali boleznin raste ali odjenuje. Ako pa žilobitje ne vredjeno postaja in nekatere bitja izpadajo, to je, ako serce nekaj časa počiva namesto da bi vdarjalo, in pogrešas enega ali dveh bitkov: je gotovo znamenje bližnje smerti. Zakaj vnetje že prestopa v smrt.

2. Kako je pušati.

Ker ni vselej zvedenega človeka pri rokah, ki zna pušati, hočem natanko povedati, kako je treba ravnati, kedar se konjem ali govedju puša.

Žila, ktera se navadno odpre, da se iz nje kri izpusti, je vratna žila, ki na obeh straneh sapnika in požirala leži. Da se žila očitno vidi, in da se ne more zgrešiti, je treba krog vratu na njegovem spodnjem koncu vervico djati, jo toliko nategniti, da žile zateko in jo tako zavezati, da ne more odjenjati. Potem se konju ali govedju glava na kviško derži, da se žila še bolj napne. Žila se navadno eno ped za glavo razpara. Ako je tukaj dolga dlaka, da se žila ne vidi natanko, jo je treba z vodo pomočiti, da se vleže in na kožo pritisne. Potem se ojstrina pičle tako na napeto žilo nastavi, da se podolgoma vanjo zaseka, kedar s kakim polenčikom na pičlo vdariš. Kri se ne sme na tla spuštati, sicer bi se ne vedlo, koliko da je odteče; ampak v pripravljeno posodo se mora vjeti. V ta namen se v posodo poprej toliko vode vlije, kolikor hočeš kervi izpustiti. Na posodi se mora zaznamvati, dokle voda stoji; potem se voda iz posode izlije, in kri se iz žile tako teči pusti, da do narejenega znamnja stoji. Zdaj se vervica odveže in žila se zatisne, da kri teči neha.

Žila se pa zatiska na sledečo vižo: Na sredi zareze se skoz oba roba kože igla vtakne, ki se potem z nekimi dlakami stisneta. Dlake se vzamejo pri konjih iz grive, pri govedju iz repr. Lete dlake se igle ovijejo, nategnejo in dobro zavežejo. Da zavozlanje ne odjenja, in kri zopet ne začne teči, se mora več vozlov zaporedoma narediti; zakaj dlaka je nekretna in se lahko razplede. Čez neke dni se žila in koža nad njo zarase in igla se iz kože potegne,

3. Kako se usnje pod kožo vtakne, teloh in trak zavleče.

Usnje pod kožo in zavlečeni trak imata skorej enako moč. Usnje pod kožo vtakniti je lažeje, kakor trak zavleči. Ker vendar nekteri od traka večjo pomoč pričakujejo in nanj bolj zaupajo: hočeta tudi povedati, kako se trak zavleče. Poprej bom pa od usnja pod kožo govoril.

Usnje, ktero hočeš konju pod kožo vtakniti, moraš takole pripravljati: Vzemi močnega in terdega usnja in izreži iz nje-ga okrog, ki je blizo 2 palca širok in tolarju skorej enak. Iz srede tega okroga izreži manjši okrog, ki je palec in pol

širok, da dobiš plošnat obroč. Leta obroč se s kodeljo povsod ovije tako, da vsredi luknja ostane. Ovito kodeljo namoči s ter-pentinovim oljem, ali jo namaži z ojestro mažo, ali, kedar nimaš drugzega, s sirovim maslom. Ako hočeš konju usnje vtakniti na persih, zgerbi podpersno kožo z levo roko in prereži gerbo odzgoraj navzdol, da napraviš razparo blizo dva palca dolgo. Vendar pazi, da ne bodeš pregloboko vrezal in mišice pod kožo razparal. Potem odluši s perstmi kožo od mesa tako široko, da usnje lahko pod odlušeno kožo spraviš. Na leta pripravljeni prostor položi usnje. Tri dni pezneje, kakor si usnje pod kožo vtaknil, iztisni gnoj, ki se je pod kožo in krog usnja nabral, skoz luknjo in rano lepo obriši in osnaži. Od-sehmal moraš gnoj vsaki dan iztiskati in kožo omivati. Čez 12 ali 14 dni se usnje izpotegne; ako se je pa koža nad usnjem toliko zarasla, da ga ni mogoče izpraviti, se mora koža toliko razparati, da se usnje vun spravi. Gnoj, ki se še v luknji nabira, je treba vsaki dan iztlačiti, in rano z vodo do-bro izprati. Potem se bo rana kmalo brez vsega zdravila za-celila. Na enako vižo se vtika usnje na plečih, na ledju, na zadnicah in na drugih mestih.

Pri govedju se namesto usnja teloh takole rabi: Vzemí 5 ali 6 telohovih korenin, jih z nitjo dobro zveži in en palec dolge pusti. Potem razparaj za en palec kožo na podvratniku, jo navzdol za 3 palce s perstom od mesa odlupi, in vtakni v luknjo telohovi zvezel. Steer ravnaj z zavlečenim telohom ravno tako, kakor z usnjem pri konjih. Veasi vendar se te-loh tako dolgo pod kožo pusti, da se sam izvahi.

Kdor hoče trak zavleči, naj takole ravna: Naj odstriže od sukna kesec, ki je 1 čevelj dolg in 1 perst širok, in naj ga namaže s ter-pentinovim oljem na obeh straneh. Potem se na persih, na plečih, na ledju ali sploh tje, kjer se ima trak zavleči, koža za en palec široko razpara, in kake 4 pal-ce nižje se enaka razpara napravi. Skoz leto dve razpari se spravi trak s pomočjo igle ali palecice. Igla mora biti dovolj močna in velika, da se skoz spodnjo zarezo pod kožo in skoz zgornjo zarezo izpod kože požene. V iglo, ktera tako pod kožo tiči, se trak vdene in z iglo vred

skoz kožo toliko potegne, da na obeh koncih enaka dela traka zunaj kože ostaneta. Zdaj se igla proč dene in trakova konca se ali sošijeta ali zvežeta. Kdor nima jeklene igle, naj se lesene palčice posluži, ktera je za perst debela, okrogla, gladka in na enem koncu špičasta. Takšna igla se skoz zarezi presune, potem se na špičasti konec palčice pripravljene trak dobro priveže, in palčica se s trakom vred nazaj potegne. Zdaj se trakovi konči, kakor sim rekel, zvežejo. Čez tri dni se trak tako premakne, da pride kos, ki je bil doslej pod kožo, izpod kože, in tako se vsaki dan zanaprej ravna. Gnoj, ki izpod kože teče, se mora vsaki dan s trakom vred zmvati. Čez 12 ali 14 dni se trak proč verže in rana se z vodo zmiva, dokler ni popolnoma zaceljena. Ako bi se v trak toliko gnoja vsedlo, da bi ga ne bilo mogoče premikati, ga je treba proč vreči in z novim namestiti.

Nekteri jemljejo žimnato kitico namesto suknenega traka, in odtod izvira nemško ime: Žimnati trak. Ranjeno mesto se gnoji krog sukna ravno tako, kakor krog kitice; za rabo je vendar sukneni trak bolj pripraven, torej ga jez višjeje cenim od žime.

4. Kako je treba jagnjeta rezati.

V nekterih krajih jagnjeta režejo, ki so še le 14 dni stare, v nekterih ne pred dokončanim šestim tednom. Nekteri gospodarji terdijo, da se jagnjeta ne smejo rezati, dokler niso pol leta stare, ker pri takšnem ravnanju kaštruni večji in lepši zrastejo.

Kedar se jagnje, ki je še le 14 dni staro, reže, se razpara mošnja po podolgostem na spodnji strani, jajca se zaporedoma iztisneta in odrežeta. Kedar je pa jagnje že 6 tednov staro, se mora na vsaki strani mošnje ena zarezna napraviti, in iz sleherne zareze se eno jajce iztisne, ktero se potem odreže. Kri, ki iz rane teče, se mora čisto zmvati in rana skoz nekoliko časa z merzlo vodo močiti, da se zaceli.

Rezanje se tudi takole lahko napravi: Vzemi terden motoz in preveži z njim mošnjo nad jajci. V 8 dneh se jajca posušita in se z mošnjo vred pod motozom odrežeta.

Naj se rezanje na prvo ali drugo vižo opravlja, vselej je treba, da se rezane jagnjeta vsaki dan v vodo gonijo, in rana v vodi namakva. Po takšnem ravnanju se rana lepo spira in snaži, in vnetju se v okom pride. Zakaj po rezanju vnetje rado pritisne in je včasi tako hudo, da jagnje pokonča. Kedar se pa jagnje koj drugi dan po rezanju, in potem vsak naslednji dan v vodo žene, se ni nobenega vnetja bati.

5. Kako se kozli režejo.

Ako kozel ni več za pleme, ga je treba rezati, sicer njegovo meso ni dobro za hrano. Ako pa rezanega kozla nekoliko časa pitaš, postane njegovo meso bolj mehko in zgubi zoperni kozlovi okus, in je tako dobro, kakor kozje meso. Rezani kozel, kterega dobro pitaš, tudi mast dela, in ti je bode kakih 10 liber dal.

Kozli se navadno režejo, ker se jim mošnja nad jajci dobro preveže in, kedar sta se jajca posušila, se mošnja odreže. Takšno rezanje vendar velike in dolgo terpeče bolečine živinčetu napravi, po kterih zlo oslabi in ob meso pride. Torej je koristniše kozla na sledečo vižo rezati, pri kteri kozel le neke dni z zadnjima nogama leseno hodi, in potem zdrav in vesel postane.

Dlaka na mošnji se čisto ostriže, potem se eno jajce navzdol potisne in napeta koža na njem se razpara. Razpara mora pa tako velika biti, da gre jajce lahko skoz njo. Kedar jajce prosto leži, se mora vez, ktera od jajcove špice do semenove vervice seže, blizo vervice odrezati, in semenova vervica se nad jajcom z motozom dobro preveže. Zdaj se vervica med motozom in jajcom prereže in jajce odpravi. Motozovi konci se morajo tudi, kar je mogoče gladko porezati; vendar ne toliko, da bi se vozal odvezati vtegnil. Ravno tako se drugo jajce odpravi, in potem se rana z merzlo vodo lepo izpere. Kedar je to opravljeno, ni družega nič potrebno, kakor da se rana z vodo večkrat zmiva in gnoja snaži.

Pazla. Na enako vižo se režejo žebei, liki in merjasci. Ker je vendar rezanje vsake sorta živine težavno in nevarno, ako rezar ni dobro izurjen, se rezanje rajše zvedenemu možu pripuša.

6. Kakó se vstavlja kervotok iz frišne rane.

Kervotok iz kake nove rane se vstavlja na dvojo vižo: ali s tem, da se raztergana žila spodveže in tako njena luknja zamaši; ali s tem, da se odperta žila stisne in tako zatisne ali zamaši. Vendar ste obe viži za vsakdanjo rabo težavne in za kmetovavca malo pripravne. Torej hočem nasvetovati ložje sredstvo zoper kervotok, in to je purhavka, od ktere sim že v X. poglavju štirnajstega razdelka govoril, in ktero sim popisal.

Kedar iz rane kri močno teče, se mora poiskati mesto, na katerem je žila pretergana ali prerezana, in kosec purhavke, ki se v rano pripravno vleže, se mora na žilno luknjo pritisniti. Ako ni mogoče najti žilne luknje, se mora cela rana s purhavko napolniti in zamašiti, pri katerem ravnanju bo purhavka gotovo tudi na žilno luknjo prišla. Kedar je takšna rana na nogi ali kakem drugem telesnem delu, kateri se lahko poveže: se napravi za dlan široka povež, ktera purhavko na rani derži. Kjer se pa rana povezati ne da, se mora purhavka z roko tako dolgo na rano tišati, dokler kri teči ne jenja. V rano zabasana purhavka se tako dolgo v rani pusti, dokler je gnoj ne izpahne, kar se navadno tretji dan zgodi. Ako purhavko prej iz rane potegneš, zopet zbudiš kervotok. Poveza se mora čez 6 ur odvezati, sicer bi na rano pritiskala, vnetje podpirala in več škode kakor koristi napravila.

7. Koko se razbeljeno železo rabi.

Razbeljeno železo se rabi v mnogoversten namen: Z njim se ali kri vstavlja, ali divje meso in drugi zrastki požigajo, ali se bolezin iz notrajnih delov na zunajne vabi.

Železo, ktero v takšni namen rabiš, mora biti take postave, da z njim lahko prideš do tistega dela, kterege hočeš žgati; potem mora biti dobro vglajeno in opiljeno, da ne praska in draži. Zatorej je treba razbeljeno železo pred rabo po kakem lesu nekoliko podergniti, da skaže odpadejo, ali se k železu gladko pritisnejo.

Železo do belega razbeljeno v trenutku vse razžge, česar se dotakne in napravi debelo hrasto, ktera spodej ležeče dele varje. Pod leto hrasto ni hudega vnetja. Rudeče razbeljeno železo napravi tanjšo hrasto in pod njo hujše vnetje; rujavo razbeljeno železo se dalj alj manj časa rabi in potem napravi bolj ali manj debelo hrasto, in vnetje, ktero se po dolgosti rabe ravna.

8. Kako se morajo konji podkovati.

Podkovanje konj kovač oskerbuje; le včasih se podkov s kakim žebljom koj doma priterdi. Vendar je kmetovavcu koristno vediti, kako se mora kopito za podkovanje pripravljati, in kako je treba podkov strojiti, da se kopito ne popači.

Kedar je ponošena podkev odtergana, se mora od kopita toliko otrebiti, kolikor je natora odločila, da kopito svojo postavo zopet zadobi. Kar je terdnega in zdravega, mora pa ostati. Od strele se le tisto odreže, kar je izcepljenega in mertvega; kotne zagojzde se ne smejo odrezovati ali izrezovati, sicer noga vso svojo moč zgubi. Temu nasproti veliko kovačev ravna, ki ne pomislijo, da, kedar je dila pretanka, konj, ki na kak kamen ali kako drugo terdo in špičasto reč stopi, tisk veliko hujše občuti, kakor takrat, kedar ima močno dilo.

Podkev se mora na naklu popolnoma ravna izkovati, da ona, ako jo na ravno dilo položiš, jo na vseh krajeh popolnoma pokriva, da se nikjer med dilo in podkevjo skoz ne vidi.

Kedar je kopito porezano in mertev rog od dile in strele odločen, se mora še popiliti. Potem naj kovač dobro prevdari, ali je kopito konjevi nogi in njegovi rabi pripravno ali ne. Po velikosti in postavi noge se mora zdaj podkev izkovati. Napčno je, poprej podkev pripraviti in po podkvi nogo porezati. Takšno ravnanje naravno postavu noge popolnoma popači. Luknje za žeblje morajo na sprednjih stranih podkve bolj naprej, in na zadnjih stranih bolj nazaj nagnjene biti; žebli ne smejo predebeli biti, sicer se rožna stena preveč razcepi in pokvari.

9. Kako uši pri konjih in govedju pokončati.

Uši se navadno najdejo pri izstradanih in takih konjih, ki po dolgi bolezni hirajo. Iz enakih vzrokov se tudi pri govedju uši vgnjezdijo. Ušivo živinče se mora narpoprej dobro kermiti in gleštati, potem ga je treba z mažo živega srebra mazati, ktera maža se napravi, ako se en del živega srebra s 4 deli sala v persteni ali stekleni posodi tako dolgo meša in riba, da živega srebra nič več ni viditi, in da maža rujava postane. Nekoliko te maže se z leseno žličico na dlako namaže in potem s slamo v kožo vriba. Leta maža uši v 12 urah pokonča, potem jo je treba z gorko vodo in z žajfo omiti in od kože spraviti.

V *Novicah*, leta 1854, stran 281, se priporočuje olje, kakor nar boljši pomoček za ušivo živino s sledečimi besedami: To nam spet poterdi kmetovavec, ki je tri ušive govede le enkrat zvečer z oljem dobro namazal (v kožo vribal), in drugo jutro, ko se je olje posušilo, jih je dobro oštrigljal in očesal; ves merčes je poginil. Vsako olje je za to dobro, in kakor smo že enkrat rekli, je brez vse nevarnosti za zdravje živine.

10. Kako govedje in konje mesožretnih (bomaških) muh varovati.

Mesožretne muhe, ktere Rohvels bomatiške muhe imenuje, se redko nahajajo; vendar se včasih, sosebno na močirjih najdejo. Lete muhe so govedju in konjem zelo nevarne in jih clo umorijo; vendar ne s sisalom, s katerim jih ranijo, ampak s tem, da živina takšno muho včasih požre. Bomaške muhe so še enkrat tako velike kakor navadne domače muhe, so po svoji postavi mesnim muham, ki včasih po izbah brenčijo, podobne in višnjeve barve. Takšna muha nadlegova živino, in jo grize. Torej si živina prizadeva muho odpoditi, in ako jo na nobeno drugo vižo ne more doseči, jo z jezikom oblizne in lahko požre. Včasih jo pa s travo vred na pašniku zgrabi in požre. Od požrete muhe se pa velki želodec vname, ktero vnetje že čez dve uri v snet prestopi in živinče umori. Da

je bomaška muha živinče pokončala, se je pri raztelesevanju mertvega živinčeta že večkrat dokazalo.

Edino sredstvo, leto muho od živine odganjati, je tole: Vzemi 2 lota kolokvinte in 4 lote galuna in jih zavri v bokalu vode. Leto kuhovino vlij v škap vode in dobro zmešaj. V leto vodo se pomakova goba, in z gobo se živina poverhno omije; bolj pomočijo se tiste mesta života, kjer je malo ali nič dlake. Takšno ravnanje je sicer težavno in dolgočasno; vendar ti obilno povračuje stroške in trud, ako le eno živinče s tem smerti rešiš.

Kedar kak konj ali kako govedje bomaško muho požre, postane klaverno in se piče ne dotakne; njegove ušesa so zdaj merzle zdaj gorke; glavo pobesi ali na trebuh pogleduje; dlaka se šetini, koža je merzla in žilobitje čez dalje bolj hitro in terdo prihaja. Sčasoma postaja sapa bolj nagla in težka, lakotnice hujše bijejo in živinče kmalo pogine. Nekatere živinčeta se koj vležejo in nič več ne vstanejo, Kakor hitro imenovane znamnja zapaziš, moraš živinčetu vsake pol ure dober maselec frišnega mleka, kteremu je rumenjак dveh jaje primešan, v gobec vlivati, kakoršno ravnanje živinče včasi smerti reši.

Bomaška muha se navadno prikazuje v juniju in juliju o hudi vročini in suši, in po deževni plohi zopet zgine.

11. Kako se bolhe od psov odpravljajo.

Bolhe psa včasi grozno terpinčijo, posebno takega, kterega malokdaj snažiš, kteremu ne napravljaš novega ležiša od časa do časa; ali kterega ne kertačiš in koplješ pogosto. Dobro sredstvo je sledeče, s kterim se bolhe odpravljajo: Dva lota kolokvinte kuhaj v poliču vode in s kuhovino pridno omivaj psa. Takšno ravnanje se ponavlja, dokler ne poginejo bolhe. Zelene orehove lušine se na enako vižo rabijo in bolhe pokončajo. Kteremu ni predrago, naj si kupi štupe zoper merčese (Insekten-Pulver) v apoteki, in naj z njo psa redko potrese. Kmaló bojo vse bolhe zginile.

12. Kako ravnati, kedar krave ob mleko pridejo.

Vzroki, po kterih krava ob mleko pride, so mnogosortni. Te je treba poznati, da se odpravljajo.

Včasi ima krava oslavljen želodec, kar se iz tega pozna, da ona le pomalem ali clo nič ne žre; da ne prežvekuje; da le poredkoma blato od nje gre in leto kisko in gnjilo smerdi; da ima žlezast gobec in nečeden jezik. Leti kravi dajaj tri dni zaporedoma, vsaki dan zjutraj na tešče, naenkrat 8 lotov glauberjove soli na vodi, in potem 10 ali 12 dni dolgo, vsaki dan zjutraj in zvečer sledečega zdravila.

Vzemi 12 lotov naribane hrastove skorje,
12 lotov stolčnega kuma,
16 lotov zdrobljenih encianovih korenin,

dobro skupej zmešaj, v 24 enakih delov razdeli, in sleherni del v maselcu vode kravi v gobec vlij.

Če pa krava nanagloma ob mleko pride, brez da bi posebno bolna bila, se ji sledeči lek daje: Vzemi kuma, janeža in štupe kolmežovih korenin, od vsacega 8 lotov; domače soli in žvepljenega cveta, od vsacega 2 lota. Vse leto se skupej z nekoliko vode smeša, in dvakrat na dan po dve žlice kravi daje.

Včasi krava na paši ali v klaji take zeliša dobi, po kterih se ji mleko posuši, postavim: Trubeliko, kervavi mleček, peteršelj, vsedobro. V tem primerleju je treba skrbeti, da krava nikdar več do takih zeliš ne pride, in da se rabijo potrebne zdravila, kedar morebiti krava boleha.

Včasi je tudi kravarica kriva, da krava ob mleko pride, ker je ne molze prav ali pa premalo. Na tem, da se kravje vime vselej čisto izmolze, je veliko ležčče. V Švajci takole molzejo: Kravje vime pred molzenjem z mlačno vodo vmivajo. Kedar je vime vmito, ga molzica z obema rokama mane, da se vodeno in mastno mleko zmeša. To tolikrat storijo, kolikokrat je treba, da se vse mleko izmolze.

13. Kako ravnati, kedar je mleko vlečljivo in vsirjeno.

Poleti o hudi vročini se mleko kravam v vimenu popači. Večkrat je kislja klaja tega kriva; pa tudi izvira iz oslavljenega želodca ali bolnega vimena. Kako je treba v teh primerlejih ravnati, je že znano. Če se pa mleko v vimenu vsiri, se mora varno in prav rahlo po štirikrat na dan izmolsti in

vime večkrat z žajfenco zmivati, in zvečer se cizeji z nekim mazilom, ki se iz černe žajfe in nekoliko masti napravi, पो-
mažejo.

Ako je krava tacega plemena, da se ji mleko večkrat v vimenu zasiri, kar se starim kravam rado zgodi, se mora krava mesarju dati.

14. Kako ravnati, kedar je mleko višnjevo.

Včasi se na smetani manj ali več višnjevih lis zapazi, ktere se večkrat razširijo, in celo smetano pokrijejo; tudi se v mleko potegnejo, da vse višnjevo postane.

V tem primerleju je narprej treba zvediti, ali višnjevo mleko od krave pride, ali je od višnjevih živalic barvano, ki se v neizrečeni veliki množici v mleku zarede? Če je mleko od živalic višnjevo, zgubi leto barvo, kedar se živalice na mleku posnemejo; in vsako mleko postane višnjevo, če se mu od unega kaj pridene, ker se živalice v njem zarede. Če je pa mleko od kake krave višnjevo, se mora ena žlica kuma stolči in štupa v pol maselea vode djati, in kravi v gobec vlti. Tako ravnaj vsaki da enkrat, dokler krava višnjevo mleko daje. Ako je višnjevo mleko od več krav skupej zmolzeno, se mora vsaka krava v posebno posodo molsti, da se zve, od ktere pride višnjevo mleko.

Včasi vendar so posodbe, v katerih mleko stoji, ali je hram, v katerem se mleko hrani, vzrok višnjeve barve. Torej se morajo posodbe pridno izmivati, in na sonce postavljati, da se osušijo. Hram se more večkrat odpreti in prezračiti, da vlažni zrak iz njega izpuhti, in da mleko ali druge reči, ki so v hramu, ne plesnejo.

15. Kako se grenkota iz mleka odpravi.

Ako mleko ali sirovo maslo ni sladkega okusa, se težko v dnar spravi; slabo sirovo maslo se tudi domačim ljudem ne prileže in jim dostikrat želodec popači. Torej morajo gospodinje skerbeti in si prizadevati, da napravljajo okusno sirovo maslo. K tem se potrebuje dobrega mleka in umnega ravnanja z mlekem.

Iz grenkega mleka se dela grenko maslo. Grenko mleko pa večdel odtod pride, če je krava kake grenke zeliša žerla, postavim: pelin, vratič, grenko ali močirno deteljo, štir, poljski mleček, poljski ženof itd. Po divjem česnu, laneni preši, plesnjivi slami in po nekterih drugih zeliših mleko večkrat tudi smerdi. Nar večkrat pa krave takrat grenko mleko dajo, kedar imajo kako bolezin na jetrih, zlasti takrat, kedar imajo zlatenco, od ktere mleko rumeno in od primešanega žolca tudi grenko postane. Tukaj se pomaga narpoprej, če se kravam dobre in kedar je mogoče, zelene klaje, in zdrave vode piti daje. Razun tega jim pa tudi naslednji lek pomaga: Vzemi 2 lota štupe encianovih korenin in 8 lotov grenke soli. Ta zmes se da kravi na klaji, ali se ji pa z mlačno vodo zmešana v gobec vlije. To ravnanje se mora več dni zaporedoma ponavljati, da se živinčetu bolezin odpravi.

Ako se mleko hrani v zatuhlem hramu; ako se v tem hramu tobak puha ali več ljudi v njem spi; ako se v hramu ribje salo v svičavo žge; tudi dobi mleko slab in grenek okus. Gospodinja, ktera hoče sladko in sirovo maslo delati, mora narprej za snažnost posode skerbeti. Kjer snažnosti ni, je vse drugo zastonj; potem mora hraniti mleko poleti v hladnem, pozimi v srednjo toplem hramu. Če je prevroče in če je premraz, bo mleko le malo in slabe smetane naredilo. Silno veliko je na tem ležeče, da se mleko o pravem času in prav posname. V 18 ali saj v 24 urah naj se posname, da se preveč ne skisa in pogubi. Pri manjših kmetijah je pa poglavitna reč, da se smetana nespridena tako dolgo obderži, dokler se je toliko vkup spravi, kolikor je je k vmedenju potreba. Napčno je novo smetano k stari, ali današnja k včirajšni dajati. Ravno nasprotno se mora ravnati: Deni današnja smetano v čedno posodo, in potem ji včirajšnja smetano z žlico pridevaj, in oboji dobro zmešaj. Tako naj se ravna vsaki dan, da se zmiraj stara smetana, vendar brez vode pod njo nabrane, k novi v posebno posodo deva in vselej dobro premeša.

16. Kako je treba ovce zaznamovati.

Da se ovce, ki se na občnem pašniku pasejo, lahko razločijo, in da med gospodarji ne postanejo prepiri, jih je

treba zaznamvati. Vendar večdel barv, ktere se v ta namen rabijo, poškodje volno, ktero zadene, kar gospodarju, ki ima veliko ovac, veliko škodo napravi. Sledeča barva se priporoča, ker iz volne ne zgine, in se vendar z žajfnico lahko izmije tako, da barvana volna ne gre v zgubo.

Vzemi 2 lota katrana in pol libre loja, ju razstopi na žerjavci, in ima primešaj, kedar se raztoplina zopet terditi začne, toliko oglovcovega prahu, kolikor ga je potreba, da zmes pravo černino zadobi.

17. Vraže in mazilarije.

Vraže in mazilarije še dan današnji spravijo kmetovavca ob maisiktero lepo živinče, ker je on tako lahkoveren, da sladkim besedam in širokoustnim obljubam verjame, in ker se slepih in nepoštenih ljudi dovolj najde, ki njegovo lahkovernost v zlo obračajo, in v njegovo škodo svojo mošnjo napolnujejo. Nekteri kmetovavci še zmiraj na copernije verjejo, in rajše sleparjem, kakor modrim in poštenim možem verjamejo; nekteri se od sleparjev pregovoriti pustijo, da je bolnemu živinčetu narejeno, in sterganega in neznanega sleparja, ki sam sebi pomagati ne more, za tistega vedeža deržijo, kteremu Bog vsim drugim ljudem skrite reči oznanuje. Če se clo včasi primeri, da kako živinče, s kterim je slepar svoje pregrešne burke vganjal, samo od sebe ozdravi, mislijo ogoljufani ljudje, da je ta slepar edini pomočnik, ktereга posebno živinozdravniki iz nevošljivosti preganjajo.

Nekteri kmetovavci, ki so dovolj pametni in v keršanskem nauku podučeni, da na copernije ne verjejo, vendar rajše izročujejo svojo bolno živino tako imenovanemu živinskemu arcatu, ali kakemu kovaču, ali pastirju, ali konjodercu, kakor učenemu in izurjenemu živinozdravniku. S tem ne terdim, da bi je une osebe nikdar ne zadele in nobene bolezni ne ozdravile; gotovo je vendar, da jim navadno spodleti, in da več popačijo kakor popravijo. In to ne more drugači biti, zakaj ozdravljanje bolezni je težka umetnost, in kdor hoče srečno ozdravljati, mora naglo bolezin spoznati, mora poznati zdravila, ktere v ti bolezni pomagajo; mora sploh vediti, kakšne

lastnosti ima to ali uno zdravilo, in kakšno moč vsaktero zdravilo v živinskem truplu razodeva. Kako more človek, ki raznih zvonajnih in znotrajnih del trupla ne pozna; ki ne ve, kako djanje je slehernemu delu od stvarnika odločeno, bolezin spoznati in jo ozdravljati? Kako more pravo zdravilo nasvetovati, ker le nekatere, in te večdel le po imenu pozna? ker ne ve, kaj te zdravila v truplu načinijo, ktere dele trupla nar hujše in rajše zgrabljajo, in kake nasledke v sicer zdravih delih zapušajo?

Tukaj hočem le nekatere napake omeniti, ktere mazilarji navadno uganjajo, in s kterimi zdravje živine podkopljujejo in kmetovavcu škodo napravljajo. S tem upam saj nekterim kmetovavcam oči odpreti in jih o pravem času svariti, da ne bojo prepóźno svoje lahkovernosti ožalovali.

Nekteri sleparji vlivajo zdravila skoz nosnice, in terdijo da takšno ravnanje bolj zda, kakor zdravila skoz gobec dajati. -- Jaz vendar pravim, da je to ravnanje napčno in nevarno. Zakaj živina ima nos, kakor človek zato, da skoz njega diha; le z gobcom živina požira klajo in zdravilo. Požreto zdravilo gre po gerlu o želodec in iz želodca v kri, ktero boljša in tako živino ozdravlja. Skoz nosnice gre le sapa v sapnik in puča. Vsakdanja skušnja nas pa uči, da nas hud kašelj žene, in da se človek in živina lahko zaduši, ako kapljica vode, ali kaka drobtinea jedil v sapnik pride, in nazaj noče.

Nekteri kovači in mazilarji prederajo konjem neko slinjavko, ktera je, kakor kvasijo, vzrok mnogih bolezin. Takšno ravnanje vendar naznanuje grozno nevednost, kar bom koj dokazal. Slinjavke namreč so neke žleze, ktere za čeljustima tam, kjer se vrat začne, ležijo. Lete žleze so nekoliko povišane čez okoljšino, vendar v nekterih boleznih zateko in se očitno vidijo. Njih namen je sline iz kervi v gobec spuštati, da se pri žvekanju s pičo mešajo. Ako te žleze izrežeš, se sline ne morejo več mešati s pičo in potem oslabuje prebavljanje; iz slabega prebavljanja pa izvira mnogo bolezin.

Da bi pa slinjavke iztrebili, razparajo nekteri kožo nad temi žlezami, žleze skoz zareze potegnejo in jih odrežejo;

nekteri vzamejo kleše, mečkajo in stiskajo ž njimi žleze. Razdražene žleze se potem vnamejo, ognojijo in dostikrat neozdravljive vgnjide napravijo.

Nekteri mazilarji ozdravljajo očesne bolezni s tem, da neko hrustančasto mišico v notrajnem kotu očesa, koja čez celo oko seže in je od Boga stvarjena, da škodljive reči iz očesa spravlja, izrežejo. Iz tega se vidi, kako nespametno in pregrešno je leto ravnanje.

Pri očesnih boleznih imajo mazilarji še drugo napako, s katero se ponosujejo, in katero imenujejo odpravljanje mišk. Odpravljajo pa miške takole: Na vsaki strani nosa leži ena mišica, koja je za palec široka in stvarjena, da nosnice razširja. Kedar je kako oko bolno, prerežejo mazilarji dotično mišico pri nosu in je nekoliko odrežejo. Takšno obrezanje mišice mora po mnenju nevednežev oko ozdravljati. — Ali leta mišica ni v nobeni zvezi z očesom, torej ne more biti vzrok ne očesne bolezni, ne očesnega ozdravljenja.

V gobcu pod jezikom sta dva pokrovčka, kaki leči zlo podobna, koja pokrivata dve cevki za sline, da bi jih jedilo ali kaj drugega ne zamašilo. Nekteri mazilarji pa menijo, da ta pokrovčka konje pri zobanju zaverata, in ju torej porežejo. Da je to porezanje pokrovčkov napčno in škodljivo, se razume iz njunega namena.

Druga ravno tako škodljiva napaka je izrezanje mehurčka iz otekle noge. Konj ima namreč na zadnji strani benceljnovega člena neko majheno roženo bradovico. Leto bradovico mazilar prereže in potegne skoz zarezo nekoliko piskračastega tkanja, koja odreže in terdi, da je mehurček odrezal. Po takšni operaciji, koja le brezumno in ljuto djanje razodeva, hočejo mazilarji oteklino odpravljati.

Pri kraku ali pri otiski v benceljnovem členu prerežejo nekteri mazilarji nad členom na znotrajni strani žilo, koja dosežejo, in koja kri nazaj k sercu vodi, in menijo, da so kervotok v člen s tem vstavili. Ali motijo se popolnoma, zakaj serčna žila je cela ostala, in pelje kri, kakor vselej v člen; vendar prerezana kervna žila ne more več kervi nazaj iz člena

odpeljati. Torej kri v členu še bolj zastaja in bolezin raste, namesto da bi odjenovala.

Rasjasnjenje tablice.

Podobi I. in II. kažete poobraženje troakarjevih delov.

Podoba I. kaže okroglasto jeklo s špico, ktera je na tri plati ojstra, in ktero jeklo ima na unem koncu deržalo.

Od *a* do *b* je deržalo zarisano, ktero je okroglasto, tri palce dolgo in iz terdega lesa narejeno; od *b* do *c* je zarisano okroglasto jeklo, šest palcov dolgo, in od *d* do *e* je jeklova špica na tri plati ojstra. Jeklo mora biti $\frac{3}{8}$ palca ali štiri in pol rise debelo, kakoršno je tudi narisano; potem mora biti dobro oglajeno in v deržalo vterjeno.

Podoba II. kaže cev ali nožnice, v ktere se jeklo vtakne. Cev mora od *a* do *b* ravno tako dolga biti, kakor dolgo je jeklo od *b* do *d*, da namreč špica od *d* do *e* prosta ostane, kedar jeklo v cevi tiči. Za en palec pod *a* mora cev svitek, kakoršnega *d* zaznamova, imeti in na treh straneh po tri luknje, eno nad drugo, kakoršne so v podobi na eni strani s čerkami *ccc* zaznamovane. Cev se izdelava iz medenine tako, da je povsod gladka in se na jeklo dobro vleže.

Podobi III. in IV. kažete poobraženje brizgala. Leto je od *a* do *c* iz debele pokositrene pločvine. Med *a* in *b* ima lijaku podoben rob, da se za dristljo pripravljeno zdravilo ložeje v cev vliva. Leta rob mora dva palca visok biti. Brizgalo od *b* do *c* mora 9 palcov dolgo in $2\frac{1}{2}$ palca široko ali debelo biti. Od *c* do *d* se brizglja bolj in bolj stiska, in od *d* do *e* je zopet ravna. Kos od *d* do *e* mora en palec dolg in $1\frac{1}{1}$ palca debel biti. Da je brizgalo terdneje, se napravita dva kositerjova obrača, za dober palec široka, kakoršno čerki *gg* kažete.

V vožejo cev od *d* do *e* se vtakne in vterdi vozka cev, ki je iz lesa strugarjena. Lesena cev od *e* do *f* je en čevelj dolga in ima pri *e* ljaku pedoben nastavek. Pri *h* in pri *i* pol palca debela; pod *i* se konča v glavico jajcu podobno. Luknja skoz leseno cev mora saj čertertinko palca široka biti.

Podoba IV. kaže cep, ki je strugarjen iz lesa, ki brizglo skozi brizgalo požene, da se iz lesene cevi izcedi. Deržalo od *a* do *b* je kakih 6 palcov dolgo. Ostali del cepa od *b* do *c* mora ravno tako dolg biti, kakor brizgalo od *b* do *d*. Proti koncu pri *d* ima cep neko globino, ktera je $\frac{1}{4}$ palca globoka, $1\frac{1}{2}$ palca široka in krog in krog cepa seže. V leto globino se toliko kodelje povije, da cep brizgalo dobro maši. Cep mora za $\frac{1}{4}$ palca tanjši biti, kakor votlina brizgala in pri čerki *c* mora zokrogljen biti, da prostor *cd* brizgala popolnoma spolnuje.

Troakar ti naredi vsak umen ključar; kositerjovo cev za brizgalo naredi klepar, leseno cev in cep pa strugar.

K a z a l o.

	Stran.		Stran.
Iz Rohlvesovega predgovora	III	17. Poglavlje. Nadkopitni nastop (Kro-	
Predgovor prevoditelja	V	(nentritt)	27
Zdravila	VII	18. Poglavlje. Nadkopitne vgnjide (Kro-	
Apotekarska vaga	VIII	nengeschwüre)	27
PERVI RAZDELEK.			
Od reje, strežbe in kermenja konj	4	19. Poglavlje. Podplatne otiske (Stein-	
DRUGI RAZDELEK.			
Od vzrokov, znamenj in ozdravljanja zunaj-		gallen)	29
nih konjskih bolezni.		20. Poglavlje. Podplatni vbod in za-	
1. Poglavlje. Bolezni gobca	9	kovanje	30
2. „ Bolezni očes	11	21. Poglavlje. Ožuljenje nog (Verbällen	
3. „ Oteklina čeljustnih žlez		der Füße)	31
(Drusenkrankheit)	13	22. Poglavlje. Oteklina pod trebuhom	
4. Poglavlje. Davica (Bräune)	15	(Geschwulst unter dem Leibe)	32
5. „ Pjavka na vratu (Fistel		23. Poglavlje. Popkna kila žrebet	
am Halse)	15	(Nabelbruch der Föhlen)	33
6. Poglavlje. Otiska po sedlu (Sattel-		24. Poglavlje. Oteklina žilnjaka (Ge-	
druck)	16	schwulst am Schlauche)	33
7. Poglavlje. Hrom v nogi (Bug-		25. Poglavlje. Poškodovanje stegna (Ab-	
lähmung)	18	stossen der Hüfte)	33
8. Poglavlje. Otiske na persih	19	26. Poglavlje. Hromota na ledju (Läh-	
9. „ Vgnjide na persih (Ei-		mung an den Lenden)	34
tergeschwulst)	20	27. Poglavlje. Krak (Spath)	35
10. Poglavlje. Goba na kolenu (Knie-		28. „ Otiske v skoknem členu	
schwamm)	21	(Gallen im Sprunggelenke)	36
11. Poglavlje. Oteklina velke kite na		29. Poglavlje. Pipa (Piehacke)	37
sprednjih nogah (Schnenklapp)	21	30. „ Nadkost na zadnji strani	
12. Poglavlje. Spahenje bencejnove-		skoknega členu (Hasenhacke)	37
ga členu (Verrenkung des Fes-		31. Poglavlje. Oteklina na zadnjih	
selgelenkes)	23	nogah	37
13. Poglavlje. Goba na komolcu (Stoll-		32. Poglavlje. Otiske na bencejnovem	
schwamm)	24	členu (Gallen an den Fes-	
14. Poglavlje. Volk (Wolf)	25	selgelenken)	38
15. „ Lupina (Schale)	26	33. Poglavlje. Mahovnice (Mauke)	39
16. „ Ščetinje ali jezji tok		34. „ Ranjeni bencej po	
(Štraub- oder Igelsfluss)	27	ujzdni vervi	40
		35. Poglavlje. Bolezni repa	40
		36. „ Bradovice (Warzen)	41

	Stran.
37. Poglavlje. Oteklina iz zunajnih vzrokov	41
38. Poglavlje. Vredí (Eitergeschwüre)	42
39. „ Garje ali grint (Grind oder Räude)	42
40. Poglavlje. Serbočica in derguenje konj	44
41. Poglavlje. Červ pri konjih (Wurm der Pferde)	44
42. Poglavlje. Goba na komu (Schwamm am Widerrist)	45
43. Poglavlje. Od ran sploh	46
44. „ Prelom kosti ali kostolom	47

TRETJI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje znotrajnih bolezni pri konjih.

1. Poglavlje. Grizenje ali kolika	48
2. „ Zaperta scavnica in kolika	50
3. Poglavlje. Smolika (Druse)	50
4. „ Šmerkelj pri konjih (Rotz)	51
5. Poglavlje. Vnetje pljuč	52
6. „ Vnetje trebušnega droba	54
7. Poglavlje. Topa norost (der dumme Koller)	55
8. Poglavlje. Divja norost (der rasende Koller)	56
9. Poglavlje. Omotica (Schwindel)	57
10. „ Hrom (Verschlagen oder Verfangen)	57
11. Poglavlje. Gobčni kerč (Maulsperré oder Hirschkrankheit)	59
12. Poglavlje. Gliste in červi (Würmer)	60
13. „ Driska (Durchfall)	61
14. „ Poščivanje (Lauterstall)	61
15. „ Kervomok ali kervoscenje	62
16. „ Nahuha (Dampf)	62
17. „ Kašelj	64
18. „ Rumena oteklina (gelbe Geschwulst)	64

ČETERTI RAZDELEK.

Od reje, strežbe in kermenja goveje živine	65
--	----

PETI RAZDELEK.

Od vzrokov, znamenj in ozdravljanja zunajnih bolezni govedja.	
1. Poglavlje. Gobčne gobice telet	70
2. „ Majanje zob (Losewerden der Zähne)	70
3. Poglavlje. Ranenje jezika	71
4. „ Očesne bolezni	71
5. „ Vlomenje rogov	72
6. „ Červi v ušesih	72
7. „ Ušesne vgnjide (Geschwüre im Ohre)	73
8. Poglavlje. Oteklina, vnetje in druge vratne bolezni	73
9. Poglavlje. Goba na kolenu	74
10. „ Kedar se goved v nogo zboda	74
11. Poglavlje. Spahnenje bencefjnovega člena (Verrenkung des Fesselgelenkes)	75
12. Poglavlje. Mahovnice (Mauke)	75
13. „ Bolezen na parkljih (Klauenseuche)	75
14. Poglavlje. Ožuljenje nog (Verbällén der Füße)	76
15. Poglavlje. Podkožni ogerci (Feigbeulen)	77
16. Poglavlje. Hromata na sprednji nogi (Buglähmung)	78
17. Poglavlje. Hromata na ledju (Lendenlähmung)	78
18. Poglavlje. Rane	79
19. „ Oteklina	81
20. „ Vgnjide (Geschwüre)	81
21. „ Bradovice	82
22. „ Oteklina na vimenu	82
23. „ Rane na sescéh	83
24. „ Kervavo mleko	83
25. „ Otiske po jarnu	85
26. „ Garje ali grint	85
27. „ Červivost v repu (Sterzwurm)	87
28. Poglavlje. Mozolčki pri teletih (Teigmähler der Kälber)	87

ŠESTI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje znotrajnih bolezni pri govedju.

1. Poglavlje. Driska	88
--------------------------------	----

	Stran.		Stran.
2. Poglavlje. Zapertje in črevna skernina (Verstopfung und Darmgicht)	90	2. Poglavlje. Driska in griža	130
3. Poglavlje. Kermovok ali kervavo scanje	90	3. „ Garje ali grint	131
4. Poglavlje. Ritnikovi čerm (Rückenblut)	91	4. „ Koze ovac (Pocken)	133
5. Poglavlje. Napenjanje (Auflaufen)	92	5. „ Vertoglavnica (Drehkrankheit)	134
6. „ Hrom govedja (Verfangen)	95	6. Poglavlje. Bolezin na parkljih (Klausersuche)	137
7. „ Pereči ogenj (laufendes Feuer)	96	7. Poglavlje. Ramenje nog po ostrih rečeh	138
8. Poglavlje. Kašelj	97	8. Poglavlje. Kervomok (rothes Wasser)	138
9. „ Zlatenica (Gelbsucht)	97	9. „ Razgretje (Verhitzung)	139
10. „ Vnetje možganov (Gehirn-Entzündung)	99	10. „ Oteklina vimena	140
11. Poglavlje. Vnetje ledic (Nieren-Entzündung)	100	11. „ Metlaji v drobju (Egel in den Eingeweiden)	140
12. Poglavlje. Vnetje želodca. -- Slajnica ali lizanje	109	12. Poglavlje. Kašelj	141
13. Poglavlje. Pomoč zoper strup in in strupene zeliša	102	13. „ Vnetje možganov	142
14. Poglavlje. Pomoč, kadar se živina prenajé	102	14. „ Napenjanje (Auflaufen)	143
15. Poglavlje. Iztrebo spraviti iz krave	102	15. „ Omotica (Schwindel)	144
16. „ Francozi ali sramna bolezen	103	16. „ Padica (Fallsucht)	145
17. Poglavlje. Gliste in červi v črevah	104	17. „ Križovitje (Kreuzdrehe)	147
18. „ Čutnične bolezni (Nervenkrankheiten)	105	18. „ Dorgetavnica (Gnubberkrankheit)	146
19. Poglavlje. Kamni v melurju (Stein in der Urinblase)	105	19. Poglavlje. Tresnica ovac (Oetruslarven-Krankheit)	148
20. Poglavlje. Operacija gnjile žile (Operation der faulen Ruthe)	110		
21. Poglavlje. Kuge govce živine.		DEVETI RAZDELEK.	
1. Jezični čerm (Zungenkrebs)	110	Od reje, strežbe in kermenja prašičev	151
2. Bolezin v gobcu (Mundfäule)	111	DESETI RAZDELEK.	
3. Pljučna kuga (Lungenseuche)	112	Vzroki, znamenja in ozdravljanje prašičjih bolezni.	
4. Vrančni čerm ali prisad (Milzbrand)	114	1. Poglavlje. Vratni čerm (Bräune oder Gelbsucht)	154
5. Goveja kuga (Rinderpest, Löserdürre	119	2. Poglavlje. Bolezin v gobcu (Rankkorn oder Gerstenkorn)	155
SEDMI RAZDELEK.		3. Poglavlje. Garje ali grint	156
Od reje, strežbe in kermenja ovac	125	4. „ Driska in griža	156
OSMI RAZDELEK.		5. „ Ikre (Finnen)	157
Od vzrokov, znamenj in ozdravljanja bolezni pri ovcah.		6. „ Kašelj	158
1. Poglavlje. Ovčja gnjiloba ali glen (Wassersucht und Fäule)	129	7. „ Steklina (Tollheit oder Wuth)	159
Domače Živinozdravstvo.		8. Poglavlje. Hrom (Verfangen)	160
		9. „ Grizenje ali klanje (Bauchgrimmen)	160
		10. Poglavlje. Červi v ušesih	161
		11. „ Gnjiloba šetin (Borstenfäule)	161
		12. Poglavlje. Ritnikovi čerm (Hinternbrand)	162
		16	

	Stran.		Stran.	
13. Poglavlje. Vrančnica (Milzsucht)	163	„	Gobasti izrastki (schwammige Gewächse)	193
14. „	163	10. Poglavlje. Rane	193	
15. „	164	11. „	194	
16. „	181	12. „	195	
17. „	165	13. „	195	
		14. „	196	
18. Poglavlje. Bolezin parkljev	166	15. „	196	
19. „	166			
20. „	166	16. Poglavlje. Poškodovane noge	197	
21. „	167	17. „	197	
		18. „	198	
22. Poglavlje. Pereči ogenj ali vrančni prisad	167			
23. Poglavlje. Kerč in mertudnost	170			

EDNAJSTI RAZDELEK.

Reja, strežba in kermenje kozá	171
--	-----

DVANAJSTI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje kozjih bolezni.

1. Poglavlje. Bolezin na nogah	174
2. „	175
3. „	177
4. „	177
5. „	178
6. „	178
7. „	179
8. „	180
9. „	180
10. „	180
11. „	181
12. „	181

TRINAJSTI RAZDELEK.

Reja, strežba in kermenje psov	183
--	-----

ŠTIRNAJSTI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje zunanjih bolezni psov.

1. Poglavlje. Gobčne bolezni	187
2. „	188
3. „	199
4. „	190
5. „	190
6. „	190
7. „	192
8. Poglavlje. Bradovice	192

PETNAJSTI RAZDELEK.

Vzroki, znamenja in ozdravljanje znotrajnih bolezni psov.

1. Poglavlje. Treslike (Fieber)	198
2. „	200
3. Poglavlje. Gnjile treslike (Faulfieber)	200
4. Poglavlje. vroče treslike (Entzündungsfieber	201
a) Pljučno vnetje	201
b) Vnetje persne mronce in preponke	202
c) Vnetje želodca	202
d) Vnetje ostalega droba v trebuhu	202
5. Poglavlje. Vodenica	203
6. „	204
7. „	204
8. „	205
9. „	205
10. „	206
11. „	206
12. „	207
13. „	207
14. Poglavlje. Plošnata glista (Bandwurm)	208
15. Poglavlje. Gliste v želodcu in črevah	209
16. „	209
17. „	210
18. „	210
19. „	211

Stran.

Stran.

DODATEK.

1. Kako se žilno bitje pri konjih in govedju opazuje	221	10. Kako govedje in konje bomaških muh varovati	227
2. Kako je pušati	221	11. Kako se bolhe od psov odprav- ljajo	229
3. Kako so usnje pod kožo vtakne, tebih in trak zavleče	222	12. Kako ravnati, kedar krave ob mleko pridejo	229
4. Kako je treba jagnjeta rezati	224	13. Kako ravnati, kedar je mleko vlečljivo in vsiženo	230
5. Kako se kozli režejo	225	14. Kako ravnati, kedar je mleko viš- njevo	231
6. Kako se vstavlja kervotok iz špi- špe rane	226	15. Kako se grenkota iz mleka od- pravi	231
7. Kako se razbeljeno železo rabi	226	16. Kako je treba ovce zaznamovati	232
8. Kako se morajo konji podkovati	227	17. Vraže in mazilarije	233
9. Kako uši pri konjih in govedju pokončati	228	Razjasnjenje tablice	236

